

- ◆ MÓRÉ SÁNDOR: A 2024-es romániai elnökválasztás: potenciális rés a mesterséges intelligencia választási folyamatokban való alkalmazásának kihívásai és veszélyei előtt
- ◆ HÁMORI ANTAL: A vasúti személyszállítási szolgáltatást igénybe vevő vagy igénybe venni szándékozó utasok jogai védelmének szikár szintje a („*sui generis*”) panaszkezelési eljárás(ok)ban, 2025. évi kúriai ítéletekben csúcsosodva, 2025. évi hatósági ügyel
- ◆ EGRESI KATALIN: Van-e új a nap alatt? A politikus Machiavelli elmékedései politikáról, erkölcsről és történelemről
- ◆ VÁRI VINCE: Nyomozási erőforrások elosztásának elve és logikája a magyar rendőrségen
- ◆ MARINKÁS GYÖRGY: How a 'Supranational Administrative Court' Became the Quasi 'Constitutional Court' of the European Integration? – Certain Aspects of the CJEU's Early Years
- ◆ MENYHÁRT ÁDÁM: A tévedés szabályai az osztrák jogban
- ◆ VÖLCSEY BALÁZS: Die Mittel zur Bestimmung des Anwendungsbereichs und des Inhalts ausländischen Rechts
- ◆ VARGA RÉKA: Bibó Örökség Konferencia
- ◆ VAJDA PÉTER: A jogtudomány helye Nicolás Gómez Dávila életében és munkásságában
- ◆ VIGH ESZTER ÉVA: Az armálisok szerepe és a nemességigazolás gyakorlata a XVIII. században
- ◆ KALINOWSKI VIRÁG ALICJA: Az állatkínzás hazai szabályozása: találkozik-e a társadalmi igény és a jogalkotó akarata?
- ◆ FIRNIKSZ JUDIT – NÉMETH GABRIELLA – VELEGI DOROTTYA: Jogi szókins az inkluzív dizájn és az akadálymentesség terén: miért nehéz megfelelően kifejeznünk magunkat?

GYŐR

JOG- ÉS POLITIKATUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Szerényi Gábor grafikája

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- 3 MÓRÉ SÁNDOR: A 2024-es romániai elnökválasztás: potenciális
rés a mesterséges intelligencia választási folyamatokban való
alkalmazásának kihívásai és veszélyei előtt
- 35 HÁMORI ANTAL: A vasúti személyszállítási szolgáltatást igénybe
vevő vagy igénybe venni szándékozó utasok jogai védelmének szikár
szintje a („*sui generis*”) panaszkezelési eljárás(ok)ban, 2025. évi kúriai
ítéletekben csúcsondva, 2025. évi hatósági ügygel
- 59 EGRESI KATALIN: Van-e új a nap alatt? A politikus Machiavelli
elméletei politikáról, erkölcsről és történelemtől
- 87 VÁRI VINCE: Nyomozási erőforrások elosztásának elve és logikája
a magyar rendőrségen
- 105 MARINKÁS GYÖRGY: How a ‘Supranational Administrative Court’
Became the Quasi ‘Constitutional Court’ of the European Integration?
– Certain Aspects of the CJEU’s Early Years
- 119 MENYHÁRT ÁDÁM: A tévedés szabályai az osztrák jogban
- 135 VÖLCSEY BALÁZS: Die Mittel zur Bestimmung des
Anwendungsbereichs und des Inhalts ausländischen Rechts

BIBÓ ÖRÖKSÉG

- 153 VARGA RÉKA: Bibó Örökség Konferencia

MŰHELY

- 157 VAJDA PÉTER: A jogtudomány helye Nicolás Gómez Dávila életében és
munkásságában
- 175 VIGH ESZTER ÉVA: Az armálisok szerepe és a nemességigazolás
gyakorlata a XVIII. században

FÓRUM

- 193 KALINOWSKI VIRÁG ALICJA: Az állatkínzás hazai szabályozása:
találkozik-e a társadalmi igény és a jogalkotó akarata?
- 223 FIRNIKSZ JUDIT – NÉMETH GABRIELLA – VELEGI DOROTTYA: Jogi
szókincs az inkluzív dizájn és az akadálymentesség terén: miért
nehéz megfelelően kifejeznünk magunkat?

E számunkat Szerényi Gábor rajzai díszítik.

- *A Széchenyi István Egyetem
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos kiadványa / Győr*
- Szerkesztőbizottság elnöke és főszerkesztő | BIHARI MIHÁLY
- Szerkesztőbizottság elnökhelyettese | RÉVÉSZ T. MIHÁLY
- Szerkesztőbizottság | CS. KISS LAJOS | DARÁK PÉTER
GYURITA RITA | FAZEKAS JUDIT | JOSEF KOTÁSEK | KISS LÁSZLÓ
LAMM VANDA | LENKOVICS BARNABÁS | LÉVAY MIKLÓS
KOVÁCS GÁBOR | KUKORELLI ISTVÁN | MARIA PATAKYOVÁ
PATYI ANDRÁS | SMUK PÉTER | SÜLYÖK GÁBOR | SZALAY GYULA
SZIGETI PÉTER | TAKÁCS PÉTER | TORMA ANDRÁS
VARGA ZS. ANDRÁS | VEREBÉLYI IMRE
- Szerkesztők | DELI GERGELY | SZOBOSZLAI-KISS KATALIN
- Idegen nyelvű szövegek ellenőrzése | HONTVÁRI TAMÁS
- Olvasószerkesztő | NÉMETH RICHÁRD
- Az alapító képviselője | SMUK PÉTER

Megjelenik | 3 havonta
 Kiadja az UNIVERSITAS-Győr Nonprofit Kft.
 Felelős kiadó | Tóth Eszter ügyvezető
 Terjesztő | UNIVERSITAS-Győr Nonprofit Kft.
 Levélcím | 9026 Győr, Egyetem tér 1.
 Online szerkesztő | Széchenyi István Egyetem
 Műszaki és grafikai tördelés | Takács Anita
 Nyomdai munkálatok | Palatia Nyomda
 ISSN | 2060-4580
 DOI: 10.58528/JAP.2025.17-4.

MÓRÉ SÁNDOR

A 2024-es romániai elnökválasztás: potenciális rés a mesterséges intelligencia választási folyamatokban való alkalmazásának kihívásai és veszélyei előtt^[1]

ABSTRACT

An inseparable feature of democratic suffrage is that it must be exercised freely, without unlawful interference. Artificial intelligence, though still subject to limited legal regulation, has become widely used in online campaigning, amplifying the impact of disinformation and manipulation of public opinion, thereby raising new challenges. The annulment of the results of the 2024 Romanian presidential election was unprecedented: in the 33-year history of the Constitutional Court of Romania, no such decision had ever been rendered. Since its adoption, the Court's ruling has been at the centre of intense political and academic debate. The annulment of elections – particularly of the electoral process in its entirety – can only be justified under exceptional circumstances; its character as an ultima ratio remedy cannot be disregarded. Invalidating election results based on minor irregularities that have not substantially influenced the outcome may render the electoral process more vulnerable, undermine confidence in available remedies, or erode the professional authority of the adjudicating body. Voters must be confident in the finality of their cast votes.

Keywords: presidential election ■ Constitutional Court ■ artificial intelligence
■ ex officio proceedings ■ annulment of elections ■ lack of jurisdiction
■ evidentiary standards

[1] Ezúton mondok köszönetet Debreni Cristiannak, Szilvásy György Péternek és Varga Attilának a tanulmány végleges változatának elkészítéséhez nyújtott segítségükért: javaslataikért, kritikai észrevételeikért.

I. BEVEZETÉS

2024 választási „szuperév” volt Romániában: minden lehetséges választásra sor került.^[2] Volt európai parlamenti választás, helyi önkormányzati választás, parlamenti választás és elnökválasztás a maga két fordulójával, habár ez utóbbi – épp a vizsgált AB határozat miatt – átcsúszott a 2025-ös évre. Öt alkalommal járulhattak a választópolgárok a szavazóurnához, bár az elnökválasztás második fordulója csak külföldön, a távoli országokban lévő román állampolgárok esetében kezdődött meg.^[3]

A kormány a választások ütemezését úgy állapította meg, hogy 2024. november 24-én legyen az elnökválasztás első fordulója, rá egy hétre, december 1-jén a parlamenti választás, majd a következő héten, december 8-án pedig az elnökválasztás második fordulója.

2024. december 2-án az Alkotmánybíróság érvényesnek nyilvánította az elnökválasztás első fordulóját, majd december 6-án, két nappal a választás második fordulója előtt váratlanul érvénytelenítette^[4] azt. Megállapította, hogy a nyilvánosságra hozott nemzetbiztonsági jelentések feltárták a választók manipulálását és a választási versenyben részt vevők esélyegyenlőségének torzulását, amely a választási kampányban a digitális technológiák és a mesterséges intelligencia (a továbbiakban MI) átláthatatlan felhasználásával, valamint a választási kampány nem bejelentett forrásokból, többek között online úton való finanszírozásával történt.

Az Alkotmánybíróság tehát először érvényesítette az első forduló eredményét, majd – a diaszpórában már megkezdődött második forduló ideje alatt – egy újabb tárgyalás nyomán hozott döntéssel érvénytelenítette a választást, annak ellenére, hogy erre vonatkozó írásbeli kérelmet nem nyújtottak be. Kulcsfontosságú kérdésként merült fel, hogy az Alkotmánybíróság hogyan értelmezi saját szerepét, azaz meddig mehet el, és lehetnek-e olyan helyzetek, amikor csak úgy hozhat finalitásban helyes döntését, ha valamilyen mértékben eltávolodik a tételen megfogalmazott hatásköröktől és eljárási szabályoktól.

[2] A román és angol nyelvről magyarra fordított szövegeket a jelen tanulmány szerzője fordította, kivéve a nemzetközi egyezményekből és a Román Alkotmányból idézett részeket.

[3] A külföldön élő román állampolgárok több napon keresztül szavazhattak, de mire a romániai szavazás napja elérkezett, az Alkotmánybíróság érvénytelenítette az első forduló eredményét, és ezzel együtt a külföldön leadott második fordulós szavazatokat is.

[4] Ebben a tanulmányban elsődlegesen a „választás érvénytelenítése” kifejezést használjuk, amely szinonimaként használható a „választás törlése” és a „választási eredmények megsemmisítése” kifejezésekkel.

A romániai elnökválasztás első fordulójának érvénytelenítése, még ha nem is példa nélküli Európában,^[5] mégis több szempontból különleges:

- az Alkotmánybíróság hivatalból (*ex officio*) járt el egy széles hatáskört biztosító rendelkezés alapján;
- a döntés alapjául szolgáló indoklás szerint a választási kampány során a közösségi média átláthatatlan működése, valamint a digitális technológiák és az MI diszfunkcionális használata révén az egyik jelölt előnyben részesült, ami csak a második fordulóban vált láthatóvá;
- bár a döntés alapja a választási jogszabályok – különösen a finanszírozásra vonatkozó szabályok – megsértése volt, az Alkotmánybíróság Románia állami szuverenitásának megsértését is megállapította, amelynek hátterében a választási folyamatra gyakorolt külső befolyás állt.^[6]

Az európai országokban néha a demokratikus rendszerek nem tudnak mit kezdeni azzal, ha a nép radikális változást akar egy szélsőséges nézeteket valló jelölt irányába. Ilyenkor előfordulhat, hogy két rossz közül lehet választani:

– vagy hagyják, hogy ez a jelölt demokratikus úton hatalomra jusson, és a rendszer kontrollmechanizmusai dolgozzanak tovább (pl. független bíróság, sajtószabadság, civil kontroll stb.) – ebben az esetben a hatalomra került jelölt megpróbálhatja aláásni az ellenőrző mechanizmusokat, amelyek már nem biztos, hogy képesek lesznek funkciójukat betölteni;

– vagy a rendszer előre „meggátolja” ennek a személynek a hatalomra kerülését, de ezzel erodálja a választások súlyát, és csökkenti az állampolgári bizalmat.

Jelen tanulmány rövid áttekintést nyújt a választási eredmények érvénytelenítését szabályozó legfontosabb nemzetközi és európai standardokról, az MI által támasztott új kihívásokról, illetve ezek tükrében megvizsgálja a Román Alkotmánybíróság érvénytelenítő határozatát és az azzal kapcsolatos körülményeket, pontosabban a döntés által felvetett alapvetően, bár nem kizárólagosan alkotmányossági kérdéseket. Ezeket a kérdéseket úgy járja körbe, illetve az összefüggéseket, érveket és ellenérveket úgy tárja fel, hogy a konkrét válaszok megadását több ízben is az Olvasóra bízza.

[5] Pl. Ausztria Alkotmánybírósága érvénytelenítette a 2016. májusi elnökválasztás második fordulóját, ahol Alexander Van der Bellen és Norbert Hofer volt a két jelölt. Az Alkotmánybíróság megállapította a szabad választások elvének megsértését, különösen azzal, hogy a választási hatóságok előzetes információkat adtak át a szelektált média képviselőinek, és hogy szabálytalanságok történtek a postai szavazatok számlálásában, bár szándékos csalásnak nem volt bizonyítéka. 2016 decemberében új választást tartottak, amelyet Van der Bellen nyert meg. A narancsos forradalom idején Ukrajna Legfelsőbb Bírósága érvénytelenítette a 2004-es elnökválasztás második fordulóját, amelyben Viktor Janukovicot hirdették ki győztesnek. A bíróság széles körű csalásra és választási manipulációra utaló bizonyítékokat talált. Új második fordulót rendeltek el, amelynek eredményeként Viktor Juscenko tölthette be az elnöki pozíciót. Ld. még: Venice Commission, CDL-AD(2025)003, Urgent Report on the cancellation of election results by Constitutional Courts (a továbbiakban: Urgent Report).

[6] Urgent Report, 7. pont.

II. A VÁLASZTÓJOG FOGALMI FEJLŐDÉSE, AZ ÁLLAM INTÉZMÉNYVÉDELMI KÖTELEZETTSÉGE

A választójog gyakorlására helyi, országos, valamint szupranacionális szinten kerülhet sor. E jogot leginkább az különbözteti meg az azonos gyökerekből eredő, népszavazáshoz való jogtól, hogy nem ténykérdéseket kell eldönteni, hanem személyek közül kell választani. Két fő részjogosítványa van: az aktív választójog (szavazás joga) és a passzív választójog (választhatóság joga). Tartalmát meghatározzák a választási alapelvek, amelyek alapján a választójog szabad, általános, egyenlő, titkos és többnyire közvetlen is.

A választójog fogalma két, eltérő megközelítésben vizsgálható. Az első értelmezés szerint a választójog államszervezeti jellegű és egyben a demokratikus képviseleti hatalomgyakorlás egyik eszköze. A második megközelítésben a választójog alapjognak, illetve politikai részvételi jognak minősül. A jogtudományban hosszú időn át az államszervezeti megközelítés volt az uralkodó, aminek legfőbb oka, hogy a választójog sokáig, még a XIX. és a XX. század fordulóján sem minősült alapjognak.^[7] A XX. század második felére viszont már általánossá vált az alapjogias megközelítés: a választójog nem csupán egy állami feladat, hanem egy olyan egyéni alapjog, amelyet az állam köteles biztosítani legalább a saját állampolgárainak. Tehát nem is annyira minden embert megillető jogról, hanem inkább az állampolgárok alapjogáról beszélhetünk.

Bár a szabad és demokratikus választások problematikája nem volt központi jelentőségű az emberi jogokkal szemben a második világháború során elkövetett borzalmak sorában, a jogtudomány erre a kérdéskörre is reagált. A legjelentősebb előrelépést a választójog területén az ezzel szemben támasztott demokratikus elvárások nemzetközivé válása jelentette.^[8]

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 21. cikk (3) bekezdéséből,^[9] a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 25. cikk b) pontjából^[10] és az e cikk értelmezéséhez kapcsolódó dokumentumból,^[11] valamint az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez csatolt 1. számú kiegészítő jegyzőkönyv

[7] Halász, 2018, 715. A választójog alapjogi jellegét ld. még: Kurunczi, 2020, 26-29.

[8] Halász, 2018, 718.

[9] „A közhatalom tekintélyének alapja a nép akarata; ez az akarat egyenlő szavazati jog és titkos szavazás vagy a szavazás szabadságát ezzel egyenértékűen biztosító eljárás alapján időszakonként tartandó tisztességes választáson kell, hogy kifejezésre jusson.”

[10] „Minden állampolgárnak a 2. Cikkben említett megkülönböztetések, illetőleg ésszerűtlen korlátozások nélkül joga és lehetősége van arra, hogy [...] b) szavazzon és megválaszthatassák az általános és egyenlő választójog alapján, titkos szavazással tartott olyan valódi és rendszeres választásokon, amelyek biztosítják a választók akaratának szabad kifejezését.”

[11] CCPR General Comment No. 25: Article 25 (Participation in Public Affairs and the Right to Vote), 12 July 1996. 20. pont: „A szavazási és szavazatszámplálási folyamat független ellenőrzésének, valamint a bírói felülvizsgálathoz vagy más egyenértékű eljáráshoz való hozzáférésnek biztosítottnak kell lennie, hogy a választópolgárok bízhatnak a szavazatok titkosságában és azok helyes számlálásában. [...]”

3. cikkéből^[12] egyértelműen kitűnik, hogy a választójog olyan önálló alapjog, amelyet közvetlenül nemzetközi szerződések védenek.^[13] Az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) pedig több ügyben is megállapította, hogy a szabad választásokon való részvétel joga alapvető jog, amelyet a jegyzőkönyv 3. cikke alapján önállóan vizsgál, elszakadva annak hatalomgyakorlási eszközként való megközelítésétől és függetlenül a nemzeti szintű intézményi struktúrától vagy a hatáskörök megosztásától.^[14] Ez az álláspont tükröződik a 2023-ban közzétett és 2025-ben frissített *Guide on Article 3 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights* című dokumentum szövegéből is.^[15] A választójog, mint a nép szabad akaratának kifejeződése, nem redukálható tehát egyszerű belső adminisztratív formalitásra.

Bizonyos demokráciákban a választáson való részvétel kötelező, annak elenére, hogy a választójog alapjogként van általánosan elismerve.^[16] Jelenleg a világ 22 országában írnak elő kötelező szavazást, bár ezen államok többsége Dél-Amerikában található. Az európai országok közül parlamenti választásokon csak Belgiumban és Görögországban kötelező szavazni. Ezekben az államokban az alkotmányos tradíció részét képezi a kötelező szavazás. Azokban az országokban viszont, ahol ennek korábban nem volt hagyománya, a kötelező szavazás bevezetése ellentétes lenne a szabad választás alapelveivel. Alapjogként ugyanis a választójog az ennek gyakorlásáról való lemondás lehetőségét is magában foglalja, ezt pedig az állam köteles védelemben részesíteni, így a választáson való részvételre senki nem kényszeríthető.^[17]

A választójog nem minősül abszolút jognak, feltételekhez köthető, korlátozható. A demokratikus társadalmakban ezen feltételek leginkább a választójog gyakorlására való képesség (nagykorúság, belátási képesség), illetve a politikai közösséghez való tartozás (állampolgárság, lakóhely) mentén körvonalazódnak.^[18]

[12] „A Magas Szerződő Felek kötelezik magukat arra, hogy észszerű időközönként, titkos szavazással szabad választásokat tartanak olyan körülmények között, melyek a törvényhozó testület megválasztását illetően biztosítják a nép véleményének kifejezését.”

[13] A Román Alkotmány 20. szakasz (2) bekezdése értelmében az említett nemzetközi szerződések minden belső jogszabály felett állnak.

[14] Ld. pl. ECtHR, Konstantin Markin v. Russia, no. 30078/06, 22 March 2012; ECtHR, Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland, no. 45036/98, 30 June 2005; ECtHR, N.D. and N.T. v. Spain, nos. 8675/15 and 8697/15, 13 February 2020.

[15] ECtHR, Guide on Article 3 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, 28 February 2025.

[16] A kötelező szavazást alkalmazó bizonyos államok esetén (pl. Bolívia, Guatemala) formálisan kötelező szavazás érvényesül, de a hatóságok nem tesznek intézkedéseket a szavazás kikényszerítésére. Ausztria négy tartományának esetén például van szándék a kikényszerítésre, de gyenge, így nem mindig eredményes. Végül az Ausztráliához és Belgiumhoz hasonló államok szankciókat alkalmaznak azokkal szemben, akik nem szavaznak. Ld. bővebben: Hallók, 2005, 162-164.

[17] Bodnár, 2016, 3.

[18] Bodnár, 2016, 1.

A választójog objektív jellegének értelmében az állam nem kizárólag a választójogot mint alanyi jogot köteles védeni, hanem a szabad választásokat is mint a választójog érvényesülésének intézményét. A választójog érvényesülésének egyik feltétele, hogy az állam világos, egyértelmű és kiszámítható szabályozást alkot, ami szükségszerűen többszintű. A szabályozás lényegében az általános alapelvektől a lebonyolítás technikai részletszabályaiig terjedő keretrendszer, amely ugyanakkor meghatározza az anyagi, szervezeti és eljárási szabályokat is.^[19] Ilyen intézményi feltételek például a választási szervek létrehozása, a választók névjegyzékbe vétele, a választókerületek kialakítása, a jelöltek nyilvántartásba vétele, a szavazóhelyiségek kialakítása, a szavazólapok kinyomtatása, a szavazatok összeszámlálása, az informatikai rendszerek biztonságának szavatolása, a megfelelő pénzügyi háttér megteremtése. Továbbá az állam kötelezettségei közé tartozik, hogy a választójog védelme érdekében megfelelő fórumrendszert alakítson ki, ahol a választásokkal kapcsolatos jogsérelmeket orvosolhatják. A választás eredményének gyors megállapítása érdekében a jogorvoslatok nem húzódnak el. Emiatt az államnak speciális jogorvoslati rendszert kell kialakítania, amelyben a választási szervek és a bíróságok kapnak szerepet.

A Velencei Bizottság általános jellegű dokumentumai közül kiemelendő a *Code of Good Practice in Electoral Matters* (a továbbiakban: Code), amely előírja a hatékony jogorvoslati rendszer meglétét, és kiemeli, hogy: „A jogorvoslati szervnek rendelkeznie kell a választások érvénytelenítésének hatáskörével, ha a szabálytalanságok befolyásolhatták az eredményt. Lehetővé kell tenni akár az egész választás, akár csak egy választókerület vagy szavazókör eredményének a megsemmisítését. Érvénytelenítés esetén új választást kell kiírni az érintett területen.”^[20]

Nem egy ideális világban élünk, a csalás vagy más szabálytalanságok nem zárhatók ki teljes bizonyossággal, ezért a választási eredmények részleges vagy teljes érvénytelenítésének valamilyen formában biztosítottaknak kell lennie.

A Velencei Bizottság *Urgent Report on the cancellation of election results by Constitutional Courts* (a továbbiakban: Urgent Report) című jelentésében azt vizsgálta, hogy milyen feltételek és jogi normák alapján érvénytelenítheti egy (alkotmány)bíróság a választásokat, különös tekintettel az e tanulmányban is vizsgált romániai esetre. A Velencei Bizottság nem vizsgálta az ügy tényállását, továbbá nem is értékelte a Román Alkotmánybíróság döntését.^[21] A jelentés ezek helyett a Parlamenti Közgyűlés által feltett kérdés általános jellegű megválaszolására és az összehasonlító alkotmányjog, valamint az európai és nemzetközi standardok elemzésére irányult.

[19] Bodnár, 2016, 16.

[20] Venice Commission, CDL-STD(2003)034, Code of good practice in electoral matters (a továbbiakban: Code), II.3.3.e.

[21] Véleményünk szerint a Román Alkotmánybíróság nyomásgyakorlásnak is tekinthette a Velencei Bizottság jelentését, mivel azt 2025. március 18-án, közvetlenül a 2025. májusi elnökválasztás előtt tették közzé.

III. A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÁLTAL JELENTETT ÚJ KIHÍVÁSOK

A generatív MI használata az online kampányolás során képes felnagyítani a dezinformáció és a közvélemény manipulációjának hatását, amely új kihívásokat vet fel, különösen az alábbi két területen:

- 1) a kampánypropaganda, a dezinformáció és a kampányüzenetek tartalma;
- 2) a kampányfinanszírozás és az átláthatóság szabályai, ideértve a névtelen vagy külföldi forrásból származó támogatások, valamint az állami erőforrásokkal való visszaélés korlátozását.^[22]

A beazonosított területek kapcsán a kampánypropagandát illetően fontos kiemelni, hogy a választási kampányok lényegükben fogva információk kampányok, amelyek célja, hogy a jelöltek meggyőzzék a választókat. A választási időszakban tett politikai nyilatkozatokat – különösen a jelöltek programjaira, politikai álláspontjaira vonatkozó kijelentéseket – ellenfeleik gyakran dezinformációként vagy hamis információként értelmezik.^[23]

A közlés formájától vagy médiumától függetlenül, a kampányidőszakban tett politikai nyilatkozatok általában értékítéleteknek minősülnek, vagy olyan kijelentéseknek, amelyek a jelölt véleménynyilvánítási szabadságának körébe tartoznak – kivéve, ha azok túlmennek a megengedhető határokon, például gyűlöletbeszédnek minősülnek politikai ellenfelekkel szemben.^[24]

Figyelembe véve az EJEB joggyakorlatát a kampányüzenetek bírósági korlátozásával kapcsolatban, jelenleg nehezen képzelhető el olyan helyzet, ahol egy jelölt kampányüzenetének formája vagy tartalma olyan mértékben sértené a választási jogot, hogy az a választás érvénytelenítéséhez vezethetne.^[25]

A Velencei Bizottság a *Code*-hoz tartozó értelmező nyilatkozatában a digitális technológiák és az MI használatára vonatkozóan kifejtette, hogy:

- a választópolgárok véleményformálási szabadsága magában foglalja azt a jogot is, hogy mindenféle információhoz hozzáférhessenek, amely lehetővé teszi számukra, hogy megfelelően tájékozott döntést hozzanak – ezt a szabadságot azonban online információk zavarok veszélyeztethetik;^[26]
- az esélyegyenlőség elve a választási kampányban a digitális technológiák és az MI használatára is kiterjed – ideértve az internetes közvetítő szolgáltatások és platformok működését is.^[27]

[22] Urgent Report, 52. pont.

[23] Urgent Report, 53. pont.

[24] Ld. pl. ECtHR, Sanchez v. France, no. 45581/15, 15 May 2023.

[25] Ld. ECtHR, Kwieciński v. Poland, no. 51744/99, 9 January 2007; ECtHR, Kita v. Poland, no. 57659/00, 8 July 2008; ECtHR, Brzeziński v. Poland, no. 47542/07, 25 July 2019.

[26] Venice Commission, CDL-AD(2024)044, Interpretative declaration of the Code of good practice in electoral matters as concerns digital technologies and artificial intelligence (a továbbiakban: Interpretative declaration of the Code), 5. és 35. pont.

[27] Interpretative declaration of the Code, 9. pont.

Mindemellett a *Code* világosan rögzíti, hogy a jelölteknek és/vagy pártoknak tisztességes és méltányos hozzáférést kell biztosítani az online médiához, a diszkriminációmentes megjelenítés érdekében.^[28]

E tekintetben az értelmező nyilatkozat szerint az Európa Tanács tagállamaiban szabályozást kell bevezetni annak érdekében, hogy az internetes közvetítők által használt MI-algoritmusok ne részesítsenek előnyben bizonyos pártokat vagy jelölteket, hanem fenntartsák az egyensúlyt a választási tartalmak láthatóságában. Továbbá független és folyamatos auditálásnak (pl. egy állami-állampolgári vegyes testület által) kell alávetni a választási kampányokban használt algoritmusokat^[29] annak érdekében, hogy kiszűrjék az algoritmusok befolyásolására álprofilokkal tett kísérleteket.^[30]

A második ponttal kapcsolatban, bár az online kampányolás – különösen a közösségimédia-platformok használata – újszerű lehet formáját és hatását tekintve, a Velencei Bizottság álláspontja szerint ennek használatát továbbra is a kampányfinanszírozásra és az átláthatóságra vonatkozó általános szabályok alá kell rendelni.^[31]

A közösségi média tekintetében – ahol a tartalom jelentős részét a felhasználók generálják – komoly kihívást jelent annak megítélése, hogy egy adott online támogatás milyen mértékben tekinthető a jelölt kampánytevékenységének a részeként. Az a tény, hogy egy jelölt sikeres az online kampányban, és hogy a közösségimédia-platformok segítségével üzenetei sokkal szélesebb körben terjedhetnek, mint a nyomtatott vagy a hagyományos műsorszóró médiában, önmagában nem jelenti azt, hogy a jelölt megszegte volna a kampányköltségre vagy az átláthatóságra vonatkozó szabályokat, vagy, hogy tisztességtelen előnyhöz jutott volna. A bíró feladata megvizsgálni, hogy megsértettek-e bármilyen szabályt harmadik felek által nyújtott kampánytámogatás révén, akár online, akár offline.^[32]

Ezzel összefüggésben a Velencei Bizottság a *Code*-hoz fűzött értelmező nyilatkozatában felszólítja az államokat, hogy többek között a következőkre dolgozzanak ki szabályozást:

- az online politikai hirdetéseket minden esetben egyértelműen azonosítani kell, világosnak kell lennie, ki a szponzor, és milyen terjesztési technikát használnak;
- az online kampánytevékenység finanszírozása legyen átlátható, és lehetőség szerint kerüljön sor a digitális hirdetésekre fordított összegek korlátozására;
- a közösségimédia-platformok legyenek kötelesek következetesen nyilvánosságra hozni az általuk megjelenített politikai hirdetések és szponzorjaik adatait.

[28] *Code*, I.2.3. pont.

[29] Interpretative declaration of the *Code*, 45. pont.

[30] Technikailag nem egyszerű független és folyamatos ellenőrzést végezni. Nehéz megtalálni a hamis profilok szerzőit.

[31] Urgent Report, 56. pont.

[32] Urgent Report, 57. pont.

Az értelmező nyilatkozat szerint a fizetett politikai hirdetések bizonyos típusának betiltása a választási időszak alatt is indokolt lehet – különösen akkor, ha automatizált tömeges terjesztést vagy mesterséges intelligencián alapuló mikrocélzási technikákat alkalmaznak. Továbbá indokolt lehet, hogy politikai pártokat és jelölteket ne engedjenek névtelenül kampányolni.^[33]

Az Európai Unió keretében – az Európa Tanácstól tehát eltérő intézményrendszerben – már született ilyen irányú szabályozás: az Európai Parlament és a Tanács 2024/900 rendelete a politikai reklámtevékenység átláthatóságáról és célzott folytatásáról.^[34] A rendelet célja, hogy visszaszorítsa a választásokba történő beavatkozásokat és a politikai dezinformációt. A platformoknak 2025. október 10-től egyértelműen fel kell tüntetniük, hogy ki fizetett a politikai hirdetésekért, és azt is, hogy személyes adatok alapján célozták-e velük a felhasználókat.^[35]

A rendelet a 2024-es (és 2025-ös) elnökválasztások idején még nem volt hatályban, a Velencei Bizottság viszont már korábban megfogalmazta, hogy bár a harmadik feleknek joguk van adományokat gyűjteni és politikai véleményt kifejteni – ez a véleménynyilvánítás szabadságának része –, tevékenységük nem lehet feltételektől mentes. Ezért szükséges, hogy a kampányban részt vevő harmadik felekre^[36] is kiterjedjen bizonyos mértékű, a pártokra és jelöltekre vonatkozó kötelezettségekhez és korlátozásokhoz hasonló szabályozás az átláthatóság és az elszámoltathatóság biztosítása érdekében.^[37]

A kampánytevékenységre és közösségi média használatára vonatkozó szabályok megszegések bizonyítása különösen nehéz, ezért az ilyen ügyekben hozott jól megalapozott, átlátható döntések kulcsfontosságúak. A Velencei Bizottság álláspontja szerint az ilyen döntéseknek pontosan meg kell jelölniük a jogsértéseket és az azokat alátámasztó bizonyítékokat, és nem alapulhatnak kizárólag minősített hírszerzési információkon^[38] – ezek legfeljebb háttérinformációként

[33] Interpretative declaration of the Code, 11. pont.

[34] Ld. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/900 rendeletét. Ld. még: a Bizottság (EU) 2025/1410 végrehajtási rendeletét.

[35] A szabályozás nyomán a Facebook és az Instagram anyavállalata, a Meta egész Európában betiltotta a politikai hirdetéseket. Ezzel gyakorlatilag kikerüli azt, hogy vonatkozzanak rá a politikai hirdetéseket érintő új uniós szabályok. A Meta szerint a rendelet túl komplex követelményeket szab a platformok működésének. Politikai tartalmakat továbbra is lehet posztolni, de ezeket nem lehet fizetett hirdetésként népszerűsíteni. Ld. Forbes.hu: Fontos bejelentést tett..., 2025.

[36] Nagyon nehéz szabályozni a harmadik felek, mint rendszeres szavazók tevékenységét, pl. amikor kedvelnek egy jelöltet és spontán módon támogatják őt (online üzenetek megosztásával, kommentekkel stb.). E miatt nem kellene bezárni a közösségi média fiókjukat, és elvenni az ilyen irányú véleménynyilvánítási szabadságukat. Más a helyzet az influencerek esetében, akik jelentős hatást gyakoroltak az elnökválasztás első fordulójára (lobbízásért fizetett emberek, bloggerek, korlátozott hozzáférései Telegram-csoportok vezetői stb.).

[37] Ld. Venice Commission and ODIHR, CDL-AD(2020)032, Joint Guidelines on Political Party Regulation, 256. pont.

[38] Ha a titkos információkat nem hozzák nyilvánosságra, hanem csak a bizonyítékok létezését állítják, akkor a közvélemény nem lehet biztos abban, hogy nem történt manipuláció.

vehetők figyelembe –, mivel ez nem biztosítaná a szükséges átláthatóságot és ellenőrizhetőséget.^[39]

IV. AZ ELNÖKJELÖLT KIZÁRÁSÁNAK KÉRDÉSE

A passzív választójog a választhatóság jogát jelenti, és lehetővé teszi, hogy valaki jelöltként elindulhasson a választáson. Ez az alapjog ugyanakkor kizárólag a jelöltté válás lehetőségét foglalja magában, mivel a jelöltté válás feltételekhez köthető, tehát önmagában nem alapjog.^[40] Így nem jelenti azt, hogy mindazok, akik passzív választójoggal rendelkeznek, és államelnöki pozíciót kívánnának betölteni, pusztán a saját akaratelhatározásukból a választásokon jelöltként elindulhatnak.^[41]

A választójog két részjogosítványa, az aktív és a passzív választójog megléte kölcsönös feltétele a másiknak: megválasztható jelöltek nélkül nem lenne értelme a szavazati jognak, és ez fordítva is igaz: szavazók nélkül hiábavaló lenne bárkinek az indulása a választáson. A passzív választójogtól való megfosztás a választók aktív választójogára is hatással van.^[42]

A 2024-es román elnökkválasztást már az első fordulót megelőzően is vita övezte: precedens nélküli volt, hogy az Alkotmánybíróság kizárta az egyik elnökjelöltet, a szélsőjobboldali S.O.S. Románia párt idegengyűlölő jelöltjét.

A 2/2024. AB határozat „megállapította, hogy Diana Iovanovici Șoșoacă aszszony jelöltségének nyilvántartásba vétele a 2024. évi romániai elnökkválasztáson megsértette az Alkotmány 1. szakasz (3) és (5) bekezdésében, valamint a 82. szakasz (2) bekezdésében előírt szabályokat, összevetve a 148. és 149. szakasz rendelkezéseivel, amelyek a demokrácia értékeit, a jogállamiságot, az alkotmány tiszteletben tartását, valamint ezek politikai és katonai garanciáit, illetve Románia EU- és NATO-tagságát érintik”. Az AB határozathoz Laura Iuliana Scântei alkotmánybíró különvéleményt fűzött.^[43]

Álláspontunk szerint az Alkotmánybíróság döntése alapvetően nem jogi kritériumokon alapul, vagyis az alkotmánybírák nem azért utasították el a jelöltséget, mert nem teljesült valamely jogi feltétel, hanem értelmezéssel az alkotmányos alapelvekből levezettek egy olyan kritériumot, amely nem szerepel a jogszabályokban, és *expressis verbis* az Alkotmányban sem. A jelölt nem volt büntetett előéletű, gyakorlatilag azért lett elutasítva, mert az általa tett kijelentések, nyilatkozatok az Alkotmánybíróság szerint összeegyeztethetetlenek voltak azzal az elnöki esküvel, amelyet a választások megnyerése esetén letenne:

[39] Urgent Report, 59. pont.

[40] 5/2002. (II.22.) AB határozat (Magyarország).

[41] 63/B/1995. AB határozat (Magyarország).

[42] Bodnár, 2016, 5.

[43] Ld. bővebben a 2/2024. AB határozatot.

az ország demokratikus berendezkedésének megváltoztatására, alkotmányos rendjének megsértésére bízta követőit.

Következésképpen, amennyiben egy jelölt kizárása nem konkrét jogi feltételekhez, kritériumokhoz kötött, az emberek gyakran politikai összefüggéseket, hatalmi machinációt feltételeznek mögötte, amelyek által különböző politikai erők vagy érdekkörök próbálják befolyásolni a választási folyamatot. Ezért az ilyen típusú döntések sokszor viták tárgyát képezik a hagyományos műsorszóró és nyomtatott médiában, valamint a közösségimédia-platformokon egyaránt.^[44]

V. KÖVETKEZETLENSÉG VAGY KÉT KÜLÖNBÖZŐ HELYZET AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG GYAKORLATÁBAN

A november 24-i román elnökválasztás kétségtelenül váratlan eredményt hozott: még a választások napján is a választási közvélemény-kutatásokban egy 10% alatt mért jelölt, Călin Georgescu (a továbbiakban: Jelölt) nyerte meg az első fordulót. Igaz, nem szerzett abszolút többséget, így második fordulót is kellett tartani, de ez akkor is óriási szenzáció, nem várt eredmény volt.

	Név	Szavazatszám
1	Călin Georgescu	2 120 401
2	Elena-Valerica Lasconi	1 772 500
3	Ion-Marcel Ciolacu	1 769 760
4	George-Nicolae Simion	1 281 325
5	Nicolae-Ionel Ciucă	811 952
6	Mircea-Dan Geană	583 898
7	Kelemen Hunor	416 353
8	Cristian Diaconescu	286 842
9	Cristian-Vasile Terheş	95 782
10	Ana Birchall	42 853
11	Ludovic Orban	20 089

[44] 2025-ben a Román Központi Választási Iroda (a továbbiakban: BEC) elutasította Şoşoacă jelöltségének bejegyzését a megismételt elnökválasztásra, illetve a 2024-es elnökválasztás első fordulójában legtöbb szavazatot megszerző Georgescu jelöltségét is. Az Alkotmánybíróság mindkét esetben elutasította a BEC határozatai ellen benyújtott fellebbezéseket. Ld. bővebben a 22/2025. AB határozatot, illetve a 7/2025. AB határozatot.

12	Sebastian-Constantin Popescu	14 683
13	Alexandra-Beatrice Bertalan Păcuraru	14 502
14	Silviu Predoiu	11 246

1. táblázat: A 2024-es elnökválasztás első fordulójának eredménye az elért szavazatszámok sorrendjében

(Forrás: a szerző saját szerkesztése, a Prezidentiale2024.bec.ro: BEC: Proces-verbal ..., 24 noiembrie 2024 alapján)

Két jelölt (Cristian-Vasile Terheş és Sebastian-Constantin Popescu) az Alkotmánybírósághoz fordult és kérte az elnökválasztás első fordulójának érvénytelenítését, Elena Lasconi javára elkövetett választási csalásra, pontosabban a kampányfinanszírozási szabályok megsértésére és a választók megtévesztésére hivatkozva. A második és a harmadik jelölt közötti különbség valóban nagyon kicsi volt, kevesebb, mint háromezer szavazat, és felvetődött a lehetősége annak, hogy csalások történtek a választási irodákban, és/vagy akár számolási hibák is befolyásolták az első forduló eredményét. Bár az első hely akkor még biztosnak tűnt, a tét továbbra is hatalmas volt, hiszen nem volt mindegy, hogy ki jutott be a második fordulóba a szélsőjobboldali Jelölttel szemben.

Az Alkotmánybíróság megvizsgálta a megkereséseket, majd elrendelte az összes szavazólap újbóli ellenőrzését és újraszámolását.^[45] Minden megyei választási iroda újraszámolta az érvényes és érvénytelen szavazólapokat, vagyis azokat, amelyeket ténylegesen felhasználtak, és amelyek az urnába kerültek. Már csak külföldről kellett volna beérkeznie néhány szavazatnak, az Alkotmánybíróság számára azonban világossá vált, hogy az újraszámolás érdemben nem változtatja meg az eredményt, tehát marad az a sorrend, amely az első forduló utáni eredményhirdetés alapján kialakult. E tekintetben nem tehetett mást az Alkotmánybíróság, mint hogy a 31/2024. AB határozatában érvényesnek nyilvánította az első fordulót, és jóváhagyta a december 8-i második forduló megtartását.

Még aznap, amikor az Alkotmánybíróság elfogadta ezt a határozatot, összeült a Legfelsőbb Védelmi Tanács (CSAT),^[46] és kiadott egy sajtóközleményt, amiben nagyon általánosan megfogalmazott utalások voltak arra vonatkozóan, hogy a teljes választási folyamatot manipulálták.^[47] Ezeket az általános utalásokat látva nem tudjuk, hogy az Alkotmánybíróság mennyire foglalkozott ezzel a sajtóközleménnyel, viszont a versenyben lévő politikai pártok és azok jelöltjei kérték, sőt

[45] Ccr.ro: Comunicat de presă, 28 noiembrie 2024.

[46] Románia elnöke a Legfelsőbb Védelmi Tanács elnöke, a miniszterelnök pedig az alelnöke. Mindketten jelen voltak az ülésen, ez utóbbi akkor jelölt is volt.

[47] Presidency.ro: Ședința Consiliului Suprem de Apărare a Țării, 28 noiembrie 2024.

mi több, követelték a hivatalban lévő köztársasági elnöktől, a Legfelsőbb Védelmi Tanácstól, hogy tisztázzák a nyilatkozatban foglaltakat. Ennek következtében pár napos huzavona után úgy döntöttek, hogy nyilvánossá teszik a köztársasági elnöki hivatal honlapján azokat a nemzetbiztonsági jelentéseket, amelyek alapján megfogalmazták azt a bizonyos sajtóközleményt.^[48] Nyilvánossá vált négy különálló nemzetbiztonsági szolgálat jelentése: Belügyminisztérium Ellenőrzési Hivatala, Külföldi Hírszerző Szolgálat, Román Hírszerző Szolgálat, Különleges Távközlési Szolgálat.

Azt nem tudjuk, hogy a négy nemzetbiztonsági szolgálat egymástól mennyire függetlenül készítette el a jelentéseket, de az biztos, hogy az alkotmánybírák olvasatában meglehetősen drámainak tűnt a tartalmuk. 2024. december 4-én ezeket a jelentéseket feloldották a titkosítás alól, nyilvános információkká váltak, és csak ezt követően, december 6-án ült össze az Alkotmánybíróság, amikor a 32/2024. AB határozatában^[49] kimondta az elnökválasztás első fordulójának érvénytelenítését. Gyakorlatilag summázta a nemzetbiztonsági jelentésekben leírt folyamatokat anélkül, hogy a történések addigra nyilvánossá vált részleteire utalt volna. Ezekből a folyamatokból ugyanakkor kiderült, hogy a kampány során alkalmazott digitális technológiák és az MI nem átlátható használata révén manipulálták a választókat, illetve torzult a választási versenytársak közötti esélyegyenlőség, továbbá fény derült a kampány nem bevallott – többek között online – forrásból történő finanszírozására, ami sértette a választási jogszabályokat.^[50]

A határozat rendelkező része kimondja, hogy a választási folyamatot teljes egészében újra kell kezdeni: a kormánynak új időpontokat kell kitűznie az elnökválasztásra, újra kell alakítani a Központi Választási Irodát, újra kell kezdeni a jelöltállítást, stb. Továbbá a hivatalban lévő elnök az újonnan megválasztott elnök beiktatásáig gyakorolhatja mandátumát.^[51]

[48] A titkosítás alól feloldott dokumentumok elérhetősége: Presidency.ro: Comunicat de presă, 04 decembrie 2024.

[49] Az AB határozat 7. pontjában az Alkotmánybíróság hivatkozik a Karácsony és társai v. Magyarország ügyre (Applications nos. 42461/13 and 44357/13): „7. A szavazás és a választhatóság joga elengedhetetlen a jogállamiságon alapuló, valódi és hatékony alkotmányos demokrácia alapjainak megteremtéséhez és fenntartásához (ld. mutatis mutandis, a Karácsony és társai v. Magyarország ügyben 2016. május 17-én hozott ítélet 141. pont), illetve ezeket az Alkotmány garantálja. Így a Bíróság megállapítja, hogy a választójog politikai jellegű alapjog, a demokrácia és az állam demokratikus működésének sine qua non-ja, továbbá az Alkotmány és a törvények követelményeinek betartásával gyakorolható.”

[50] Felvetődik a kérdés, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok miért nem tették közzé időben ezeket az információkat. Az információk bemutatása közvetlenül az első forduló érvényesítése és a második forduló megszervezése után felveti azt a természetes gyanút, hogy az információkat a választási folyamat befolyásolása érdekében mutatták be.

[51] 2025. február 10-én Klaus Iohannis bejelentette, hogy lemond elnöki tisztségéről, miután a parlament megindította ellene a felfüggesztési eljárást. Ld. bővebben: Romania.europalibera.org: Klaus Iohannis demisionează ..., 2025.

Az elnökválasztás során valóban egy nem túl szerencsés helyzet alakult ki: 2024. december 2-án az Alkotmánybíróság *expressis verbis* érvényesnek nyilvánította az elnökválasztás első fordulóját, majd néhány nap múlva, december 6-án érvénytelenítette azt.^[52] Egyrészt lehet úgy érvelni, hogy a második döntés az Alkotmánybíróság következetlenségére utal, másrészt tényszerűen két különböző helyzetről volt szó. Az első határozat meghozatala után olyan új és lényeges információk jutottak az Alkotmánybíróság tudomására a nemzetbiztonsági szolgálatok által korábban titkosított adatok nyilvánosságra hozása és közzététele eredményeként, amelyek a választás tisztaságát befolyásolhatták.^[53]

Nem léteznek világos nemzetközi normák arra vonatkozóan, hogy a választást lehet-e érvényteleníteni azt követően, hogy már érvényesnek nyilvánították. Álláspontunk szerint amennyiben a választás manipulálására vonatkozó bizonyítékok csak az érvényesítés után kerültek napvilágra, ezek alapot szolgáltathatnak arra, hogy ezt a döntést felülvizsgálják, és új választást írjanak ki. A demokratikus kormányzás nem tartható fenn, ha a választásokat manipulálták.

VI. AZ ELNÖKVÁLASZTÁSSAL KAPCSOLATOS ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI HATÁSKÖR

A Velencei Bizottság megállapította, hogy célszerű, ha a választásokat érvénytelenítő döntéseket az ország legmagasabb szintű választási szerve – pl. a központi választási hatóság – hozza meg, és ezek a döntések felülvizsgálhatók a legmagasabb bírói fórum, az alkotmánybíróság vagy egy specializált választási bíróság által, amennyiben ilyen bírói szerv létezik.^[54]

A választások érvénytelenítésének jogkörét az alkotmánybíróságra ruházni tehát összhangban áll – bár ez nem kötelező – az európai és nemzetközi standardokkal, valamint számos ország jogszabályi gyakorlatával. Nem szükséges, hogy az alkotmánybíróság kizárólag fellebbviteli fórumként járjon el, és csak a végső döntést hozza meg. Vannak olyan országok, ahol a választási eredményekkel kapcsolatos kifogásokat kizárólag az alkotmánybíróság vizsgálhatja, amely ebben az esetben első- és egyben végső fokon jár el.^[55]

[52] Véleményünk szerint a 32/2024. határozatával az Alkotmánybíróság érvénytelenítette a teljes választási folyamatot, és ezzel hallgatólagosan hatályon kívül helyezte a 31/2024. határozatát is. Kétségbe felfogadhatónak tartjuk azt az érvelést, miszerint mivel két különböző helyzetről volt szó, a második határozat nem érintette az első hatályát vagy érvényességét.

[53] Mivel a titkosítás alól feloldott információk bizonyítékait nem hozták nyilvánosságra, a választók nem tudhatják, hogy valóban léteznek-e tények, és ha igen, azok mennyire súlyosak. Ez a helyzet precedenst teremthet, mert ha a jövőben a választási eredmények nem lesznek kíváncsok, ugyanezt az eljárást lehet alkalmazni.

[54] Code, II.3.3.e. pont.

[55] Venice Commission, CDL-AD(2020)025, Report on election dispute resolution (a továbbiakban: Report on election), 44. pont. Ld. még: ODIHR publication, 2019 Handbook for the Observation of Election Dispute Resolution.

Magyarországon a választási eljárásról szóló 2013. évi XXXVI. törvény három rendes jogorvoslati formát ismer, ezek: a kifogás, a fellebbezés és a bírósági felülvizsgálat iránti kérelem.^[56] Ezenfelül, rendkívüli jogorvoslati lehetőségként, az Alaptörvényben foglalt jogok megsértése esetén alkotmányjogi panaszt lehet benyújtani. Az Alaptörvény nem tartalmaz kifejezetten a választásokat érintő önálló alkotmánybírósági hatáskört, a 24. cikk (2) bekezdés c) és d) pontja az alkotmányjogi panasz intézményét és formáit határozza meg.

A Román Alkotmány 146. szakasz f) pontja viszont kifejezetten nevesít választásokhoz kapcsolódó hatáskört: „Az Alkotmánybíróság feladatkörei a következők: [...]”

f) felügyel a Románia Elnökének a megválasztásával kapcsolatos eljárás beartására és igazolja a választás eredményét.”^[57]

A 146. szakasz rendelkezéséből egyértelműen kitűnik, hogy az Alkotmánybíróság kizárólag az elnökválasztás tekintetében rendelkezik hatáskörrel, a parlamenti, európai parlamenti vagy önkormányzati választások tekintetében nem. Vajon mi ennek az alkotmányi szabályozásnak a magyarázata? Nyilván az elnökválasztás azért különleges ilyen szempontból, mert országos és egyszemélyes intézményről beszélünk. A parlamenti, az európai parlamenti és a helyi önkormányzati választások során több ellenőrző mechanizmus is van, és talán ezért nem merült fel az alkotmányozás során, hogy az Alkotmánybírósághoz is lehessen fordulni. Érdemes lenne kutatásokat végezni, hogy a hatalmi egyensúly mellett milyen egyéb tényezők játszottak szerepet a szabályozás kialakításában.^[58]

Az Alkotmány 146. szakasz f) pontját a Románia elnökének megválasztásáról szóló 370/2004. törvény szabályozza részletesen, amely szerint az Alkotmánybíróság a következő eljárási cselekményeket végzi:

- a. beiktatja az elnökjelöltek támogatását igazoló dokumentumokat;
- b. megoldja az ezzel vagy az elnökjelölt személyével kapcsolatos fellebbezéseket;
- c. megoldja a választókerületi irodák döntései ellen benyújtott panaszokat, amelyekben ezek az irodák valamely párt kampánytevékenységét akadályozták;
- d. átveszi az elnökválasztás eredményéről szóló jegyzőkönyveket és egyéb dokumentumokat, ezek alapján igazolja vagy érvényteleníti a választást, közzéteszi Románia Hivatalos Közlönyében és a sajtóban az elnökválasztás eredményét;
- e. bemutatja az elnökválasztás érvényességét igazoló dokumentum egy példányát a parlament két házának együttes ülésén, annak érdekében, hogy a megválasztott elnök letehesse a hivatali esküt, amely mandátuma megkezdésének időpontja.

[56] A magyarországi rendes jogorvoslati formák bemutatását ld. Valasztas.hu: Jogorvoslati kérelmek.

[57] Jog.sapientia.ro: Románia Alkotmánya.

[58] Ld. még a IX. fejezetet.

A törvényi szabályozásból kiderül, hogy e feladat nem egyszerűen közvetítői szerep a választási irodák és a parlament között, hanem tényleges ellenőrzése a választások alkotmányos szempontból szabályszerű lebonyolításának, és az igazolás révén érvényességi feltétele a választások eredményének.^[59]

Az Alkotmánybíróság december 6-án reggel 10 órakor ült össze, és szintén december 6-án reggel 7-kor megkezdődött a választás, de csak a külföldön lévő román állampolgárok esetében, akik távolabb éltek. Az ország területén egyébként december 8-án reggel 7-kor nyitottak volna a szavazóhelyiségek. Ezen az ülésen az Alkotmánybíróság megállapította, hogy azon alkotmányi hatásköre, melynek értelmében öröködik az elnökválasztás tisztességes lebonyolítása fölött, értelmezésre szorul, és ez nem értelmezhető megszorítóan. Az Alkotmány 146. szakasz f) pontjában előírt alkotmányos hatáskör célja az 1. szakasz (5) bekezdésében^[60] megfogalmazott alaptörvényi felsőbbrendűség elvének tiszteletben tartása az elnökválasztás során, továbbá az 1. szakasz (3) bekezdésében^[61] és a 2. szakasz (1) bekezdésében^[62] foglalt alkotmányos értékek tiszteletben tartása. Ezen alkotmányos értékek jellemzik a román államot, és ezeket Románia elnökének kötelessége tiszteletben tartani és megvédeni. Továbbá az AB határozat szerint az Alkotmány 146. szakasz f) pontjában foglalt rendelkezéseket a 142. szakasz (1) bekezdésében^[63] és a 47/1992. törvény 1. cikk (2) bekezdésében^[64] foglaltakkal együtt kell értelmezni: az Alkotmánybíróság azon feladata, hogy biztosítsa az elnökválasztási eljárás betartását, nem választható el az Alkotmánybíróság alkotmányos struktúrában betöltött szerepétől, vagyis az Alkotmány szupremáciáját garantáló funkciójától. Ebben a helyzetben tehát jogfejtő értelmezéssel, egyfajta „láthatatlan alkotmányozással” az Alkotmánybíróság úgy döntött, hogy hivatalból eljár azon elnökválasztásokra vonatkozó nemzetbiztonsági dokumentumok alapján, amelyek tartalmát a titkosítás alól feloldottak.

Egyetértünk a Velencei Bizottság álláspontjával abban, hogy egy bíróság, beleértve az alkotmánybíróságot is, nem dolgozhat titkosított adatokkal.^[65] Varga Attila romániai alkotmánybíró a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán tartott előadásában aláhúzta, hogy az Alkotmánybíróságnak semmivel nem állt több információ a rendelkezésére, mint ami a közvélemény elé került ezen nemzetbiztonsági jelentések alapján, vagyis semmilyen, a közvélemény számára titkosított adatokkal többletként az Alkotmánybíróság nem rendelkezett.^[66]

[59] Varga, 2019a, 132.

[60] „Romániában az Alkotmánynak, a felsőbbségének, és a törvényeknek a betartása kötelező.”

[61] „Románia demokratikus és szociális jogállam, amelyben a román nép demokratikus hagyományainak és az 1989. decemberi Forradalom eszményeinek szellemében, az emberi méltóság, az állampolgárok jogai és szabadságai, az emberi személyiség szabad fejlődése, az igazságosság és a politikai pluralizmus a legfelsőbb értékeket képviselik, és garantáltak.”

[62] „A nemzeti szuverenitás a román nép sajátja, amely azt szabad, periodikus és tisztességes választásokon megalakult képviselői szervein, valamint népszavazáson keresztül gyakorolja.”

[63] „Az Alkotmánybíróság az Alkotmány felsőbbségének biztosítója.”

[64] „Az Alkotmánybíróság az egyetlen alkotmányossági juriszdikcióval rendelkező szerv Romániában.”

[65] Urgent Report, 59. pont.

[66] Varga, 2025.

VII. A HIVATALBÓL TÖRTÉNŐ ELJÁRÁS

A 32/2024. AB határozat fő kritikája az Alkotmánybíróság hatáskörének hiányára vonatkozik. Igen kényes kérdésként merült fel, hogy az Alkotmánybíróság eljárhat-e hivatalból az Alkotmány 146. szakasz f) pontja alapján.

A Velencei Bizottság által elvégzett elemzés, többek között az összehasonlító jogi elemekre való hivatkozással, arra a következtetésre jutott, hogy a bíróság nem hivatalból jár el, hanem valamely kérelmező fél indítványa alapján, amely lehet választópolgárok csoportja, politikai szervezet, jelölt vagy más állami szerv. Amikor tehát az alkotmánybíróságoknak felügyeleti kötelezettségük van a választások felett, ez a kötelezettség többnyire nem jelenti egyben azt is, hogy joguk lenne hivatalból eljárni.^[67]

A Velencei Bizottság és az Office for Democratic Institutions and Human Rights (a továbbiakban: ODIHR) korábban így fogalmazott: „A választási törvénynek világosan ki kell mondania, hogy azok a szervek, amelyeknek hatáskörük van a választási eredmények megsemmisítésére, eljárhatnak-e hivatalos panasz nélkül is.”^[68] Ugyanakkor a nemzetközi normák nem írják elő, valamint nem is tiltják elvi szinten, hogy a(z alkotmány)bíróság hivatalból hozzon döntést.^[69]

Abban az esetben, ha a nemzeti jogszabály általános ellenőrzési kötelezettséget vagy garanciális funkciót ír elő az alkotmánybíróság számára a választásokkal kapcsolatban, felmerülhet az az érv, hogy egy ilyen rendelkezés értelmét veszítene, ha az alkotmánybíróság nem indíthatna eljárást akkor sem, ha súlyos csalásról vagy visszaélésről szerez tudomást. Ezt az érvet azonban árnyalja a gyakorlati realitás, miszerint azok a jelöltek, pártok vagy választópolgári csoportok, akik elégedetlenek a választási eredménnyel, várhatóan panaszt nyújtanak be, amennyiben csalásra vagy más visszaélésre vonatkozó, releváns bizonyíték áll rendelkezésre. Továbbá az alkotmánybíróság kiterjesztett hivatalbóli eljárási lehetősége megkérdőjelezheti a jogorvoslati eljárásokhoz kapcsolódó, többnyire szűk és szigorú határidők értelmét, amennyiben a választások felülvizsgálatára jogosult szerv a határidőn túl is szabadon eljárhatna hivatalból.

Azt is szem előtt kell tartani, hogy a bíróságokra, ideértve az alkotmánybíróságokat is, általánosságban jellemző, hogy megkeresésekre reagálnak, válaszolnak, nem pedig döntéskézdeményezők: hatáskörük korlátozott, mivel nem ők választják meg az ügyeiket. Ez az alapfeltevés megdőlné, ha az alkotmánybíróságok jogot kapnának arra, hogy hivatalból járjanak el, és saját kezdeményezésre érvénytelenítsenek választásokat. Ez óriási hatalmat jelentene, amelyhez joggal lehet világos jogi alapot megkövetelni.

A Román Alkotmánybíróság is, természetéből fakadóan, főszabály szerint megkeresés alapján jár el – az officialitás elve inkább a végrehajtó hatalom szer-

[67] Urgent Report, 23. pont.

[68] Ld. Report on election, 126. bek; ODIHR publication, 2019 Handbook for the Observation of Election Dispute Resolution.

[69] Urgent Report, 26. pont.

veire jellemző –, ebben a konkrét ügyben azonban nem beszélhetünk formális, hivatalos megkeresésről. Az Alkotmány 146. szakasz f) pontjában előírt esetben sem az Alkotmánybíróság szervezetéről és a működéséről szóló 47/1992. törvény, sem pedig a Románia elnökének megválasztásáról szóló 370/2004. törvény nem rendelkezik arról a lehetőségről, hogy hivatalból járjon el az Alkotmánybíróság az elnökválasztással kapcsolatos választási eljárás érvénytelenítése tekintetében.

A 47/1992. törvény 10. cikke szerint: „(1) Az Alkotmánybírósághoz az Alkotmány 146. szakasza által kifejezetten előírt esetekben lehet fordulni, amelyet az újra kihirdetett Alkotmány 146. szakasz, illetve annak szervezeti törvénye ír elő. (2) Az előterjesztéseket írásban kell megtenni, és meg kell indokolni, hogy mire alapozzák azokat.”

A 47/1992. törvény kifejezetten szabályozza, hogy milyen esetekben járhat el hivatalból az Alkotmánybíróság: az Alkotmány felülvizsgálatára irányuló kezdeményezések [11. cikk (1) A. pont a) alpont] az Alkotmányt felülvizsgáló törvény [23. cikk (1) bekezdés]; a polgárok törvénykezdeményezése (a 48. cikkben meghatározott esetek).

A 370/2004. törvény 52. cikk (2) bekezdése pedig kifejezetten rendelkezik arról, hogy kik nyújthatnak be kérelmet a választások érvénytelenítése céljából: politikai pártok, politikai szövetségek, választási szövetségek, a Nemzeti Kisebbségek Tanácsában képviselt nemzeti kisebbségekhez tartozó polgárok szervezetei és a választásokon részt vevő jelöltek. Ez a bekezdés azt is meghatározza, hogy a kérelmet legkésőbb a szavazás lezárását követő 3 napon belül lehet benyújtani, továbbá azt meg kell indokolni, és csatolni kell az alapjául szolgáló bizonyítékokat.

A hivatalból történő eljárással kapcsolatban az Alkotmánybíróság értelmezésében az alkotmányos rend veszélyben volt, és saját feladata, hogy őrkdjön ne csak az elnökválasztás, hanem az egész alkotmányos rend fölött. És mivel a titkosítás alól feloldott információk alapján nem lehetett megállapítani, hogy az elnökválasztás melyik momentumában történt csalás, külföldi befolyásolás, a teljes választási procedura sérült, így az egészet érvényteleníteni kellett. Az Alkotmánybíróság tehát úgy gondolta, hogy ilyen esetben hivatalból kell eljárnia, tekintettel a testület alkotmányos szerepkörére.

Felvetődik a kérdés, hogy az Alkotmánybíróság ilyen mértékű aktivizmusa elfogadható-e ebben a konkrét ügyben. Egyfelől, ha a demokratikus legitimációs láncolatból indulunk ki, ahol az államelnök, a képviselők közvetlenül a néptől kapják a (köz)hatalmat, az alkotmánybírák pedig a parlamenttől (és az államfőtől) – ők a néptől „távolabb” vannak –, akkor lehet azt mondani, hogy az alkotmánybírók nagyobb önmérsékletet is gyakorolhattak volna, vagyis túlságosan

beavatkoztak a választásokon kinyilvánított népakaratba.^[70] Másfelől a rendes bíróságokkal ellentétben az Alkotmánybíróság tekintetében beszélhetünk bírói aktivizmusról, köszönhetően annak, hogy ez utóbbi nem „menekülhet” a politikától. E hatáskör vonatkozásában megjelenő konfliktusok valamilyen mértékben politikai jellegűek is.^[71] Az viszont problémát jelenthet, hogy a politikai szempontok sokszor felülírják a jogi aspektusokat: a jogállamisági kérdésnél különbséget kell tenni a jogi és a politikai szempontok között, el kell dönteni, hogy hova helyeződik a hangsúly.^[72] Jelen esetben az Alkotmánybíróság az Alkotmány 146. szakasz f) pontjában foglalt hatáskörének kibővítését – az alkotmányos alapelvekből levezetve – a Románia jövőjét (lényegesen) befolyásoló politikai célok elérése érdekében is használta.

Az Alkotmánybíróság aktivizmusával összefüggésben vizsgálható az a szempont is, hogy a Román Alkotmány nagyon merev típusú,^[73] csak egyszer, 2003-ban módosították az euro-atlanti csatlakozásra való tekintettel. A módosítási nehézségek általában a megállapodott, stabil, standardizált alkotmányos rendszereket jellemzik, ahol az alapkérdések tisztázva vannak. De még itt is fölvetődik mint újratermelődő probléma az alkotmányos normák és a valóság régi és új problémaköre: a legelőrelátóbb és legbölcsebb szabályozás is bizonyos pontokon problematikusá válhat egy idő után. Ilyen esetekben az alkotmánybíróság feladata a vitatott kérdések tisztázása és a fogalmak értelmezése az alapjogok és alkotmányos elvek bázisán.

VIII. A VÁLASZTÁS ÉRVÉNYTELENÍTÉSÉNEK OKAI, ÉRDEMI FELTÉTELEI

Kulcsfontosságú kérdés, hogy a választás integritása helyrehozhatatlanul sérült-e, azaz, hogy a választás olyan mértékben sérült-e, hogy azt már nem lehet helyreállítani. Ebben az esetben az egyetlen jogorvoslati lehetőség az új választás megtartása, még akkor is, ha ez sosem jelent valódi ismétlést, mert

[70] Egy népet saját magától megóvni nem lehet, azaz egy népet boldogítani akarata ellenére nehezen képzelhető el. Kicsit sarkítva, ebben a konkrét esetben az Alkotmánybíróság „terápiás” szerepet játszott a különböző médiaplatformokon keresztül befolyásolt, „hipnotizált” tömegek vonatkozásában, elősegítve a „helyes megoldást” és ezáltal a politikai szempontból „helyes eredményt”.

[71] Varga, 2019b, 97.

[72] Trócsányi, 2024, 19-20.

[73] A Román Alkotmány 151. szakasza szerint „(1) A módosító tervezetet vagy javaslatot el kell fogadnia a Képviselőháznak és a Szenátusnak, mindegyik ház tagjainak legalább kétharmados többségével. (2) Ha a közvetítési eljárás nem vezet megegyezésre, a Képviselőház és a Szenátus együttes ülésen hoz döntést, a képviselők és a szenátorok legalább háromnegyedes többségének a szavazatával. (3) A módosítás a módosító tervezet vagy javaslat elfogadásától számított, legfeljebb 30 napon belül megszervezett népszavazással való jóváhagyása után lesz végleges.” Alkotmánymódosítási korlátként említhetjük – a francia alkotmányból átvett – megváltoztathatatlan alkotmányos rendelkezéseket is.

az új választás mindig megváltozott körülmények között valósul meg.^[74] A választások érvénytelenítésének központi kritériuma tehát, amelyet a nemzetközi standardok, elsősorban a *Code* is elismer, hogy a szabálytalanságok érdemben befolyásolják a szavazás kimenetelét.^[75]

Hasonló megközelítést képvisel az EJEB is, amely megállapította, hogy a választási folyamat során bekövetkezett szabálytalanságok csak akkor sértik a népakarat szabad kifejezését, ha azok valós sérelmet okoztak a választás eredményében, azt torzították.^[76]

A Velencei Bizottság álláspontja szerint az úgynevezett „külső befolyás” – amely nem választási szereplőktől származik – szintén releváns lehet ebben az összefüggésben. Ez kiterjed a civil szervezetek, a média – különösen a közösségi média –, továbbá a külföldről finanszírozott médiumok, illetve külföldi állami vagy nem állami szereplők befolyására is. A külső – akár külföldről érkező – beavatkozás ugyanolyan súlyos hatással lehet a választási folyamatra, mint a belső – állami tisztségviselők vagy politikai pártok általi – befolyásolás.^[77]

A Román Alkotmánybíróság megállapította, hogy a 2024. évi elnökválasztására irányuló befolyásolási folyamat fő szempontjai a választók szavazatainak manipulálásával és a választási versenytársak esélyegyenlőségének torzításával kapcsolatosak, a digitális technológiák és az MI választási kampányban történő, nem átlátható felhasználásával, valamint a választási kampány be nem jelentett forrásokból, többek között az interneten keresztül történő finanszírozásával.

Az Alkotmánybíróság határozata szerint egy jelölt megsértette az elnökválasztás kampányfinanszírozására vonatkozó jogszabályokat: az Állandó Választási Hatósághoz benyújtott kampányköltségvetéséről szóló nyilatkozatában 0 lejt jelölt meg, ami ellentmond a nemzetbiztonsági szolgálatok jelentéseinek. Emellett köztudott, hogy egy választási kampány jelentős költségekkel és kiadásokkal jár, és ez a helyzet nyilvánvaló ellentmondást mutat a lefolytatott kampány nagyságrendje és a felmerült kiadások nem létezése között.^[78] Így sérült a választási kampány finanszírozásának átláthatósága, és gyanú merült fel a választások tisztaságát illetően.

A politikai pártok és választási kampányok finanszírozásáról szóló 334/2006. törvény rendelkezései előírják, hogy a jelölteknek nemcsak az állami támogatást, hanem a magánszemélyek és jogi személyek által nyújtott támogatást is be kell jelenteniük, valamint a külföldről érkező finanszírozást is.^[79]

[74] Ld. bővebben a 2025-ös elnökválasztás eredményeit: Prezidentiale2025.bec.ro: BEC: Proces-verbal ..., 04 mai 2025; Prezidentiale2025.bec.ro: BEC: Proces-verbal ..., 18 mai 2025.

[75] *Code*, II.3.3.e. pont.

[76] Ld. ECtHR, Babenko v. Ukraine, no. 43476/98, 4 May 1999; ECtHR, Riza and Others v. Bulgaria, nos. 48555/10 and 48377/10, 13 October 2015.

[77] Urgent Report, 49. pont.

[78] A jelölt az államtól nem kapott pénzt, egyébként független jelölt volt, nem volt párt mögötte, így cinikusan állíthatta, hogy mindent önkéntesek végeztek.

[79] A 334/2006. törvény 32. cikk (1) bek., a 39. cikk (1) bek. és a 47. cikk (1) bek.

Az elnökválasztási kampány elméletileg egy nagyon szigorúan és részletesen szabályozott rendszer Romániában, kiterjed a plakátok kifüggesztésétől a média-megjelenésig számos kérdésre. Ezzel szemben az egyik jelölt olyan rendszert használt, ami nincsen jogilag szabályozva és nem is ellenőrizhető, illetve természeténél fogva alapvetően külföldről irányított. Ezen kívül ez a jelölt semmilyen bevett médiakampány-tevékenységben, vitában nem vett részt, kifejezetten csak a közösségimédia-platformokat használta, ami önmagában valóban nem jogszabályellenes.

A viszonylag nem túl terjedelmes nemzetbiztonsági jelentések a választás befolyásolása tekintetében tett folyamatokat írtak le: külföldi^[80] állami és nem állami entitások kibertámadásokat hajtottak végre,^[81] illetve az elnökválasztás egyik Jelöltje irányában nagyarányú és „agresszív” kampány zajlott a TikTok közösségimédia-platformon, jogszabályellenes módon.^[82] A Jelölt tömeges nyilvánosságot kapott: a TikTok felülete előnyben részesítette őt azzal, hogy nem minősítette politikai jelöltnek, azaz nem követelte meg tőle, hogy a választási videóanyagokat az Állandó Választási Hatóság által kiadott egyedi azonosító kóddal jelölje meg, amit a választási jogszabályok előírnak.^[83]

A Jelöltnek olyan támogatói kerültek a nemzetbiztonsági szolgálatok látókörébe, akik ultraortodox, ultranacionalista, neolegionárius nézeteket vallanak, illetve elkezdtek a fiatalok körében, azok radikalizálódását célként megfogalmazva, ilyen irányú tevékenységet végezni.^[84] Itt mindenképpen vizsgálendő, hogy a Jelölt mennyire volt érintett ebben a tevékenységben.

A Jelölt testőrségében olyan személyek is voltak, akik a francia idegenlégióban^[85] szolgáltak, ami természetesen nem jogellenes. Az viszont már nem vet jó fényt a Jelöltre (bár önmagában nem minősül bűnrészességnak), hogy olyan

[80] A nemzetbiztonsági szolgálatok dokumentumai külföldi befolyásra utaltak a 2024-es elnökválasztás előtt és alatt, de egyetlen államot sem nevesítettek. 2025. szeptember 16-i nyilvános megszólalásában a legfőbb ügyész orosz befolyásáról beszélt. Ld. Transtex.ro: Zsizsmann Erika: Kimondta a legfőbb ügyész ..., 2025.

[81] A választási folyamatba való külső beavatkozás nem kevésbé káros, sőt, akár súlyosabb következményekkel is járhat, mint amikor a választási szabályokat jelölték, politikai pártok vagy állami képviselők sértik meg.

[82] Megjegyezhető, hogy az Európai Unió szabályozása a közösségimédia-platformok vonatkozásában büntetőeljárások kapcsán is számos, pl. adatmegőrzési, adatszolgáltatási kötelezettséget ír elő. Ld. Sorbán, 2019, 89-91.

[83] Felmerül a kérdés, hogy miért nem vette észre senki a vonatkozó állami intézményekből ezt az „agresszív” kampányt az első forduló előtt. A többi jelöltnek – akiknek kampánycsapatuk volt és online kampányt is folytattak – érdeke lett volna ezt jelezni.

[84] A legionárius mozgalom vagy más néven Vaszgárda egy szélsőjobboldali, nacionalista és antiszemita szervezet volt, amely 1927-től a második világháború végéig működött Romániában. Kezdetben a „Mihály Arkangyal Légiója” nevű szervezet vallási-nemzeti célokat hirdetett, később azonban a mozgalom erőszakossá vált: tagjai politikai gyilkosságokat követtek el, támadásokat intéztek zsidók és kommunisták ellen.

[85] Nem keverendő össze a legionárius mozgalom, ami a történelmi múlttal kapcsolatos, az idegenlégióval, ami elit katonai alakulat a francia hadseregben belül.

személyt is találtak a közvetlen támogatói között, aki zsoldosokat toborzott (pl. kongói rezsim védelmére), és akinek a lakásán egy egész fegyverarzenált találtak.^[86]

A román elnökválasztás során feloldott nemzetbiztonsági dokumentumok tartalmával kapcsolatban megfogalmazódott az a kérdés is, hogy ezek az információk elegendőek voltak-e egy ilyen drasztikus, választásokat érvénytelenítő döntés meghozatalához. Egyrészt a nemzetbiztonsági kockázatok azonosítása jelentős következményekkel járhat mind az érintett személy(ek), mind a fenyegetés elhárításáért felelős szerv(ek) és bizonyos esetekben az egész társadalom vonatkozásában. Másrészt ezen információk pontos tartalma nehezen megfogható és körülírható, ezért nagy hangsúlyt kell fektetni azok bizonyítására. A választások érvénytelenítéséről szóló döntésnek nemcsak emberi, erkölcsi és politikai, hanem szakmai és jogi szempontból is kifogástalannak kell lennie.

IX. ELJÁRÁSI GARANCIÁK ÉS A BIZONYÍTÁS KÉRDÉSE

Az EJE esetjoga szerint a választási eredmények elleni kifogásokkal kapcsolatos döntéshozatali eljárást megfelelő és elégséges garanciáknak kell kísérniük, különösen azért, hogy elkerülhető legyen bármiféle önkényesség.^[87]

A választási jogvitákban követett eljárásnak tisztességesnek és pártatlannak kell lennie, és biztosítania kell a kellően megindokolt döntéshozatalt. Az érintett jelölteknek lehetőséget kell adni arra, hogy kifejtsék álláspontjukat, és előadják azokat az érveket, amelyeket érdekeik védelme szempontjából lényegesnek tartanak. Ez történhet írásbeli eljárás keretében, vagy – ahol indokolt – nyilvános meghallgatáson. A döntéshozó szerv nyilvánosan indokolt határozatából egyértelműen ki kell derülnie, hogy a panaszosok érveit megfelelően mérlegelték, és azokra arányos választ adtak.^[88]

A Velencei Bizottság álláspontja szerint ezek az eljárási garanciák azokra az esetekre is alkalmazandók, amikor a választás hivatalból kerül érvénytelenítésre. A bíróságnak kötelessége, hogy lehetővé tegye az érintett jelöltek, pártok és más választási szereplők, például a választási igazgatás szervei számára, hogy eljárási félként vegyenek részt, és indítványokat terjeszthessenek elő.^[89] A választás érvénytelenítésével kapcsolatos sajátos kérdés, hogy az mindig más jelölteket, sőt bizonyos esetekben az összes jelöltet is érinteni fogja.

A fent említett eljárási követelmények alkalmazása során figyelemmel kell lenni a választások sajátos kontextusára. Például egyensúlyt kell találni a meg-

[86] Presidency.ro: Document CSAT Serviciul Român de Informații I.

[87] Ld. pl. ECtHR, *Mugemangango v. Belgium*, no. 310/15, 10 July 2020.

[88] ECtHR, *Guðmundur Gunnarsson and Magnús Davíð Norðdahl v. Iceland*, nos. 24159/22 and 25751/22, 16 April 2024.

[89] Urgent Report, 31. pont.

hallgatások időtartama és terjedelme, valamint a választási jogviták gyors lezárásának szükségessége között.^[90]

A *Code* kimondja azt az alapelvet, hogy a választási ügyekben tett fellebbezések benyújtására és elbírálására vonatkozó határidőknek rövidnek kell lenniük. Ugyanígy, a választás érvénytelenítésére irányuló eljárásnak is gyorsnak és időszerűnek kell lennie.^[91] Ugyanakkor elégséges időt kell biztosítani a bizonyítékok összegyűjtésére és a választási szereplők érveinek meghallgatására is. Amennyiben a szabálytalanságok összetett kérdéseket érintenek – például a kampányolással vagy a kampányfinanszírozással kapcsolatosan –, akkor az ilyen ügyekben alkalmazandó határidők lehetnek hosszabbak is.^[92]

A konkrét esetben nem állíthatjuk, hogy az Alkotmánybíróságnak kötelezően döntenie kellett a választás érvénytelenítésének a kérdésében, mivel ilyen irányú kérelmet nem nyújtottak be, az viszont fontos szempont lehet, hogy csupán néhány óra állt a testület rendelkezésére, hogy egy ilyen döntést meghozzon a második forduló megkezdése előtt. Egyébként az elnökválasztás második fordulójára már el is kezdődött a diaszpórában élő állampolgárok esetében, de a vasárnapi országos választást megelőzően az érintett jelölt(ek) meghallgatására szombaton lehetőség lett volna. Igaz, egy ilyen megoldás abszurdnak tűnhet, illetve bagatellizálhatja a helyzet súlyosságát, ugyanakkor fontos eljárási garanciát jelentett volna.

A választási szabályok bármely megsértését azonnal kifogásolni kell, amint az megtörténik. Különösen igaz ez az olyan kérdésekre, mint a választói névjegyzékbe való felvétel, a jelöltek nyilvántartásba vétele vagy a kampányhoz való hozzáférés – ezeket a problémákat még a szavazás megkezdése előtt orvosolni kell. Ennek kapcsán felvetődik az a kérdés is, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok ezen információk birtokában miért nem alkalmazták a jogszabályokat. Amennyiben bűncselekmény gyanúját érzlelik, haladéktalanul kötelesek feljelentést tenni a nyomozás lefolytatására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóságnál vagy ügyészségnél. Ha ez utóbbi szervek tudtak ilyen cselekményekről, akkor miért nem jártak el?^[93]

Ha egy politikus paramilitaris szervezetekkel, kiképzőtáborokkal áll kapcsolatban, illetve neolegionárius (neofasiszta) mozgalomban vesz részt, akár több évre visszamenőleg is a nemzetbiztonsági szolgálatok látókörében kell lennie. A legionárius eszmék hirdetése gyűlöletbeszédnek minősül, és megvalósíthatja az „Erőszakra, gyűlöletre vagy diszkriminációra való uszítás” bűncselekményét.^[94] Ennek ellenére, olyan tényszerű adat vagy egyértelmű bizonyíték, mint a jogerős elmarasztaló ítélet, nem létezett, ami a Jelölttel szemben nyilvánvaló kizáró ok lett volna.

[90] Ld. Urgent Report, 30. pont.

[91] Code, II.3.3.g. pont.

[92] Urgent Report, 34. pont.

[93] Ilyen értelemben nagy nyomás és felelősség nehezedett az Alkotmánybíróságra mint az utolsó intézményre, amely még tehetett valamit. A kilenc nagyon különböző álláspontú és világlátású alkotmánybíró egyhangú döntéssel fogadta el az érvénytelenítő határozatot.

[94] A Büntető Törvénykönyvről szóló 286/2009. törvény, 369. cikk.

A bizonyítás több kérdést is felvet. Hogyan lehet megállapítani, hogy a szabálytalanságok valóban befolyásolhatták a választás eredményét? Mi az elvárt bizonyítási szint és teher? Mi az a küszöb, amelynek alapján kimondható, hogy valódi sérelem érte a választás eredményét, és amely indokolja annak érvénytelenítését? Sem a nemzetközi standardok, sem a nemzeti gyakorlat nem adnak egységes és pontos választ ezekre a kérdésekre, azonban bizonyos szempontokat megállapítanak, amelyeket figyelembe kell venni.

A Velencei Bizottság e tekintetben a következőkre hívta fel a figyelmet: „Tekintettel arra, hogy a választási eredmények megsemmisítésének rendkívül súlyos következményei vannak, ilyen döntés csak kivételes körülmények között hozható meg, amikor az illegális, tisztességtelen, méltánytalan vagy korrupt magatartás, illetve más jellegű visszaélés nyilvánvaló módon bizonyítást nyer, és amikor az ilyen jogsértő magatartás torzította a választási eredményt.”^[95]

Nem mindig lehetséges, és nem is szükséges, hogy a szabálytalanság konkrét, tényleges hatását teljes bizonyossággal megállapítsák a választási eredmény vonatkozásában. Az EJEB esetjoga azt mutatja, hogy annak meggyőző módon történő igazolása is elegendő, ugyanakkor szükséges, amennyiben a választás eredménye másként is alakulhatott volna, ha nem történt volna szabálytalanság.^[96]

A bizonyítási teher tekintetében az általános szabály az, hogy a választási eredményekkel kapcsolatos jogvita során a bizonyítási teher az indítványozót terheli. Ez vonatkozik a releváns tények – például a jogsértés – bizonyítására és – bizonyos mértékig – arra is, hogy a szabálytalanságnak potenciálisan milyen hatása lehetett a választás kimenetelére.

Más a helyzet azonban, ha az eljárást a(z alkotmány)bíróság hivatalból indítja meg. Ilyen esetben határozatában meg kell jelölnie, milyen bizonyítékokon alapul a döntés, és hogy miért van meggyőződve arról, hogy a szabálytalanságok hatással lehettek a választás eredményére.

A Román Alkotmánybíróság – és általában az alkotmánybíróságok – nem klasszikus bizonyítékok alapján végzik az alkotmányos ellenőrzést, vagyis nem beszélhetünk a szó hagyományos, polgári, büntető- vagy akár közigazgatási jogi értelemben vett és a rendes bíróságok előtt alkalmazott bizonyítási eljárásról. Az Alkotmánybíróság elsősorban értelmező bíróság, az alkotmányosság szempontjából értelmez törvényszövegeket, magatartásokat, eljárásokat. Egyébként az idő rövidsége miatt is nehéz lett volna a 2024. december 4-én nyilvánossá

[95] Report on election, 128. pont.

[96] Ld. pl. ECtHR, Babenko v. Ukraine, no. 43476/98, 4 May 1999.

tett nemzetbiztonsági információkat a december 6-ai alkotmánybírósági ülésen hagyományos bizonyítási eljárás alá vonni.^[97]

A bizonyítás szempontjából érdemes lenne megvizsgálni, hogy az Alkotmány 146. szakasz f) pontjában nevesített hatáskör nem illeszkedne-e jobban a legmagasabb szintű rendes bíróság, a Legfőbb Semmítő- és Ítélszék hatáskörébe, ahol inkább lehetőség van bizonyítási eljárás lefolytatására is, és ahol elvileg nem merül fel a bírói aktivizmus.

Egy másik, a bizonyításhoz szorosan kapcsolódó kérdés: milyen súlyúnak kell lennie egy-egy konkrét szabálytalanságnak ahhoz, hogy az a választás érvénytelenítését igazolja? Ezzel összefüggésben meg kell jegyezni, hogy a román elnökválasztás érvénytelenítése nem egyetlen jogsértésen alapul, hanem több szabálytalanságon, amelyek együttesen vezettek oda, hogy a választási eredmény nem tükrözte megfelelően a választópolgárok akaratát. Az érvénytelenítés nem egy konkrét panaszhoz volt köthető, az egyes szabálytalanságokat összességükben kellett értékelni. Végül soron a választási eredményre gyakorolt hatás a mérvadó, és nem önmagában a szabálytalanság súlya.

X. HATÁSKÖRI VITA: ÍTÉLŐTÁBLA V. ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG

A Ploiești-i Ítéltábla Közigazgatási és Adóügyi Kollégiuma (Szekciója) befogadta az Alkotmánybíróság 32/2024. határozatát vitató keresetet, és közigazgatási aktus megsemmisítésére irányuló eljárás keretében elrendelte az elnökválasztást érvénytelenítő AB határozat végrehajtásának felfüggesztését az ügy jogerős lezárásáig, és azt másodlagosan megsemmisítette. A hatáskör tekintetében a bíróság elfogadta a magánszemély felperes B. azon érvelését, miszerint a megtámadott határozat normatív közigazgatási aktus, ezért az ítéltábla hatáskörébe tartozik. A meghozott ítéletet öt napon belül a Legfőbb Semmítő- és Ítélszéken lehetett megtámadni.

Az ítéltábla indokolása többek között kiemeli, hogy az Alkotmánybíróság a törvényben előírt hatáskörét visszaélészerűen értelmezte, amikor hivatalból tárgyalta az ügyet, illetve a választási folyamat érvénytelenítésével megakadályozta az állampolgárokat abban, hogy az általuk kedvelt jelölt(ek)et juttassák az elnökválasztás második fordulójába.^[98]

[97] A társadalomban megfogalmazódott egy elvárás a választások érvénytelenítésének bizonyítékokkal való alátámasztása tekintetében. 2025. szeptember 16-án a legfőbb ügyész bejelentette, hogy a Legfőbb Ügyészség vádat emelt Georgescu és 21 másik személy ellen az alkotmányos rend elleni cselekmények kíséretében való bűnrészesség, valamint a hamis információk közlésének bűncselekménye miatt. Ez az első nyilvános megszólalás a vádhatóság részéről azóta, hogy az Alkotmánybíróság érvénytelenítette az elnökválasztás első fordulóját. Ld. bővebben: Transtex.ro: Zsizsmann Erika: Kimondta a legfőbb ügyész ..., 2025.

[98] Az ítélet indokolását ld. bővebben: Curtea de Apel Ploiești, dosar nr. 301/42/2025.

A Legfőbb Semmítő- és Ítélszék helyt adott az alperes Román Alkotmánybíróság és a Ploiești-i Ítéltábla mellett működő Ügyészség által benyújtott fellebbezéseknek, és – rekordidő alatt, egy napon belül^[99] – teljes egészében megsemmisítette a megtámadott ítéletet. A legfelső bírói szerv elfogadta a hivatalból emelt fellebbezésben szereplő, a perbeli jogképesség hiányára vonatkozó kifogást, illetve elutasította a B. által benyújtott fellebbezést, mivel azt perbeli jogképességgel nem rendelkező személy nyújtotta be.^[100]

Az alábbiakban magyar nyelvre fordítva idézzük az Alkotmánybíróság sajtóközleményét az ügygel kapcsolatban:

„A Román Alkotmánybíróság mint az Alkotmány felsőbbrendűségének garantálója fellebbezést nyújtott be a Ploiești-i Ítéltábla Közigazgatási és Adóügyi Kollégiuma által 2025. április 24-én hozott ítélet ellen a 301/42/2025. sz. ügyben, amely megsemmisítette és felfüggesztette az Alkotmánybíróság 32/2024. sz. határozatának végrehajtását.

Sajnálatos módon, megsértve a Román Alkotmány és az Alkotmánybíróság szervezetéről és működéséről szóló 47/1992. sz. törvény azon rendelkezéseit, amelyek rögzítik az Alkotmánybíróság jogi aktusainak általánosan kötelező jellegét a Román Hivatalos Közlönyben való közzétételük napjától, egy bíróság alkotmányos és jogi alap nélkül döntött az Alkotmánybíróság által hozott kötelező erejű határozat hatályáról. Ezek a körülmények arra késztették a Bíróságot, hogy eljárást indítson az alkotmányos rend és a 32/2024. sz. AB határozat hatályának védelme érdekében.

Az Alkotmánybíróság 32/2024. sz. határozata olyan jogi aktus, amelyet az Alkotmány 146. szakasz f) pontjában előírt saját és kizárólagos hatáskörében hozott. Az Alkotmánybíróság döntései nem normatív közigazgatási aktusok, ezért nem lehet őket közigazgatási perben megtámadni, megsemmisíteni vagy felfüggeszteni. Ennek megfelelően a 32/2024. sz. AB határozat minden alkotmányos és jogi hatása a jövőre vonatkozik, és általánosan kötelező érvényű minden szervre nézve, mivel az alkotmányos rend részét képezi, amely értelmében az Alkotmánybíróság kizárólagos hatáskörén alapulva felügyeli Románia Elnökének megválasztására vonatkozó eljárás betartását.

Románia jogállam, amelyben az Alkotmánybíróság független minden más közhatalomtól, és csak az Alkotmánynak és saját törvényeinek van alávetve, hatáskörét pedig semmilyen közhatóság nem vonhatja kétségbe.

Minden állampolgárnak joga van az igazságszolgáltatáshoz, azonban e jog gyakorlása és az igazságszolgáltatás csak a törvényben foglalt feltételek mellett, a Legfőbb Semmítő- és Ítélszék, valamint a törvény által létrehozott egyéb bíróságok útján történik, tiszteletben tartva a bíróságok kifejezett hatáskörét, amely nem terjedhet ki a bírói ellenőrzés alól kizárt területekre.

[99] A szakirodalomban olyan véleménynel is lehet találkozni, hogy a Legfőbb Semmítő- és Ítélszék eljárási jogokat sértett: döntésével nem várta meg a törvényes öt napos határidő lejártát, amely alatt az ügyben érintett valamennyi félnek lehetősége lett volna fellebbezni az elsőfokú ítélet ellen, vagy éppen ellenkezőleg, visszavonni a már benyújtott fellebbezést. Ld. bővebben: Luju.ro: Înalta Curte ..., 2025.

[100] A döntés indokolását ld. Înalta Curte de Casație și Justiție, Decizia nr. 2198/2025.

A fellebbezés jogorvoslatának előmozdításával az Alkotmánybíróság az alkotmányos rend mielőbbi helyreállítását, döntéseinek és határozatainak teljes és egyértelmű tiszteletben tartását, valamint a jogrendből minden téves jogi értelmezés és a törvény rosszhiszemű alkalmazásának kiküszöbölését tűzte ki célul.

*

Az Alkotmánybíróság megjegyzi, hogy 2024 decemberétől kezdve több mint 200 hasonló keresetet nyújtottak be az ország egész területén működő bíróságokhoz, amelyek az Alkotmánybíróság 32/2024. sz. határozatát vitatták.

A közigazgatási bíróságok a mai napig, az Alkotmányt és a törvényeket tiszteletben tartva, elutasították ezeket a kérelmeket, a Ploiești-i Ítéltábla ítélete teljesen egyedülálló és elszigetelt. A bíró függetlensége nem indokolja egy demokratikus és alkotmányos államban az Alkotmány és a törvények figyelmen kívül hagyását, mivel a bíró az Alkotmány 1. szakasz (5) bekezdése és 124. szakasza értelmében köteles azokat tiszteletben tartani és védeni, nem pedig megsérteni. A bíró függetlensége nem jelenti azt, hogy a bíróságok alkotmányossági ellenőrzést gyakorolhatnak a törvények felett, és azok alkalmazását megtagadhatják azzal az indokolással, hogy ellentétesek az Alkotmánnyal.

A bíró függetlensége nem jelenti azt, hogy független lenne magától a jogrendszertől. A bírónak alá kell vetnie magát a normatív keret követelményeinek, feladatköreit státuszának és hatásköreinek megfelelően kell gyakorolnia, a pozitív jog racionális-jogi értelmezésének szabályai szerint kell értelmeznie a törvényeket, objektíven és pártatlanul kell alkalmaznia azokat, és ki kell zárnia az igazságszolgáltatás tevékenységében az önkéntesség és az önkényesség minden tendenciáját.

Az igazságszolgáltatás a törvény nevében történik, nem pedig a bíró személyes meggyőződése, felfogása vagy véleménye szerint.”^[101]

Az ügy tehát heves jogvitát váltott ki, és példátlan hatásköri konfliktust okozott a bíróság és a CCR között. Egyrészt a Ploiești-i Ítéltábla azzal érvelt, hogy egy közigazgatási aktus jogszerűségét vizsgálta, és joga van beavatkozni a „hatalommal való visszaélés” esetében. Másrészt a CCR és az ügyészség azzal érvelt, hogy egyetlen bíróság sem cenzúrázhatja az Alkotmánybíróság döntéseit, amelyek véglegesek és általánosan kötelező érvényűek.

XI. KÖVETKEZTETÉSEK

Egy demokratikus államban a választás utólagos érvénytelenítése egy alkotmánybíróság vagy rendes bírói szerv által jelentős eseménynek minősül. Éppen ezért, a demokratikus kormányzati rendszerekben központi szerepet kapnak a választások, ugyanakkor ezek struktúrája eltér a különböző országok esetén.

[101] Ccr.ro: Comunicat de presă, 25 aprilie 2025.

A Velencei Bizottság álláspontja szerint egy választás érvényteleníthető, de csak akkor, ha egyértelmű és súlyos jogszabálysértések történtek, amelyek befolyásolták a végeredményt, illetve a rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségeket kimerítették. Ha a(z alkotmány)bíróságnak van hatásköre a választások hivatalból történő érvénytelenítésére, akkor azt kivételes körülmények esetén, végső eszközként alkalmazhatja, és annak szabályozását egyértelműen rögzíteni kell a jogban, az állampolgárok választásokba vetett bizalmának megőrzése érdekében.^[102]

Az Európa Tanács tagállamainak többségében a választási jogszabályok általában nem tartalmazznak részletes rendelkezéseket a választási jogvitákban eljáró szervek döntéshozatali jogköréről. Ebből kifolyólag a Velencei Bizottság egy általános ajánlást fogalmazott meg, miszerint javítani kell a választások érvénytelenítésére vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket.^[103]

Mivel az ilyen típusú hatáskörökre vonatkozó jogszabályok meglehetősen általánosak és homályosak, az érvénytelenítő döntéshez kapcsolódó bizonyítékalap kulcsfontosságú jelentőséggel bír. Noha az EJEB esetjoga és a Velencei Bizottság sztenderdjei bizonyos rugalmasságot engednek meg abban, hogy az általános eljárási garanciákat a választási kontextushoz és az adott helyzet sajátosságaihoz igazítsák, mindenképpen szükséges valamilyen formában meghallgatást vagy konzultációt biztosítani az érintett feleknek, hogy azok kifejhessék álláspontjukat és bizonyítékokat terjeszthessenek elő. Ha ezek a feltételek nem teljesülnek, akkor a választás érvénytelenítése inkább politikai eszköznek tűnik, mint jogi megoldásnak, ami aláássa a demokráciába vetett bizalmat, még akkor is, ha a kérdéses jelölt politikailag ellentmondásos személyiség. Az ilyen érvénytelenítés nagyon veszélyes precedenst teremthet: a választás utólagos „visszacsinalását”, nem jogszabályon alapuló indokok alapján.

A romániai választás első fordulójának érvényesítése a Jelöltet, illetve annak pozícióját vagy magatartását nem érintő panasz elutasítása nyomán született. Ebben az esetben az Alkotmánybíróság hatáskörének betű szerinti tiszteletben tartásával járt el, és csak a második forduló előtt/alatt tért rá a „bűnös” bírói aktivizmus útjára, de az érvénytelenítés alapjául szolgáló információkról csak egy nappal korábban szerzett tudomást, akárcsak a nagyközönség.

A vizsgált hatáskörök gyakorlása tehát kihívást jelentett az Alkotmánybíróság számára, az ügyben felmerülő konfliktusok nagyrészt politikai jellegűek voltak, ami a döntést rendkívül vitathatóvá tette. Az Alkotmánybíróságnak nem igazán volt választási lehetősége, hiszen a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező szervek mind a választások előtt, mind azok alatt tétlenek maradtak. A választási sérelmeket már a kampány során orvosolni kellett volna, nem utólag, egy totális megsemmisítéssel. Az érvénytelenítés okai tehát nem közvetlenül a választási eljárásban rejtettek, hanem a választás előkészítő szakaszához kapcsolódtak, és a választókra gyakorolt, nem átlátható befolyáshoz. A társadalom-

[102] Urgent Report, 27. és 69. pont.

[103] Report on election, 139. pont.

ban viszont továbbra is megmaradt egy elvárás a választások érvénytelenítésének bizonyítékokkal való alátámasztása tekintetében.

Figyelembe lehet venni azt is, hogy a román demokratikus rendszer meglehetősen törékeny és sérülékeny, mivel a demokráciának nincsenek régmúlta visszanyúló hagyományai, még nem épültek ki teljesen vagy nem működnek minden esetben megfelelően a védekező mechanizmusok. Ha egy választás érvénytelenítése vagy egy jelölt kizárása nem átlátható, nem jogszabályokon alapul és nem arányos, az gyakran a demokratikus rendszer gyengeségére utal.

HIVATKOZÁS (MLA)

- Móré, Sándor. „A 2024-es romániai elnökválasztás: potenciális rés a mesterséges intelligencia választási folyamatokban való alkalmazásának kihatásai és veszélyei előtt.” *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 17, no. 4, 2025, pp. 3-34. <https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-4.3>

IRODALOM

- Bodnár Eszter (2016): Választójog. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (Elérhető: <https://ijoten.hu/uploads/alkotmanyjog-valasztójog.pdf>. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Halász Iván (2018): Választójog. In: Lamm Vanda (szerk.): *Emberi jogi enciklopédia*. HVG-ORAC, Budapest.
- Hallók Tamás (2005): A kötelező szavazás hatása a választási részvételre és az érvénytelen szavazatok alakulására. In: *Jogtudományi Közlöny*. 2005/4. sz.
- Kurunczi Gábor (2020): *Az egyre általánosabb választójog kihívásai: Az általános és egyenlő választójog elvének elemzése a magyar szabályozás tükrében*. Pázmány Press, Budapest. (Elérhető: https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/1501/1/Dokt_Ert_21_Kurunczi.pdf. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Sorbán Kinga (2019): Az internetes közvetítő szolgáltatók kettős szerepe a kiberbűncselekmények nyomozásában. Felelősség és kötelezettségek. In: *Medias Res*. 2019/1. sz. DOI: <https://doi.org/10.15476/elte.2021.050>.
- Trócsányi László (2024): Az Európai Unió és a tagállamok viszonyának történelmi alakulása és jövője. In: Bodzási Balázs (szerk.): *Az európai jog hatása a magyar jogra*. MJE, Budapest.
- Varga Attila (2019a): *Román alkotmányjog*. Forum Iuris, Kolozsvár.
- Varga Attila (2019b): A nemzeti kisebbségek jogainak érvényesülése a román alkotmánybírósági esetgyakorlatban. In: *Acta Humana*. 2019/3. sz. DOI: 10.32566/ah.2019.3.5
- Varga Attila (2025): *Bírói aktivizmus – színe és fonákja a román Alkotmánybíróság gyakorlatában (esettanulmány a romániai elnökválasztásról)*. Előadás a Károli Közösségi Napok keretében. Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, 2025. március 19.

JOGFORRÁSOK

- 2/2024. AB határozat. (Elérhető: <https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2024/10/HOTARAREA-nr.2.pdf>. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- 22/2025. AB határozat. (Elérhető: https://ccr.ro/wp-content/uploads/2025/05/Hotarare_22_2025.pdf. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- 31/2024. AB határozat. (Elérhető: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2024/12/Hotarare_31_2024.pdf. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- 32/2024. AB határozat. (Elérhető: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2024/12/Hotarare_32_2024.pdf. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- 7/2025. AB határozat. (Elérhető: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2025/03/Hotarare_7_2025.pdf. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- A Bizottság (EU) 2025/1410 végrehajtási rendelete (2025. július 9.) az (EU) 2024/900 európai parlamenti és tanácsi rendelet 11. és 12. cikkével összhangban a politikai hirdetésekre vonatkozó címkék és átláthatósági közlemények formátumáról, mintájáról és műszaki előírásairól (EGT-vonatkozású szöveg). (Elérhető: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202501410. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.
- A politikai pártok és választási kampányok finanszírozásáról szóló 334/2006. törvény.
- Az Alkotmánybíróság szervezetéről és a működéséről szóló 47/1992. törvény.
- Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata.
- Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 1. számú kiegészítő jegyzőkönyve.
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/900 rendelete (2024. március 13.) a politikai reklámtevékenység átláthatóságáról és célzott folytatásáról (EGT-vonatkozású szöveg). (Elérhető: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202400900. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- CCPR General Comment No. 25: Article 25 (Participation in Public Affairs and the Right to Vote), 12 July 1996.
- ODIHR publication, 2019 Handbook for the Observation of Election Dispute Resolution.
- Románia Alkotmánya, magyar fordítás. (Elérhető: http://jog.sapientia.ro/data/hallgatok/letoltesek/Romania_alkotmánya_HU.pdf. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Románia elnökének megválasztásáról szóló 370/2004. törvény.
- Venice Commission and ODIHR, CDL-AD(2020)032, Joint Guidelines on Political Party Regulation.
- Venice Commission, CDL-AD(2020)025, Report on election dispute resolution.
- Venice Commission, CDL-AD(2024)044, Interpretative declaration of the Code of good practice in electoral matters as concerns digital technologies and artificial intelligence. (Elérhető: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2024\)044-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2024)044-e). Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Venice Commission, CDL-AD(2025)003, Urgent Report on the cancellation of election results by Constitutional Courts. (Elérhető: <https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/urgent-report-on-the-cancellation-of-election-results-by-constitutional-courts>. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Venice Commission, CDL-STD(2003)034, Code of good practice in electoral matters. (Elérhető: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD\(2003\)034-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD(2003)034-e). Letöltés ideje: 2025. október 1.).

ONLINE FORRÁSOK

- Ccr.ro: Comunicat de presă, 25 aprilie 2025. (Elérhető: <https://www.ccr.ro/comunicat-de-presa-25-aprilie-2025/>. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Ccr.ro: Comunicat de presă, 28 noiembrie 2024. (Elérhető: <https://www.ccr.ro/comunicat-de-presa-28-noiembrie-2024/>. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Forbes.hu: Fontos bejelentést tett a Meta, a jövő évi választásokat is érinti. (Elérhető: <https://www.forbes.hu/hirek/politikai-hirdeteselek-meta-facebook-instagram-eu/>. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Luju.ro: Înalta Curte s-a conformat sistemului. (Elérhető: <https://www.luju.ro/inalta-curte-s-a-conformat-sistemului-iccj-a-solutionat-recursul-impotriva-sentintei-ca-ploi-esti-fara-sa-astepte-implinirea-termenului-legal-de-5-zile-recursul-s-a-judecata-in-dor-cateva-ore-de-la-motivarea-sentintei-iccj-a-respins-suspendarea-invocand-ne>. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Presidency.ro: Comunicat de presă (în anexă documentele de clasificare), 04 decembrie 2024. (Elérhető: <https://www.presidency.ro/ro/media/comunicat-de-presa1733327193>. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Presidency.ro: Ședința Consiliului Suprem de Apărare a Țării, 28 noiembrie 2024. (Elérhető: <https://www.presidency.ro/ro/media/comunicate-de-presa/sedinta-consiliului-suprem-de-aparare-a-tarii1732806042>. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Prezidentiale2024.bec.ro: BEC: Proces-verbal privind rezultatul votării la alegerile pentru Președintele României, 24 noiembrie 2024. (Elérhető: https://prezidentiale2024.bec.ro/wp-content/uploads/2024/11/PV_RFT1.pdf. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Prezidentiale2025.bec.ro: BEC: Proces-verbal privind rezultatul alegerilor pentru Președintele României în cadrul celui de-al doilea tur de scrutin, 18 mai 2025. (Elérhető: https://prezidentiale2025.bec.ro/wp-content/uploads/2025/05/RFT1_2.pdf. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Prezidentiale2025.bec.ro: BEC: Proces-verbal privind rezultatul votării la alegerile pentru Președintele României, 04 mai 2025. (Elérhető: <https://prezidentiale2025.bec.ro/wp-content/uploads/2025/05/RFT1.pdf>. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Romania.europalibera.org: Klaus Iohannis demisionează din funcția de președinte. (Elérhető: <https://romania.europalibera.org/a/klaus-iohannis-prima-reactie-suspendare/33309609.html>. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Transtex.ro: Zsizsmann Erika: Kimondta a legfőbb ügyész, hogy Románia orosz hibrid támadás célpontja volt a 2024-es elnökválasztás előtt és alatt. (Elérhető: <https://transtex.ro/kozelet/2025/09/16/orosz-befolyas-romania-georgescu>. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- Valasztas.hu: Jogorvoslati kérelmek. (Elérhető: <https://www.valasztas.hu/jogorvoslat>. Letöltés ideje: 2025. október 1.).

ÍTÉLETEK JEGYZÉKE

- Curtea de Apel Ploiești, Secția de contencios administrativ și fiscal, dosar nr. 301/42/2025. Ședința publică din data de 24 aprilie 2025. (Elérhető: <https://cdn.g4media.ro/wp-content/uploads/2025/04/sentinta-CA-Ploiesti.pdf.pdf>. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- ECtHR, Babenko v. Ukraine, no. 43476/98, 4 May 1999.
- ECtHR, Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland, no. 45036/98, 30 June 2005.

- ECtHR, *Brzeziński v. Poland*, no. 47542/07, 25 July 2019.
- ECtHR, *Guðmundur Gunnarsson and Magnús Davíð Norðdahl v. Iceland*, nos. 24159/22 and 25751/22, 16 April 2024.
- ECtHR, Guide on Article 3 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, 28 February 2025. (Elérhető: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_3_protocol_1_eng. Letöltés ideje: 2025. október 1.).
- ECtHR, *Kita v. Poland*, no. 57659/00, 8 July 2008.
- ECtHR, *Konstantin Markin v. Russia*, no. 30078/06, 22 March 2012.
- ECtHR, *Kwieceń v. Poland*, no. 51744/99, 9 January 2007.
- ECtHR, *Mugemangango v. Belgium*, no. 310/15, 10 July 2020.
- ECtHR, *N.D. and N.T. v. Spain*, nos. 8675/15 and 8697/15, 13 February 2020.
- ECtHR, *Riza and Others v. Bulgaria*, nos. 48555/10 and 48377/10, 13 October 2015.
- ECtHR, *Sanchez v. France*, no. 45581/15, 15 May 2023.
- Înalta Curte de Casație și Justiție, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal, Decizia nr. 2198/2025. Ședința publică din data de 25 aprilie 2025. (Elérhető: <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=225802#highlight=##>. Letöltés ideje: 2025. október 1.).

HÁMORI ANTAL

A vasúti személyszállítási szolgáltatást igénybe vevő vagy igénybe venni szándékozó utasok jogai védelmének szikár szintje a („*sui generis*”) panaszkezelési eljárás(ok)ban, 2025. évi kúriai ítéletekben csúcsosodva, 2025. évi hatósági üggyel

ABSTRACT

In this article, I examine the relationship between railway passengers and the railway administrative authority regarding complaint handling, as it culminates in Curia judgments of 2025, offering conclusions, lessons, and reflections. In these cases, the plaintiff is the public prosecutor, which makes the legal approach particularly interesting. Although the prosecutor was unsuccessful in these proceedings, he quickly reached his goal in a 2025 consumer protection authority case: in our view, the prosecutor's intervention proved effective against an administrative attempt that was *contra legem* and *contra constitutionem*. The judgments of the administrative lawsuits discussed here also provided indispensable ammunition. The Curia's decisions analyzed in the article reaffirm that a consumer, under the Consumer Protection Act – even as a railway passenger – may act as an applicant and party in administrative proceedings, while in the “*sui generis*” passenger complaint-handling procedure, the matter falls within the scope of discretionary power.

Keywords: consumer protection ■ passenger ■ complaint ■ railway
■ prosecutor ■ authorities ■ court practice

I. BEVEZETÉS

A Jog-Állam-Politika (JÁP) 2024/2. és 2025/1. számában megjelent írásaimban – legfőbb ügyészségi kutatási engedéllyel^[1] is párosuló kutatásom alapján – a vasúti személyszállítási szolgáltatást igénybe vevő

[1] Ld. Legfőbb Ügyészség ABOIGA//10-144/2023. (2023. augusztus 30.).

vagy igénybe venni szándékozó utasok (fogyasztók)^[2] és a vasúti igazgatási szerv (VISZ) közötti jogviszony szabályozásával, az ezzel kapcsolatos VISZ-, ügyészi és bírói gyakorlattal is foglalkoztam.^[3] Ennek keretében addig juthattunk, hogy az ügyész^[4] felülvizsgálati kérelmeket terjesztett elő.^[5] Kutatásunkat folytatva, az alábbiakban az időközben meghozott kúriai ítéleteket – következtetésekkel, tanulságokkal, reflexiókkal – tekintjük át, valamint egy 2025. évi fogyasztóvédelmi hatósági ügyet is szemügyre veszünk, amelyben viszont az ügyész megjelenése a véleményünk szerint *contra legem* és *contra constitutionem* hatósági próbálkozással szemben eredménnyel járt.

II. A 2025. FEBRUÁR 6-I, KfV.VI.37.849/2024/9. SZ. ÍTÉLET^[6]

A Kúria a Fővárosi Ítéltábla 1.Kf.700.122/2024/4. számú ítéletét hatályában fenntartotta. Az indokolás szerint „[a] jogvita lényege az, hogy kellett-e az alperesnek az Ákr. szerinti közigazgatási hatósági eljárást lefolytatnia”. A nemleges kúriai válasz értelmében a tárgyi utaspanasz nem Ákr. szerinti kérelem, arra Ákr.-es hatósági eljárás nem indul,^[7] „[...] a jelen jogvita alapját képező panasz nyomán az alperesnek nem volt olyan, jogi úton közvetlenül kikényszeríthető

[2] Ld. pl. a Kúria Pfv.V.20.716/2014/4. számú, 2015. február 19. napján meghozott ítélete szerint a vasúti személyszállítást igénybe vevő utas a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (Fgytv.) szerinti fogyasztónak minősül.

[3] Ld. Hámori, 2024, 171-177. (167-183.); Hámori, 2025a, 77-87.; továbbá Hámori, 2025b, 33-37.

[4] Ld. pl. Kúria KfV.VI.37.849/2024/9. sz. ítélet (2025. február 6.), Indokolás [50] bekezdés („[...] Az ügyész a közigazgatási perekben is speciális absztrakt jogalany, az ügyész minősül a törvényi felhatalmazás alapján eljáró félnek, nem pedig az ügyészség. Nem az ügyészség gyakorolja a hatáskört, így a keresetet sem ő indítja, hanem az ügyész. Az ügyészséget a képviselő jogállása illeti meg. [...]”); Kúria KfV.IV.37.854/2024/5. sz. ítélet (2025. március 11.), Indokolás [32] bekezdés (ua.); Kúria KfV.III.37.022/2025/7. sz. ítélet (2025. április 1.), Indokolás [52] bekezdés (ua.).

[5] Ld. pl. a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (Kp.) 13. § (3) bekezdés a) pont ab) alpont; Fővárosi Törvényszék 54.K.701.742/2022/4. sz. végzés (2022. október 3.), Fővárosi Ítéltábla 1.Kpkf.750.916/2022/8. sz. végzés (2023. szeptember 13.), Fővárosi Törvényszék 54.K.703.545/2023/7. sz. ítélet (2024. február 20.), Fővárosi Ítéltábla 3.Kf.700.110/2024/4. sz. ítélet (2024. szeptember 25.); Fővárosi Törvényszék 54.K.701.787/2022/4. sz. végzés, Fővárosi Ítéltábla 1.Kpkf.750.919/2022/7. sz. végzés [IH 2023.161.; vö. Kárász, 2024, 307-310.; Bíró, 2024, 715. (703-717.)], Fővárosi Törvényszék 54.K.703.532/2023/8. sz. ítélet (2024. február 23.), Fővárosi Ítéltábla 1.Kf.700.122/2024/4. sz. ítélet (2024. szeptember 24.); Fővárosi Törvényszék 43.K.703.732/2023/13. sz. ítélet (2024. március 26.), Fővárosi Ítéltábla 3.Kf.700.173/2024/6. sz. ítélet (2024. október 16.).

[6] A Bírói Határozatok Gyűjteményében (BHGY) az „Indexbe kerülés ideje”: 2025. március 14.

[7] Ld. pl. ítéleti indokolás [38]-[39], [41], [45], [47] bekezdés ([39]: „közigazgatási szervek”; [41] második mondat: „Nincs [...] a Vkt.-ban utalás a vizsgált jogkör fogyasztóvédelmi vagy egyéb közigazgatási hatósági jogi jellegére.”); a személyszállítási szolgáltatásokról szóló 2012. évi XLI. törvény (Sztv.) 18. § (7) bekezdés: „(7) A panasz alapján – ha az alaposnak bizonyul – a vasúti igazgatási szerv, illetve az autóbuszos hatóság dönt a szükséges hatósági lépések megtételéről, s erről a panaszost tájékoztatja.” (vö. pl. Ákr. 3. §).

kötelezettsége, hogy az ügyben közigazgatási hatósági eljárást indítson, illetve »kérelemre« utasjogi felügyeleti bírságot szabjon ki».^[8]

A döntés elvi tartalma szerint: „A személyszállítási törvény által szabályozott utasjogi panasz nem minősül közigazgatási hatósági eljárás megindítása iránti kérelemnek. A panaszban foglaltak alapján a vasúti igazgatási szerv hatósági ellenőrzést végez, amelynek eredményétől függően indíthat hivatalból hatósági eljárást. Az utasjogi felügyeleti bírság kiszabására irányuló közigazgatási hatósági eljárás megindítása a vasúti igazgatási szervnek nem kötelezettsége, azt az utas nem kényszerítheti ki.”^[9] Véleményem szerint a döntés elvi tartalmának – kúriai állásponthoz képest – „helyes”, kellően precíz megfogalmazása a következő: az Sztv. által szabályozott vasúti utasjogi panasz nem minősül Ákr. szerinti kérelemnek, arra nem indul Ákr. szerinti hatósági eljárás; a panaszban foglaltak alapján a vasúti igazgatási szerv Ákr. szerinti hatósági ellenőrzést végezhet, amelynek eredményétől függően indíthat hivatalból Ákr. szerinti hatósági eljárást; az utasjogi felügyeleti bírság kiszabására irányuló közigazgatási hatósági eljárás megindítását az utas – az említettek szerinti értelemben – nem kényszerítheti ki.^[10]

Az ügy utasjogi szempontból fennálló tanulsága, amelyre a JÁP 2025/1. számának 79. oldalán is utaltam: „a fogyasztói státusszal bíró utasnak a jogszabályok értelmében vállalkozásként eljáró vasúti személyszállító szolgáltatóval szemben az Fgytv. 46/A. §-ára is hivatkozva a fogyasztóvédelmi feladat- és hatáskörben eljáró kormányhivatal részére kellett, illetve lehetett volna – az Ákr. rendelkezéseinek megfelelően – fogyasztói kérelmet benyújtania, előterjesztetnie”.^[11] A kúriai indokolás [46] bekezdése szerint „az Fgy.tv. fogyasztóvédelmi hatósági hatáskört is szabályoz. Az Sztv.-től eltérően több helyen előírja az Ákr. alkalmazását, ügyfélről (46. §), kérelemről (46/A. §) rendelkezik, és a 47. § (1) bekezdés i) pontja szerint fogyasztóvédelmi bírság kiszabását írja elő. Az Fgy.tv. nem zárja ki a vasúti személyszállítást igénybe vevő utasok általi panasz megtételét, amely alapján – a törvényi feltételek fennállása esetén – már nem a hatóság mérlegelésén múlik az eljárás megindítása, hanem az ügyfél a kérelmével azt lényegében ki is kényszerítheti. Az Fgy.tv. kijelölt egy, az EK rendelet 5. cikk (1) bekezdése szerinti felelős hatóságot.” A [37] bekezdés tartalmazza: „A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (a továbbiakban: Fgy.tv.) 57. § (2) bekezdés a) pontja az Európai Unió jogának való megfelelés körében kimondja, hogy az Fgy.tv. – egyebek mellett – az EK rendelet 5. cikk (1) bekezdés végrehajtásához szükséges rendelkezéseket állapítja meg a fogyasztóvédelmi

[8] Ld. ítéleti indokolás [48] bekezdés; vö. Kfv.III.37.022/2025/7. sz. ítélet [73], Kfv.IV.37.854/2024/5. sz. ítélet [51].

[9] A Kfv.III.37.022/2025/7. sz., 2025. április 1-jei ítélet [75] szó szerint egyező. Vö. Kfv. IV.37.854/2024/5. sz., 2025. március 11-i ítélet [52].

[10] Ld. Sztv. 18. § (7) bekezdés.

[11] Ld. még Hátori, 2025b, 34.

hatóság feladatkörében és eljárásában.”^[12] Látható, e kúriai ítélet is megerősíti azt, hogy az Fgytv. szerinti fogyasztó az Ákr. szerinti ügyfél, kérelmező jogállással rendelkezhet (ld. pl. Fgytv. 46/A. §);^[13] a fogyasztóvédelmi hatóság kijelöléséről szóló 326/2024. (XI. 14.) Korm. rendelet (R.) 4. § (2) bekezdése is – igen jelentős fogyasztói többletvédelmi tartalmával – „a fogyasztó kérelmére indult eljárásról” rendelkezik: „(2) Az Ákr. 16. § (2) bekezdésétől eltérően a fogyasztó kérelmére indult eljárásban – a fogyasztó eltérő rendelkezésének hiányában – akkor is az a kormányhivatal jár el, amelynek illetékességi területén a fogyasztó lakóhelye vagy tartózkodási helye található, ha az Ákr. 16. § (1) bekezdése alapján megállapítható az illetékes hatóság.”^[14]

III. A 2025. MÁRCIUS 11-I, KfV.IV.37.854/2024/5. SZ. ÍTÉLET^[15]

A Kúria a Fővárosi Ítéltábla 3.Kf.700.110/2024/4. számú ítéletét is hatályában fenntartotta. Az indokolás [30] bekezdése szerint a Kúria nem látott okot arra, hogy a 2025. február 6. napján – „ugyanezen peres felek között, ugyanezen panaszos panasza alapján kiadott tájékoztató levéllel összefüggésben megindított, lényegében megegyező tényállású mulasztási perben” – Kfv.VI.37.849/2024/9. számon hozott határozattól és egyúttal az abban felhívott bármely [...] határozatától jogkérdésben eltérjen, azokat továbbra is irányadónak tartja [...], a Kúria „a hivatkozott döntésbe foglalt jogértelmezéssel egyetért”. Az indokolás [35] bekezdése tartalmazza: „Jelen ügyben a Kúriának abban a kérdésben kellett állást foglalnia, hogy az alperes a közigazgatási cselekmény megvalósítására vonatkozó, jogszabályban rögzített kötelezettségét elmulasztotta-e, vagyis, hogy a panaszos beadványa alapján keletkezett-e eljárási kényszere, aminek nem tett eleget. Másképpen fogalmazva: hatósági eljárás kezdeményezésére és utasjogi felügyeleti bírság kiszabására irányuló panasz alapján az alperesnek az Ákr. szerinti hatósági eljárást kell-e lefolytatnia.”

A kúriai álláspont szerint „[...] helyesen állapította meg a jogerős ítélet, hogy téves és jogszabályi alap nélküli (contra legem) következtetés, hogy a Vtv. 69. § 10. pontjával kijelölt alperes az utas, mint fogyasztó vonatkozásában fogyasztóvédelmi tartalmú hatósági jogkört gyakorolna; az, hogy a 2017/2394/EU rendelet melléklete »a fogyasztók érdekeinek védelmét szolgáló uniós jogszabályok« felsorolásában szerepelteti az 1371/2007/EK rendeletet, önmagában a vasúti igazgatási szerv számára hatósági, fogyasztóvédelmi hatósági hatáskört nem keletkeztet. Ilyen, kifejezett fogyasztóvédelmi hatáskört a Vkt. más rendelkez-

[12] Ld. még ítéleti indokolás [38] bekezdés, utolsó mondat.

[13] Ld. pl. Hátori, 2025a, 80., 82-84.; Hátori, 2024, 167-183.; Hátori, 2023, 63-68.; Hátori, 2022, 27-77.

[14] Vö. pl. R. 2. §, 3. § (10) bekezdés 1. pont.

[15] A BHGY-ben az „Indexbe kerülés ideje”: 2025. április 8.

zései sem tartalmazzák, ezért a panaszos beadványa alapján fogyasztóvédelmi eljárás megindításának sem lehetett helye.”^[16] „[48] Az Sztv. 17-18. §-ai a vasúti igazgatási szerv felügyeleti jogkörét szabályozzák. Az Sztv. 18. § (7) bekezdése kimondja, hogy a panasz alapján – ha az alaposnak bizonyul – a vasúti igazgatási szerv, illetve az autóbuszos hatóság dönt a szükséges hatósági lépések megtételéről, s erről a panaszost tájékoztatja. E rendelkezésből egyrészt az következik, hogy a panaszt az alperesnek – hatásköri korlátaira figyelemmel – kell kivizsgálnia, hanem az is, hogy az Sztv. szerinti panasz bizonyosan nem eljárást megindító kérelem. E rendelkezés ugyanis nem az eljárás megindítását írja elő, hanem »szükséges hatósági lépések« megtételét, amely hatósági ellenőrzés éppúgy, mint a hatósági eljárás hivatalbóli megindítása. Abból, hogy e rendelkezés a panaszos tájékoztatását írja elő, ugyancsak az következik, hogy ő nem az eljárás ügyfele, mert akkor vele a döntést az Ákr. 85. § (1) bekezdése alapján közölni kellene, nem pusztán az intézkedésekről tájékoztatni.” Véleményem szerint az Sztv. 18. §-a – szemben a 17. §-sal – a VISZ-nek nem a felügyeleti jogkörét szabályozza, hanem a panaszkezelési jogkörét (részletesen ld. az alábbiakban). A Kúria az indokolás [47] bekezdésében a szóban forgó, Sztv. szerinti panaszt „sui generis panasznak” nevezi.

A Kúria rámutatott: „[50] Helytállóan hivatkozott a felperes arra, hogy abból, hogy sem az Sztv. sem a Vkt. nem utal az Ákr. alkalmazhatóságára, nem következik, hogy az Ákr.-t nem kell alkalmazni, azonban az sem következik, hogy az Sztv. szerinti panasz eljárás során azt alkalmazni kellene. Azt, hogy egy adott eljárást az Ákr. szabályai szerint kell lefolytatni, egy többlépcsős vizsgálat eredményeként lehet megállapítani. Az Ákr. tárgyi hatályából (7. §) kiindulva azt kell értékelni, hogy az megfelel-e a hatósági ügy (7. § (2) bekezdés) fogalmának, vagy a hatósági ellenőrzésre vonatkozó előírásoknak (98-102. §-ok). He erre igenlő válasz adható, azt kell megvizsgálni, hogy az adott eljárás szerepel-e az Ákr. 8. § (1) bekezdésében taxatív módon meghatározott ún. kivett eljárások között. Ha az első kérdésre nemleges a válasz, akkor azt kell megvizsgálni, hogy a jogalkotó annak ellenére, hogy az adott eljárás tárgya nem hatósági ügy vagy hatósági ellenőrzés, elrendelte-e az Ákr. vagy annak rendelkezéseinek alkalmazását, mintegy kölcsön véve azt. Ezekben az esetekben azonban bár az Ákr. szabályait alkalmazni kell, azok az eljárások nem fognak az Ákr. hatálya alá tartozni.”

Összegezve a Kúria megállapította: „a jelen jogvita alapját képező panasz nem keletkeztetett olyan, jogi úton közvetlenül kikényszeríthető alperesi kötelezettséget, hogy az ügyben hatósági eljárást indítson, illetve »kérelemre« utasjogi felügyeleti bírságot szabjon ki”.^[17] A döntés elvi tartalma: „[52] A személyszállí-

[16] Ld. ítéleti indokolás [41] bekezdés. Vö. uo. [36]-[40], [42]-[48] bekezdés, és Kfv.VI.37.849/2024/9. sz. ítélet [29]-[35], [37]-[45], [47], Kfv.III.37.022/2025/7. sz. ítélet [54]-[70], [72].

[17] Ld. ítéleti indokolás [51] bekezdés. Vö. Kfv.VI.37.849/2024/9. sz. ítélet [48], Kfv.III.37.022/2025/7. sz. ítélet [73]: „[...] a jogvita alapját képező panasz nyomán az alperesnek nem volt olyan, jogi úton közvetlenül kikényszeríthető kötelezettsége, hogy az ügyben közigazgatási hatósági eljárást indítson, illetve »kérelemre« utasjogi felügyeleti bírságot szabjon ki.”

tási törvényben szabályozott utasjogi panasz nem hatósági eljárás megindítása iránti kérelem. A panasz megalapozottsága esetén a vasúti igazgatási szerv hivatalból teszi meg a »szükséges hatósági lépéseket«, hatósági ellenőrzést folytat, illetve annak eredményéhez képest hivatalból indít hatósági eljárást. Az utasjogi felügyeleti bírság kiszabására irányuló hatósági eljárás hivatalbóli eljárás, azt az utas nem kérheti.”

Az indokolás [42] bekezdése – a tanulság felé mutatva – hangsúlyozza: „A Kúria már a Pfv.IV.20.139/2014/4. számú ítéletében is leszögezte, hogy az 1371/2007/EK rendelet 30. cikkének (1) és (2) bekezdéséből következően a tagállamok nem csupán egy szervet jelölhetnek ki a vasúti személyszállítást igénybe vevő utasok jogairól és kötelezettségeiről szóló rendelet végrehajtására. Minden utas panaszt nyújthat be a rendelet állítólagos megsértéséről az előzőek szerint kijelölt megfelelő szervnek vagy valamely tagállam által kijelölt bármely más megfelelő szervnek. Az utas a vasúti személyszállítás igénybevétele során felmerült panaszával – az elérni kívánt jogkövetkezményektől függően – fordulhat az egyes közigazgatási szervekhez.” A [49] bekezdés pedig magában foglalja: „Amint arra a Kúria Kfv.VI.37.849/2024/9. számú ítéletében rámutatott, az Sztv.-vel szemben a Fgy.tv. fogyasztóvédelmi hatósági hatáskört is megállapít, és a fogyasztóvédelmi eljárást az Ákr. eljárási keretei között szabályozza. A Fgy.tv. nem zárja ki a vasúti személyszállítást igénybe vevő utasok panasztételi jogát, amely alapján – a törvényi feltételek fennállása esetén – már nem a hatóság mérlegelésén múlik az eljárás megindítása, hanem az ügyfél a kérelmével azt lényegében ki is kényszerítheti. Az Fgy.tv. pedig kijelölt egy, a 2017/2394/EU rendelet 5. cikk (1) bekezdése szerinti felelős hatóságot. A fogyasztók közössége érdekeinek védelmével kapcsolatos feladatok és szabályozó hatáskörök gyakorlása elválik az egyedi fogyasztói sérelmek orvoslásával kapcsolatos közigazgatási funkció gyakorlásától, amely a hazai szabályozásban szervezeti elkülönültséget is jelent.”

IV. A 2025. ÁPRILIS 1-JEI, KfV.III.37.022/2025/7. SZ. ÍTÉLET^[18]

A Kúria a Fővárosi Ítéltábla 3.Kf.700.173/2024/6. számú ítéletét hatályában ugyancsak fenntartotta. Az eljárásban felperesi érdekelteként a panaszos utas (fogyasztó) is részt vett. Ennek a pernek további különbsége, hogy az elsőfokú bíróság „ítéletében megállapította az alperes mulasztását és kötelezte őt az elmulasztott közigazgatási cselekmény – a felperesi érdekelt mint utas által 2022. december 2-án a vasúti társaság ellen az alpereshez benyújtott panaszának ügyében hatósági eljárás lefolytatása és hatósági döntés meghozatala – 45 napos ügyintézési határidőben történő megvalósítására”.^[19] Az alperes (ÉKM VISZ) fellebbezésére eljáró ítéltábla az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta

[18] A BHGY-ben az „Indexbe kerülés ideje”: 2025. április 16.

[19] Ld. ítéleti indokolás [6] és [7]-[15] bekezdés; Hámori, 2025a, 80-81.

és a felperes keresetét elutasította.^[20] A felülvizsgálati kérelemben is megjelent álláspont szerint az alperes „az Ákr. 9. §-a szerinti »hatóság«”^[21] „hatóságnak minősül”,^[22] „[...] a vasúti személyszállítást igénybe vevő utasok panaszainak kezelése fogyasztóvédelmi rendelkezések alapján, hatósági szerv által történt”,^[23] „a vasúti igazgatási szerv a panasz elbírálásakor”, „intézkések” „hatósági jogkörben jár el”,^[24] „ezért az arra meghatározott rendben (kérelem) a kódexet alkalmaznia kell”,^[25] „[...] a vasúti igazgatási szerv kijelölése hatóságként történt”,^[26] az „utas” „[a]z Ákr. 10. §-a szerinti ügyfélnek minősül”,^[27] „panasza az Ákr. hatálya alól ki nem vett ágazati szabály által meghatározott kérelem”,^[28] „[a] vasúti személyszállítást igénybe vevő utasok panaszainak kezelésére speciális, a közigazgatási jog által szabályozott eljárásrendben kerül sor”,^[29] „[a] panasz kezelésére nem a közigazgatási hatósági eljárástól független, sui generis eljárásrendben kerül sor, hanem közigazgatási jogkörben”.^[30] A felperesi megítélés szerint: „A vasúti szolgáltatást igénybe vevő utas nyilvánvalóan ügyfél, a vasúti igazgatási szerv pedig hatósági ügyben jár el. Következésképpen a vasúti ágazatban személyszállítást igénybe vevő utasok Sztv. 17. §-a szerinti rendelkezések megsértése miatt előterjesztett panaszainak Sztv. 18. §-ában foglaltak szerinti intézése a közigazgatási eljárás hatálya alá tartozik.”^[31] „A felperesi érdekelt nyilatkozatában teljes mértékben egyetértett a felülvizsgálati kérelem érveivel utalva az Alkotmánybíróság 194/2010. (XII. 17.) AB határozatára is.”

A Kúria az indokolás [53] bekezdésében kiemelte, „a felperesi érdekelt más tartalmú panasza nyomán indult eljárásban, azonban azonos jogkörésben Kfv. VI.37.849/2024/9. és a Kfv.IV.37.854/2024/5. számú ítéleteiben állást foglalt”, „[a] Kúria jelen tanácsa azon döntések érdemi indokaival egyetértve, az azokban foglaltaktól eltérni nem kíván”. A kúriai álláspont szerint: „Az európai fogyasztóvédelmi szabályok létéből és az alperesnek e körben egyes elemeiben ellátni rendelt hatásköréből nem következik szükségszerűen, hogy a vasúti igazgatási szerv egyben e garanciális közösségi funkció gyakorlásának fogyasztóvédelmi hatósági jogkör keretében, fogyasztóvédelmi hatósági hatáskört gyakorló hatóságként kizárólagos vagy meghatározó feljogosítottja is egyben.”^[32] „A Kúria arra

[20] Ld. ítéleti indokolás [16] és [17]-[28] bekezdés; Hámori, 2025a, 81-82.

[21] Ld. ítéleti indokolás [35] bekezdés.

[22] Ld. ítéleti indokolás [36] bekezdés.

[23] Ld. ítéleti indokolás [36] bekezdés.

[24] Ld. ítéleti indokolás [37] és [41] bekezdés.

[25] Ld. ítéleti indokolás [41] bekezdés.

[26] Ld. ítéleti indokolás [38] bekezdés.

[27] Ld. ítéleti indokolás [41] bekezdés.

[28] Ld. ítéleti indokolás [41] bekezdés.

[29] Ld. ítéleti indokolás [44] bekezdés.

[30] Ld. ítéleti indokolás [45] bekezdés.

[31] Ld. ítéleti indokolás [46] bekezdés.

[32] Ld. ítéleti indokolás [60] és [54]-[59], [61] bekezdés.

a megállapításra jutott, hogy az EK rendelet az utasjogokra vonatkozó szabályok végrehajtásának intézményi hátterével kapcsolatban nem utal fogyasztóvédelmi hatósági jogkör létesítésére, illetve ilyen jogkört gyakorló szerv létrehozására, hanem e körben a »végrehajtásért felelős szervezet« kifejezést használja, ami egyaránt magában foglalhat fogyasztóvédelmi hatósági, illetve az általános felügyeleti jogkörrel rendelkező szervet is. Az EK rendelet – a szubszidiaritás elvének megfelelően – tagállami hatáskörben hagyta annak a kérdésnek az eldöntését, hogy az általa megjelenített utasjogok védelmét a nemzeti szabályozás milyen szervezeti formában, milyen hatáskör létesítésével biztosítja. A felperes állításával ellentétben ezért önmagában az EK rendeletről sem következik, hogy a vasúti igazgatási szerv[nek] az Sztv. 18. §-a szerinti jogköre fogyasztóvédelmi hatósági jogkör lenne.”^[33] „A Vkt. 69. § 10. pontja a vasúti igazgatási szerv feladat- és hatáskörébe utalja a vasúti személyszállítást igénybe vevő utasok panaszainak kezelését. Nincs azonban a Vkt.-ban utalás a vizsgált jogkör fogyasztóvédelmi vagy egyéb közigazgatási hatósági jogi jellegére.”^[34] „[...] a jogvita alapját képező panasz nyomán az alperesnek nem volt olyan, jogi úton közvetlenül kikényszeríthető kötelezettsége, hogy az ügyben közigazgatási hatósági eljárást indítson, illetve »kérelemre« utasjogi felügyeleti bírságot szabjon ki.”^[35]

A döntés elvi tartalma szó szerint megegyezik a Kfv.VI.37.849/2024/9. számú ítélet elvi tartalmával (a kúriai jogi indokok szinte szó szerint azonosak).

A Kúria ebben az ítéletben is utal az Fgytv. szerinti szabályozásra: „Az Fgytv. 57. § (2) bekezdés a) pontja az Európai Unió jogának való megfelelés körében kimondja, hogy az Fgytv. – egyebek mellett – az (EU) 2017/2394 rendelet 5. cikk (1) bekezdés végrehajtásához szükséges rendelkezéseket állapítja meg a fogyasztóvédelmi hatóság feladatkörében és eljárásában.”^[36] „[...] az Fgytv. fogyasztóvédelmi hatósági hatáskört is szabályoz. Az Sztv.-től eltérően több helyen előírja az Ákr. alkalmazását, ügyfélről (46. §), kérelemről (46/A. §) rendelkezik, és a 47. § (1) bekezdés i) pontja szerint fogyasztóvédelmi bírság kiszabását írja elő. Az Fgytv. nem zárja ki a vasúti személyszállítást igénybe vevő utasok általi panasz megtételét, amely alapján – a törvényi feltételek fennállása esetén – már nem a hatóság mérlegelésén múlik az eljárás megindítása, hanem az ügyfél a kérelmével azt lényegében ki is kényszerítheti. Az Fgytv. kijelölt egy, a 2017/2394 rendelet 5. cikk (1) bekezdése szerinti felelős hatóságot.”^[37]

[33] Ld. ítéleti indokolás [62] bekezdés.

[34] Ld. ítéleti indokolás [65] bekezdés. Vö. ítéleti indokolás [66]–[70], [72] bekezdés.

[35] Ld. ítéleti indokolás [73] bekezdés.

[36] Ld. ítéleti indokolás [61] bekezdés.

[37] Ítéleti indokolás [71] bekezdés. Ld. uo. [63] bekezdés: „[63] Amint azt a Kúria a Pfv.IV.20.139/2014/4. számú ítéletében is leszögezte, az EK rendelet 30. cikkének (1) és (2) bekezdéséből következően a tagállamok nem csupán egy szervet jelölhetnek ki a vasúti személyszállítást igénybe vevő utasok jogairól és kötelezettségeiről szóló rendelet végrehajtására. Minden utas panaszt nyújthat be a rendelet állítólagos megsértéséről az előzőek szerint kijelölt megfelelő szervnek vagy valamely tagállam által kijelölt bármely más megfelelő szervnek. Az utas a vasúti személyszállítás igénybevétele során felmerült panaszával – az elérni kívánt jogkövetkezményektől függően – fordulhat az egyes közigazgatási szervekhez.”

V. A KÚRIAI ÍTÉLETEK REFLEXIÓJA

A JÁP 2025/1. számának 79-80. oldalán írt véleményem szerint „az alperes akkor is közigazgatási (állami, minisztériumi) szerv, hatóság (a Vtv. és az Sztv. alapján is),^[38] ha a szóban forgó eljárása, tevékenysége, cselekménye, aktusa, magatartása nem esik az Ákr. és a Kp. hatálya alá, jelen »diszkrecionális jogkör« esetén is, és – speciális közigazgatási jogi szabályozás alapján – hatóságként, hatósági jogkörben jár el (a jelen esetben is közjogi, közigazgatási jogi jogviszonyról van szó, »diszkrecionális jogkör«-t az Ákr. is tartalmaz^[39])”.^[40] Megítélésem szerint a fentiekben ismertetett kúriai ítéletek (is) téves álláspontot tükröznek, mert miközben a VISZ tekintetében Ákr.-es hatósági ellenőrzésről, hivatalból induló Ákr.-es hatósági eljárásról, Ákr.-es jellegű felügyeleti eljárásról, Sztv.-s felügyeleti jogköréről, bírságkiszabásról, „hatósági lépések megtételéről” szólnak,^[41] a VISZ tárgyi panaszkezelési eljárását, jogkörét, hatáskörét nem tekintik hatóságinak^[42] (azt azonban nem állítják, hogy a VISZ nem hatóság). Véleményem szerint a VISZ a szóban forgó („*sui generis*”) panaszkezelési eljárásban (ügyben) is hatóság (jogköre, hatásköre hatósági), „csak” – az alacsony, nem hatékony, Kúria által is képviselt védelmi szintben – a panaszra „nem indul” Ákr.-es kérelemre induló eljárás, eszerint „válaszként” (közigazgatási hatósági aktusként) elég a „tájékoztatás” (ld. VISZ-es tájékoztatási kötelezettség,^[43] e „panasz” sem Ákr.-es „kérelem”, noha egyébként megfeleltethető annak, lévén a „panasz” is „kérelem”^[44]), ennek minden jogi következményével, amely azonban – elvileg (Ákr.-es hatósági eljárás indulása esetén) – nem zárja ki az utas Ákr.-es ügyféli minőségét (jogállását), ugyanis attól, hogy az utas a („*sui generis*”) panaszkezelési eljárásban „nem Ákr.-es kérelmező”, az utas a hivatalból induló Ákr.-es hatósági eljárásban – mint akinek jogát vagy jogos érdekét az ügy közvetlenül érinti – még ügyfélnek minősül. Ha a fogyasztó az Fgytv. 46/A. §-a szerinti kérelmet – megfelelő fogyasztóvédelmi hatósági tájékoztatás ellenére – nem az Ákr. rendelkezései szerint terjeszti elő, akkor az ennek ellenére (hivatalból) meginduló eljárásban kérelmezői státusszal nem fog rendelkezni, de ügyféli minőséggel bírni

[38] Ld. pl. Vtv. 4. § (2) bekezdés a) pont, 69. §, 76-79. §, 79/E-G. §, 84/I. §, Sztv. 15. § (1) bekezdés, 17. § (1)–(2), (4), (6a) bekezdés.

[39] Ld. pl. Ákr. 121. § (1) bekezdés.

[40] Vö. pl. Hámori, 2024a, 179. (Mttv.-szabályozás).

[41] Ld. Kfv.VI.37.849/2024/9. sz. ítélet [42]–[45] és „[a] döntés elvi tartalma”, Kfv.IV.37.854/2024/5. sz. ítélet [44]–[48], [52], Kfv.III.37.022/2025/7. sz. ítélet [66]–[70], [75].

[42] Ld. Kfv.VI.37.849/2024/9. sz. ítélet [41], Kfv.IV.37.854/2024/5. sz. ítélet [41], Kfv.III.37.022/2025/7. sz. ítélet [65].

[43] Vö. pl. Mttv. 145. §; Hámori, 2024, 179.

[44] Vö. pl. a panaszokról és a közérdekű bejelentésekről szóló 2013. évi CLXV. törvény 1. § (2) bekezdés, a panaszokról, a közérdekű bejelentésekről, valamint a visszaélések bejelentésével összefüggő szabályokról szóló 2023. évi XXV. törvény 1. § (2) bekezdés: „(2) A panasz olyan kérelem, amely egyéni jog- vagy érdeksérelem megszüntetésére irányul, és elintézése nem tartozik más – így különösen bírósági, közigazgatási – eljárás hatálya alá. A panasz javaslatot is tartalmazhat.”

fog.^[45] Az a fenti kúriai ítéletek szerint is egyértelmű, hogy ha a tárgyi utasok az Fgytv. 46/A. §-a szerinti kérelmet – az Ákr. rendelkezései szerint – terjesztenek elő a(z illetékes) fogyasztóvédelmi hatóságnál, akkor az Ákr. szerinti hatósági eljárás kérelmükre megindul, és az utasok – az Ákr. szerinti jogorvoslathoz való joggal is bírva – kérelmező ügyfélnek minősülnek. A fentiekben tárgyalta ítéletek által is megerősített, az Fgytv. 46/A. §-a tekintetében meglévő bírói gyakorlat^[46] (élén kúriai ítéletek) tükrében különösen is érdekes az alábbiak szerinti, 2025. évi kormányhivatali „tájékoztató levél”-kibocsátás.

A 2025. évi hatósági ügy tárgyalása előtt azonban érdemesnek tartom közelebbről is szemügyre venni a Kfv.IV.37.854/2024/5. számú ítélet indokolásának fentiekben idézett – [48] bekezdéssel is összefüggésben lévő – [50] bekezdését, amelynek tartalma a másik két kúriai ítéletben nem szerepel. Az Ákr. 7. § (2) bekezdése szerint az Ákr. alkalmazásában az is ügy, amelynek intézése során a hatóság döntésével az ügyfél jogvitáját eldönti. A jelen esetben a fogyasztónak minősülő utas és a vasúti személyszállítási szolgáltatást nyújtó vállalkozás közötti jogvitáról van szó. A tárgyi eljárás nem szerepel „az Ákr. 8. § (1) bekezdésében taxatív módon meghatározott ún. kivett eljárások között”, az Ákr. 8. § (2) bekezdése pedig kimondja, hogy „[a]z (1) bekezdésben nem említett közigazgatási hatósági eljárásokra vonatkozó jogszabályok e törvény rendelkezéseitől csak akkor térhetnek el, ha azt e törvény megengedi” (az Ákr.-ben a Vkt.-ról és az Sztv.-ről nincs szó). Az Ákr. 9. § első mondata szerint „[e] törvény alkalmazásában hatóság az a szerv, szervezet vagy személy, amelyet (akit) törvény, kormányrendelet vagy önkormányzati hatósági ügyben önkormányzati rendelet hatósági hatáskör gyakorlására jogosít fel vagy jogszabály hatósági hatáskör gyakorlására jelöl ki”. Álláspontom szerint a Vkt. és az Sztv. hivatkozott rendelkezései alapján is megállapítható, hogy a VISZ törvény által hatósági hatáskör gyakorlására feljogosított (minisztériumi) szerv. A citált „panasz”-definíciók szerint is a panasz kérelem, a konkrét (tárgyi) panaszok – Ákr.-en belül nézve – megfelelnek az Ákr. 35. § (1) bekezdése szerinti „kérelemnek” (miként a fentiekben utaltam rá, a konkrét panaszos az Ákr. szerinti ügyfélnek minősül), az Sztv. 18. § (7) bekezdése azonban – „*sui generis*” panaszkezelési eljárás szabályozásában – „tájékoztatás”-ról rendelkezik. Véleményem szerint a „ha az alaposnak bizonyul” szövegrészből is következik, hogy a VISZ-nek a panaszra el kell járnia, a panaszra VISZ-eljárás indul, a „szükséges hatósági lépések megtétele” körébe pedig a hatósági ellenőrzés és a jogkövetkezmények megállapítása, alkalmazása is beletartozik. Tekintettel arra, hogy az Ákr. rendelkezései szerint a VISZ eljárása nem kivett eljárás, és az Ákr. a Vkt.-re és az Sztv.-re vonatkozóan az eltérést nem engedi meg, az Sztv. 18. § (7) bekezdése szerinti „tájékoztatás” az Ákr. szerinti – kérelemre indult – hatósági eljárás, döntés keretében értendő, a Vkt. és az Sztv. tárgyi rendelkezései az Ákr. 8. § (3) bekezdése szerinti kiegészítő eljárási

[45] Ld. pl. Hámori, 2024, 167-183.; Hámori, 2023, 63-68.; Hámori, 2022, 27-77.

[46] Ld. pl. Hámori, 2025a, 82-84.; Hámori, 2024, 167-183.; Hámori, 2023, 63-68.; Hámori, 2022, 27-77.

rendelkezők. Az Ákr. 8. § (3) bekezdése szerint törvény is csak az Ákr. szabályaival összhangban álló, kiegészítő eljárási rendelkezéseket állapíthat meg.

VI. ÜGYÉSZ ÉS FOGYASZTÓVÉDELMI HATÓSÁG FŐVÁROSI TALÁLKOZÁSA 2025-BEN

A konkrét esetben az Fgytv. 2. § 10. pontja szerinti fogyasztó, az Ákr. 10. § (1) bekezdése szerinti ügyfél az Ákr. 35. § (2) bekezdése, 37. § (1) bekezdése, az Fgytv. 46. § (1) bekezdése szerint az Ákr. 35. § (1) bekezdése, az Fgytv. 46/A. §-a szerinti, 2025. április 15. napján kelt fogyasztói kérelmet terjesztett elő a kérelem keltezésének napján az Fgytv. 2. § 33. pontja szerinti vállalkozás ellen akként, hogy e jogszabályhelyekre is hivatkozott. A fogyasztó a kérelmében előadta, hogy 2025. március 5. napján, a vállalkozás budapesti üzletében, a munkavállaló a földre esett zacskóba akarta tenni az ételt, és csak a kérésére volt hajlandó tiszta zacskóba helyezni azt, amelyet cinikus szavakkal, magatartásokkal hajtott végre. A munkavállalót a fogyasztó által említett higiénias normák sem érdekelték, az ételt tálaló munkavállalók nem viselnek hajfogót, az üzletben több, élelmiszerlánc-biztonsági szempontból releváns probléma is van, valamint a vállalkozás – nem vitatva a vásárlók könyvének mellékelt lapján rögzített vállalkozási jogsértéseket – a mai napig sem válaszolt, a vállalkozás ezzel a mulasztással az Fgytv. 17/A. § (6) bekezdését is megsértette. A fogyasztó kérelmében azt is előadta, hogy a vásárlók könyvének mellékelt lapját 2025. március 5. napján megküldte a vállalkozás két e-mail-címére; a fogyasztó a nyugtát és az e-mailt is csatolta (a fogyasztó nevét, lakcímét a vásárlók könyvének lapja és az e-mail is tartalmazza). A fogyasztó kérelme, hivatkozva például az Fgytv. 45/A. § (1) bekezdés a), d)–e) pontjaira, 47. § (1), (2), (4)–(5) bekezdéseire, 47/C. § (1), (2)–(7) bekezdéseire, 48. § (1)–(2) bekezdésére, a fogyasztóvédelmi hatóság kijelöléséről szóló 326/2024. (XI. 14.) Korm. rendelet 2. §-ára: Budapest Főváros Kormányhivatala (BFKH) mint fogyasztóvédelmi hatóság állapítsa meg a hivatkozott, vonatkozó fogyasztóvédelmi rendelkezések megsértését és a jogkövetkezményeket, a megfelelő prevenció érdekében fogyasztóvédelmi bírságot is kiszabva.

A fogyasztóvédelmi hatóság, annak ellenére, hogy a fogyasztó a kérelmét írásban terjesztette elő, és e-mail-címét a mellékelt e-mailben sem közölte, 2025. június 3. napján, e-mail mellékleteként 2025. május 30. napján kelt, „tájékoztatás” tárgyú „levelet” küldött a fogyasztónak. A hatóság az e-mailben a fogyasztó kérelmét bejelentésnek nevezte: „Bejelentésére válaszolva mellékelten küldöm hatóságunk válaszlevelét.” A hatóság a kérelemben foglaltak ellenére azt „válaszolta” a „tájékoztató levélben”, hogy a vállalkozás „egységében tapasztalt közegészségügyi előírások be nem tartására vonatkozó bejelentésével kérem forduljon a Budapest Főváros Kormányhivatala 06. Kerületi Hivatal Népegészségügyi Osztályhoz, (email: nepegeszsegugy06@06kh.bfkh.gov.hu) mint hatás-

körrel és illetékességgel rendelkező hatósághoz. A rendelkezésre álló iratokból megállapítható, hogy a vásárlók könyvébe tett bejegyzése fogyasztóvédelmi tárgyú megjegyzést nem tartalmaz, nem minősül panasznak, ezért hatóságunknak nincs hatásköre az Ön által leírt ügyben hatósági intézkedés megtételére.”

A fogyasztó a BFKH „válaszlevelét” követően, 2025. június 3. napján kelt, 2025. június 5. napján illetékes főügyészséghez benyújtott, fenti kérelmét és két BFKH-aktust részletesen ismertető beadványában kérte a főügyészséget, az ügyészt, hogy a BFKH-val – mint fogyasztóvédelmi hatósággal – szemben a súlyos törvénysértések, mulasztások és alaptörvény-ellenességek, *contra legem* és *contra constitutionem* gyakorlat kiküszöbölése érdekében – arra a körülményre is figyelemmel, hogy a BFKH a Fővárosi Főügyészség ügyészeinek sok év óta kibocsátásra kerülő aktusai^[47] ellenére még mindig súlyosan törvénysértő és alaptörvény-ellenes^[48] gyakorlatot folytat – járjon el hatékonyan (hivatkozva pl. az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény (Ütv.) 26. § (1)–(2) bekezdés, Ákr. 114. § (2) bekezdés, 122. §; a fogyasztó csatolta a kérelmét, annak mellékleteit, a BFKH e-mailjét és „tájékoztató levelét”). A fogyasztó a főügyészségnek címzett beadványában indokolásként az alábbiakat adta elő.

A BFKH – mint hatóság – által sem vitatott, hogy a tárgyi ügyben [a fogyasztó] az Fgytv. 2. § 10. pontja szerinti fogyasztó, az Ákr. 10. § (1) bekezdése szerinti ügyfél, a kérelme szerinti vállalkozás pedig az Fgytv. 2. § 33. pontja szerinti vállalkozás.

Az Ákr. 26. § (2) bekezdés első mondata alapján a kapcsolattartás formáját az ügyfél választja meg; a jelen ügyben [a fogyasztó] az írásbeli (papíralapú) kapcsolattartási formát választotta, amely kapcsolattartási módról más módra nem tért át; [a fogyasztó] a BFKH-nak a jelen ügyben nem adta meg az e-mailcímét, ál-

[47] Ld. pl. Hámori, 2024, 167-183.

[48] Ld. pl. 3223/2018. (VII. 2.) AB határozat, Indokolás [34] bekezdés; 3311/2018. (X. 16.) AB határozat, Indokolás [26], [34] bekezdés; BH2025. 48. [35]–[37] bekezdés: „[35] Az Alaptörvény XXIV. cikke rögzíti, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és észszerű határidőn belül intézzék. A hatóságok törvényben meghatározottak szerint kötelesek döntéseiket indokolni. [36] A Kúria hangsúlyozza, a megfelelően indokolt hatósági döntéshez való jog része az Alaptörvény XXIV. cikke szerinti tisztességes hatósági eljáráshoz való alapjognak. Az ügyfeleknek joguk van ahhoz, hogy az ügyükben hozott határozat indokait megismerhessék, vagyis a hatóságnak a döntését megfelelő szinten meg kell indokolnia. [37] Az Alkotmánybíróság a 3223/2018. (VII. 2.) AB határozatában kifejtette, hogy a tisztességes hatósági eljárás követelménye egyetlen hatósági eljárásban sem sérülhet, jöllehet az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdéséből fakadó követelményrendszer eltérő lehet az egyes szakágazati eljárásokban, azok sajátosságaira tekintettel. ([34] bekezdés). A 3311/2018. (X. 16.) AB határozat szerint a tisztességes hatósági eljáráshoz való jog magában foglalja mindenkinek a jogát arra, hogy – egyebek mellett – a hatóságok döntéseiket indokolják. A tisztességes eljáráshoz való jog alapján az egyes eljárási garanciák olyan értéket jelentenek, amelyek megszegése vagy be nem tartása kihat az ügy érdemére, az ügy kimenetelétől függetlenül ([26] bekezdés, [34] bekezdés).”; a 3311/2018. (X. 16.) AB határozat indokolásának [34] bekezdése azt is tartalmazza, hogy „[a] tisztességes eljáráshoz való jog sérelme úgy is bekövetkezhet, hogy nem áll fenn oksági kapcsolat a lényeges eljárási szabálysértés és az ügy konkrét kimenetele között, azonban az ügyféli jogok érvényesíthetősége olyan sérelmet szenved, amely az eljárás egészét és körülményeit figyelembe véve eléri az alaptörvény-ellenesség szintjét”.

lás pontja szerint a BFKH a jelen ügyben jogszabálysértő módon használta fel az e-mail-címét, jogszabálysértő módon küldte meg a „döntését” az e-mail-címére. A BFKH az Ákr. 85. § (3) bekezdését is megsértette, mert a „döntés”, a közigazgatási cselekmény kézbesítése ennek a rendelkezésnek sem felelt meg.

Az Ákr. 35. § (1) bekezdése szerint „[a] kérelem az ügyfél olyan nyilatkozata, amellyel hatósági eljárás lefolytatását, illetve a hatóság döntését kéri jogának vagy jogos érdekének érvényesítése érdekében”; a fentiekben idézett kérelem e törvényi definíciónak – és az Fgytv. 46/A. §-ának is – teljes mértékben megfelel; ld. „[...] A kérelem, hivatkozva például az Fgytv. 45/A. § (1) bekezdés a), d)-e) pontjaira, 47. § (1), (2), (4)–(5) bekezdéseire, 47/C. § (1), (2)–(7) bekezdéseire, 48. § (1)–(2) bekezdésére, a fogyasztóvédelmi hatóság kijelöléséről szóló 326/2024. (XI. 14.) Korm. rendelet 2. §-ára: a Kormányhivatal mint fogyasztóvédelmi hatóság állapítsa meg a hivatkozott, vonatkozó fogyasztóvédelmi rendelkezések megsértését és jogkövetkezményeket, a megfelelő prevenció érdekében fogyasztóvédelmi bírságot is kiszabva” szövegrész; [a fogyasztó] a kérelmét az Ákr. 35. § (2) bekezdésének és 37. § (1) bekezdésének megfelelően terjesztette elő; az eljárás – az Ákr. 37. § (2) bekezdése alapján – a kérelemnek a BFKH-hoz történt megérkezésének időpontjában – 2025. április 15. napján 9 órakor – indult (ld. kérelem 1. oldalán lévő átvételi időpont).

A BFKH azzal, hogy a [fogyasztó] kérelmét „bejelentésnek” minősítette, az Ákr. 35. § (1) bekezdését is megsértette, ugyanis a kérelme – a tartalma szerint is – egyértelműen kérelem, az Ákr. 35. § (1) bekezdése szerinti kérelem.

A BFKH a jelen ügyben – tévesen – azt állapította meg, hogy „nincs hatásköre”, és kimondta, hogy „Budapest Főváros Kormányhivatala 06. Kerületi Hivatal Népegészségügyi Osztály” rendelkezik hatáskörrel és illetékességgel.

Az Ákr. 17. §-a szerint: „A hatóság a hatáskörét és illetékességét az eljárás minden szakaszában hivatalból vizsgálja. Ha valamelyik hiányát észleli, és kétséget kizáróan megállapítható az ügyben illetékességgel rendelkező hatóság, az ügyet átteszi, ennek hiányában a kérelmet visszautasítja vagy az eljárást megszünteti.”

A BFKH a jelen ügyben – a fentiekben idézettek szerint, álláspontjához képest értve – „kétséget kizáróan” megállapította „az ügyben illetékességgel rendelkező hatóságot”, azonban az ügyet az Ákr. 17. § második mondatában szereplő rendelkezés ellenére nem tette át ehhez a hatósághoz, ezzel az Ákr. 17. § második mondatának rendelkezését is megsértette; formálisan a kérelem elutasítására vagy visszautasítására, illetve az eljárás megszüntetésére sem került sor.

A kérelem visszautasításának és az eljárás megszüntetésének feltételei nem állnak fenn (ld. Ákr. 46-47. §); a kérelem elutasításának feltételei sem állnak fenn (részletesen ld. az alábbiakban).

A BFKH-nak – álláspontjához képest értve – végzésben rendelkeznie kellett volna az ügy áttételéről, a nem önálló jogorvoslati lehetőséget is biztosítva.

Az Ákr. 80. § (1) bekezdése szerint: „(1) A döntés határozat vagy végzés. A hatóság – a (4) bekezdésben meghatározott kivétellel – az ügy érdemében határozatot hoz, az eljárás során hozott egyéb döntések végzések.”

A BFKH-nak – hatáskör-hiányt megállapító álláspontjához képest értve – az Ákr. 17. § második mondata és 80. § (1) bekezdése alapján az ügy áttételéről végzés formájában rendelkeznie kellett volna; a BFKH ezt elmulasztotta, amely által az Ákr. 80. § (1) bekezdését is megsértette.

Az Ákr. 81. § (1) bekezdése kimondja: „(1) A döntés tartalmazza az eljáró hatóság, az ügyfelek és az ügy azonosításához szükséges minden adatot a zártan kezelt és védett adatok kivételével, a rendelkező részt – a hatóság döntésével, a szakhatóság állásfoglalásával, a jogorvoslat igénybevételével kapcsolatos tájékoztatással és a felmerült eljárási költséggel –, továbbá a teljes eljárásra történő áttérés esetén az áttérés okára, a megismerhetetlenné tett zártan kezelt és védett adatokkal együtt megállapított tényállásra, a bizonyítékokra, a szakhatósági állásfoglalás indoklására, a mérlegelés és a döntés indokaira, valamint az azt megalapozó jogszabályhelyek megjelölésére is kiterjedő indokolást.”

A BFKH „döntése” a jogorvoslat igénybevételével kapcsolatos tájékoztatást sem tartalmazza, amely által a BFKH az Ákr. 81. § (1) bekezdését is megsértette.

A BFKH az áttétel, a végzési forma, a jogorvoslatról való tájékoztatás mellőzésével, a tájékoztató levél alkalmazásával ezúttal sem biztosított jogorvoslatot, a BFKH eljárása, „döntése”, szóban forgó gyakorlata *contra legem* és *contra constitutionem*, az Ákr. 1. §-át, Magyarország Alaptörvénye XXIV. cikk (1) bekezdését, XXVIII. cikk (7) bekezdését is sérti.

Az Ákr. 112. § (1)–(2) bekezdése szerint: „(1) A hatóság határozata ellen önálló jogorvoslatnak van helye. A hatóság végzése ellen önálló jogorvoslatnak akkor van helye, ha azt törvény megengedi, egyéb esetben a végzés elleni jogorvoslati jog a határozat, ennek hiányában az eljárást megszüntető végzés ellen igénybe vehető jogorvoslat keretében gyakorolható. (2) Önálló jogorvoslatnak van helye a) a biztosítási intézkedésről és az ideiglenes biztosítási intézkedésről szóló, b) az ügyféli jogállásról vagy jogutódlásról rendelkező, c) a kérelmet visszautasító, d) az eljárást megszüntető, e) az eljárás felfüggesztése vagy szünetelése tárgyában hozott, f) az eljárási bírságot kiszabó, g) a fellebbezési határidő elmulasztása miatt benyújtott igazolási kérelmet elutasító, h) a zár alá vételt vagy lefoglalást elrendelő, valamint ezek megszüntetése iránti kérelmet elutasító, i) az iratbetekintési jog gyakorlására irányuló kérelem tárgyában hozott elutasító, j) az iratbetekintési jog korlátozására irányuló kérelem tárgyában hozott, k) az eljárási költség megállapításával és viselésével kapcsolatos, a költségmentesség iránti kérelmet elutasító, a költségmentesség módosításáról vagy visszavonásáról szóló, valamint l) a végrehajtást elrendelő végzés ellen.”

Az Ákr. fentiekben idézett rendelkezései szerint az ügy áttételéről rendelkező végzés és a tárgyi két BFKH-aktus ellen önálló jogorvoslatnak nincs helye; a BFKH az ügy áttételéről, illetve a kérelem visszautasításáról vagy az eljárás megszüntetéséről sem rendelkezett, ennél fogva az Ákr. 112. § (2) bekezdés c) és d) pontja alapján sem lehet keresetindítással élni, keresetlevelet benyújtani; a BFKH szóban forgó, *contra legem* és *contra constitutionem* mulasztásával szem-

ben – a jogszabályi feltételek teljesülése esetén – mulasztási pernek van helye.^[49] A BFKH azáltal, hogy – hatáskör-hiány megállapításáról szóló álláspontjához képest értve – nem rendelkezett az ügy áttételéről, noha „kétséget kizáróan” megállapította „az ügyben illetékességgel rendelkező hatóságot”, a tisztességes hatósági eljáráshoz, döntéshez és a jogorvoslathoz való alapjogokat, az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdését és XXVIII. cikk (7) bekezdését is megsértette.

A BFKH a kérelem tartalmát iratellenesen, törvényellenesen, az Fgytv. 2. § 28a. pontját is sértve leszűkítette a „közegészségügyi előírások be nem tartására”, jogszabálysértőn megállapítva, hogy „a vásárlók könyvébe tett bejegyzés” „fogyasztóvédelmi tárgyú megjegyzést nem tartalmaz, nem minősül panasz-nak, ezért hatóságunknak nincs hatásköre”. A BFKH álláspontjával, „döntésével” szemben a kérelem többet tartalmaz [szó szerint idézve a kérelem tartalma].

Az Fgytv. 2. § 28a. pontja szerint „panasz: a fogyasztó vállalkozással szemben előterjesztett, a vállalkozásnak, vagy a vállalkozás érdekében vagy javára eljáró személynek az áru fogyasztók részére történő forgalmazásával, értékesítésével közvetlen kapcsolatban álló magatartására, tevékenységére vagy mulasztására vonatkozó, egyéni jog- vagy érdeksérelem megszüntetésére irányuló kifogása, a kellékszavatossági, termékszavatossági vagy jótállási igény kivételével”, amelybe például a kérelemben említett munkavállalói magatartások megszüntetésére irányuló kifogás is beletartozik, ennél fogva a BFKH törvényt sértve állapította meg hatáskörének hiányát.

A vállalkozás – nem vitatva a vásárlók könyvének lapján rögzített vállalkozási jogsértéseket – az Fgytv. 17/A. § (6) bekezdése^[50] szerinti határidőn belül és „a mai napig sem válaszolt”, a vállalkozás ezzel a mulasztással az Fgytv. 17/A. § (6) bekezdését is megsértette, amely törvényt sértés miatt a BFKH-nak a vállalkozással szemben el kell járnia, a BFKH azonban ennek a köteletségének jogszabálysértő módon nem tett eleget.

A BFKH az indokolási kötelezettségének sem tett eleget, az Ákr. 81. § (1) bekezdése szerinti indokolási kötelezettségét is megsértette [idézve az Ákr. 81. §

[49] Ld. pl. Ákr. 114. § (2) bekezdés: „(2) Ha a jogsértés megszüntetésére felszólító ügyészi felhívásban megállapított határidő eredménytelenül eltelt, az ügyész közigazgatási pert indíthat a hatóság véglegessé vált döntése ellen, vagy a hatóság eljárási kötelezettségének elmulasztása esetén a hatóság eljárásra kötelezése iránt.”; Kp. 4. § (1)–(4) bekezdés, 127. §, 128. § (1) bekezdés b) pont, (2)–(3) bekezdés; a Kp. 128. § (2) bekezdése szerint: „(2) A keresetlevelet a mulasztás orvoslását szolgáló közigazgatási eljárás eredménytelenségéről való tudomásszerzéstől vagy a jogorvoslati szerv mulasztása esetén az intézkedésére nyitva álló határidő elteltétől számított kilencven napon belül, de legkésőbb a közigazgatási cselekmény megvalósítására irányadó határidő leteltétől számított egy éven belül kell a bíróságnál benyújtani. Jogorvoslati szerv hiányában a keresetlevelet a közigazgatási cselekmény megvalósítására nyitva álló határidő leteltétől számított egy éven belül kell a bíróságnál benyújtani.”; 1/2022. Közigazgatási jogegységi határozat a mulasztási per megindításának feltételéről (2022. január 21.).

[50] Fgytv. 17/A. § (6) bekezdés: „(6) Az írásbeli panaszt a vállalkozás – ha az Európai Unió közvetlenül alkalmazandó jogi aktusa eltérően nem rendelkezik – a beérkezését követően harminc napon belül köteles írásban érdemben igazolható módon megválaszolni és intézkedni annak közlése iránt. Ennél rövidebb határidőt jogszabály, hosszabb határidőt törvény állapíthat meg. A panaszt elutasító álláspontját a vállalkozás indokolni köteles.”

(1) bekezdése]; a BFKH aktusa nem tartalmazza a tényállást, a bizonyítékokat, a mérlegelés és a döntés indokait, valamint az azt megalapozó jogszabályhelyek megjelölését, a BFKH aktusa emiatt is sérti az Ákr. 1. §-át, 81. § (1) bekezdését, az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdését.

A BFKH aktusa – a BFKH-álláspont, – „döntés” alátámasztására, miszerint „a vásárlók könyvébe tett bejegyzés” „fogyasztóvédelmi tárgyú megjegyzést nem tartalmaz, nem minősül panasznak”, az ügyben „csak” a BFKH-aktus szerinti hatóságnak van hatásköre eljárni – egyáltalán nem tartalmaz jogszabályhelyet, érvet, értelmezést, indokolást (pl. a „bejegyzés” tartalma, a „fogyasztóvédelmi tárgyú megjegyzés” meghatározása, a panasz Fgytv. 2. § 28a. pont szerinti definíciója és a „hatáskör” kérdése tekintetében), amely által a BFKH az Ákr. 1. §-át, 81. § (1) bekezdését, az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdését is megsértette.

A fogyasztó a fentiek alapján kérte a főügyességet, az ügyész hatékony eljárását; álláspontja szerint a BFKH *contra legem* és *contra constitutionem* mulasztása, gyakorlata a közérdeket is súlyosan és régóta sérti, amely jogsértéssel szemben kellő hatékonysággal, az ügyész(ség) tekintélyével el kell járni.

A fogyasztó beadványára az ügyész a 2025. június 13. napján kelt, TK.3568/2025/3. számú iratában az Útv. 4. § (3) bekezdése alapján, elektronikus úton kérte a hatóságot, hogy a fogyasztó beadványa alapján lefolytatott ügy teljes iratanyagát a jelen megkeresés kézbesítésétől számított tizenöt napon belül bocsássa a Főügyesség rendelkezésére. Az ügyésznek mindössze ezen „tekintélye” elég volt ahhoz, hogy a BFKH – BP/2200/04574/2025. ügyszámon, 2025. június 16. napján, végzési formában – eljárás megindulásáról szóló értesítést bocsásson ki. A hatóság e 6. számú végzésben a fogyasztót kérelmezőnek, az eljárást kérelemre – „2025. április 16. napján” (helyesen: 2025. április 15. napján) – indult közigazgatási hatósági (Ákr.-es) eljárásnak nevezi (a hatóság a végzés szerint is irányadó hatvannapos ügyintézési határidőt^[51] már ekkor túllépte). A végzés hibái: az „Ügyfélnél” csak a vállalkozás neve szerepel; a 3. oldal negyedik bekezdésében – noha a szabályozás szerint a fellebbezés lehetősége több mint öt éve (2020. március 1-jétől) kizárt – „fellebbezésről” esik szó (ld. „E végzés ellen jogorvoslatnak nincs helye, a végzés csak az eljárásban hozott érdemi határozat, ennek hiányában az eljárást megszüntető végzés elleni fellebbezésben támadható meg.” szövegrész); a 3. oldalon, az indokolás első bekezdésében a fogyasztó 2025. április 15. napján kelt kérelme – kétszer is – panasznak neveztetik; ugyanott iratellenesen „figyelmeztetés” kérése szerepel. A hatóság 2025. június 16. napján, a következő végzésben nyolc napon belüli nyilatkozattételre, adatszol-

[51] Ld. Ákr. 50. § (2) bekezdés c) pont. Vö. uo. 51. § (1) bekezdés b) pont: „(1) Ha a hatóság [...] b) az ügyintézési határidőt túllépi, [...] az eljárás lefolytatásáért fizetendő illetéknek vagy az illetékekről szóló törvény szerinti közigazgatási hatósági eljárásokért, vagy igazgatási jellegű szolgáltatások igénybevételeért fizetett igazgatási szolgáltatási díjnak (a továbbiakban: díj) megfelelő összeget, ennek hiányában tízezer forintot megfizet a kérelmező ügyfélnek, aki mentesül az eljárási költségek megfizetése alól is.”

gáltatásra hívta fel a vállalkozást. A fogyasztó ebben a végzésben is mint kérelmező szerepel, és e végzés már nem a „fellebbezésben”, hanem a „jogorvoslattal” szót tartalmazza, ugyanakkor a kérelem helyett még mindig – kétszer – a „panasz” szó is olvasható, iratellenesen „figyelmeztetés”-kérelem és 2025. április 15. helyett „2025. április 16.” látható, a fogyasztó neve az „Ügyfélnél” nem látható; az eljárás e végzés szerint is kérelemre indult. A végzés 3. oldala tartalmazza: „Az Ákr. 62. § (1) bekezdése kimondja, hogy ha a döntéshozatalhoz nem elegendők a rendelkezésre álló adatok, a hatóság bizonyítási eljárást folytat le.”

Annak ellenére, hogy a hatóság bizonyítási eljárást folytatott le, és annak során nem biztosította, hogy a fogyasztó minden bizonyítékot megismerjen, a bizonyítási eljárás befejezését követően nem értesítette a fogyasztót, aki így – a határozat meghozatala előtt – nem ismerhette meg a bizonyítékokat, és „további bizonyításra irányuló indítványt” nem terjeszthetett elő, a hatóság ezzel a mulasztásával megsértette az Ákr. 76. §-át.

A hatóság a 2025. augusztus 6. napján meghozott, 17. számú határozatában a vállalkozást figyelmeztette és egyben felszólította arra, hogy „a jövőben tartózkodjon közigazgatási szabályszegés elkövetésétől, ellenkező esetben vele szemben fogyasztóvédelmi bírság szankció kerülhet kiszabásra”, valamint kötelezte arra, hogy a) a panaszt a jogszabályi rendelkezések figyelembe vételével, érdemben válaszolja meg, és igazolható módon küldje meg a fogyasztó lakcímére, b) minden esetben tartsa be a fogyasztói panaszok törvényben meghatározott válaszadási határidejét [Fgytv. 17/A. § (6) bekezdés], c) a fogyasztói panaszok megválaszolásánál minden esetben tartsa be a jogszabályi rendelkezéseket, különös tekintettel a fogyasztó jogaira [Fgytv. 17/A. § (8) bekezdés], d) „a fogyasztóvédelmi hatóság eljárása során észlelt hiba, hiányosság, illetve a jogsértés megszüntetése érdekében tett intézkedéséről a Fogyasztóvédelmi Főosztályt a határozat véglegessé válását követő 30 napon belül értesítse”.

A határozat 1. oldalán, az „Ügyfél:” szövegrész után, a vállalkozás nevét követően, zárójelben a fogyasztó neve is szerepel; a hatóság a határozatban a fogyasztót kérelmezőnek nevezi, azonban kérelmét panasznak is titulálta, és azt, valamint panaszát – a vállalkozás magatartásai tekintetében – csak részben ismertette.^[52] A határozat 3. oldalán az olvasható, hogy „[a] Fogyasztóvédelmi Főosztály a kérelem alapján fogyasztóvédelmi hatósági eljárást indított”, azonban az az említett, 6. számú végzés szerint is a fogyasztó kérelmére indult.

A határozat szerint: „[f]igyelemmel arra, hogy a Társaság az adatszolgáltatásra felhívó végzésre a rendelkezésre álló határidőn belül nem küldött választ, a Fogyasztóvédelmi Főosztály eljárási bírság kiszabása mellett végzésben [ötnapos határidővel] ismételt adatszolgáltatásra szólította fel”; „[a] tárhely szolgáltató adatai szerint a Társaság a [7. sz.] végzést 2025.06.23. napján letöltötte.” A 14.

[52] Ld. határozat 3. o.: „Panaszában előadta, hogy a Társaság [...] üzletében található vásárlók könyvébe SP521720 sorszámon fogyasztói panaszt tett 2025.03.05. napján. Fogyasztó panaszára azonban a kérelem benyújtásáig nem kapott érdemi választ a Társaságtól. A Kérelmező álláspontja szerint a Társaság megsértette a panaszkezelési szabályokat a válaszadási határidők vonatkozásában.”

számú, 2025. július 15. napján meghozott végzés szerint a hatóság a vállalkozás terhére kettőszázötvenezer forint eljárási bírságot szabott ki („2024. január 01. – 2024. december 31. közötti időszakra vonatkozóan az értékesítésből befolyt éves nettó árbevétele [...] 923 milliárd 064 millió Ft volt”); a hatóság ebben a végzésben is panasznak nevezi a kérelmet, és figyelmeztetés-kérésről is ír, viszont a fogyasztó megnevezése kérelmező. A 14. számú végzésben – contra legem és a 6-7. számú végzésben foglaltakkal is ellentétesen – az is megjelent, hogy „[...] a Fogyasztóvédelmi Főosztály a BP/2200/04574-6/2025. számú végzésével a Társaságot hivatalból történő eljárás megindításáról értesítette 2025. június 16. napján, [...]”, és egyebek mellett az Ákr. 105. § (1)–(2) bekezdésére is történt hivatkozás.

A vállalkozás a nyilatkozatát – a 7. számú végzésre hivatkozva – 2025. július 23. napján küldte meg a hatóságnak, amely a 17. számú határozat 5. oldalán kimondta, hogy „[...] a Társaság a fogyasztók tájékoztatáshoz való jogát sértette meg azzal, hogy nem válaszolt a fogyasztói panaszra”, „[a] Fogyasztóvédelmi Főosztály a feltárt tényállás alapján megállapította, hogy a Társaság megsértette az Fgytv. 17/A. § (6), (8) bekezdéseiben foglaltakat.”

A határozat 7-8. oldala szerint: „[a] Fogyasztóvédelmi Főosztály megállapította, hogy a Közigazgatási Szankciók Nyilvántartása (a továbbiakban: Nyilvántartás) jelen hatósági eljárás megindításának napját megelőző egy éven belül közigazgatási szankciót tartalmaz a Társaság vonatkozásában”; „[a] Fogyasztóvédelmi Főosztály különös súllyal értékelte, hogy a Társaság vonatkozásában a Szankció Nyilvántartás az alábbi szankciókat tartalmazza: [hét figyelmeztetés: 2024.11.18., 2024.11.22., 2024.12.04., 2024.12.10., 2024.12.11., 2024.12.18., 2025.02.14.]”

Kérdés, ennyi figyelmeztetés után a hatóság fogyasztóvédelmi bírság kiszabását mellőző határozata mennyiben rettent el „a jogsértőt a további jogsértésektől”, mennyiben ösztönzi a „jogsértőt” „jogkövető magatartás tanúsítására”, a figyelmeztetéstől mennyiben várható „kellő visszatartó hatás”?^[53]

Nem tartom kizártnak, hogy a hét figyelmeztetés felsorolása utáni, következő mondat fogyasztóvédelmi bírság kiszabásáról is rendelkező határozatból maradt a határozatban: „E körben a Fogyasztóvédelmi Főosztály megjegyzi, hogy a Kúria Kfv.II.38.011/2015/3. számú döntésében a legfelsőbb bírói fórum kimondta, hogy a jogsértő magatartás ismételt tanúsításának minden esetben különös súllyal való értékelése indokolt, hisz a fogyasztóvédelmi bírság kiszabásának a célja, hogy a jogsértőt a további jogsértésektől elrettentse, jogkövető magatartás tanúsítására ösztönözze.”

A jelen esetben a hatóságnak a hétszeri jogsértés-ismétlés sem volt elég fogyasztóvédelmi bírság kiszabásához (ráadásul az említett „923 milliárd 064 millió Ft” „értékesítésből befolyt éves nettó árbevétele” ellenére), amellyel – és a határozat egyéb érdemi jogszabálysértő voltaival – szemben keresetet lehet in-

[53] Ld. pl. a közigazgatási szabályszegések szankcióiról szóló 2017. évi CXXV. törvény 6. § (3) bekezdés.

dítani (a határozat a tényállás, a mérlegelés tekintetében is rendkívül hiányos, és a hatóság a tízezer forint – kérelmező ügyfélnek történő – megfizetéséről sem rendelkezett).^[54]

Véleményem szerint a hatóság nem értékelte különös súllyal, hogy a vállalkozás az említett időszakban – a határozat szerint – már hét figyelmeztetésben részesült. Ha ehhez a következőket is hozzátesszük, akkor a határozat érdemben jogszabálysértő volta további különleges súllyal esik latba: a Nemzeti Kereskedelmi és Fogyasztóvédelmi Hatóság (NKFH) honlapján^[55] 2025. augusztus 29. napján a határozat szerinti vállalkozás vonatkozásában – a 2025. április 15. napját megelőző egy éven belüli időszakot tekintve – az alábbi, közigazgatási szankciót megállapító, véglegessé vált határozatokra (pl. két BFKH-s – hárommillió forintos fogyasztóvédelmi bírság kiszabásáról is rendelkező –, összesen harmincnyolc határozatra) letem (vö. a hatóság a határozatban csak hét figyelmeztetésről tesz említést, miközben az NKFH honlapján elérhető határozatok – egyebek mellett – a következő összegű fogyasztóvédelmi bírság kiszabásáról rendelkeznek): 1.) FE/FOGY/01102-3/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 12. 09.): hatmillió forint fogyasztóvédelmi bírság (ld. határozat 9-10. oldala: a tárgyi határozat szempontjából tizennégy szankciót felsorolva); 2.) BP/2200/8249-3/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 10. 21.): hárommillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 3.) TOO/FOGY/716-4/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 07. 02.): egymillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 4.) TOO/FOGY/743-4/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 07. 19.): egymillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 5.) TOO/FOGY/760-4/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 07. 24.): egymillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 6.) TOO/FOGY/775-4/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 07. 17.): hárommillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 7.) TOO/FOGY/797-4/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 08. 21.): hárommillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 8.) TOO/FOGY/828-4/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 08. 05.): egymillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 9.) TOO/FOGY/744-4/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 07. 30.): egymillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 10.) TOO/FOGY/858-4/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 07. 30.): egymillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 11.) GY/49/00947-5/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 12. 16.): egymillió-nyolcszázezer forint fogyasztóvédelmi bírság; 12.) JN/53/00843-4/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 12. 05.): hatmillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 13.) JN/53/00851-8/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 12. 16.): hárommillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 14.) JN/53/00868-7/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 12. 19.): pl. figyelmeztetés, feltételhez kötés, kötelezés, megtiltás; 15.) NO/FVO/00796-6/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 11. 26.): egymillió forint fogyasztóvédelmi bírság (e határozat két oldal terjedelmű és a jogorvoslat igénybevételével

[54] Ld. pl. Ákr. 3. §, 51. § (1) bekezdés b) pont, 62. § (1)–(2) bekezdés, 76. §, 81. § (1) bekezdés.

[55] Ld. Nemzeti Kereskedelmi és Fogyasztóvédelmi Hatóság: Határozatok; Fgytv. 51. § (3)–(6) bekezdés, a fogyasztóvédelmi hatóság kijelöléséről szóló 326/2024. (XI. 14.) Korm. rendelet 5. § (1)–(2) bekezdés.

kapcsolatos tájékoztatást sem tartalmaz^[56]; 16.) NO/FVO/00805-5/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 12. 04.): egymillió forint fogyasztóvédelmi bírság (e határozat két oldal terjedelmű és a jogorvoslat igénybevételével kapcsolatos tájékoztatást sem tartalmaz); 17.) NO/FVO/00819-3/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 12. 10.): hárommillió forint fogyasztóvédelmi bírság (e határozat két oldal terjedelmű és a jogorvoslat igénybevételével kapcsolatos tájékoztatást sem tartalmaz); 18.) GY/49/00160-1/2025. (véglegessé válás dátuma: 2025. 01. 30.): egymillió-ötszázezer forint fogyasztóvédelmi bírság; 19.) BK/FGYV/00496-5/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 11. 21.): hatmillió forint fogyasztóvédelmi bírság (e határozat két oldal terjedelmű és a jogorvoslat igénybevételével kapcsolatos tájékoztatást sem tartalmaz); 20.) BK/FGYV/00569-5/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 12. 09.): hárommillió forint fogyasztóvédelmi bírság (e határozat két oldal terjedelmű és a jogorvoslat igénybevételével kapcsolatos tájékoztatást sem tartalmaz); 21.) FE/FOGY/01128-4/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 12. 11.): figyelmeztetés, kötelezés; 22.) FE/FOGY/01207-6/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 12. 19.): figyelmeztetés, kötelezés; 23.) BA/62/00409-7/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 07. 02.): egymillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 24.) BA/62/00425-6/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 07. 11.): hárommillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 25.) BA/62/00428-6/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 07. 11.): hárommillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 26.) BA/62/00773-5/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 12. 12.): hárommillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 27.) BA/62/00803-5/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 12. 16.): egymillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 28.) BK/FGYV/00030-1/2024. (véglegessé válás dátuma: 2025. 01. 28.): hárommillió forint fogyasztóvédelmi bírság (e határozat két oldal terjedelmű és a jogorvoslat igénybevételével kapcsolatos tájékoztatást sem tartalmaz); 29.) BK/FGYV/00031-1/2024. (véglegessé válás dátuma: 2025. 01. 30.): hatmillió forint fogyasztóvédelmi bírság (e határozat két oldal terjedelmű és a jogorvoslat igénybevételével kapcsolatos tájékoztatást sem tartalmaz); 30.) SO/FOGY/00051-4/2025. (feltöltve: 2025. 03. 21.): kétszázezer forint fogyasztóvédelmi bírság (e határozat két oldal terjedelmű és a jogorvoslat igénybevételével kapcsolatos tájékoztatást sem tartalmaz); 31.) PE/002/02767-4/2024. (véglegessé válás dátuma: 2024. 12. 10.): hárommillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 32.) GY/49/00143-3/2025. (véglegessé válás dátuma: 2025. 03. 06.): egyszázezer forint fogyasztóvédelmi bírság; 33.) GY/49/00226-3/2025. (véglegessé válás dátuma: 2025. 03. 19.): egyszázezer forint fogyasztóvédelmi bírság; 34.) TOO/FOGY/105-2/2025. (véglegessé válás dátuma: 2025. 01. 27.): kétmillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 35.) TOO/FOGY/114-2/2025. (véglegessé válás dátuma: 2025. 01. 28.): kétmillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 36.) TOO/FOGY/118-2/2025. (véglegessé válás dátuma: 2025. 01. 30.): kétmillió forint fogyasztóvédelmi bírság; 37.) BP/2200/544-2/2025. (véglegessé válás dátuma: 2025. 01. 27.): hárommillió

[56] Ld. Ákr. 81. § (1)–(2) bekezdés.

forint fogyasztóvédelmi bírság; 38.) TOO/FOGY/150-4/2025. (véglegessé válás dátuma: 2025. 03. 27.): hatmillió forint fogyasztóvédelmi bírság.

Végezetül érdemes megemlíteni, a hatóság a határozat 9. oldalán, a „Záró rendelkezések” körében a fogyasztóvédelmi hatóság kijelöléséről szóló 326/2024. (XI. 14.) Korm. rendelet 4. § (2) bekezdésére is hivatkozik, amely kimondja: „(2) Az Ákr. 16. § (2) bekezdésétől eltérően a fogyasztó kérelmére indult eljárásban – a fogyasztó eltérő rendelkezésének hiányában – akkor is az a kormányhivatal jár el, amelynek illetékességi területén a fogyasztó lakóhelye vagy tartózkodási helye található, ha az Ákr. 16. § (1) bekezdése alapján megállapítható az illetékes hatóság.”

VII. ZÁRÓ GONDOLATOK

Az ügyész és a fogyasztóvédelmi hatóság fentiekben említett, 2025. évi „találkozása” elég volt ahhoz, hogy a hatóság (szinte) azonnal felhagyjon a „mulasztásban megnyilvánuló törvénysértéssel”, amely mulasztás „elsődlegesen abban nyilvánult meg”, hogy a fogyasztóvédelmi hatóság a fogyasztó beadványát törvénysértő módon nem kérelemként kezelte, ennek következtében azt „nem közigazgatási hatósági eljárás keretében és nem az arra vonatkozó szabályok szerinti tartalommal és formában bírálta el”; így „az ügyészi eljárás folyamata alatt” a „sérrelmezett mulasztásban megnyilvánuló törvénysértés megszűnt”, ekként „a mulasztásban megnyilvánuló törvénysértés megszüntetését célzó ügyészi felhívás benyújtására nem volt szükség”.^[57] Szívből reméljük, hogy többé ilyen „találkozásra” sem lesz szükség ahhoz, hogy az Ákr. szerint előterjesztett Fgytv. szerinti fogyasztói kérelem a fővárosi fogyasztóvédelmi hatóság szerint is kérelem legyen, amelyhez a tárgyalat közigazgatási perek ítéletei is kötelező muníciókként szolgálnak. Ugyanakkor azt is látjuk, hogy még mindig vannak jogorvoslásra szoruló problémák.

HIVATKOZÁS (MLA)

- Hámori, Antal. „A vasúti személyszállítási szolgáltatást igénybe vevő vagy igénybe venni szándékozó utasok jogai védelmének szikár szintje a („sui generis”) panaszkezelési eljárás(ok)ban, 2025. évi kúriai ítéletekben csúcsosodva, 2025. évi hatósági ügyel.” *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 17, no. 4, 2025, pp. 35-57. <https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-4.35>

[57] Ld. Fővárosi Főügyészség TK.3568/2025/6. sz. állásfoglalás (2025. július 8.), 6-7.

IRODALOM

- Bíró Péter (2024): A mulasztási perek bírói gyakorlata a közigazgatás hallgatása elleni jogorvoslat hazai fejlődéstörténetének tükrében. In: *Kúriai Döntések – Bírósági Határozatok*. 2024/4. sz.
- Hámori Antal (2022): Kérelmező és/vagy bejelentő – ügyfél, harmadik személy, egyéb érdekelt? Újabb „csemege” a fogyasztóvédelmi hatóság legújabb gyakorlatából, békéltető testületi fűszerezéssel, avagy egy hibás teljesítés margójára. In: *Iustum Aequum Salutare*. 2022/2. sz.
- Hámori Antal (2023): A fogyasztó ügyféli státusza. In: *Új Magyar Közigazgatás*. 2023/1. sz.
- Hámori Antal (2024): Kérelmező-ügyfél-e a fogyasztó? In: *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*. 2024/2. sz.
DOI: <https://doi.org/10.58528/jap.2024.16-2.167>.
- Hámori Antal (2025a): Ügyészési lépések hatósági aktusokkal szemben, bírósági reflexiókkal. In: *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*. 2025/1. sz.
DOI: <https://doi.org/10.58528/jap.2025.17-1.77>.
- Hámori Antal (2025b): A fogyasztói többletvédelem jelentősége, komplexitása, aktualitása. In: Hámori Antal – Hamar Farkas – Neszmélyi György Iván – Veres Zoltán (szerk.): *Fogyasztóvédelem – fogyasztóvédelmi jog*. Budapesti Gazdaságtudományi Egyetem, Budapest.
DOI: 10.29180/978-615-6886-13-2.
- Kárász Marcell (2024): Ítélettel vagy végzéssel kell dönteni a mulasztási perben a közigazgatási cselekményként történő minősítésről? In: *Magyar Jog*. 2024/5. sz.
- Nemzeti Kereskedelmi és Fogyasztóvédelmi Hatóság: Határozatok. (Elérhető: <https://nkfh.gov.hu/hatarozatok>. Letöltés ideje: 2025.08.29.).

JOGSZABÁLYOK

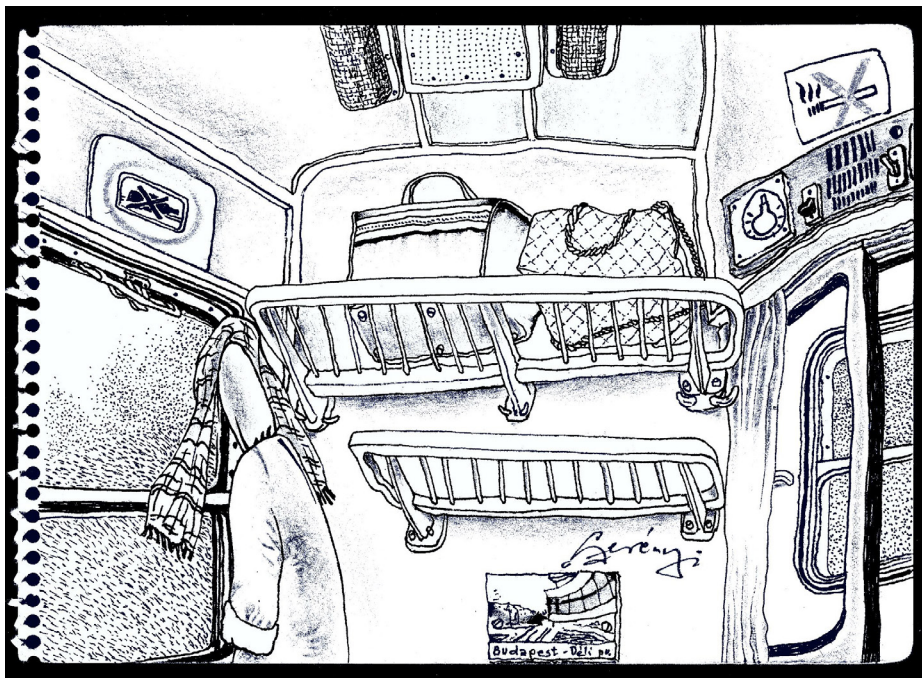
- 1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről.
- 2005. évi CLXXXIII. törvény a vasúti közlekedésről.
- 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról.
- 2011. évi CLXIII. törvény az ügyességről.
- 2012. évi XLI. törvény a személyszállítási szolgáltatásokról.
- 2013. évi CLXV. törvény a panaszokról és a közérdekű bejelentésekről.
- 2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról.
- 2017. évi I. törvény a közigazgatási perrendtartásról.
- 2017. évi CXXV. törvény a közigazgatási szabályszegések szankcióiról.
- 2023. évi XXV. törvény a panaszokról, a közérdekű bejelentésekről, valamint a visszaélések bejelentésével összefüggő szabályokról.
- 326/2024. (XI. 14.) Korm. rendelet a fogyasztóvédelmi hatóság kijelöléséről.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2007. október 23-i 1371/2007/EK rendelete a vasúti személyszállítást igénybe vevő utasok jogairól és kötelezettségeiről.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2017. december 12-i (EU) 2017/2394 rendelete a fogyasztóvédelmi jogszabályok végrehajtásáért felelős nemzeti hatóságok közötti együttműködésről és a 2006/2004/EK rendelet hatályaon kívül helyezésétől.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2021. április 29-i (EU) 2021/782 rendelete a vasúti személyszállítást igénybe vevő utasok jogairól és kötelezettségeiről.
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.).

BÍRÓSÁGI HATÁROZATOK

- 3223/2018. (VII. 2.) AB határozat.
- 3311/2018. (X. 16.) AB határozat.
- Fővárosi Ítéltábla 1.Kpkf.750.916/2022/8. sz. végzés (2023. szeptember 13.).
- Fővárosi Ítéltábla 1.Kpkf.750.919/2022/7. sz. végzés (ÍH 2023.161.).
- Fővárosi Ítéltábla 1.Kf.700.122/2024/4. sz. ítélet (2024. szeptember 24.).
- Fővárosi Ítéltábla 3.Kf.700.110/2024/4. sz. ítélet (2024. szeptember 25.).
- Fővárosi Ítéltábla 3.Kf.700.173/2024/6. sz. ítélet (2024. október 16.).
- Fővárosi Törvényszék 43.K.703.732/2023/13. sz. ítélet (2024. március 26.).
- Fővárosi Törvényszék 54.K.701.742/2022/4. sz. végzés (2022. október 3.).
- Fővárosi Törvényszék 54.K.703.545/2023/7. sz. ítélet (2024. február 20.).
- Fővárosi Törvényszék 54.K.703.532/2023/8. sz. ítélet (2024. február 23.).
- Fővárosi Törvényszék 54.K.701.787/2022/4. sz. végzés.
- Kúria Kfv.III.37.022/2025/7. sz. ítélet (2025. április 1.).
- Kúria Kfv.III.37.388/2024/8. sz. ítélet (2024. október 22., BH2025. 48.).
- Kúria Kfv.VI.37.849/2024/9. sz. ítélet (2025. február 6.).
- Kúria Kfv.IV.37.854/2024/5. sz. ítélet (2025. március 11.).
- Kúria Pfv.V.20.716/2014/4. sz. ítélet (2015. február 19.).

ÜGYÉSZI ÉS HATÓSÁGI AKTUSOK

- BFKH BP/2200/04574/2025. sz. iratok.
- Fővárosi Főügyészség TK.3568/2025/3. sz. irat (2025. június 13.).
- Fővárosi Főügyészség TK.3568/2025/6. sz. irat (2025. július 8.).
- NKFH-honlapról citált határozatok.

Szerényi Gábor grafikája

EGRESI KATALIN

Van-e új a nap alatt? A politikus Machiavelli elmékedései politikáról, erkölcsről és történelemről

ABSTRACT

Machiavelli is considered one of the most influential figures in modern political and state theory. His life and works represent a turning point in the history of human thought in many respects. This influential politician of the Renaissance era was not only active in the thick of political life, but also a creative writer, although he wrote his most important theoretical works while in exile, far from power. His name is closely associated with the power struggles of his era, which he both shaped and observed. Nevertheless, he is one of the most frequently cited authors, so his influence is at least as great and wide-ranging as his oeuvre itself. The aim of this study is to contextualize Machiavelli's ideas within the framework of the philosophers he cited.

Keywords: Machiavelli ■ political power ■ political influence ■ state theory

I. BEVEZETÉS

Machiavellit az újkori politika- és államelméleti gondolkodás legnagyobb hatású alakjaként tartják számon. Életútja és művei több szempontból jelentenek fordulópontot az emberi gondolkodás történetében. A reneszánsz korának meghatározó politikusa nemcsak a politikai élet sűrűjében tevékenykedett, hanem alkotott is, ám elméleti szempontból legfontosabb műveit már a hatalomtól távol, száműzetésben írta. Neve szorosan összefonódott korának hatalmi konfliktusaival, amelynek egyszerre volt alakítója és szemlélője. Mindemelllett az egyik legtöbbet idézett szerzőről van szó, tehát a hatása legalább olyan nagy és szerteágazó, mint maga az életmű. E tekintetben a Machiavellire hivatkozó szerzők általában A fejedelem című munkájára fókuszálnak, akár bírálják, akár elismerik gondolatait, holott a reneszánsz kor szerzője több tudományos munkát publikált. Abban nincs egyetértés, hogy miben áll a hatás, és milyen mértékben újak Machiavelli gondolatai. Egyrészt, ahogy később

látni fogjuk, a politikai filozófia és a politikatudomány legalább annyira sajátjának érzi munkásságát, mint az államelmélet. Másrészt, neve egybemosódott a machiavellizmus fogalmával, amely egyszerre jelentett kritikai viszonyulást a XVI. századi gondolatokhoz, másrészt pedig számos alkalommal éppen a politikai tanácsai alapján kívántak jól vagy rosszul kormányozni. Ki is volt tehát Machiavelli? Tényleg beszélhetünk-e róla úgy, mint egy olyan szerzőről, aki a „kopernikuszi fordulatot” végrehajtotta a politikai gondolkodás történetében?^[1]

II. KORTÖRTÉNET ÉS SZEMÉLYES ÉLETÚT

Niccolò Machiavelli 1469. május 3-án született Firenzében, patrícius származású jogász családban. A fiú szintén jogot tanult, amelynek köszönhetően 1498-ban ő lett a Firenzei Köztársaság második kancelláriájának és a Tízek Tanácsának titkára. A Firenzei Köztársaság politikai rendszere sajátos vonásokkal bírt. Két legfontosabb kormányzati szerve az első és második kancellária volt. Az előbbi a külügyekkel, a második a bel- és hadügyekkel foglalkozott. A Tízek Tanácsa feladata a követek fogadása és a külföldi vezetőkkel való levelezés volt. Ugyanakkor a köztársaság élete viszonylag rövid periódusokat ölelt fel (pl. 1498–1512, ill. 1527–1530 között), előtte és bukása után is egyfajta fejedelmi egyeduralom valósult meg, amelynek gyökerei a XII./XIII. századig nyúlnak vissza. A két évszázadon keresztül tartó gazdasági átalakulásban a textilipar, a kereskedelem és nyereségek pénzügyi vállalkozásokba fektetése azt eredményezte, hogy a vagyon és a politikai hatalom gyakorlása néhány család kezében összpontosult, amely hatalmi harcok sorozatához vezetett. A kereskedők és bankárok céhekbe tömörülve próbáltak gazdasági érdekeiknek érvényt szerezni, amely csak úgy járhatott sikerrel, ha politikai hatalomhoz is jutottak.^[2] Gyermekkorának két igen meghatározó családi élménye volt. Az egyik édesapja könyvszeretete, amelynek köszönhetően a család, bármennyire szerény körülmények között élt, mégis jelentős könyvtárral rendelkezett, így a fiatal Machiavellitől sem állt távol a könyvek világa. A másik apja adóssága, amely a korabeli Firenzében megnehezítette a hivatali/szakmai karrier kiépítését. Az apával – Bernardo Machiavelli – kapcsolatban fennmaradt adatok között megtalálható a *specchio* (adós) kifejezés. Ennek jelentősége abban állt, hogy amíg az adóslevelet az illető nem rendezte, addig gyermekei nem tölthettek be semmiféle hivatalt, egy jogász végzettségű ember tehát nem tevékenykedhetett. Az a tény, hogy Niccolò a kormány szolgálatába léphetett, azt jelentette, hogy édesapjának sikerült tartozását rendezni.^[3] Amíg apja adósságait nem rendezte – ez végül sikerült –, addig jogi tevékenységet nem folytathatott a családjából senki. Ez utóbbi követ-

[1] Strauss, 1994, 408.

[2] Paczolay, 1998, 17-19.

[3] White, 2006, 24.

kezményeként Machiavelli hamar megtanulta, hogy hivatali/közületi ambíciókkal csak rendes anyagi körülmények között rendelkezhet valaki. Közügyek iránti érdeklődését szintén a családi környezetből hozta magával. Még gyermekként megfordult apja társaságában a helyi fórumokon, ahol igen élénk, ám rendkívül szabadszájú viták zajlottak a kor hatalmi viszonyairól.

Politikai tevékenysége a Soderini-kormányzat (1498–1512) idejében bontakozott ki. A XV. század végi Firenzében hatalmi harcok sokasága zajlott. A Medici-család elűzése után, 1495–1498 között Savanarola került hatalomra, aki vallási alapú aszkétikus életvitelt hirdető politikai rendszert valósított meg. A pápaságot támadó beszédek következtében a Vatikán első ízben kiközösítette, majd inkvizíciós eljárás indult ellene. Firenze lakossága elfordult Savanarolától. A belpolitikai élet stabilizálásának szándékával a *Signoria* (firenzei kormányzati hivatal) élethossziglani *gonfaloniere* (kormányzat feje, legmagasabb állami tisztviselő) tisztséggel ruházta fel Piero Soderinit, aki a Medici-család 1512-es visszatéréséig irányította a Firenzei Köztársaságot.^[4] Súlyos hatalmi harcok és belpolitikai viharok után – amely egyfelől a Medici-család elűzésében, másfelől Savanarola ámokfutásában és bukásában érhetők tetten – bizonyos értelemben stabil politikai időszak következett. Ezekben az években Machiavelli rengeteget utazott, követi megbízásokat teljesített, amelynek során számos jelentést írt. Ezek képezték a későbbi művek alapjait. Megkockáztathatjuk, hogy Machiavellinek nagyon jól állt ez a szerep, amit alátámasztanak a magánlevelei és a követi jelentések kicsit bővebb, személyes elemeket egyaránt tartalmazó részletei. A politika szövevényes világának hálójában számos alkalommal töltött hosszabb időt távol a firenzei kormányzat ügyes-bajos ügyeitől, ám pontosan megfigyelhette a királyi és fejedelmi udvarok viselkedését, a korban szokásos diplomáciai gyakorlatokat. Ebből merítette későbbi munkáiban az antropológiai pesszimizmusként emlegetett emberképét. Intrika, ármány, cselszövés, csalás nem álltak távol a korszak politikai valóságától, amelyek között a fiatal diplomata igencsak jól eligazodott. Ügyelt azonban arra, hogy távolléte alatt maradjanak Firenzében olyan megbízható támogatói és barátai, akiktől pontos képet kaphat az aktuális politikai viszonyokról.

Politikai karrierjének végét a Mediciek visszatérése jelentette. Machiavellit 1513-ban Medici-ellenes összeesküvés vádjával letartóztatták, börtönbe vetették, majd szabadulása után a Firenze mellett található Sant'Andrea in Percussinában található vidéki birtokára száműzték. Itt születtek meg legjelentősebb művei, *A fejedelem* (Il Principe), a *Discorsi sopra la prima Deca di Tito Livio* (Beszélések Titus Livius első tíz könyvéről), a *Storia di Firenze* (Firenze története) és a *l'Arte della guerra* (A háború művészete). Ezen időszak alatt végig a politikai életbe való visszatérésen dolgozott, ami csak 1525-ben következett be. Ekkor kapott néhány kisebb diplomáciai megbízást, ám nem sokkal ezután Firenze egyik legbefolyásosabb családját ismét elűzték, s az új köztársaságban Machia-

[4] Galli, 2000, 52.

vellinek olyan rossz híre volt, hogy már nem számíthatott komoly tisztségekre. Végül magányosan és sértetten halt meg 1527-ben. Élete utolsó éveiben az írás jelentette számára a napi elfoglaltságot. Firenzébe visszatérve gyakran látogatta a Rucellai kertet, ahol epikurosi életvitelű baráti társaságának olvasta fel szépirodalmi műveit, ám ezen baráti beszélgetések sem maradtak politikamentesek. Élete végére a politika egykori alakítójából a politikáról való elmélkedés alakjává vált. 1527-ben úgy halt meg, hogy nem nyerte el a Medici-család kegyeit. Az a család, amely annyi művészt és tudóst patronált, tett híressé és elismertté, Machiavellit makacsul félreállította. A firenzei Santa Croce templomban található sírjának felirata ennek ellenére sokat elárul a reneszánsz egyik legnagyobb hatású alkotójáról: „*tanto nomini nullum par elogium*”.^[5]

III. A POLITIKAI GONDOLKODÁS „KOPERNIKUSZI” FORDULATA?

Tudományos nézeteinek elemzése szempontjából először A fejedelem című művét kell alaposabb vizsgálat alá venni. Ezt – a másik három művéhez viszonyítva – igen rövidre sikerült írását a szerző 1513-ban írta és Lorenzo de Medicinek ajánlotta. Nem véletlenül nevezi őt az egyik szerző duzzogó filozófusnak, hiszen száműzetésében a hatalmi viszonyok sűrűjétől távol vetette papírra gondolatait: „Niccolò Machiavelli alapjában egy extrovertált, kolerikus pszichikumú egyén volt állandóan aktív, nyughatatlanul impulzív jellem, aki érzékenyen reagált mind Savanarola bukására, mind Borgia felemelkedésére, s Firenze városáért élt halt. Láthatóan jelen volt egyéniségében az agresszivitásra való hajlam, és a változékonyság, melynek köszönhetően vadászkutya módjára kutatta Itália megteremtésének lehetséges megoldásait, és a megmentő személyét. Ugyanakkor az őt ért élményeket, csapásokat többnyire optimistán dolgozta fel saját magában, és Itáliai felemelkedését is túlzott optimizmussal remélte.”^[6] Alkotása nyomtatásban először 1532-ben, halála után jelent meg. A mű egyik fejezetében a szerző leszögezte, hogy nem fog a köztársaságokról írni, mert ezt korábban megtette, ami együttal azt jelentette, hogy a *Beszélgetések Titus Livius első tíz könyvéről* (továbbiakban: *Beszélgetések*) című művet már ezt megelőzően megírta. „A köztársaságokról való elmélkedést máskorra hagyom, hiszen erről máskor már hosszan értekeztem. Csak az egyeduralkodó fajtáiról fogok beszélni, tovább szövöm az elkezdett fonalat, és azt fejtegetem, hogyan lehet az egyeduralkodókat kormányozni és megtartásukat biztosítani.”^[7]

A 26 fejezetből álló fejedelmi tükör logikailag három részre tagolható. Az első rész az egyeduralkodó fajtáit mutatja be (tipizálás), a második a hadsereggel foglalkozik, amely több későbbi művében is kiemelten fontos témává vált, a harma-

[5] „Nincs sírfelirat, amely méltó volna ekkora névhez.” A sírfelirat eredeti szövegét lsd. Kaposi, 2015, 7.

[6] Bottlik, 2001.

[7] Machiavelli, 1978a, 9.

dik rész pedig a fejedelemnek a stabil kormányzáshoz szükséges tulajdonságait (idoneitás) veszi számba. Érdemes megemlíteni azt is, hogy a záró fejezet Itália egységére és függetlenségére szólít fel. Ne felejtjük el, hogy a félszigeten uralkodó jogi és politikai partikularizmus után a XIX. században megjelenő Risorgimento mozgalma tűzi majd Itália felszabadítását a zászlójára, így Machiavelli gondolatai e téren nagyon is újnak számítottak a reneszánsz korában. Sőt, a szerző a mű végén kifejti azt is, milyen okok vezettek ehhez a széttagoltságához.

A fejedelem történelmi példákban bővelkedő politikai tanácsok gyűjteménye. Machiavelli szándéka a hatalomba való visszakerülés volt, ezért ajánlotta gondolatait a Medici-család fent említett tagjának, ám a szándék mögött olyan nézetek húzódnak meg, amelyeket egyrészt saját politikai tapasztalataiból, másrészt a történelem tanulmányozásából merít. Műfaji értelemben Machiavelli követte az elődök példáját, királytükör/fejedelemi tükör formájában összegezte nézeteit. Az írás „anyagát” a követi jelentések (*legazioni*) adták, az író saját megfigyeléseiből és tapasztalataiból kiindulva fejtette ki gondolatait, hiszen hatalmi központok sokaságát látta maga előtt, tehát az Itáliai-félsziget politikafilozófiai és államelméleti szempontból „ideálisnak” mondható terep volt, kormányok kerültek hatalomra és buktak meg rövid időszakon belül. Machiavelli egyszerre szemtanúja és tevékeny résztvevője korának. Nem csupán leírja, hanem alakítja is kora gondolkodását. Ezt a kettősséget Francis Bacon jellemezte nagyon találóan: „Sokat köszönhetünk Machiavellinek és azoknak, akik azt írták meg, amit tesznek az emberek és nem azt, amit tenniük kellene.”^[8] Miért? Elsősorban azért, mert a középkori filozófiai gondolkodást egyértelműen Isten létének bizonyítása uralta, a társadalmi és politikai viszonyokról pedig az erkölcs keretei között értekeztek a szerzők, így inkább az ideális állam és eszményi uralkodó tulajdonságait taglalták, anélkül, hogy az állam tényleges működésével foglalkoztak volna. A XVI. századtól kezdve azonban – részben az itáliai reneszánsz hatására – az individualizmus előtérbe kerülése és az egységes keresztény világkép felbomlása, „pluralizálódása” következett be. Ennek egyik első képviselője Mirandola emberi méltóságról szóló kisebb írása volt, amely jelentős lépés volt a *zoon politikon*ként felfogott görög emberkép, illetve a keresztény társadalom- és emberkép átformálásában. Mirandola az emberi élet lényegét a döntés szabadságában jelölte meg.^[9] Bár a szerző fontosnak tartotta az etika, a dialektika és a teológia együttes művelését, és az Istennek tetsző élet elérését jelölte meg az emberi élet végső céljaként, nézetei nem kis változást hoztak az államra vonatkozó nézetek terén is. A változás két irányban haladt. Machiavelli maga is az individuumba helyezte a hangsúlyt, amikor a kormányzás alanya(i)ról írt, illetve amikor az emberi tulajdonságokat rangsorolta.

Az emberképek átformálása mellett kiemelendő, hogy ebben az évszázadban indult útjára a Francis Bacon által felvázolt tudományos módszer (idolumok lebontása, empirizmus, induktív bizonyítás) és tudományfelfogás (természettudomány egzaktsága a követendő a többi tudomány, így a filozófia számára is, ill.

[8] White, 2006, 9.

[9] Mirandola, 1984, 214.

továbbá a haladás eszméje), amely fokozatosan felváltotta a középkori skolasztikus gondolkodást.^[10] Machiavelli az átmeneti korszak „gyermeke”, számára már fontosabb a gyakorlat és a tapasztalat, mint az eszmei/ideális világ, előrébb való az egyes jelenségekből levezethető törvényszerűségek kimunkálása, mint az eszményi elképzelése, ám ez nála még nem eredményezett egységes tudományos módszert és nem vezetett az ismeretek rendszerezett bemutatásához. Igaz, nála a politika autonóm terület, amelynek törvényszerűségeit függetleníti az erkölctől, de a két legfontosabb műve – amelynek viszonya szintén a tudományos viták keresztútjében áll – A fejedelem és a Beszélgetések sok esetben egymásnak ellentmondó következtetésekre ad lehetőséget. Minden írása rendkívül sokat merített a történelemből, pontosabban abból, hogyan cselekedtek a politikai hatalom megszerzése szempontjából korábbi korok emberei. Ugyanakkor ez nem járt együtt azzal, hogy Machiavelli rákérdezett volna a történelem értelmére. Nézetei nem illeszkednek semmilyen történelemfilozófiai keretbe. A történelmi példákat erősen szelektáló szerzőt a politikai hatalom megszerzése és megtartása érdekelte. Machiavelli számára a stabil kormányzás a hadsereg és a törvények által biztosított rend, amelyben fontos szerepet szánt a személyes kvalitásoknak, így eszmefuttatása bővelkedik pszichológiai és szubjektív elemek sokaságában. Általában véve elmondható, hogy a korábbi korokat többre becsülte saját koránál, aminek számos esetben adott hangot.

Ebből a szempontból igencsak fontos számára a belső viszályok természetének kutatása, ez ugyanis előrevetítheti nemcsak a hatalmon lévők bukását, hanem az állam jelentéktelenné válását. Ezt a Firenzei történetéről írott művében külön ki is fejtette: „...semmi sem hasznosabb a köztársaságok élén álló embereknek, mint a városok gyűlölködését és széthúzását kiváltó okok feltárása azért, hogy mások kárán okulva maradjanak egységesek. A köztársaságokról szóló példázatok mindenkor hatásosak, de saját köztársaságunkról szóló példázatok mindig hatásosabb és sokkal hasznosabb.”^[11] Igaz, ebben a műben a köztársaság államformája állt előtérben, nem az egyeduralom, de a szerző ekkor is a stabil kormányzás felől közelít a kérdés megvilágításához. A történelemre hivatkozás egyik legnagyobb hibájának azt tartotta, hogy a történetírók mindig dicső cselekedeteket örökítettek meg, azzal a szándékkal, hogy ne sértsék meg a tudomány „tárgyát”, azaz magát az adott korszakot. Machiavelli ezzel szemben hangsúlyozta, hogy a történelem mindig emberi cselekedetekben realizálódik, ahol a hírnév megszerzése sokszor nagyravágyással párosult, vagy erkölcstelen tetteken keresztül valósult meg. Ezzel elsősorban azon történetírók nyomdokába kíván lépni, akik az emberi természet ezen oldalát mutatják be. „...számos ember, aki nem tudott magának dicséretes cselekedetekkel hírnevet szerezni aljas tettekkel igyekezett feltűnni.”^[12]

Térjünk vissza az egyeduralom természetének elemzéséhez. Hogyan keletkezik az egyeduralom (hatalom megszerzése), és hogyan tartható fenn (államve-

[10] Bacon, 1995.

[11] Machiavelli, 1978b, 9.

[12] Machiavelli, 1978b, 11.

zetési elvek) a stabil kormányzás? Politikai tapasztalataiból kiindulva a legfontosabb következtetés, hogy a politika világában két szituáció létezik: 1) káosz (instabilitás) vagy 2) tartós uralom (stabilitás). Az előbbi kerülendő, az utóbbi megvalósítása pedig a politika önálló világának tanulmányozását követeli meg, a gondolkodótól és a politikustól egyaránt. A reneszánsz korának szerzője tehát a politika önálló, autonóm szféráját elismerve keresi és kutatja azokat a törvényszerűségeket, amely lehetővé teszik ennek a területnek az értelmezését.

A mű első mondata kapcsán rögtön fordítási nehézségekbe ütközünk. Az érdemi rész az alábbi felütéssel kezdődik *„Tutti gli stati, tutti e’ dominii che hanno avuto e hanno imperio sopra gli uomini, sono stati e sono o repubbliche o principati.”* (Minden állam és minden uralom, amelyet emberek felett gyakoroltak, vagy köztársaság, vagy egyeduralom volt.)^[13] A problémát elsősorban az állam-fogalom (*stato*) körülhatárolása jelenti, hiszen első ránézésre a szerző államformákkal azonosítja a fogalmat, s ebben követi a politikafilozófia hagyományos felosztását: a főhatalom alanyai alapján különbséget tett monarchia és köztársaság között, amelyet a Beszélgetésekben kiegészített a vegyes államformák tanával (ld. később), de egyúttal az uralom (*dominio*) kifejezés is szerepel a mondatban. Eből következően feltehető a kérdés úgy is, hogy az állam fogalma felfogható-e az uralom szinonimájaként. Később a szerző így folytatja gondolatait: *„come questi principati si possino governare e mantenere”* (...azt fejtegetem, hogy lehet az egyeduralmakat kormányozni és megtartásukat biztosítani).^[14] Az egyeduralom mint az állam egyik „formája” tehát kormányzás és annak megtartása, ami egyúttal uralmat jelent az adott terület felett.

Csakhogy a mű a hatalom megszerzésével kezdődik, ami nem szerves része az állam fogalmának, illetve a hatalom és uralom fogalmi megalapozása, disztinkciója nem valósul meg. A hatalom természetét annak dinamikájában látta, azaz a megszerzés módjaiban és az ahhoz szükséges képességekben és technikákban (*virtù*), az állam pedig maga a kormányzás, az uralom megvalósulása. Abban korát megelőzve foglalt állást, hogy az állam működését minden külső és/vagy transzcendens motívumtól függetlenül kell vizsgálni. A tartós uralom szempontjából ugyanis az alapvető különbség aközött van, hogy 1) az államok fennmaradnak (ókori Spárta, vagy a korabeli Velence), 2) terjeszkednek (lásd Római Birodalom), vagy 3) belviszályok által sújtottan, más államok által függésébe kerülnek (közép-itáliai fejedelemségek).^[15]

Az állam tehát területi alapú politikai uralom, amely az adott területen élő lakosság/alattvalók feletti főhatalom gyakorlásában ölt testet. Az állam elsőrendű funkciói a béke és biztonság megteremtésében jelölhetőek meg, amelyet kifelé hadsereggel, befelé törvényekkel lehet biztosítani, ám mindkettő a rend (stabilitás) nélkülözhetetlen eszköze. Akár az állami funkciókat nézzük, akár a stabil kormányzás „evilági” kritériumait, a reneszánsz korban már más

[13] Paczolay, 1998, 38.

[14] Paczolay, 1998, 38.

[15] Machiavelli, 1978c, 110.

szerzőknél is felbukkanó gondolatokról van szó. Danténak Az egyeduralomról írott műve ugyan még a XIV. századi Európa hatalmi viszonyait, a pápaság és császárság harcát tükrözik vissza, ezért nagyon erős megszorítással sorolható a fenn említett szerzők köré, ám művének újdonsága, hogy a politikai hatalom funkciója alapján elemezte az állam szükségességét, amelynek elsőrendű célját az általános béke megteremtésében jelölte meg. A humanista stílusban íródott mű Arisztotelész érveit vette kölcsön. Ugyan az uralkodó hatalmát Istentől eredeztette, de egyúttal azt állította, hogy egy nagy, egységes birodalom keretei között létező állam tud eme célnak megfelelni. „[...] nyilvánvaló, hogy az egyetemes béke mindazon dolgok között a legfőbb jó, amely az emberi boldogság elérésére vannak rendelve [...] az egész emberi nem egy cél felé törekszik, kell, hogy legyen valaki, aki szabályt szabjon és uralkodjék, akit monarchának vagy császárnak neveznek. Így világos, hogy a világi jóléthez szükséges a monarchia vagy császárság.”^[16] Padovai Marsilius A béke védelmezője című művében szintén a császár világi hatalma mellett foglalt állást. Gondolatainak újszerűsége abban állt, hogy az arisztotelészi fogalmak segítségével hívásával, az állam eredetére vonatkozóan az ember felismerésére helyezte a hangsúlyt. Nézete szerint nem az emberi természetből kifolyólag következik, hogy az egyén egyre nagyobb szintű közösségi formákban él (pl. Arisztotelésznél: család-falu-polisz), hanem akarati aktus következtében, azaz a közösség többi tagjának állam létrehozására irányuló, megegyező akarata által. Ez a Mirandolánál fellelhető döntési szabadság politikai formája. Az állam legfontosabb jellemvonása, hogy törvényeket alkot és azokat kényszerítő hatalma folytán alattvalóival be is tartatja.^[17] Ugyanakkor a törvényhozó hatalom alanya a polgárok (nagyobb részének) közössége, tehát az állam Danténál is megfigyelhető legfőbb funkciója, a béke és nyugalom fenntartása már a politikai közösség egy részének hatalomgyakorlásával kapcsolódik egybe. Marsiliusnál már nem az a fontos, hogy a közjó fogalma alatt meghatározott ideális rendet és a közösségi javak igazságos elosztását tartsuk szem előtt, hanem, hogy a politikai közösség arra feljogosított szerve alkosson törvényeket, és az állam képes legyen a béke megteremtésére és fenntartására.

Niccolò Machiavelli az államok tanulmányozását nem az isteni gondviselés vagy valamely erkölcsi normának való megfelelés alapján, hanem a politikai hatalom kontextusában tartotta feladatának. A hatalom megszerzése és megtartása a vezetők hatékony hatalmi technikáin múlik, amelynek során kizárólag az államérdek irányíthatja a politikai közösség élén álló személy(ek) cselekedeteit. A reneszánsz politikai gondolkodás következményeként az államérdek az államhatalom igazolási forrásává vált, a hatalom alanya az elkövetkezendő évszázadok során fokozatosan elszemélytelenedett.^[18] Machiavelli tulajdonképpen ennek alárendelten kezeli az államforma problémáját, látni fogjuk, hogy A fejedelem az egyeduralom, a Beszélgetések a köztársaság felé billenti a mérleg

[16] Dante, 1983, 10-13.

[17] Bayer, 2003, 86.

[18] Paczolay, 1998, 13.

nyelvét, illetve ennek megfelelően alakítja a stabil kormányzáshoz szükséges személyes tulajdonságokat. A XIX. századi történétíró, Jakob Burkhardt szerint Machiavellinek köszönhető a modern állam fogalmának megteremtése, így Firenze megérdemli, hogy a világ első modern államának nevezessék.^[19]

Machiavelli gondolatai tehát a korábbi itáliai szerzők által felvetett gondolatok folytatásaként is értelmezhetőek, amennyiben a stabilitás alapjául szolgáló jogalkotást és állami külpolitikát fontos kritériumoknak tekintjük. Az egyeduralomnak azonban több fajtája létezik: lehet 1) örökletes, vagy 2) újkeletű. Az újkeletű egyeduralom további változatai: 2a) teljesen újonnan szerzett, vagy 2b) egy már fennálló birodalomhoz csatolt un. vegyes egyeduralom. (Vegyes egyeduralom esetében később külön tárgyalja a szerző 2b1) a hódító és a hódított közötti nyelvi- és szokásbeli különbségeket, mint egy lehetséges variánst, amit megkülönböztetett attól az esettől, amelyben 2b2) a hódító és hódított szokásai és nyelve azonosak.^[20] A mű további részeiben említést tett: 3) a gyalázat árán szerzett uralomról, 4) a polgári egyeduralomról (polgártársak akarataiból válik uralkodóvá) és 5) az egyházi uralomról.

Mindegyik főtípus – tehát az örökletes és az újkeletű uralom is – két szinten értelmezendő: meg kell vizsgálni egyrészt azt, hogyan szerezhető meg a hatalom, másrészt azt, hogyan kell hatékonyan kormányozni (azaz a kormányzás módját és az ahhoz szükséges képességeket egyaránt számba kell venni).

A hatalom megszerzésének négy módja van: 1) öröklés, 2) hódítás, 3) szerencse és 4) személyes adottságok – idoneitás – (virtù). Az első mód viszonylag egyszerűnek tűnik. Az öröklés ugyanis feltételezi, hogy az alattvalók hozzászoktak az uralkodó családjához. Ebben az esetben a fejedelemnek csak fenn kell tartania ősei szokásait és alkalmazkodnia kell a kialakult viszonyokhoz. E két fontos feltétel teljesítése esetén az uralkodó élete végéig uralkodhat birodalmában, és ha átmenetileg el is ragadják tőle a hatalmát, akkor is vissza fogja szerezni. A szokások tehát igen fontos szerepet játszanak a politikai rendszerek ezen típusának fennmaradásában, a hatalom megszerzése és megtartása egyaránt könnyű feladatnak tűnik. Ezt támasztja alá az a kissé közhelyesnek tűnő kijelentés, hogy a vérségi uralkodót mindaddig szeretik az alattvalók, amíg olyan hibát nem követ el, ami miatt elfordulnának tőle, azaz, különösen kimagasló képességek sem szükségesek az uralkodáshoz. Az örökletes egyeduralom két pillére tehát a fennálló szokások tiszteletben tartása és az alattvalók jóindulatának biztosítása.^[21] Érdekes pszichológiai magyarázatot ad a szerző arra, hogy egy ilyen típusú egyeduradalomban miért nincs meg a változtatás igénye az alattvalók részéről: „S az uralkodás hagyományossága, az uralom folytonossága teszi, hogy a változtatás vágya kialszik és megszűnik; mert a változás olyan, mint a bontott fal: újra fel kell rakni.”^[22]

[19] Paczolay, 1998, 12.

[20] Machiavelli, 1978a, 9.

[21] Machiavelli, 1978a, 9.

[22] Machiavelli, 1978a, 10.

Abban az esetben, ha teljesen újonnan szerzett egyeduradalomról beszélünk, akkor többféle helyzet állhat elő. A hódítónak szembe kell néznie azzal, hogy az alattvalók vagy saját korábbi törvényeik szerint élnek, vagy fejedelmükhöz szokottan engedelmeskedtek, tehát ebben az esetben az öröklésnél kardinális szerepet betöltő szokások és uralkodóval szembeni hűség már akadályát képezik a hatalom megszerzésének. Ezért a hódítónak a fenti típustól eltérő módszerekkel kell a hatalmat megszereznie: 1) az új fejedelem saját fegyverével és vitézsége révén (azaz erőszak és virtù kombinációjával) jut hatalomra; 2) vagy idegen fegyverek és szerencse (azaz erőszak és fortuna kombinációja) segítségével.^[23] Mindegyik kombináció eltérő következményekkel jár a hatalom megtartására vonatkozóan. Machiavelli eképpen vezeti fel az új típusú egyeduradalmat: „De az új keletű egyeduradalom sok bajjal jár.”^[24] A kétféle kombinációban hatalmas különbség rejlik. Első ránézésre azt mondhatnánk, hogy mindegyik változat fegyverrel történik, ám lényeges eltérést jelent a saját és az idegen fegyver közötti különbség, illetve a virtù és a fortuna megkülönböztetése. Az előbbi vonatkozásában Machiavelli következetes gondolkodónak számít. Többre értékelte a saját hadsereget a zsoldos csapatoknál, mivel az idegen hadsereg megfizetése csak alkalmi győzelmeket eredményez, legtöbbször kétes kimenetelű, így az egyik legfőbb szorgalmazója mind a hatalom megszerzése, mind a hatalom megtartása szempontjából az állam saját haderejének. Ráadásul, amennyiben ez megfelelő személyes kvalitással párosul, akkor az stabil és hosszú kormányzáshoz vezethet. A virtù a kormányzás képességeit jelentette, a fortuna pedig a körülmények szerencsés alakulását, az előbbi az emberi természethez rendelte, az utóbbi az emberi cselekvéstől részben független tényező. Saját fegyverrel és virtù segítségével hatalomra kerülni jóval stabilabb kormányzást eredményez, mint az idegen fegyver és a szerencse együttesével.

Mielőtt ezt megnéznénk, térjünk át egy pillanatra a vegyes egyeduradalmra. Amennyiben egy államot egy másik államhoz csatolnak (vegyes egyeduradalom), akik ellenezték az új uralkodó hatalomra kerülését, azok ellenségei lesznek. Ebben az esetben az uralkodó és a „helyi elit” szembenállása lesz a hatalom megszerzésének legnagyobb akadályja. Machiavelli ezért célszerűnek tartja a lázadókkal szembeni könyörtelen és gyors leszámolást. Ugyanakkor az elcsatolt és bekebelezett területeken a hódító és hódított közötti viszony eltérő voltának létezik további két alosztása, ha a meghódított terület lakossága eltérő nyelvet beszél és más szokások szerint él, illetve, ha a nyelv és szokások azonosak a hódítóéval. Amennyiben ugyanolyan nemzetiségű a meghódított terület, akkor az új uralkodó úgy tarthatja meg hatalmát, ha az előző uralkodó egész családját megsemmisíti, de a régi szokásokat változtatlanul hagyja, tehát itt a leszámolás (erőszak) mellett a szokások „legitimáló” ereje válik fontos tényezővé. A leigázott ország más nyelvű nemzetisége esetén a hatalom megszerzéséhez a szerencse (fortuna), az erő (hadsereg) és a ravaszság (virtù) egyaránt szükséges. Ebben

[23] Machiavelli, 1978a, 10.; Paczoly, 1998, 38-39.

[24] Machiavelli, 1978a, 10.

az esetben a legjobb megoldás, ha a hódító megtelepedik az új tartományban, így tudja hatalmát legbiztonságosabban fenntartani. Machiavelli szerint ennek egyik legjobb eszköze a telepések segítségének igénybevétele (bár a szerző szerint elegendő létszámú gyalogos katonaság állomásoztatása is megfelelő módszer lehet).

A telepések szerepe már a Beszélgetésekben is felbukkant. A fejedelemben a reneszánsz szerző abból a szempontból tartja jobbnak az erőszak eszközénél, hogy sokkal „költséghatékonyabb”, mint az adott terület fegyverrel történő legigázása. Ily módon van arra lehetősége az uralkodónak, hogy rövid időn belül megszüntesse a kialakult nehézségeket; tisztviselői nem tudják kirabolni az országot; alattvalói személyesen hozzá fordulhatnak, ennek okán bíznak benne és nem láznak fel ellene. Az uralkodó, ha megtelepedik az általa elfoglalt birodalomban, csak nehezen fogja elveszíteni.^[25] A Beszélgetések már hosszabban fejtegeti a telepésekkel történő hatalom megszerzésének problémáját. Ebben a műben Machiavelli az állam alapításával kapcsolatban hoz fel érveket. Azt állította, hogy az államot kétféleképpen lehet létrehozni: 1) ott élő lakosság (telepések) igénybevételével, vagy 2) idegenek révén, ez utóbbi vagy 2a) a járványok, a háborúk vagy az éhínség miatt elnéptelenedett területeken megtelepedő szabadokat jelenti, vagy 2b) a telepések által behozott, tőlük függően lévő idegeneket.^[26] Bármely államról beszélünk, mindig területszerzésről van szó, amelynek egyik esete a teljesen új állam alapítása, vagy a fenti példa alapján, az állam terjeszkedése révén függővé vált területek bekebelezése. A territorialitás elve tehát megjelent Machiavelli politikai filozófiájában. Sőt, az adott területen élő lakosság feletti uralom mélyebb elemzése azt eredményezi, hogy a reneszánsz szerző a modern állam három alapegységét: a területet, a lakosságot (alattvalók) és főhatalom gyakorlását az adott terület felett egyaránt fontos tényezőnek tekintette.

Másik jelentős probléma az egyeduralom esetében a hatalom megtartása, azaz a stabil kormányzás, amelyet először a hatalomgyakorlásban részt vevők köre felől közelített meg. Machiavelli itt is típusokat hozott létre, aszerint, hogy az uralkodó és az uralkodásban részt vett tanácsadók milyen viszonyban állnak egymással. 1) Létezik olyan egyeduralom, ahol az uralkodó kormányoz, a többiek pedig az uralkodónak alávetettek, tehát az uralkodó engedélyével vesznek részt a hatalom gyakorlásában, ám ettől meg kell különböztetnünk azt az esetet, amelyben 2) az uralkodó a főurakkal együtt kormányoz, akik származásuk ősi volta miatt jogosultak e tevékenység végzésére. A kettő közötti lényeges különbség, hogy az előbbit nehezebben lehet megszerezni, de könnyebb megtartani, mint az utóbbit, hiszen elég az uralkodói család tagjait likvidálni. Az utóbbit viszont könnyebben meg lehet szerezni, de a hatalom megtartása nehezebb feladat.^[27] Sőt, ezt a Beszélgetésekben szintén megerősíti azzal a megjegyzéssel,

[25] Machiavelli, 1978a, 10-17.

[26] Machiavelli, 1978c, 94.

[27] Machiavelli, 1978a, 14-23.

hogy a hatalmon lévők bírvágya veszélyesebb, mint a hatalomra vágyóké.^[28] A hatalom megtartása szempontjából ki kell térni a meghódított terület alattvalói irányába is, hiszen a kormányzás stabil volta nemcsak az uralkodásban résztvevőktől függ, hanem a kormányzottaktól. Amennyiben az uralkodó a meghódított területen saját törvényei és szokásai szerint élő társadalomban kívánja hatalmát megtartani, ott azt erőszakkal és törvények által teheti meg.

Láthatjuk, hogy Machiavelli a hatalom stabilitása szempontjából határozotlan elválasztja az alattvalókat a „hatalom gyakorlótól”, (kormányzottak és kormányzók megkülönböztetése), ám mindkét problémát fontosnak tartja. Instabil kormányzáshoz vezethet a fejedelem és kormányzásban részt vevő tanácsadóinak konfliktusa, illetve az alattvalók és az uralkodó szembenállása egyaránt. Az uralkodónak szüksége van az alattvalók támogatására, ami arra utal, hogy a reneszánsz szerzőt foglalkoztatta a legitimitás problémája. Sőt, az alattvalók támogatását nemcsak megszerezni kell, hanem megtartani is.

Ezen a ponton érdemes egy pillanatra kitérni Machiavelli emberképére. A reneszánsz bölcselő a korábbi szerzőknél sokkal hatékonyabban mutatott rá arra, hogy az embereket nem a racionalitás vagy az erkölcsi normák, szabályok és szokások vezetik a társadalmi és politikai együttélés során. Fontos a szokások legitimáló ereje, de külön kiemeli az indulatok, közöttük az irigység és ingatlanság jellemvonásait. Az alattvalók félelemből és bizonytalanságból könnyen képesek bizalmat szavazni, vagy éppen bizalmukat megvonni a hatalom gyakorlótól. Ugyancsak emberi tulajdonság a másokkal szembeni irigység, harag, illetve a bírvágy, amivel az uralkodónak számolnia kell, ha hatalmát meg akarja tartani. Hasonlóan éles szemmel vizsgálta a bosszúvágy jellemvonását. A Beszélgetésekben például azt hangsúlyozta, hogy az emberek nem felejtik el a nekik okozott sérelmeket, de csak a kisebbek miatt tudnak bosszút állni, nagyobb sérelmek esetében nincs akkora erejük, hogy hatékonyan szembeszálljanak az uralkodóval. Ebből következően a stabil kormányzás egyik alapfeltétele, hogy az uralkodó olyan helyzetet teremtsen, amelyben a lakosság nem képes még a kisebb sérelmekért sem bosszút állni.^[29]

Hogyan jellemezhetjük az uralom megszerzése szempontjából említett másik két elemet, a virtút és a szerencsét? Az előbbi azoknak a tulajdonságoknak és képességeknek a köre, amely az uralkodó számára biztosítja a hatalom megszerzését és megtartását. Az utóbbi az emberi tevékenységtől és döntésektől független tényező, körülmény. Közös bennük, hogy Machiavelli szerint a történelemben minden emberi dolog mozgásban van, nem lehet statikusan szemlélni az eseményeket, igaz ez a politikai rendszerek tanulmányozására is. A külső és belső körülmények minden állam esetében változnak, s a változás szüntelenül más képességek előtérbe helyezését kívánja meg.^[30]

Az egyeduralkodó egyes változatainál eltérően kell ezt a két tényezőt figyelem-

[28] Machiavelli, 1978c, 107.

[29] Machiavelli, 1978c, 110.

[30] Machiavelli, 1978c, 111.

be venni. Az egészen új birodalmak megszerzése esetén a hódító tehetségétől függ, hogy nehezen vagy könnyen tartja meg a hatalmát. Ahhoz, hogy valaki fejedelemmé válhasson, *virtù*-ra vagy szerencsére van szüksége. Előfordul, hogy annak az uralkodása tovább marad fenn, akinek a hatalom megszerzésekor nem volt nagy szerencséje, továbbá a meghódított területen való megtelepedés nagy segítség lehet a fejedelem számára. Mózes, Kürosz, Romulus és Thészeusz csak néhány példája azoknak, akik tehetségükkel és nem a szerencse segítségével lettek a történelem uralkodói.^[31] Az uralkodó, aki megfelelő képességekkel és nem szerencsével szerzi meg a hatalmat egy teljesen új ország felett, nehezebben tudja megszerezni. A nehézségek legfőbb okát azok a törvények jelentik, melyeket a hódítónak be kell vezetni a rend fenntartása érdekében, hiszen ellenségeivé válnak azok, akiknek a régi törvények megfelelnek, és nem számíthat azokra sem, akiknek javára szolgálnak a meghozott intézkedések.^[32] Ellenben, ha valaki csak a szerencse által válik uralkodóvá, a hatalom könnyen megszerezhető, de nehezen megtartható. A gondot ebben az esetben az jelenti, hogy az uralkodó nagymértékben függ az őt hatalomra segítők jóindulatától. A mások szerencséje által szerzett, hirtelen létrejött birodalomban a fejedelemnek az uralomra jutása után rövid időn belül le kell raknia azokat az alapokat, melyek szükségesek uralkodása fenntartásához. Akármelyik tényezőt vesszük alapul – *virtù* vagy fortuna –, mindegyik előmozdíthatja a hatalom megszerzését. Az előbbi nehezebbnek tűnik, az utóbbi könnyebbnek. Egyik tényező sem garancia azonban az uralom megtartására vagy annak biztos elvesztésére. Ebből az okfejtésből jól látszik, hogy Machiavelli túlságosan relativizál, ami kitűnő példája annak, hogy nem találta fontosnak általános törvényszerűségek felállítását. Tulajdonképpen a történelem változó hatalmi viszonyok összessége, amelynek pontos és körültekintő felismerésével meg lehet szerezni a hatalmat, legyen szó akár uralkodó kvalitásról, akár a körülmények szerencsés alakulásáról. Nézzük meg mindkét példát részletesen. Amennyiben a *virtù* felől közelítjük meg a kérdést, azt láthatjuk, hogy az uralkodó képes annak a felismerésére, hogy mit kíván az adott korszak, alternatívákban gondolkodik és a legalkalmasabb eszközök igénybevételeével szerzi meg a hatalmat. Ez öröklés esetén a szokások fenntartása, új típusú egyeduralom esetében a hódítás, a telepesek behozatala és a politikai szituáció konszolidálása, akár likvidálással, akár törvények segítségével. Nincs tehát szerepe az ideális – bölcs és erkölcsös – uralkodó képe megrajzolásának, mert az adott korszak mindig új szituációkat teremt, a korábbi kvalitásokhoz képest más tulajdonságok szükségesek ahhoz, hogy hatalomra kerüljön valaki. Joggal állítja Machiavelli, hogy a *virtù* a hatalom megszerzésének nehezebb útja, de ugyanakkor a hatalom megszerzése után könnyebben megtartható. Bár ez utóbbi sem általános törvényszerűség, hiszen a változó hatalmi viszonyok mellett még egy racionálisan mérlegelő, az adott politikai helyzetet helyesen felismerő uralkodó is elvesztheti hatalmát. A másik eset a fortuna, amely ellentétben a *virtù*-val

[31] Machiavelli, 1978a, 23.

[32] Machiavelli, 1978a, 25-31.

könnyebb hatalomra kerülést eredményez, ám a csupán az erre épített uralom instabillá válhat. Itt ugyanis az a helyzet áll elő, hogy a szerencse közrejátszhat a hatalom megszerzésében, de önmagában kevés, hiszen az adott terület feletti uralom már emberi döntéseket igényel, mind a kormányzók, mind a kormányzottak irányában. A szerencse tehát virtù nélkül hosszú távon – azaz a politikai rendszer stabilitása szempontjából – nem működik. Mivel a szerencse fogalma Machiavelli számára fontos kategóriának tűnik, érdemes kitérni a korábbi művében – Beszélgetésekben – megfogalmazott nézeteire. A szerző korábbi műve a szerencse forgandóságát az anyagi javakkal összefüggésben tárgyalta. Nézete szerint az emberek bírvágya jóval nagyobb, mint a rendelkezésre álló források „...a természet olyannak teremtette az embert, hogy mindent megkívánhat, de nem tud mindent megszerezni: ily módon mindig nagyobb benne a vágy, mint a megszerzés lehetősége, tehát nem elégíti ki sem a birtoklás ténye, sem az, ami a birtokában van. Ezért oly forgandó az emberi szerencse hiszen az emberek vagy még többet akarnak, vagy nem akarják elveszteni azt, amit megszereztek; így aztán ellenségeskednek, háborúskodnak, ennek eredményeképpen pedig az egyik elpusztul, a másik felvirágzik.”^[33]

A hatalom megtartása szempontjából külön ki kell emelni két, alapvetően fontos tényezőt. Az egyik a hadsereg léte, a másik a törvények „minősége”. Az előbbi esetében a fejedelem olyan tanácsokat ad, amelyek későbbi művekben ismét előtérbe kerülnek, de a szerző ezeken a gondolatain nem változtatott. A haderőnek két fajtája van: 1) az uralkodó megfelelő anyagi erőforrással és katonai létszámmal rendelkezik, így saját hadsereget állít fel és ezzel biztosítja állama külső védelmét. Ez a megállapítás két szempontól nagyon fontos. Az állam létének, illetve a stabil kormányzásnak a biztosítéka a külső támadás elleni védelem, amely saját hadsereggel könnyebben garantálható. A másik szempont a támadások kiváltó okainak taglalása. Mikor számíthat egy állam arra, hogy megtámadják más államok? Erre Machiavelli a Beszélgetésekben a következő opciókat sorolja fel: 1) ha gyenge államnak tartják, ami eredhet abból is, hogy nem rendelkezik saját haderővel, illetve 2) ha erős állam, mert ezzel veszélyeztetni más államok külső biztonságát.^[34] Az állam fennmaradásának záloga tehát a függetlenség biztosítása. 2) A haderő másik fajtája a zsoldos hadsereg, de ezt Machiavelli nem tartotta sokra. A zsoldosokban nem lehet megbízni, mert becstelenek, nem tartják meg az ígéretüket, nem lojálisak. Továbbá nincsenek érzelmileg elkötelezve, csak a zsoldért harcolnak, melynek csekély összegéért nem áldozzák fel az életüket. Itália meggyengülését is a zsoldosereg okozta.^[35] Mindemellett az is szükséges, hogy az uralkodó katonáinak kitűnő hadvezére legyen. Ehhez kiváló ismeretekkel kell rendelkeznie a haditudományokról, mert másképp nem tudja seregében a rendet fenntartani, katonái nem fogják tisztelni, és engedelmeskedni sem fognak parancsainak, ezért végül elveszti hatalmát. Béke idején is gyako-

[33] Machiavelli, 1978c, 175.

[34] Machiavelli, 1978c, 111.

[35] Machiavelli, 1978a, 41-45.

rolnia kell a hadművészettel való foglalkozást. Továbbá fontos elméleti tudásának gyarapítása is. Ennek érdekében meg kell ismernie azt, hogy a történelem nagy uralkodói milyen magatartást tanúsítottak a háborús helyzetekben, tetteikkel hogyan érték el győzelmeiket, és mi okozta vereségeiket. Ennek alapján egy olyan személyt kell kiválasztania példaképül, aki korábban cselekedeteivel már dicsőséget szerzett, és követnie kell őt. A hadvezetés és az ezzel kapcsolatos ismeretek a virtù részeként foghatók fel. A haderő mellett legalább ilyen fontos tényező a törvények által biztosított belső rend. A törvények jelentőségére a Beszélgetések jóval nagyobb hangsúlyt fektetett, mint A fejedelem. Az utóbbiban ugyanis Machiavelli csupán annyit mondott, hogy törvényekkel kell biztosítani azt, hogy a kiválasztott személy ne élhessen vissza hatalmával. Az előbbi viszont több helyen is kitér a törvények által biztosított stabil politikai rend nélkülözhetetlen voltára. Nézzük meg, melyek ezek a tényezők. Machiavelli mindenekelőtt megvizsgálja a törvényen alapuló, ún. normál jogrend és a kivételes állapot különbségét. Korát megelőzve úgy vélekedik, hogy a rendkívüli helyzetekben hozott rendkívüli intézkedések csak ideiglenes jelleggel – meghatározott időben és területen – érvényesek: „...egyetlen államban sem szabad előfordulnia, hogy rendkívüli eszközökkel kelljen kormányozni. Mert lehet, hogy a rendkívüli eszközök pillanatnyilag segítenek, de ez rossz példa, mert szokássá teszi, hogy jó cél érdekében meg kell sérteni a törvényeket, amiből aztán később az lesz, hogy erre hivatkozva a rossz cél érdekében is elkövetnek törvénytelenéseket. Tehát sohasem tökéletes az az állam, amelynek nincs minden eshetőségre törvénye, nincs minden eseményre orvoslási módja és nincs megfelelő kormányzási formája.”^[36] Egyfelől tehát mind a normál, mind a kivételes állapot idejére rendelkezni kell megfelelő törvényekkel, másfelől a törvények megszegésének egyetlen indoka a jó cél lehet, ám ez is csak kivételes esetekben történhet meg. Ehhez kapcsolódik a törvénytisztelet problémája, amely a törvényt alkotók (kormányzók) és a törvényeket betartók (alattvalók) oldaláról egyaránt vizsgálendő. Machiavelli sokkal súlyosabbnak tartja a politikai rendszer stabilitása szempontjából azt, ha az előbbi sérti meg, hiszen ez az uralom legitimitását veszélyezteti.

Végezetül nézzük meg, melyek lehetnek a virtù kategóriájába illeszthető tulajdonságok, hiszen A fejedelem legalább olyan bőven foglalkozik ezzel a kérdéssel, mint a hatalom megszerzésének típusaival. A hatalom fenntartásához szükséges uralkodói tulajdonságok rangsorolása szempontjából kiemelendő, hogy a fejedelem erkölcsi értelemben jó, erkölcsi szempontból közömbös és erkölcstelen tulajdonságok összességéként írható le.^[37] Vessünk pillantást néhány kiemelten fontos tényezőre.

[36] Machiavelli, 1978c, 170-171.

[37] Machiavelli, 1978a, 50-79.

1. Bőkezűség – fukarság

A fejedelemnek óvakodnia kell a tékozlástól, másképp elveszíti vagyonát, és azért, hogy bőkezűségének a híre megmaradjon, népét ki fogja fosztani, aki ezért megveti és gyűlölni fogja. A hatalom megszerzéséhez a bőkezűség elengedhetetlen, ám a megtartásnak már inkább akadálya. Az uralkodónak ügyelnie kell arra, hogy a saját vagyonából ne pazaroljon, de a hadi vállalkozásaiból megszerzett vagyonból bőkezűen adakozzon, mert csak így tarthatja meg katonái bizalmát.

2. Könyörületesség – kegyetlenség

Ez a fogalompár azért kiemelten fontos, mert Machiavelli számos esetben tartja az erőszakot elfogadhatónak. A személyes kvalitások rangsorolásánál azonban nem ennyire egyértelmű az álláspontja. Érveket és ellenérveket egyaránt felhoz az erőszak alkalmazásával kapcsolatban. Nézete szerint sokkal jobb, ha az uralkodót könyörületesnek, mint ha kegyetlennek tartják. Ellenben vannak olyan helyzetek, amelyekben a leszámolás nem megkerülhető. Ebben a vonatkozásban két érvet tart megfontolandónak. Az egyik az állam érdeke: a béke és a biztonság. Az uralkodónak nem kell félnie attól, hogy kegyetlen jelzővel illetik, ha intézkedései alattvalói biztonságát szolgálják. A másik a haszonelvűség. Machiavelli szerint néhány emberi élet kioltása könyörületesebb, mint ha olyan helyzet áll elő, amely során jóval több az áldozat.

Ráadásul az új egyeduralom esetében nem lehet elkerülni a kegyetlen intézkedéseket, sem a hatalomgyakorlásban korábban részt vett egyének, sem az alattvalók vonatkozásában, hiszen mindkét csoport veszélyezteti az újonnan megszerezett hatalmat. Végül a kegyetlenség mellett szól a „rossz” emberi természet. A fejedelemtől inkább féljenek az alattvalói, mint szeressék, mert az emberek nagy része kétszínű, megbízhatatlan és gyáva. Előbb fordulnak az ellen, akit szeretnek, mint akitől félnek. Érdekes pszichológiai eleme az emberi indulatoknak a félelem és a gyűlölet megkülönböztetése. Ha az uralkodót gyűlölik az alattvalói, akkor veszélybe kerülhet az uralma, viszont mindaddig nem kell ettől tartania, amíg népe vagyonát érintetlenül hagyja és a becsületét sem sérti meg, tehát a félelem az uralmat stabilizálhatja, a gyűlölet hosszú távon instabillá teheti.

3. Erőszak – erőszakmentesség

Machiavelli kiemeli, hogy ha valami miatt sor kerül emberi élet kioltására, akkor derüljön fény ennek okára. Az uralkodónak tudnia kell használni a benne rejlő állati és emberi énjét. A törvényekkel való küzdelem emberi tulajdon-

ságot takar, az erőszakkal való harc pedig állati tulajdonság, amely az oroszlán és a róka (erő és a ravaszság) kombinációját jelenti.^[38]

4. Hitelesség – hiteltelenség

Erősen pszichológiai elem a személyes adottságok számbavételénél a látszat és a valóság megkülönböztetése. Ugyancsak az emberi természetből kiindulva, azt állította, hogy az alattvalók csak egy képet látnak az uralkodójukról. A fejedelemnek annak a látszatát kell keltenie, hogy kegyes, hűséges, emberséges, őszinte és vallásos. Nem kell valóban rendelkeznie ezen tulajdonságokkal, csak olyan magatartást kell tanúsítania, mintha rendelkezne ezekkel, és közben fel kell készülnie arra, hogy ha szükséges, éppen ellenkezőleg kell cselekednie.

5. Félelem – lojalitás

A történelem folyamán az uralkodók különféle módon próbálták megvédelmezni országaikat. Voltak, akik a megszerzett területeket felfegyverezték, mások lefegyverezték az alattvalóikat, egyes uralkodók részekre osztották a meghódított tartományokat, és az is megtörtént, hogy ellenséget kerestek maguknak, melynek legyőzésével tekintélyt szerezhettek. Egyesek azok bizalmát akarták megszerezni, akikre uralkodásuk elején még gyanakodtak, ám akadtak, akik erődítményeket építettek, míg mások lebontották az építményeket. A legnagyobb biztonságot a fejedelem számára azonban az jelenti, ha népe szereti. Az uralkodót akkor becsülik a legjobban, ha nagy hódító vállalkozásokba kezd, melyek sikerrel járnak, de fontos az is, hogy a belső kormányzásban is mutasson jó példát. Ha valaki rendkívüli dolgot cselekszik a polgári életben, úgy jutalmazza vagy büntesse, hogy sokáig emlékezzenek rá, a legfontosabb pedig, hogy cselekedeteivel hitesse el mindenkivel, hogy nagy és kiváló személyiség.

6. Döntés – döntés hiánya

Azért is becsülik az uralkodót, ha igazi barát vagy igazi ellenség. Valaki mellett, vagy valaki ellen kiállni mindig hasznosabb, mint semlegesnek maradni. Szomszédok háborúja esetén nem jó semlegesnek maradni, mert a győztes és vesztes fél reakciója egyaránt veszélyeztetheti a semleges államot. A győztes félnek nem kellene azok a barátok, akik a bajban nem álltak mellé, és a vesztes sem áll a semleges fél mellé, mert nem támogatta őt. Ha a fejedelem kiáll valamelyik fél mellett és az a fél győz, akit támogatott, akkor a győztes elkötelezte ma-

[38] Machiavelli, 1978a, 58.

gát vele szemben, ha pedig veszít, akkor is számíthat a jóindulatára egy későbbi helyzetben. A döntés hiánya tehát rosszabb, mint a döntés. Ugyanakkor az uralkodónak – hacsak nem szükséges – ügyelnie kell arra, hogy nála erősebb fejedellel ne szövetekezzen, mert győzelme esetén a hatalmába kerül és függeni fog tőle. A Beszélgetésekben ugyanakkor óva intett az elhamarkodottan meghozott döntésektől.^[39]

7. Tanácsadók kiválasztása

Az uralkodónak rendkívüli módon kell figyelnie tanácsadói kiválasztására, hiszen döntése szerint fogják majd megítélni. Amennyiben jó és hűséges tanácsadókat választ, tisztelni fogják érte, ha viszont rosszul dönt, megvetik majd e hibája miatt.^[40] A hatalom megszerzése és megtartása egyaránt függ a hatalomban részt vevők köréhez fűződő viszonytól. A fejedelem alapvetően nagyobb teret szánt a kormányzásban részt vevők tulajdonságainak elemzésére, míg a Beszélgetések már inkább a nép – alattvalók – tulajdonságait rangsorolta.

Végül pedig Itália jogi és partikuláris szétagoltságának okait vizsgálta meg a szerző. Ebben rossz kormányzások egész sorát fedezte fel, amely egyrészt a haderő gyengeségére, másrészt a rossz vagy rosszul alkalmazott törvényekre vezethetőek vissza, amely mögött a kormányzók tulajdonságai, pontosabban azok gyatékossága állt.

IV. MACHIAVELLI ÉS A TÖRTÉNELEM

Ahogy fent említettük, Machiavelli a Római Birodalom történetének vizsgálatán keresztül a Beszélgetésekben többször állást foglalt a történelemmel kapcsolatban. Bár a történelem értelmére vonatkozó kérdésfeltevés elmaradt, így nézetei nem illeszkednek a szubsztantív történelemfilozófia egyik típusába sem,^[41] ám a hatalom megszerzése és megtartása kapcsán olyan kérdések is előtérbe kerültek, amelyek valamiképpen mégis a történelem, pontosabban a történelmi korszakokban bekövetkező változások okait próbálták feltárni. Ezek néze-

[39] Machiavelli, 1978c, 166-168.

[40] Machiavelli, 1978a, 76-77.

[41] A szubsztantív történelemfilozófia a történelem értelmének kutatására vállalkozik, amely a történelemben bekövetkező változások ésszerű magyarázatát kívánja nyújtani. Karl Löwith történelemfilozófiai művében az alábbi megállapítást teszi: „Az alábbi vizsgálódásban a »történelem filozófiája« kifejezés a történelem olyan szisztematikus értelmezését jelöli, amelynek princípiuma összefüggést teremt a történelmi események és következmények között, és egy végső értelemre vonatkoztatja őket. Ha így értelmezzük, minden történelemfilozófia teljességgel a teológiából táplálkozik, azaz a történelemnek üdvörténetként való teológiai értelmezéséből”. Vagyis a történelemfilozófia alapvetően szubsztantív: vörös fonálként húzódik végig benne az egységes értelem alapelve. Ld. Boros, 2016.

tem szerint kezdetlegesesek és némely esetben túlságosan általánosító jellegűek, már szinte közhelyszerűek, ugyanis a történelmi példák, mint Machiavelli álláspontjának igazolási alapjai, rendkívül szelektíven kezeltek, sőt, amennyiben a két fő művét összevetjük, számos esetben ellentmondások. Korábbi műve, a Beszélgetések válaszokat keresett arra, hogyan keletkeznek államok, miként buknak el, és hogyan áll elő a belső viszályokból valamiféle rend, amely egy idő után újabb konfliktusokhoz vezet. Ez alapvetően a ciklikus történelemfelfogás elméletébe illeszkedne, azaz változás-rend-változás-rend ismétlődését alapozná meg, ám ennek végigvezetésében egyáltalán nem következetes a reneszánsz szerző. Érdeemes megjegyezni, hogy a reneszánsz kora, részben az ókori szerzők tanulmányozásának következtében, a történelmet nem kutatási problémaként kezelte, hanem sokkal inkább a politikai intelmek, gyakorlati tanácsok alapjául szolgáló példatárnak. Bár az erkölcs és politikai szétválasztása a modern politikai gondolkodás egyik alappillére, a történelmi példák az emberi jó és rossz cselekedetek igazolásának alapjául szolgáltak.

Machiavelli mellett Francesco Guicciardini – aki kortársához hasonlóan igen magas politikai tisztségeket töltött be^[42] – is elutasította a történelem értelmének kutatását. Guicciardini viszont ennek számos okát adja. Azt állítja egyfelől, hogy a teoretikus fejtegetések hiábavalók lehetnek, ha a következtetésekbe hiba csúszik: „Vannak néhányan, akik a történelem eseményei alapján írásaikban a jövőre vonatkozó elméleteket alkotnak. Ezek az írások, ha ügyes ember írja azokat az olvasók szemében igen szépnek tűnhetnek, a valóságban azonban igen félrevezetők lehetnek, mert az ezekben olvasható következtetések úgy vannak felépítve, hogy azok szigorúan egymásból következnek, és ha az egyik hibás vagy hiányos, az összes többi belőle következő elmélet hibás. Ha egyetlen apró részlet is megváltozik, akkor szükségszerűen megváltozik az egész végkövetkeztetés. nem szabad tehát a világ eseményeit ilyen filozófusi távolságból szemlélnünk és megítélnünk, hanem napról napra kell azokat tanulmányoznunk és megoldanunk.”^[43] A téves következtetés egyik módja az analógiák helytelen alkalmazása. Az analógia elvetése mellett azzal érvelt, hogy amennyiben két jelenség nem hasonlít egymásra minden részletében, szintén téves következtetésre ad okot.^[44] Másfelől Guicciardini felfogására jellemző volt a változó körülményekre való hivatkozás, ami a Politikai és erkölcsi intelmeiben több helyen is megjelenik. Amíg Machiavelli azt az álláspontot képviselte, hogy nincs új a nap alatt, kortársa inkább a körülmények rendkívül gazdag egyediségében hitt. Politikai tanácsainak mottója lehet az alábbi megfontolás: „Nagy hiba minden különbségtétel nélkül és önhatalmúan, más szóval általános szabály szerint nyilatkozni a világ dolgairól, mivel majdnem minden dolog az őt előidéző körülmények változatossága miatt különböző vagy kivételes, a különféle körülményeket pedig egyazon szabály sze-

[42] Romsics, 2024, 125-126., ill. Tekulics, 2010, 155-160.

[43] Guicciardini, 2010, 83-85.

[44] Guicciardini, 2010, 85.

rint megítélni lehetetlenség.”^[45] Másutt pedig azon elmélkedik, hogy az emberek beszédmódja, ízlése, öltözködési szokásai, vagy kultúrája és építészeti stílusa is változik.^[46]

Térjünk vissza Machiavelli gondolatainak elemzéséhez. Az első kérdésre adott válaszai, amelyek az állam alapítására vonatkoznak, a Beszélgetések elején megtalálhatók. Machiavelli megkülönböztette a saját telepesek és az idegenek által történő alapítást egymástól, majd hosszan ecsetelte a folyamat kezdeti stádiumát: „A különböző kormányzási formákat a véletlen alakította ki az emberi közösségekben hisz a kezdet kezdetén, amikor még kevés ember volt a földön sokáig állatok módjára szétszórtan éltek, később aztán, hogy megsokasodtak, összeverődtek és hogy jobban védekezhessenek körülnéztek kik is a legerősebb, legbátrabb közöttük, azt megtették vezetőjüknek és engedelmeskedtek neki. Így született meg a tisztesség és a jóság fogalma, az ártalmas és bűnös dolgokéval szemben, mert látták, hogy mekkora gyűlöletet és részvétet kelt, ha valaki árt a jövőjének, ezért szidták a hálátlanokat, magasztalták a hálás szívűeket és arra is gondoltak, hogy mindez a sérelem övelük is megeshet és hogy meneküljenek ilyen bajoktól, kénytelenek voltak törvényeket hozni, és büntetést szabtak a törvények megszegőire, s ebből született meg az igazságszolgáltatás elve.”^[47]

Ebből az idézetből látszik, hogy a politikai közösség létrehozásában Machiavelli nagy jelentőséget tulajdonított a véletlennek, majd az állam létrejöttének reálfolyamatát írta le, amely a kisebb emberi közösségek összetelepüléséből keletkezett. Ez a folyamat részben rokonítható Arisztotelész organikus államfelfogásával,^[48] azzal a különbséggel, hogy Machiavelli leírásában a szerző töle szokatlanul moralizál. Hogyan? Az államalapítás végpontja a kormányzók és kormányzottak kettéválása, amelyben az utóbbiak engedelmeskednek az előbbieknek, a politikai hatalomgyakorlás rendjét pedig a törvényalkotás és igazságszolgáltatás jellemezte. Machiavelli a történetet folytatva arra hívta fel a figyelmet, hogy a politikai rendszerek (kormányzási formák – ahogy ő nevezte) nem szemlélélhetők statikusan, hiszen a dolgok folyton változnak,^[49] s minden rendet megbont egy idő után a veszély. Ez ebben a konkrét, fenn idézett történetben úgy jelent meg, hogy kezdetben igazságos és bölcs fejedelmet választottak az emberek, később a fejedelmi hatalom öröklődött, amivel szemben összeesküvések, árulások és lázadások következtek be.^[50]

A reneszánsz szerző tehát úgy véli, hogy a politikai közösség létrehozásában szerepet játszó véletlen mellett a változások egyik fő jellemvonása az erkölcsi és intellektuális értelemben jónak tekintett rend és az emberi gyarlóságok okozta káosz váltakozása. Ennek ellentmondani látszik a „nincs új a nap alatt” szemlé-

[45] Guicciardini, 2010, 19.

[46] Guicciardini, 2010, 59.

[47] Machiavelli, 1978c, 98.

[48] Ross, 1996, 307., ill. Takács (szerk.), 2007, 34.

[49] Machiavelli, 1978c, 98.

[50] Machiavelli, 1978c, 98-99.

let, amelyet az alábbi kijelentések támasztanak alá: „A jelen és a múlt kutatója megfigyelheti, hogy minden államban, minden népben ugyanazon egyazon vágyak és törekvések éltek és élnek. Aki tehát serényen vizsgálja a múlt eseményeit, könnyen előre láthatja, mi történik minden állam jövődöbéli életében; és élhet a régi időkben használt orvoslási módokkal, vagy pedig, ha nem talál ilyen gyógyírt, a hasonló esetekből következtetve újakat eszelhet ki.”^[51]

Észre kell azonban venni, hogy a „nincs új a nap alatt” szemlélet nem Machiavelli „érdeme”. Thuküdidésznél az emberi cselekedetek az adott korszakban természeti törvényszerűségeként viselkednek, ezért a történelem tudósa nála természettudós, aki felvázolja a főbb törvényeket. A történelem első mozgatóereje a görög történetírónál a hatalomra való törekvés. A peloponnészoszi háború című művében az államok – mint Athén vagy Spárta – váltak a politikai események alanyává, nem az isteni döntések következtében cselekvő nép. Az állam egységes cselekvőként lép az olvasó elé. Hosszú és érzékletes leírások olvashatóak arról a műben, hogy milyen viták során születik meg egy döntés, pl. a háború indításáról vagy a kapitulációról, de miután a döntés megszületett, az államot/poliszt a maga egységében látjuk. A görögök és spártaiak háborújáról írott mű „Méloszi dialógus” című fejezetében a szerző le is szögezi: az erős megteszi, amit lehet, a gyenge eltűri, amit kell – s ez a mondat később Machiavellin keresztül a nemzetközi politikai folyamatok értelmezése realista irányzatának alapkövévé válik. Az állam tehát hadserege és gazdasági teljesítőképessége növelésével meg kell, hogy védje magát más államok hatalmi törekvéseitől. Amennyiben ebben kudarcot vall, úgy erősebb államok befolyása alá kerül, háborút veszít, alávetetté válik és kénytelen elszenvedni a hódító állam(ok) döntéseit. Az emberi tulajdonságok, legyenek azok erkölcsileg helyesek vagy helytelenek, állandóak, a hatalomra törekvés szempontjából viselkednek általános törvényszerűségeként. Ugyanígy vélekedett Livius is. Nála is megjelent az ember sötét oldala, többek között a korrupció, az árulás és a hitványság.

A másik fontos eleme a Beszélgetéseknek a Római Birodalom története, amely alapján Machiavelli számos következtetést fogalmazott meg. Ez a reneszánsz előtti és utáni történetírókat egyaránt megihlette, gondoljunk csak Polübioszra vagy Montesquieu-re, bár nem kis különbség van Machiavelli és a másik két szerző nézetei között. Az antik történetíró világtörténelemben gondolkodott, ami viszont nem jellemző Machiavelli munkásságára. Polübiosznál a történelem olyan dráma, amely alapján megmutatkozik, mikor és milyen körülmények között kerültek egyes területek római fennhatóság alá. A Római Birodalom történetét középpontba állító szerző három tényező együttes megvalósulásában látta Róma felemelkedésének okait: 1) az attitűdben (hagyományokhoz kötődés, közösségért végzett munka és a vallás), 2) a vegyes kormányformában, illetve 3) a szerencsében. A vegyes kormányforma Rómában olyan mértékben valósult meg, hogy az állam működése egyesítette magában a monarchia, az arisztokrá-

[51] Machiavelli, 1978c, 181.

cia és a demokrácia egyes elemeit, bár a kormányformák váltakozásában Polübiosz ugyanakkor ciklikus változásokkal írta le a történelem mozgását, ami a despotizmustól az anarchiáig tart. Ami viszont közös benne és reneszánsz szerzőben, az az állam keletkezésének magyarázata.^[52]

Montesquieu 1734-ben publikálta *A rómaiak nagysága és hanyatlása*^[53] című művét, amelynek számos elemét beépítette később *A törvények szelleméről* frott művébe. Módszerét tekintve a szerző egyfelől kronologikus rendben követi egy nép – a rómaiak – sikereit és kudarcait, a törzsi eredettől Konstantinápoly végső bukásáig, ám az egyes események elbeszélése mögött igen hosszú történelmi és pszichológiai elmélkedések húzódnak. Montesquieu célja voltaképpen a Római Birodalom bukása okainak feltárása volt, ehhez vizsgálta meg a római történelem egyes korszakait, tehát őt az állam bukásának toposza foglalkoztatta, míg Machiavelli egész munkássága ennek az elkerülésén munkálkodik. Nem hitt azonban az egyenes irányú fejlődésben, a közvetlen múltat – középkort –, ahogy számos gondolkodó a XVIII. században „sötétnek” és „barbárnak” nevezve, radikális diszkontinuitásként tételezett fel a történelem menetében a folyamatos fejlődés helyett.

[52] Mi tehát az állam eredete, és miként jöttek létre az államformák? Ha özönvíz, járvány, éhínség vagy más hasonló ok miatt romlás tör az emberi nemre – tudjuk, hogy a múltban ilyesmi már megtörtént, és a jövőben is számítanunk kell többszöri megismétlődésére –, akkor az intézmények és a mesterségek pusztulása után a megmaradottakból idővel ismét az utódok sokasága nő fel. Az emberek lassanként – akárcsak a többi élőlény – csoportokba verődnek (érthető is, hogy az egyenmű lények gyengeségüknél fogva másokkal szemben egyesüljenek), s ez esetben annak kell őket vezetnie, aki testi erejénél és bátor szelleménél fogva a legkiválóbb. Ezek uralmát testi erejük szabta meg, s ezt nevezték monarchiának. Ha azután idővel ezek a csoportok összeszoktak, és kialakultak közös szokásaik, ez az uralmi rend királysággá alakult át. Ekkor kezd kialakulni az emberekben a jóság és igazság, valamint ezek ellentétéinek fogalma. A természet rendjén tehát felismerték az emberek a jót s a rosszat és ezek ellentétét. Kialakult a szó igazi értelmében vett királyság; mert már nemcsak a királyok, hanem később utódjaik számára is fenntartották az uralmat, abban a meggyőződésben, hogy ilyen emberek leszármazottai és neveltjei szándékaikban hozzájuk hasonlókká válnak. Ha azonban az utódok már nem nyerik meg tetszésüket, vezetőket és királyokat immár nem a testi erő és bátorság szerint, hanem a kiemelkedő értelem és szellem alapján fognak választani, hiszen most már tapasztalat alapján tesznek különbséget a kétféle érték között. Régebben azok, akik egyszer a királlyá választás megtiszteltetésére méltóknak találtak, életük végéig azzal foglalkoztak, hogy az alkalmas helyeket megerősítették és fallal vették körül, és területeket hódítottak, részben biztonság okából, részben alattvalóik szükségleteinek bőséges kielégítése végett. Mindaddig, amíg csak ezzel foglalkoztak, fölötté álltak minden rágalomnak és irigységnek. Sem ruházatuk, sem ételük-italuk nem sokban különbözött a többiekétől, és mivel azonos volt életmódjuk, életüket a tömeg között élték le. Amióta azonban származás szerinti öröklés alapján vették át az uralmat, és mindenük megvolt a gondtalan élethez – táplálékuk a kelleténél is bőségesebb –, gazdagságuk következtében engedtek vágyaiknak, úgy vélték, hogy a vezetőknek külön ruházat, bőségesebb és változatosabb étkezés és fényesebb bútorzat jár, mint alattvalóiknak, és nem szabad ellentmondani tiltott szeretkezéseiknek sem. Így hát tetteik egyrészt irigységet és sértődöttséget váltottak ki, másfelől magukra vonták az emberek lángoló haragját, sőt gyűlöletét. A királyságból zsarnokság lett, s ezzel megindult bomlása is. Összeesküvések jöttek létre a vezetők ellen. Ezeket nem a leghitványabbak, hanem a legkülönbek, leglelkesebbek és legmerészebbek szervezték, mert mind közül éppen ezek viselhették el legkevésbé az uralkodók gőgjét.” Ld. Polübiosz, 2002, továbbá Németh Gy. (szerk.), 2011.

[53] Montesquieu, 1997.

Ezzel szemben a reneszánsz korának politikafilozófusa elsősorban az uralkodás és a hadviselés képességeit állította a felemelkedés szolgálatába, ám ezen motívumokat kiegészítette a szenátus manipulatív taktikával, amely a vallás- és külpolitikában egyaránt megmutatkozott. További különbség, hogy Machiavelli hitt a nagy személyiségek történelemformáló erejében, amit viszont Montesquieu elvetett. Az előbbinél a nagy emberek dicsőségük növelése mellett maguk alakítják a világot, az utóbbinál maximum a társadalmi intézmények kezdeti szakaszában van intézményteremtő hatásuk, ezt követően már az intézmények formálják az egyént. Montesquieu-nél a történelmet nem a vak végzet irányítja, de nem is véletlenek sorozata. Az emberek maguk alakítják a történelmet – ami megfigyelhető egyik kortársánál, Giambattista Viconál is, de Montesquieu szerint ritkán vannak tisztában a cselekedeteik indítékával és következményeivel, továbbá látható egyfajta önkorrekciós képesség is, amelynek nincsenek az emberek szintén nincsenek teljes mértékig tudatában. Vico történelemfilozófiája a társadalom általános mozgási tendenciáját mutatja be, amely bonyolult módon összetett és jól szervezett egész. A történelem belső törvényszerűségét az isteni terv biztosítja, s ennek az ember engedelmességgel tartozik. Ez tulajdonképpen a keresztény történelemszemlélet átvételéről árulkodik. Ugyanakkor a történelem menete nála ciklikus, de nem az antikvitás mintájára, hanem folyamat és folytonos visszatérés egyszerre. A ciklusok mozgása nála nem körkörös, hanem spirális, amelyben minden egyes ciklus stádiumai párhuzamosak egymással. Ez azt jelenti, hogy minden társadalom történetében láthatjuk az aranykort, az ezüstkort, a bronzkort és a vaskort, de az időben egymásra következő ciklusok bármennyire is azonosan tagolhatók, nem egy és ugyanazon szinten helyezkednek el. Egy példával illusztrálva, a kereszténység is egy kezdeti, barbárnak tekintett korszakból nőtt ki, mint a görög társadalom, de a két barbarizmus nem azonos, mert a kereszténység, mint időben a görög történelem után következő új ciklus már magasabb/fejlettebb szinten helyezkedik el. A történelem menetében így Vico megpróbálta egyesíteni a ciklikusság (ismétlődés) és haladás/fejlődés lineáris elveit.^[54] Ezen a ponton a francia felvilágosodás kiemelkedő alakja elvetette az isteni gondviselés lehetőségét is. A történelem nem egy égből vezérelt dráma, hanem nagyon is kézzelfogható okok sorozata, amelyek közvetlen hatással bírnak a politikai eseményekre. Ebből a szempontból a kereszténység felemelkedése jelentéktelen esemény, teljesen összhangban állt a római politika-történet normális menetével.

A történelmi példák alkalmazása során Machiavelli az emberi tulajdonságokat mélyrehatóan elemezte. A Beszélgetések sokkal nagyobb teret szánt az emberi indulatoknak, mind a hatalom gyakorlói, mind az alattvalók vonatkozásában, mint később A fejedelem. Ebben a vonatkozásban kiemelünk néhány fontos tulajdonságot, mint pl. az emberi természet ingatag volta, az ember megronthatósága vagy az emberi illúziók szerepe. Machiavelli hangsúlyozta, hogy az em-

[54] Vico, 1979; Kaposi, 2006, 1-16.

berek hamis ábrándok mentén megtéveszthetők, és ez okozhatja a vesztüket, míg a remények és kecsegtető ígéretek pedig cselekvésre bírhatják.^[55] Ez utóbbit erősítette meg A fejedelem című művében azzal, hogy az egyeduralkodó egyik fontos tulajdonságának tartotta a hízélgést. Szintén az ember kardinális negatív tulajdonságai közé tartozik a bírvágy, különösen az anyagi javak hajszolása, amelyet fent, a szerencse forgandósága kapcsán már említettünk.

Mindezek az ún. individuális tulajdonságok körébe sorolhatók, ám a reneszánsz szerző ezt kollektív szinten is megjelenítette, ugyanis számos alkalommal elemezte a nép romlottságát és az abból eredő következményeket. Ezek közül két tényezőt emelhetünk ki, az egyik az összefogás hiánya, a másik a szabadságra való képtelenség. Ez azt jelentette, hogy a politikai közösség megosztottsága és az önkormányzásra való képtelenség az állam bukásának egyik legfontosabb oka. Hasonló nézeteket találunk Francesco Guicciardini politikai intelmeiben. Ez utóbbi az emberi élet halandóságát szembeállítva az államok rövidebb-hosszabb időtartamával, nem tartja kizártnak a hosszan fennmaradó államok (politikai rendszerek) meglétét. Amikor azonban egy állam bukásra van ítélve, az mindig a rossz kormányzás következménye.^[56]

V. MACHIAVELLI HATÁSA – A MACHIAVELLIZMUS JELENTÉSTARTALMA ÉS FŐBB TÍPUSAI

A reneszánsz szerző életműve fordulópontot jelentett a politikafilozófia és államelmélet nézőpontjából egyaránt. Ennek következtében sokan és sokféle módon hivatkoztak rá, így egy egységes tipológia felállítása komoly hívás elé állítja a kutatót. Meg kellene válaszolni azt a kérdést, hogy a fordulópont a gondolatok újszerűsége, vagy korábbi nézetek új megvilágítása. Machiavelli újat alkot, vagy új értelmezési keretet ad? A reneszánsz szerző e tekintetben sem egyértelmű. Egyesít bizonyos korábbi politikafilozófiai tendenciákat, hiszen a XVI. századot megelőzően számos történetíró és filozófus dolgozta ki uralkodók/államfők államirányító módszereit. Ezek egy része ún. királytükör, amely bemutatja a hatalom gyakorlóinak uralkodói módszereit, tulajdonságait és elveit. Ezekben a főleg középkori művekben már szerepel a bölcsesség mellett az energikusság, a határozottság, az akarat és a gondolkodás szigorú fegyelme, az egoizmus, a körültekintő készség, de ezek mellett a rugalmasság és alkalmazkodókészség, továbbá közömbösség a jó és rossz, az igazságosság és igazságtalanság, az igazmondás és hazugság, az adott szó megtartása és megszegése terén. Ebben a vonatkozásban Machiavelli elsősorban szintetizál. A fenti tulajdonságok között nóvumnak elsősorban az számít, hogy a bölcsesség az újkor hajnalán új értelmet nyer. Korábban az ókor és középkor időszakában a „jó uralkodást” a közjó fogalmával kötötték

[55] Machiavelli, 1978c, 206-208.

[56] Guicciardini, 2010, 99.

össze, amely maga is erkölcsi tartalommal bírt és felette állt a változó viszonyokból eredő esetlegességeknek. Volt az államvezetésben egy eszményi, mindenek felett álló ideál, amelynek meg kellett felelni, és a *bonum commune* tulajdonképpen ennek a kifejezésére szolgált. Ráadásul a Machiavelli előtti korszakok nem fedették fel az individualitást sem, sőt a rész- (partikuláris) jó csak a közjónak alárendelten nyerte el létjogosultságát. Ezzel szemben Machiavelli részben Dante és Marsilius nyomán felfedezte az államérdek jelentőségét, amely a belső béke és biztonság képében a politikai közösség stabilitásának biztosítékává vált. Közjó helyett egyre inkább az államérdek került előtérbe a politikai gondolkodás történetében, amelyben a politikai közösség egésze mögött már elismerték az egyén jelentőségét, bár ez a XVI században még kezdetlegesnek mondható. Az individualitás inkább ott jelent meg, ahol indulatokról és vágyakról, pontosabban annak a politikát befolyásoló szerepéről volt szó.

Ezek alapján Machiavellitől nem lehet elvitatni, hogy műveibe bevezette az újkor hajnalán formálódó nézeteket, sőt kifejezetten sokat tett azért, hogy a politikai közösségről, annak érdekeiről máshogy gondolkodjunk. Ez biztosan kopernikuszi fordulat volt, ahogy Leo Strauss állította, sőt Machiavelli e tekintetben politikafilozófus, nem történetíró és nem politikatudós.^[57] A politikafilozófia ugyanis Strauss értelmezése szerint nem a múltba tekint, hanem a jövő felől nézve válaszolja meg azt a kérdést, hogy mi a helyes politikai rend.^[58] Machiavellit éppen az választja el a korábbi gondolkodóktól, hogy számára nem az intellektuális és erkölcsi értelemben vett eszményi rend az értelmezési keret, hanem a stabil és virágzó politikai közösség – legyen az köztársasági vagy monarchikus berendezkedésű –, amely képes belső és külső biztonságát szavatolni. Ráadásul ő elég sok időt töltött a politikai küzdelmek területén ahhoz, hogy megfigyelje, mely módszerek és eszközök sikeresek a politikai közösség stabilitása és melyek kártékonyak ebből a szempontból. Ezeket a tapasztalatokat igyekezett a legsokrétűbben bemutatni és ehhez keresett történelmi példákat igazolási alapként.

Egyetértésben Kaposi Márton következtetésével „...Machiavelli nem ambivalenciát, hanem alternatívát lát jó és rossz, őszinteség és színlelés, illetve más hasonló ellentétek között, amelyekből a megfelelőt a mindenkori helyzet pontos felmérése alapján lehet és kell kiválasztani. A firenzei politikus tehát problematizál és konkretizál, és a döntést – bármennyire így tűnik fel – nem az uralkodói egoizmus, hanem a nép és a haza érdekei szempontjából nézve hozzák meg szerinte a jó vezetők (ami különösen az Értekezésekből és néhány kisebb írásból derül ki). Az állam vezetőinek erényei közül nagyon kiemeli a racionális mérlegelni tudást, a helyzetfelismerő képességet, a tetterekészséget, a felelősségtudatot és a hazaszeretetet. Machiavelli a dinamikusabb, rugalmasabb államvezetés, a széles látókörű politizálás híve, a hatékonynak ígérkező módszereken kívül lényeges és nagy távú célokat is meg tud jelölni.”^[59]

[57] Strauss, 1958, 11-12.

[58] Strauss, 1958, 11-12.

[59] Kaposi, 2007, 1299.

Miben állt azonban ennek az életműnek a hatása? Voltak, akik követték, voltak olyanok, akik kritizálták és akadtak filozófusok – sőt uralkodók is –, akik részben követték az általa megfogalmazott elveket. A követők egy részét népszerűsítőkné és apologetáknak nevezhetjük, akik – néha különös módszerekkel – a firenzei titkár védelmére keltek, mégpedig vagy direkter módon, annak hangsúlyozásával, hogy ő csak a történelem során eredményesnek bizonyult, mások elmélete által is elfogadott eszközöket írta le, amelyek nagy közösségek számára pozitív következménnyel jártak (Francis Bacon, Louis Machon), vagy közvetett úton védtek. Szerintük Machiavelli így figyelmeztette a népet arra, hogy milyen veszélyek fenyegetik a könnyen zsarnokká váló fejedelmek részéről (Alberico Gentili, Jean-Jacques Rousseau).^[60] Ezzel a körrel szemben voltak olyan szerzők, akik bírálták Machiavelli munkásságát és inkább a műveiben rejlő ellentmondásokra hívták fel a figyelmet, miközben Machiavelli egyes gondolatait is elfogadták (Justus Lipsius, Giovanni Botero, Jean Bodin).^[61]

A machiavellizmus kifejezés, amely a „cél szentesíti az eszközt” kijelentés újkori megfogalmazása, azonban a szerzőt értelmező későbbi gondolkodóknak tudható be. A fenti csoportosításból látható, hogy mivel számos értelemben lehetett Machiavelli tanításaira reflektálni, ezért egy idő után a munkáit forgatók egy része kiemelte a gondolatai közül az erkölctelen eszköz alkalmazásának részproblémáját, és azt tette az értelmezés fő vezérfonalának. Ezzel próbálták azonosítani és egyúttal a többi – korábbi és kortárs – szerzőktől megkülönböztetni. A machiavellizmus és Machiavelli életművének egybeolvasztása azonban számos ponton tekinthető elhibázott teóriának. Miért? Nem azon okból, mert sehol nem írta le a szerző. Sőt, néhány esetben – fent a tulajdonságok csoportosításánál látható volt – még akár hihetett is ebben az elvben. Csakhogy az erkölcsi értelemben „rossz” eszközök kiválasztása nem vált öncéllá sem A fejedelemben, sem a Beszélgetésekben. Machiavelli nem támogatta a bűncselekmény vagy egyéb aljas szándékkal szerzett uralom létét.^[62] Őt a politikai közösség bukásának, a belőle keletkező káosznak az elkerülése érdekelte. Meg volt győződve arról, hogy ezt csak úgy lehet elkerülni, ha a politika a hatalom megszerzésének és megtartásának „művészete”. Ez nem jelent öncélú hatalomgyakorlást, sokkal inkább stabil kormányzást, amely minden politikai közösség életben maradásának és virágzásának elemi feltétele. Természetesen az állam bukás toposza, azaz a belviszályok természete érdekelte az ókori és középkori szerzőket egyaránt, de Machiavellinél válik ez központi elméleti problémává és egyúttal gyakorlati kérdéssé.

A kormányzás/kormányozhatóság szempontjából vizsgálva Machiavelli ugyan válogat erkölcsileg jó, erkölcsileg közömbös és erkölctelen eszközök/technikák között, ám az általa bemutatott eszközök kiválasztása minden esetben attól függ, hogy mit kíván meg a politikai környezet a stabilitás biztosítása érdekében. A két meghatározó műve között természetesen vannak lényeges

[60] Kaposi, 2007, 1298.

[61] Kaposi, 2007, 1298.

[62] Machiavelli, 1978a, 50-54.

eltérések, hiszen A fejedelemben sokkal kevesebb teret szánt az erkölcsös eszközöknek, mint a Beszélgetésekben, ettől azonban nem válik az erkölcsstelen eszközök legitimálójává. A történelemről alkotott nézetei ugyanakkor kezdetlegeseek, előszeretettel fordul az ókori Róma felemelkedése, politikai rendszerei és bukása felé, amely később, a felvilágosodás korában is követendő példának bizonyul, ám a Firenze történetéről írott műve, ahogy Guicciardini hasonló műve is, inkább a politikusi szándék megnyilatkozása, nem pedig egy elmélyült kutatómunka gyümölcse. E tekintetben Machiavelli és kortársai az antikvitás szerzőihez hasonlítottak, mivel úgy gondolták, a történelem mindig a jelen kor számára szolgál bizonyítékul arra, hogy kiket tekinthetünk az utókor szemszögéből kiemelkedő, és kiket gyenge politikusoknak.

VI. ÖSSZEGRZÉS

Machiavelli életműve megkerülhetetlen a politikafilozófia és az államelméleti gondolkodás számára. Neki köszönhetően ma már teljesen máshogy gondolkodunk a politikai hatalomról, a politikai közösségről és magáról a politika mibenlétéről. Bár lehet és kell is vitatkozni az általa felvetett problémákról, de ebben a vitában a reneszánsz szerző megállapításai nélkülözhetetlenek. Igazi érdeme, hogy a modernkori politikafilozófiai gondolkodás és a modern állam nem tárgyalható anélkül, hogy valamilyen előjellel, de ne hivatkoznánk Machiavellire. Mindeközben azt is észre kell venni, hogy a reneszánsz politikusa egyúttal korának gyermeke. Az általa megfogalmazott gondolatok egy része az antik elődöknél éppen úgy megtalálható, mint az itáliai kortárs politikus, Guicciardini politikai intelmeiben.

HIVATKOZÁS (MLA)

- Egresi, Katalin. „Van-e új a nap alatt? A politikus Machiavelli elmékedése politikáról, erkölcsről és történelemről.” *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 17, no. 4, 2025, pp. 59-86. <https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-4.59>

IRODALOM

- Arisztotelész (1969): *Politika. Első Könyv*. Gondolat Kiadó, Budapest. (Elérhető: <https://mek.oszk.hu/04900/04966/04966.htm>. Letöltés ideje: 2025. 07. 04.).
- Bacon, Francis (1995): *Novum Organum / Új Atlantisz*. 2. kiadás. Nippon, Budapest.
- Bayer József (2003): *A politikai gondolkodás története*. Osiris, Budapest.
- Boros Gábor (szerk.) (2016): *Filozófia* [Digitális kiadás]. Akadémiai, Kiadó, Budapest. (Elérhető: https://mersz.hu/hivatkozas/filozofia_part02_p12#filozofia_part02_p12. Letöltés ideje: 2025.07.04.). DOI: <https://doi.org/10.1556/9789630596923>.

- Bottlik Richárd (2001): *Egy duzzogó filozófus - Niccolò Machiavelli 1469-1527*. Kézirat. ELTE BTK, Budapest.
- Dante, Alighieri (1983): *Az egyeduralom*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Galli, Giorgio (2000): *Storia delle dottrine politiche*. Mondadori, Milánó.
- Guicciardini, Francesco (2010): *Politikai és erkölcsi intelmek. Ricordi politici e civili*. Két-nyelvű kiadvány. (Ford. Tekulics Ildikó.) Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- Kaposi Márton (2006): Vico történelemfilozófiája. In: *Világosság*. 2006/2. sz.
- Kaposi Márton (2007): Machiavelli életművének egysége és a machiavellizmusok sokfé-lesége. In: *Magyar Tudomány*. 2007/10. sz.
- Kaposi Márton (2015): *Machiavelli Magyarországon. A merész kortárs és a reneszánsz klasszikus fogadtatása 1541-1921*. Argumentum, Budapest.
- Machiavelli, Niccolò (1978a): A fejedelem. In: *Niccolò Machiavelli művei*. Első kötet. Eu-rópa Könyvkiadó, Budapest.
- Machiavelli, Niccolò (1978b): Firenze története. In: *Niccolò Machiavelli művei*. Második kötet. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Machiavelli, Niccolò (1978c): Beszélgetések Titus Livius első tíz könyvéről. In: *Niccolò Machiavelli művei*. Első kötet. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Mirandola, Giovanni Pico (1984): Beszéd az ember méltóságáról. In: *Reneszánsz etikai antológia*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Montesquieu, Charles-Louis de Secondat (1997): *A rómaiak nagysága és hanyatlása*. Kossuth, Budapest.
- Németh György (szerk.) (2011): *Görög-római szöveggyűjtemény*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Paczolay Péter (1998): *Államelmélet. I. Machiavelli és az államfogalom születése*. Korona Kiadó, Budapest.
- Polübiosz (2002): *Történeti könyvei 1-2*. Attraktor Kiadó, Gödöllő.
- Romsics Ignác (2024): *Hérodotosztól Harariig. A nyugati történeti gondolkodás korszaka-i, irányzatai és klasszikusai*. Helikon, Budapest.
- Ross, David (1996): *Arisztotelész*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Strauss, Leo (1958): *Thoughts on Machiavelli*. The Free Press Glencoe, Illinois, USA.
- Strauss, Leo (1994): Niccolò Machiavelli. 1469-1527. In: Strauss, Leo – Cropsey, Joseph (szerk.): *A politikai filozófia története*. 1. kötet. Európa, Budapest.
- Takács Péter (szerk.) (2007): *Államelmélet 1*. Szent István Társulat, Budapest.
- Tekulics Ildikó (2010): *Utószó. Francesco Guicciardini és műve: a Politikai és erkölcsi intel-mek*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- Vico, Giambattista (1999): *Új tudomány*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- White, Michael (2006): *Machiavelli. Egy félreértett ember*. Alexandra, Pécs.

VÁRI VINCE

Nyomozási erőforrások elosztásának elve és logikája a magyar rendőrségen

ABSTRACT

This study examines the principles and rationale governing the allocation of investigative resources within the Hungarian police force, with a particular focus on efficiency and social impact. The research employs a historical and taxonomic analysis of police jurisdiction and competence regulations, an evaluation of crime statistics, and the application of the Crime Harm Index (CHI) concept. In addition to empirical methods, the study analyzes relevant legislation and criminological literature. The findings indicate that the current allocation of investigative resources does not adequately correspond to actual crime patterns, leading to an uneven distribution of workload among police units. The introduction of a Crime Harm Index could facilitate a more efficient allocation of investigative capacity and better address the social consequences of crime. The study contributes to enhancing police efficiency by identifying the limitations of the existing system and proposing the adoption of a modern, science-based approach that takes into account both the social and economic impacts of crime.

Keywords: investigative resource allocation ■ police efficiency
■ Crime Harm Index (CHI) ■ crime statistics ■ jurisdiction ■ social impact of crime

I. BEVEZETÉS ÉS MÓDSZERTAN

A hatékonyság absztrakt fogalma a büntető igazságszolgáltatásban – Farkas Ákos tudományos munkásságának köszönhetően – meghatározó tényezőjévé vált az utóbbi évtizedek magyar nyelvű kutatásaiban is.^[1] Kutatások rávilágítottak, hogy az időszerűség és az eredményesség követelményének teljesítése gyakran konkurál az alkotmányos normák betartásával, garanciális szabályokkal és a felek számára biztosított jogok érvényesítésével.^[2] A hatékonyságot számos megközelítésből ele-

[1] Barabás, 2019, 43-48.; Inzelt et al., 2009, 35-37., Szabó, 2007, 363-378., Vári, 2016, 477-582.

[2] Farkas, 2007, 77-90.

mezhetjük; jogász körökben leginkább az említett alapjogi és garanciális jogok problematikája szokott a vizsgálat fókuszában lenni. Azonban létezik egy olyan dimenzió, amelyet gyakran figyelmen kívül hagynak a hazai kutatások: ez a bűnüldözési erőforrások elosztásának és allokálásának kérdése. A nemzetközi gyakorlatban mindezt egyre inkább a Crime Harm Index (CHI) segíti: a CHI olyan súlyozott mutató, amely a bűncselekményeket a sértetteknek és a társadalomnak okozott ártalom alapján egyetlen skálára vetíti, tipikusan szankciós „tarifák” vagy empirikus ártalomsúlyok felhasználásával; 12 ország rendészeti gyakorlatában már alkalmazzák beavatkozások tervezésére, értékelésére és erőforrás-elosztásra.^[3]

Mi sem igazolja a kérdés tárgyalásának létjogosultságát, mint annak ténye, hogy számos modern, rendőrséggel kapcsolatos empirikus kutatásban az egyes kísérleti beavatkozások (rendőri jelenlét, kamerás megfigyelés stb.) már nem az egyes bűncselekménytípusok alapján történnek, hanem a sértetti szempontokat előtérbe helyező Crime Harm Index szerint. Ezzel szemben Magyarországon nem létezik Crime Harm Index; a nyomozási erőforrások elosztása elmaradott, részben történetileg rögzült rendszer alapján történik, miközben a rendelkezésre álló humán és technikai kapacitások egyre inkább limitáltak. Rendkívül fontos kérdés annak meghatározása, hogy az állampolgárok a sérelmükre elkövetett bűncselekmények esetén milyen eséllyel juthatnak hozzá a bűnüldözési erőforrásokhoz, valamint milyen technikai és humán erőforrás-színvonal (mennyiség és minőség) áll a rendelkezésükre, amelyet az állam a közvédelmi bűncselekmények túlnyomó többségének üldözésére fordít. E körülmény már önmagában meghatározza az egyes nyomozó hatóságok eljárás megindítási hajlandóságát, tekintettel a saját leterheltségükre és az officialitás elvére.^[4]

Fontos tisztázni, hogy Magyarországon több tízezer bűncselekmény felderítése és bizonyítása közel sem kerül annyiba az államnak, mint például ezer másik, de magasabban priorizált ügy nyomozása. Vagyis az, hogy az állam egy büntetőügyre mennyi időt, energiát és pénzt fordít, túlnyomórészt az adott bűncselekmény büntetőjogi minősítésétől függ, amely önmagában közel sem jelenti, hogy a tényállást felderítik vagy az elkövető személyét megállapítják; ha mégis, akkor az elkövetőt többnyire e minősítés alapján vonják felelősségre az esetleges bírósági eljárásban. Ez a helyzet részben annak köszönhető, hogy a rendőrség hatásköre és illetékessége a legtöbb bűncselekménytípus esetében nem a büntetőeljárásról szóló törvény (Be.) szintjén kerül tételesen meghatározásra. Következésképpen az erőforrások üggtípus szerinti priorizálásának joga a szakma végrehajtási szintjére került át. Ugyanakkor a NAV nyomozó hatóságának hatáskörét a Be. 34. § (2) bekezdése, az ügyészség nyomozati hatáskörét pedig a 30. § határozza meg. Ezzel szemben a nyomozással érintett bűnügyek 90%-nál is nagyobb hányadában a Be. 35. § (1) bekezdése alapján a rendőrség – mint általános nyomozó hatóság – látja el a nyomozó hatósági jogkört.

[3] Sherman et al., 2016; Van Ruitenburg – Ruiter, 2022; Renys et al., 2023.

[4] Be. 4.§. (1) bekezdés.

Mit jelent ez a gyakorlatban? A bűnügyek túlnyomó többségét a városi vagy kerületi rendőrkapitányságokon nyomozzák, ahol a legnagyobb az emberhiány és a legalacsonyabb a technikai színvonal. Tapasztalataim szerint Budapesten is található olyan kerületi kapitányság, ahol egy előadó kezelésében akár 70–80 folyamatos ügy is lehet. Ezzel szemben a magasabb szinten elhelyezkedő nyomozó hatóságok (pl. megyei rendőr-főkapitányságok, központi nyomozó intézmények) – amelyek a sajátos, ám tudományosan nem igazolt elvek alapján kiválasztott ügyekkel foglalkoznak – lényegesen alacsonyabb ügykapacitással dolgoznak.

Felmerül a kérdés: ez a gyakorlat teljesen rendben van? Nem lenne szükséges legalább tudományosan megalapozott, empirikusan igazolt szakmai elvek alapján dönteni arról, hogy az egyébként is szűkös erőforrásokat – szakembereket és technikai eszközöket – valójában mire fordítjuk? Álláspontom szerint egy demokratikus berendezkedésű országban az állampolgároknak joguk van ahhoz, hogy egy ilyen, jelentős fontosságú rendszer transzparensen átlátható, érthető és tudományosan igényes feltételek szerint működjön.

Jelen tanulmány kereteit meghaladja a nyomozó hatóságok teljes hatáskörének és szervezeti lehetőségeinek, valamint a hatáskörökhöz mért kapacitásoknak az átfogó összehasonlítása. Csupán a nyomozások legnagyobb hányadát végző általános nyomozó hatóság van a vizsgálat fókuszában, amely az általános rendőrségi feladatokra létrehozott és azokat ellátó rendőri szerv részét képezi (Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről szóló 25/2013. (VI.24.) BM rendelet, 1. § (1) bek., továbbiakban NYER). A kép teljességéhez azonban szükséges lenne az országban lévő összes, nyomozással foglalkozó szerv teljes kapacitásának eloszlását is vizsgálni: a rendőrség általános nyomozó hatósági feladatait ellátó szervek (Be. 34. § (1) bek.) mellett a Nemzeti Adó- és Vámhivatal – mint különös hatáskörű nyomozó hatóság (Be. 34. § (2) bek.) –, továbbá a büntetőeljárás törvényben „a büntetőeljárásban eljáró egyéb szerv” formájában nevesített egységek, így a rendőrség belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerve, valamint a rendőrség terrorizmust elhárító szervei, a Nemzeti Védelmi Szolgálat és a Terrorelhárítási Központ, amelyek szintén ellátnak büntetőeljárás és kvázi nyomozási feladatokat. A rendőrségről szóló törvény hatáskörükbe utal bizonyos bűncselekményeket, amelyekben az előkészítő eljárást – és bizonyos esetekben a felderítést is – elvégezhetik (Be. 339. § (3) bek.). Nem szabad megfeledkezni az ügyészségről sem, amely kizárólagos nyomozati jogkörrel rendelkezik bizonyos, főként speciális alanyokhoz kötődő ügykörben és az eljárási törvényben meghatározott bűncselekmények esetében.

Módszertani szempontból elsődlegesen a büntetőeljárásjog és a NYER hatásköri és illetékességi szabályozását vizsgáltam történeti és rendszertani szempontból. A hatásköri és illetékességi szabályozás szorosan összefügg a rendőrségnél jellemző statisztikai szemlélettel, amely inkább a statisztikai mutatók teljesítését preferálja a társadalmi hatások figyelembevételé helyett. Ehhez kapcsolódva átfogóan elemeztem a bűnügyi statisztikákra vonatkozó kutatásokat és publikációkat. A kutatás fő célkitűzése annak feltárása volt, hogy – függet-

lenül a politikai és társadalmi rendszertől – miért maradt változatlan a nyomozó hatóságok hatáskörét és illetékességét meghatározó szabályozás, figyelmen kívül hagyva a tudományos és racionális elveket. Annak ellenére, hogy a rendszer tartalmaz bizonyos kiegészítő elveket a célszerűség érdekében (25/2013. (VI.24.) BM rendelet, 8. § (1) bek.), a szubszidiárius elvek nem képesek megfelelően allokálni a nyomozási erőforrásokat a bűnözési helyzetekhez igazodva, és még a szakmapolitikai célokat sem szolgálják kellő hatékonysággal. Ennek oka, hogy ha a rendszer rugalmasan működne, nem lennének olyan jelentős terhelési különbségek a nyomozó hatóságok között.

Feltételezésem szerint a hierarchikus és központosított struktúra nem alkalmas egy ilyen merev hatásköri és illetékességi rendszer kiegyensúlyozására. Csak egy tudományosan megalapozott, megfelelő adatminőségre építő, empirikus kutatásokkal alátámasztott és gyorsan reagáló ügyelosztási módszertan lenne képes erre a feladatra. E célra a Crime Harm Index – amely számos országban használatban van – kiváló alapot szolgáltatathatna, különösen egy olyan statisztikai adatszolgáltatási rendszerrel kiegészítve, amely legalább részben független a rendőrségtől. A tanulmány következő fejezeteiben bemutatom a CHI alapú erőforrás-allokáció hazai adaptációjának koncepcionális és gyakorlati kereteit.

II. A RENDŐRSÉG NYOMOZÓ HATÓSÁGAINAK HATÁSKÖRE ÉS ILLETÉKESSÉGE – SZABÁLYOZÁSI JELLEMZŐK

A jelenleg hatályos rendőrség nyomozó hatóság hatásköri és illetékességi szabályozása a következő jellemző sajátosságokat mutatja:

- háromszintű munkamegosztás jellemzi, ahol a nyomozások döntő többsége ^[5] a helyi szintű nyomozó hatóság hatáskörébe tartozik,
- a kiegészítő mellékletek határozzák meg, hogy milyen bűncselekménytípusok tartoznak a területi nyomozó hatóságok hatáskörébe, ezek nem minden esetben a bűncselekmények büntetőjogi kategóriái ^[6] szerint realizálódó társadalmi veszélyesség alapján kerülnek tartalmilag meghatározásra,
- a hatáskörelvonás általános a hierarchiában felfelé irányulóan, ez elé csak egy akadályt gördít a rendelet: ha egyszer átvette egy magasabb szintű szerv az ügyet, vissza már nem adhatja (25/2013. (VI.24.) BM rendelet, 10. § (1) bek.),

[5] Ez az arány a jogszabály mellékleteinek tartalmától és a Be. törvény által más nyomozó hatóságokhoz utalt ügytípusuktól függően változott, de ez kb. a nyomozások 90-95%-át teszi ki. Lásd: éves ENYÜBS statisztika.

[6] Ez a nagyon elleni bűncselekményeknél az értékhatárokat takarja, egyébként a különös törvényi tényállások egyes minősített eseteit helyezi el a 25/2013. (VI.24.) BM rendelet különféle mellékleteiben az nyomozóhatóságokat hozzájuk rendelve.

- bár a rendelet 6.§.(2) bekezdése alapján alacsonyabb rendőrkapitánysági szintről is indulhat(na) áttételére irányuló kezdeményezés hatáskör hiánya miatt, de ennek erősen ellentmond a gyakorlat és az ezzel harmonizáló rendelkezés (7.§.(4) bek.), amely a rendőrfőkapitány számára még főkapitánysági (fővárosi) hatáskörbe tartozó ügy esetében is adhat lehetőséget, hogy akár egyéb – magyarán nem indokolt – okból kijelölje az ügyben való eljárásra a területén lévő rendőrkapitányságot,
- a magasabb szintű nyomozó hatóságokhoz a 90-es éveket követően nem a bíróságok hatásköri szabályozói, hanem „bűnüldözési” szempontok szerint telepíti a jogalkotó hatáskört,
- a konkrét nyomozási feladatok átadása tekintetében a hierarchiában magasabb szinten lévő nyomozó hatóságok nem kötelesek átvenni a nyomozásokat az alacsonyabb szinten lévő nyomozó hatóságoktól, hiszen mindig a magasabb szinten lévő nyomozó hatóság vezetője dönt az áttételről, a célszerűségi szempontok alapján,
- a csekély társadalomra veszélyességű, helyben elkövetett bűncselekmények nyomozását főszabályként nem kezeli külön a jogszabály, így azok nem oszthatóak tovább helyi nyomozó hatóság, nyomozó szerv alatti KMB lebontás szerint, amivel értelemszerűen a helyi szintű szervek által ellátott ügyszámokat növelik.

A jogalkotó hatásköri és illetékességi kérdéseket érintő jogszabályi módosításai többnyire azt a célt szolgálták, hogy a kiemelt kategóriába tartozó bűncselekmények nyomozása egyik területi szervtől egy másik területi szervhez, esetleg központi szervtől területi szervhez kerüljenek át. Továbbá új kiemelt vagy kivételes hatáskörű területi szerveket hozzon létre vagy nevezzen át, de ezek a helyi szintű nyomozó hatóságokhoz rendelt bűncselekmények nyomozásának számarányára jelentős változást nem gyakoroltak. Másrészt a bűnözés területi jellemzőinek változásai a területi és helyi nyomozó hatóságok számára és elhelyezkedésére hatást ugyancsak nem fejtett ki. A helyi nyomozó hatóságok ügyterhelése az illetékességi szabályozás típusától fogva – a bűnözés területi adottságától függően – nem kontrollált, a szabályozó csak a vertikális, de a bűnüldözés hatékonyságát érintő horizontális áthelyezés vonatkozásában még kivételes indokokat sem említ. Az illetékesség szerinti adott helyiségben – vármegyeszékhely – több szinten működtetett nyomozó hatósági struktúra aránytalan kapacitáselosztást eredményezett a helyben jelentkező bűnüldözési viszonyokra tekintettel.^[7]

A 90-es évek végére a bűnözés óriási robbanást produkált, 10 év alatt a regisztrált bűnözés közel háromszorosára nőtt,^[8] a bűnüldözés a kisebb társada-

[7] Elemmezve az előzmény szabályozókat: 1956. évi 35.sz.tvr., 10/1979.(BK 7.) BM számú utasítás, 9/1990. (II. 7.) BM rendelet, 15/1994. (VII.14.) BM rendelet, 3/2008.(I.16.) IRM rendelet.

[8] A rendszerváltozás előtti évek 200 ezer körüli bűncselekményszáma 1998-ra 600 ezer felé emelkedett.

lomra veszélyességű, de nagy tömegű vagyron elleni és erőszakos bűnözés területi és minőségi átalakulásával mit sem törődve, változatlan „munkamegosztási” sémában funkcionál. A bűnözési trend megfordulásának és az erőteljes jogalkotói dekriminalizálásnak köszönhetően a bűnözés statisztikai számai 2010 óta folyamatosan csökkennek.^[9] Ez azonban mit sem javított a tényleges munkaterhelésen, hiszen a bűncselekmények jelentős része ma már kvalifikáltabb, internettel összefüggő elkövetési forma lett. Emellett kiszélesedett a büntető-eljárásban részt vevők jogi és garanciális rendszere, a 2017. évi CX. Büntetőeljárási törvény számos újítást telepített a nyomozó hatóságokra, többek között az elektronikus kapcsolattartást, a telekommunikációs eszközök használatát, de nem utolsósorban a különleges bánásmód intézményét is bevezette. Ma a nyomozások már lényegesen összetettebb nyomozati dokumentációs és ügyintézési terhet várnak el egy nyomozótól, mint 2018 előtt. Ebből kifolyólag a munkamegosztás arányosságának kérdését nemhogy megoldotta volna a bűncselekmények számának csökkenése, hanem még akkumulálta is. Tekintettel arra, hogy a bűnügyi munkamegosztás éppolyan aránytalan, mint 30 évvel korábban, miközben az ügyek nyomozási tevékenységei – gondoljunk csak a rendőrségen alkalmazott Robotzsaru informatikai rendszer egységes és uniformizált algoritmusaira – egyre inkább kezdenek homogénné válni. Mindössze a rendelkezésre álló informatikai eszközök és a kollégák munkaideje jelent döntő faktort abban a vonatkozásban, hogy az egyes nyomozások eredményesen vagy eredménytelenül zárulnak.

III. HATÁSKÖRI ÉS ILLETÉKESSÉGI SZABÁLYOZÁS MINT AZ ERŐFORRÁSOK CÉLSZERŰ ÉS ARÁNYOS ELOSZTÁSÁNAK ESZKÖZE

Ahogy már említésre került, a hatáskör meghatározásának eszköze kizárólag egy elven alapszik, mégpedig, hogy hogyan minősül és milyen büntető anyagi jogi tényállásba ütközik az elkövetett bűncselekmény (25/2013. (VI.24.) BM rendelet, 1-4. mellékletek). A tényállások hatóság általi minősítése ezért elsődleges, mert az egyes nyomozó hatóságok a minősítések sajátos „értelmezésével” képesek csökkenteni saját terhelésüket, és áttételről határozni a hatáskör, de leginkább az illetékesség hiánya miatt (Be. 350.§. (1) bek.).

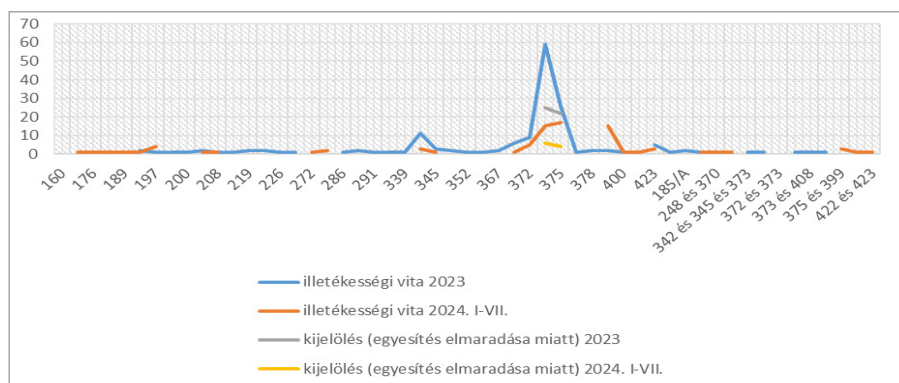
A normákból fakadóan a nem általános nyomozó hatósági feladatokat ellátó szervek rendkívül alacsony számú bűncselekményre rendelkeznek hatáskörrel, ezért zömében a hazai nyomozó hatóságok negatív illetékességi összeütközése miatt kell foglalkozni az Országos Rendőrfőkapitányságnak (25/2013. (VI.24.) BM rendelet, 4. §.). További eljárásjogi eszköz a nyomozó hatóságok számára, hogy csökkenteni tudják saját terhelésüket az egyes ügyek egyesítésével és el-

[9] 2018-ban már csak 186 724 regisztrált bűncselekményt tartottak számon az országban.

különítésével (Be. 147.§. (1) bek.). Ez rendkívül aktuális az internetes csalások elszaporodása miatt. Ugyanis a jelenlegi illetékességi elvek alapján olyan anomáliák alakultak ki a rendőrségen, hogy gyakran több ezer elkövetést kellene egy nyomozó hatósághoz egyesíteni.

Melynek megakadályozása érdekében az egyes nyomozó hatóságok az ügyekben való betekintési jog korlátozásáról döntenek, hogy a tömeges szabálysértési értékre elkövetett ügyek ne náluk landoljanak. Amennyiben ezt a jogot nem korlátoznák, úgy a többi nyomozó hatóság észlelné, hogy máshol már indult eljárás hasonló ügyben, és az áttételről vagy az egyesítésről határozná, így az ügy ahhoz a nyomozó hatósághoz kerülne, amelyik már elsődlegesen intézkedett az ügyben (25/2013. (VI.24.) BM rendelet, 3. § (2) bek.).

Az 1. számú ábra azt szemlélteti, hogy a hatásköri és illetékességi szabályok ténylegesen erőforrás-elosztó mechanizmusként csak relatív módon alkalmazsák. A jogi minősítések rugalmas értelmezése, az áttételek, valamint az ügyek egyesítése és elkülönítése a leterheltség menedzselésének eszközei, amelyek különösen a tömeges, online csalásoknál generálnak negatív hatásköri összeütközéseket. A fő tanulság, hogy a rendszer csak korlátozottan biztosít célszerű és arányos erőforrás-allokációt, mert a súlyozás nem a tényleges társadalmi ártalomhoz és munkateherhez, hanem a formális minősítéshez igazodik.

1. ábra: Illetékességi összeütközések és egyesítések elmaradása miatti döntések az Országos Rendőr Főkapitányságon

(Forrás: ORFK Korrupció és Gazdasági Bűnözés Elleni Osztály, dr. Nagy Richárd r. alezredes osztályvezető)

A diagram alapján levonható az a lényeges következtetés, hogy különösen a kiemelt vagy előre meg nem állapítható számú sértettel és bűncselekményi rendbeliséggel járó, illetőleg rendkívül nehezen vagy egyáltalán nem felderíthető elkövetőkkel rendelkező elkövetési formáknál jelenik meg a negatív hatásköri összeütközés az egyes nyomozó hatóságoknál. Melynek eredménye a szakírányításnál, zömében az ORFK-án csapódik le (25/2013. (VI.24.) BM rendelet, 3.

§ (2) bek.). Ilyen bűncselekmények tipikusan – különösen az online elkövetési módok elszaporodása miatt – a Btk. 373.§. csalás, illetve a Btk. 375.§., mely utóbbi az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalást takarja. Ezen bűncselekmények miatti döntések száma, bár száz alatti, de ez esetenként akár több százszor több tényleges elkövetést takar a rendbeliségek magas száma miatt, így végképp érthető az egyes nyomozó hatóságok azon törekvése, hogy saját kapacitáshiányukat negatív hatásköri összeütközéssel vagy a szükségyszerűen indokolt egyesítések elkerülésével oldanák meg.

Fontos leszögezni, hogy jelen tanulmányban nem a hatáskör és illetékesség meglétének szükségességét vitatom, mivel annak léte szükséges és elengedhetetlen feltétele minden munkaszervezetnek, így a bűnüldözés működésének is. Éppen ezért, az elosztó funkcióként való működése a kérdéses, vagyis az a döntő, hogy a szabályozás és a vele kialakult gyakorlat mennyire tölti be rendeltetését és osztja el hatékonyan az erőforrásokat, tekintettel olyan, lényeges szempontokra, mint hogy az adott bűnözés térben és időben hol és milyen mértékben (gyakorisággal) fenyegeti a lehetséges sértetteket, és a várható büntetési tételek hogyan igazodnak ehhez.

A hatályos 2017. évi CX. és a korábbi 1998. évi XIX. Büntetőeljárásról szóló törvények kontinuitásban vannak a korábbi eljárásjogi törvények rendelkezéseivel, azaz a nyomozóhatóság hatáskörét és illetékességét nem az eljárási törvény maga szabályozza, hanem delegálva azt mindenkor „gazdájához”, külön jogszabály keretein belül telepíti. Ezzel megadva a jogot a végrehajtó hatalom számára, hogy a nyomozási feladatok ellátására, tehát a bűnüldözésre rendelkezésre álló erőket sokkal rugalmasabban, gyorsabban és hatékonyabban igazítsa a változó bűnözési viszonyokhoz. „A nyomozó hatóságra vonatkozó hatásköri szabályozók specialitása az, hogy a büntetőügyekkel kapcsolatos tennivalókat részben a rendőrség szervein belül, másrészt azonban a rendőrség szervei és más, ugyan-csak nyomozó hatóságként tevékenykedő szervek között osztják meg.”^[10]

IV. A BŰNÜLDÖZÉS ELOSZTÓ FUNKCIÓJÁNAK ÉS HATÉKONYSÁGÁNAK ÉRTÉKELESE

A proaktív rendőri tevékenység és a bűnmegelőzési modellek alkalmazása napjainkban egyre hangsúlyosabbá vált. „A klasszikus, reakciós rendőri tevékenység helyett a proaktív megközelítés, amely a bűnmegelőzésre összpontosít, egyre inkább előtérbe kerül. A rendőri erőforrások elosztását úgy kell megtervezni, hogy azok a bűnözés elrettentő hatását maximalizálják. A multinomiális logit modellek alkalmazása lehetővé teszi, hogy a bűnözés eloszlását figyelembe véve optimalizálják a rendőri erőforrások elhelyezését.”^[11] A multinomiális logit modellek alkalmazása lehetővé teszi a bűncselekmények eloszlásának figyelem-

[10] Szabóné, 1974, 119.

[11] Resource Allocation for Crime Prevention with Deterrence Effect, 2023, 2.

bevételeivel a rendőri erőforrások célzott elhelyezését, amelyet a tudományos szakirodalom is alátámaszt. Például Andresen (2015) a *Predicting Local Crime Clusters Using (Multinomial) Logistic Regression* című tanulmányában bemutatja, hogy ezzel a modellel előrejelezhető a különböző területeken lévő bűncselekmények valószínűsége, és így a rendőri erőforrások elhelyezése optimalizálható.^[12] A módszer lehetővé teszi a bűnözési „hot spotok” és „cool spotok” azonosítását, valamint a kockázatsökkentő intézkedések hatékony kialakítását. A proaktív rendőri tevékenység nemcsak a bűncselekmények utáni reakcióra összpontosít, hanem a megelőzési és elrettentő hatásokra is, így hozzájárul a bűnözés visszaszorításához és a társadalmi biztonságérzet javításához.

A modern kutatások eredményei ugyancsak alátámasztják, hogy a hatékony erőforrás-elosztás nemcsak a bűnüldözés minőségére, hanem a bűnözés társadalmi költségeinek minimalizálására is hatással van. A fő cél, hogy a rendelkezésre álló rendőri erőforrásokat olyan módon helyezzük el, amely a bűnözési helyzetnek megfelelően biztosítja a kellő nyomozói kapacitást, miközben a társadalmi hatásokat is figyelembe veszi. „A hierarchikus és erősen centralizált rendszerek gyakran képtelenek kiegyenlíteni és ellensúlyozni a hatásköri és illetékességi elosztás merev struktúráját. Csak egy tudományosan kidolgozott, jó minőségű adatokon alapuló, empiriailag alátámasztott és folyamatosan karbantartott ügyelosztási rendszer képes ezt megvalósítani a gyorsan változó világban.”^[13]

Ellentétben a tudományos diskurzusok mentén született megoldásokkal, a magyar hatásköri szabályozás az elosztási rendszer tükrében azt mutatja, hogy a helyi nyomozó hatóságok kisebb humán erőforrás-kapacitása mennyiségi tekintetben többszörösen nagyobb ügyszámot lát el, mint a területi vagy a kiemelt szervek. Valójában a hatékonyság hiányával szembesülünk, ha a hatékonyság fogalmát úgy közelítjük meg, hogy az ügyek számát helyi, területi és központi hatásköri szinten bontjuk, és számszerűen – költségátfordításként – ezekre vetítjük le a munkaerőt. „Az eredményesség a bűnüldözés és a rendőrség munkájának, működésének vizsgálatában számszakilag mérhető, és statisztikailag egzakt mutatók alapján képződik és válik megfoghatóvá, de leginkább a szervezet saját maga által kreált teljesítmény-mutatóiban ölt testet. Ezeket az eredményességi mutatókat azonban a hatékonyság valódi vizsgálatánál kizárólag csak az inputok (pénz, humán erőforrás, tárgyi és technikai tényezők stb.) és az outputok (felderítési mutatók, regisztrált bűncselekmények, eredményes nyomozások stb.) függvényében határozhatnánk meg. Ám ez a módszer sem a bűnüldözés »valós« mércéjét nyújtja.”^[14]

Következésképpen a rendőri erők növelése nem feltétlenül eredményezi a bűnözés csökkenését, az csupán a bűnüldözés kapacitását növeli, ami a statisztikákban legfeljebb a látencia „sötét mezőjének” csökkenésével jár, ámde a

[12] Andersen, 2015.

[13] Vári, 2024, 105.

[14] Vári, 2014, 90.

szervezet társadalmi ázsióját legkevésbé sem növeli.^[15] A bűnügyi statisztika tehát legkevésbé sem szolgálhat a „hatékonyság” kifejezésére, adataiból éppen az ellenkező eredményre juthatunk. Az egyirányú punitív, formális kontroll és elrettentés ugyanis nem alkalmas a bűnözési trend érdemi alakítására, ahogy az állampolgárok bizalmának elnyerésére sem. Sokkal inkább a bűnmegelőzési modellek közül a konstruktív, érintetteket bevonó és az informális társadalmi kontroll logikája szerint működő beavatkozási formák sikeresebbek.^[16]

A bűnüldözési erőik merev és hierarchikus hatáskör és illetékesség szerinti elosztási rendszere igazából kevésbé van tekintettel az ország bűnözési szempontból megosztott térképére, a bűnözés változására, és arra sem, hogy a lakosság számára egyformán és arányos színvonalon tenné elérhetővé a rendőrség nyomozati kapacitását. „A jelenlegi, hierarchikus erőforrás-elosztási rendszer nem veszi figyelembe a különböző területeken eltérő bűnözési rátákat, és nem biztosítja mindenki számára egyenlő hozzáférést a nyomozó kapacitáshoz Magyarországon. Fontos, hogy a rendőri erőket ott helyezzük el, ahol a legnagyobb szükség van rájuk, és erős partnerséget alakítsunk ki a helyi lakossággal.”^[17] Egyedül a helyben szolgáló rendőr éri el azt, hogy a lakosság vele együttműködve, segítő, partneri módon bízjon meg benne.^[18] A centralizált bűnüldözési modellben, a helyi közbiztonság igényeihez alkalmazkodva, az illetékességi területtől független, nagyobb átjárhatóságot eredményező erőelosztás és áthelyezési rendszer kialakítását ugyancsak akadályozza a hierarchikus szervezeti felépítési rendszer, amely egyszerre távol viszi a döntést a helyi közbiztonság-szükséglet megjelenési helyétől.

A társadalmi bizalmi tőke „mérhetetlen” dimenzió e megközelítésben, ami ugyan közvetlen összefüggésben van a rossz és nem észszerű elosztás szerint működő elosztási modellel. Hiánya teszi lehetővé a bűnüldözés jelenlegi, statisztikailag eltorzított, eredménycentrikus, statisztikai torzításnak kitett modelljének túlélését.^[19]

A teljesítményértékelés nemcsak a statisztikai mutatókra, hanem a lakosság biztonságérzetére, a szervezet társadalmi elfogadottságára is kiterjedhet. „A teljesítménymérés során fontos, hogy a rendőrség nemcsak a mennyiségi eredményeket, hanem a lakosság biztonságérzetét, a szervezet gyorsaságát, a nyilvánosság tiszteletét, valamint az erőforrások hatékony felhasználását is figyelembe vegye.”^[20] A teljesítménymutatók fejlesztése során a szervezeti célok, a stratégiai prioritások és a társadalmi elvárások összehangolása elengedhetetlen a valódi hatékonyság eléréséhez.

A 2010-es éveket követően születettek megoldások a szervezeti teljesítmény-

[15] Szikinger, 1996, 26-45.

[16] Borbíró, 2009, 350.

[17] Vári, 2024, 113.

[18] Ligeti, 2008, 144-145.

[19] Hanvay, 2004, 141.

[20] Office of Community Oriented Policing Services [COPS], 2023, 4.

értékelés elemeire nézve, olyan belső szabályozókban, mint a megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságok, a rendőrkapitányságok és a határrendészeti kirendeltségek objektív mérőrendszer alapján történő értékelésének eljárásáról szóló 18/2012. (X. 12.) ORFK utasítás, majd a minősítés rendjéről és a szervezeti teljesítményértékelésről szóló 26/2013. (VI. 26.) BM rendelet, és a belügyminiszter irányítása alatt álló egyes fegyveres szervek szervezeti teljesítményértékelése keretében elvégzendő, a szervezeti működés teljesítménymutatói értékelésének szempontrendszeréről szóló 36/2013. (XII. 21.) BM utasítás.^[21] Azonban ezek számos gyerekbetegséggel küzdöttek és küzdenek, legfőképpen azzal, hogy pusztán a rendőrség mennyiségi teljesítményének növelésére és nem azok társadalmi hatásaira összpontosítanak, illetve a legkisebb mértékben sem számolnak az adott rendőri szerv működési környezetével.^[22]

V. A CRIME HARM INDEX (CHI) SZEREPE A BŰNÜLDÖZÉS ERŐFORRÁSAINAK ELOSZTÁSÁBAN

Ahogy már a bevezetőben említésre került, a Crime Harm Index (CHI) egy innovatív mérőeszköz, amelyet a bűncselekmények súlyosságának és társadalmi hatásainak értékelésére használnak, különösen az angolszász országokban, ahol a kriminológiai kutatások jelenleg a legmagasabb szinten vannak, globális tudományos érteken nézve. Az index lényege, hogy más szemléletet adjon a bűnözés vizsgálatához és súlyosságának megítéléséhez, ezáltal a beavatkozási területek meghatározásához. Statisztikai szempontból a bolti lopás és az emberölés is 1-1 db bűncselekménynek számít, azonban az emberölés káros hatása jóval nagyobb a bolti lopásénál. Az index egy hozzárendelt számértéket jelent minden elkövetett bűncselekménynél. A számérték az első büntényes elkövetőre, a bírói gyakorlat alapján az adott bűncselekményre kiszabott letöltendő szabadságvesztés, napokban meghatározva. Egyszerű példával, a bolti lopás első büntényesnél 10 nap elzárást ér, ezért 10 pontot kap, az emberölés első büntényesnél 10 év szabadságvesztést ér, ezért 3650 pontot kap (10 x 365 nap). Ha egy ilyen indexszel ellátott bűnügyi statisztikára pillantunk rá, vagy ez alapján vizualizáljuk a bűncselekmények térbeli eloszlását egy térképen, akkor teljesen más képet kapunk a bűnözésről és kezelendő bűnügyi problémákról, minthogyha csak a bűncselekmények egyszerű számát („count”) vizsgálnánk. A bűncselekmények egyszerű száma („count”) és a bűncselekményekkel okozott mentális és anyagi kár („harm”) mellett még fontos, hogy a bűncselekmények nyomozásának van költsége („cost”) is. Ez egy adott bűncselekmény nyomozásának költsége, amely az államot terheli, és emberölésénél például több milliós tételt jelent. Ellentétben a hagyományos bűnügyi statisztikákkal, amelyek csupán a bűncselekmények

[21] Vári, 2017, 161-183.

[22] Vári, 2014, 389-422.

számát rögzítik, a CHI célja, hogy a bűncselekmények valódi (társadalmi, gazdasági) hatását mérje, figyelembe véve azok összességben és súlyozott módon megjelenő következményeit és a társadalomra gyakorolt hatásait.^[23] A CHI minden bűncselekményhez egy súlyozási értéket rendel, amely a bűncselekmény súlyosságát tükrözi. Ezek a súlyok általában az igazságszolgáltatási rendszer ítéleteiből és büntetési tételeiből származnak. A súlyok meghatározásához az alábbi tényezőket veszik figyelembe:

- Büntetési időtartam: az egyik leggyakrabban használt súlyozási tényező a bűncselekményért kiszabott börtönbüntetés hossza. Például egy emberölés súlya magasabb, mint egy kisebb lopásé, mivel a gyilkosságért hosszabb börtönbüntetés jár.
- Áldozatok száma és sérülés mértéke: a bűncselekmény által érintett áldozatok száma és a sérülés mértéke szintén befolyásolja a súlyozást.
- Gazdasági hatások: a bűncselekmény gazdasági hatásai, például a lopás vagy csalás által okozott anyagi kár, szintén része lehet a súlyozásnak.^[24]

A CHI megalkotásához és karbantartásához széleskörű és folyamatos adatgyűjtés szükséges. Az adatgyűjtés során figyelembe veszik a rendőrségi statisztikákat, és ebben meg kell különböztetnünk a hivatalos, rendőrség által kiadott statisztikákat az olyan statisztikáktól, mint amilyen akár a British Crime Survey (BCS), amely elfogulatlanabbnak tekinthető adatokat tartalmaz.^[25] A BCS, vagyis a Crime Survey for England and Wales (CSEW) egy széleskörű és átfogó lakossági felmérés, amely az Egyesült Királyságban élők bűncselekményekkel kapcsolatos tapasztalatait és észleléseit gyűjti össze. A BCS célja, hogy kiegészítse a rendőrségi bűnügyi statisztikákat, és átfogóbb képet adjon a bűnözés valós mértékéről és természetéről. A felmérés különösen fontos, mert sok bűncselekményt nem jelentenek be a rendőrségen, így a BCS révén ezek a "rejtett" bűncselekmények is napvilágra kerülnek.^[26] Magyarországon csak egyetlen, a rendőrség és az ügyészség által előállított statisztikai rendszer áll rendelkezésre, az az Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS), ami egy ún. követő statisztika; minden esetben a tárgyi időszakban lezárt eljárások számáról ad tájékoztatást. Az adatbázis nem az elkövetési idő, hanem a statisztikában való rögzítés időpontja szerint tartalmazza a bűncselekményeket.^[27] A magyarhoz hasonló típusú statisztikai adatok lényegében tartam-, vagyis állapotadatok, és nem az adott év releváns jogi történéseit mutatják be, hanem csupán időbeli és jogi konstrukciók homogenizált együttesének átlagát. Ha egy modern, rugalmas és alkalmazkodó rendszert szeretnénk, akkor az első lépés egy, a rendőrségtől részben függetlenül működő, a britek által működtetett statisztikai értékelő

[23] Sherman et al., 2016.

[24] Sutherland – Mueller-Johnson, 2019, 54-72.

[25] Ariel – Bland, 2019, 1-18.

[26] Hope, 2005, 7-22.

[27] Kertész, 2002, 29-32.

rendszer kialakítása kell, hogy legyen. A rendőrségi statisztikák mellett éppúgy fontosak az ítéletek és a kiszabott büntetések információi, amelyek szintén segítenek a bűncselekmények súlyozásában. Nem utolsósorban figyelembe kell venni a CHI megalkotása során a kriminológiai kutatásokban megjelenő bűnügyi statisztikák elemzéseit, amelyek bűnözésföldrajzi oldalról is rámutatnak a bűncselekmények intenzitására, gyakoriságára és súlyosságára.

Az Egyesült Királyságban a CHI széles körben alkalmazott eszköz a rendőrségi munkában és a bűnmegelőzésben. A Cambridge University tanulmánya részletesen bemutatja a CHI használatát, amely segítette a rendőrségi erőforrások hatékonyabb elosztásában és a súlyos bűncselekmények megelőzésében.^[28] Cambridge Crime Harm Index: A Cambridge University által kifejlesztett mutató,^[29] amely a bűncselekmények súlyosságának mérésére szolgál az Egyesült Királyságban. Ausztráliában,^[30] Dániában^[31] a CHI szintén fontos szerepet játszik a bűnügyi statisztikák elemzésében és a közösségi biztonság javításában, a Canadian Crime Harm Indexet a rendőrségi jelentések és a bírósági ítéletek alapján fejlesztették ki.^[32] A CHI-t ugyancsak alkalmazzák a helyi bűnmegelőzési programok hatékonyságának növelésére. Az USA-ban a CHI szintén egyre nagyobb figyelmet kap, különösen a bűnmegelőzési politikák kialakítása során.^[33] Pilot projekt jelleggel több államban, kísérleti projektek keretében vizsgálják a CHI alkalmazását a helyi rendőrségi munkában. A CHI pontosabb képet ad a bűncselekmények hatásairól, mint a hagyományos statisztikai módszerek, ezzel segít az erőforrások igazságosabb és hatékonyabb elosztásában a rendőrségi munkában, nem mellékesen támogatja a súlyos bűncselekmények megelőzését és kezelését. Azonban a CHI egy folyamatos karbantartást igénylő rendszer, mivel a gazdaság, a társadalom és ezáltal a bűnözés állandó változásához igazodó módon kialakítása és folyamatos karbantartása bonyolult és időigényes feladat.^[34] Az ausztrál Crime Harm Index (ACHI) kidolgozását és alkalmazását bemutató tanulmány célja a bűncselekmények gazdasági hatásainak mérésére szolgáló eszköz létrehozása volt. A kutatás során a szerzők az ausztrál bűnügyi statisztikák és gazdasági adatok alapján értékelték a bűncselekmények költségeit és hatását. A tanulmány bemutatta, hogyan lehet az ACHI-t alkalmazni a bűnmegelőzési és rendőrségi stratégiák javítására.^[35]

Ahogy az itt ismertetett kutatások ugyancsak alátámasztják, a CHI egy sokoldalú, rendkívül modern és hatásos mérőeszköz, mely megalkotása a következő felismerésekből fakadt: a bűnildözés kapacitása véges, a bűnözés térben és

[28] Barnes – Hyatt, 2020, 347-372.

[29] Sherman, 2020, 1-14.

[30] Kerr et al., 2017, 43-59.

[31] Andersen et al., 52-69.

[32] Hodgkinson, 2019.

[33] Van Ruitenburg et al., 2022, 423-445.

[34] Curtis-Ham, 2022, 177-192.

[35] House et al., 2018.

időben állandóan változik, ahogy változnak az arra adott társadalmi válaszok is. Továbbá a bűnözésnek jelentős költséglejtelkeltető hatásai vannak, amelyek nem csupán az igazságszolgáltatási alrendszerek fenntartásában artikulálódnak, hanem más terekben is, mint akár a börtönök működtetésének költségében vagy az egészségügyi rendszert érintő következményekben. Nem utolsósorban, nem csupán reaktív, hanem megelőzési jelleggel, proaktív módon is használható a CHI, vagyis az erőforrások telepítése már a későbbi negatív hatások csökkenésének is konstruktív eszközévé válhat.

VI. ÖSSZEGZÉS

A tanulmány célja a rendőrség nyomozó hatóságának hatáskörét és illetékeségét meghatározó jellemzők részletes bemutatása volt, különös tekintettel a szabályozási előzményekre, rávilágítva az erőforrás-elosztási rendszer állandóságára és rugalmatlanságára. Noha az évek során több jogszabály módosult, az új normák jellemzően átvették a korábbiak logikáját, így a változások nem hoztak érdemi áttörést; a szervezeti elnevezések módosulása mellett az ügyelosztás rendje és az erőforrás-allokáció alapelvei lényegében érintetlenek maradtak. A háromszintű struktúra továbbra is lehetővé teszi a magasabb szintű szervek beavatkozását az ügyek elosztásába, azonban ez nem párosult arányos személyi és tárgyi kapacitásrendeléssel.

Az erőforrások elosztása tehát jelenleg az ügyek büntetőjogi minősítésén alapul, az illetékeség pedig az elkövetés helyéhez kötődik. A rendészettudomány fejlődése ugyanakkor meghaladta a kizárólag „Btk.-alapú” szemléletet: a Crime Harm Index (CHI) az erőforrások elosztásakor nem pusztán a jogi kategóriákat veszi figyelembe, hanem a bűnözés tényleges társadalmi ártalmát is, térben és időben vizsgálva azt. A CHI hatékony működéséhez olyan adatbázis szükséges, amely minimalizálja a rendőrségi adatfelvétel és rögzítés torzításait, és a látens bűnözési trendekről is képes információt szolgáltatni; a magyar rendőrség centralizált működése kedvező környezetet kínál a bevezetéshez és a szervezeti presztízs növeléséhez. A gyakorlati alkalmazhatóság erősítése érdekében a CHI hazai adaptációja fokozatos pilot projektekkel (2–3 megye), auditált – részben független – ártalom-adatbázissal és egységes kódolási protokollal képzelhető el. Ettől rövid távon a területi egyenlőtlenségek mérséklését, az ügyidők rövidülését és a sértetti elégedettség javulását, hosszabb távon pedig a kapacitások és kockázatok jobb összehangolását, a rendőri működés és legitimáció erősödését és a költségek csökkenését várhatjuk. Ehhez mindössze a tudományra nyitott és fogékony attitűd szükségeltetik a rendőri szakma oldaláról, meghallva az idők szavát, és meghaladva a konvencionális megközelítéseket. Ha a jelenlegi hatásköri és illetékeségi rendszert e szempontok figyelembevételével egyszerűsítjük, a nyomozati munka eredményessége érdemben növelhető, miközben a ráfordítások optimalizálása is megvalósítható.

HIVATKOZÁS (MLA)

- Vári, Vince. „Nyomozási erőforrások elosztásának elve és logikája a magyar rendőrségen.” *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 17, no. 4, 2025, pp. 87-103. <https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-4.87>

IRODALOM

- Andresen, Martin A. (2015): Predicting local crime clusters using (multinomial) logistic regression. In: *Cityscape: A Journal of Policy Development and Research*. 17(3). (Elérhető: <https://www.huduser.gov/portal/periodicals/cityscpe/vol17num3/ch16.pdf>).
- Andersen, Helle A. – Mueller-Johnson, Katrin (2018): The Danish Crime Harm Index: how it works and why it matters. In: *Cambridge Journal of Evidence-Based Policing*. 2(1-2). DOI: <https://doi.org/10.1007/s41887-018-0021-7>.
- Ariel, Barak – Bland, Matthew (2019): Is crime rising or falling? A comparison of police-recorded crime and victimization surveys. In: *Methods of Criminology and Criminal Justice Research (Sociology of Crime, Law and Deviance*, Vol. 24/2019.). Emerald Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1108/S1521-613620190000024004>.
- Barabás A. Tünde (2019): Alternatív büntetések hatékonysága a magyar igazságszolgáltatás rendszerében. In: *Miskolci Jogi Szemle*. 14(2) (special issue) .
- Barnes, Geoffrey Carroll – Hyatt, Jordan M. (2020): Policing and Crime Harm: Applying the Crime Harm Index to Police Resource Allocation. In: *Journal of Experimental Criminology*. 16(3). DOI: <https://doi.org/10.1007/s11292-020-09490-5>.
- Borbíró Andrea (2009): A kriminálpolitika hatékonysága. In: *Kriminológiai Közlemények Különkiadása, VI. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés*. Magyar Kriminológiai Társaság, Bíbor Kiadó, Miskolc.
- Curtis-Ham, Sophie (2022). Measuring Harm with Crime Harm Indices. In: Bland, Matthew–Ariel, Barak–Ridgeon, Natalie (eds.): *The Crime Analyst's Companion*. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-94364-6_13.
- Farkas Ákos (2007): A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának korlátai. In: Harsági Viktória – Wopera Zsuzsa (szerk.): *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században: tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére*, HVG-ORAC, Budapest.
- Hanvay Csaba (2004): Rejtett tartalékok a rendőrségnél. In: *Belügyi Szemle*. 52(9).
- Hope, Tim (2005): What do crime statistics tell us? A comparison of the British Crime Survey and police recorded crime data. In: *Crime Prevention and Community Safety*. 7(1). DOI: <https://doi.org/10.1093/he/9780199691296.003.0003>.
- House, Paul D. – Neyroud, Peter W. (2018): Developing a Crime Harm Index for Western Australia: the WACHI. In: *Cambridge Journal of Evidence-Based Policing*. Vol. 2/2018. DOI: <https://doi.org/10.1007/s41887-018-0022-6>.
- Inzelt Éva – Kerezi Klára – Kó József – Gosztónyi Géza (2009): A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága: a fiatalkorú elítéltek utánkötéses visszaesési vizsgálata. In: *Család Gyermek Ifjúság*. 18(4).
- Kerr, Jeanette – Whyte, Carolyn – Strang, Heather (2017): Targeting escalation and harm in intimate partner violence: Evidence from Northern Territory Police, Australia. In: *Cambridge Journal of Evidence-Based Policing*. 1(2-3). DOI: <https://doi.org/10.1007/s41887-017-0005-z>.
- Kertész Imre (2002): Statisztikai mozaik. In: *Belügyi Szemle*. 50(4).
- Korinek László (2006): Nomádok és letelepedettek. In: *Jogtudományi Közöny*. 2006/7-8. sz.

- Ligeti Miklós (2008): Gondolatok a rendszerváltás utáni magyar rendőrségről. In: *Renészeti Szemle*. 56(7-8).
- Office of Community Oriented Policing Services (COPS). (2023). Law Enforcement Tech Guide for Creating Performance Measures That Work. (Elérhető: <https://cops.usdoj.gov/RIC/Publications/c363-pub.pdf>).
- Renys, Bradford W. – Randa, Ryan – Brady, Patrick Quinn (2023): Identifying and Explaining the Harmful Effects of Stalking Victimization: An Analysis of the National Crime Victimization Survey. In: *Justice Quarterly*. 41(20). DOI: <https://doi.org/10.1080/15614263.2022.2125873>.
- Resource Allocation for Crime Prevention with Deterrence Effect (2023). SSRN. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4526158>.
- Sherman, Lawrence William – Neyroud, Peter – Neyroud, Eleanor (2016): The Cambridge Crime Harm Index: Measuring Total Harm from Crime Based on Sentencing Guidelines. In: *Policing: A Journal of Policy and Practice*. 10(3), September 2016. DOI: <https://doi.org/10.1093/police/paw003>.
- Sherman, Lawrence William and Cambridge University associates (2020): How to Count Crime: the Cambridge Harm Index Consensus. In: *Cambridge Journal of Evidence-Based Policing*. Vol. 4/2020. DOI: <https://doi.org/10.1007/s41887-020-00043-2>.
- Sutherland, James – Mueller-Johnson, Katrin (2019): Evidence vs. professional judgment in ranking “power few” crime targets: A comparative analysis. In: *Cambridge Journal of Evidence-Based Policing*. 3(1-2). DOI: <https://doi.org/10.1007/s41887-019-00033-z>.
- Szabó László (1993): Magyar Büntető eljárási jog I.. In: Cséka Ervin (szerk.): *Egységes Jegyzet. Kézirat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Szabó Imre (2007): A hatékonyság megvalósítható cél vagy eljárási elv? In: Harsági Viktória – Wopera Zsuzsa (szerk.): *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században – tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére*. HVG-ORAC, Budapest.
- Szabóné Nagy Teréz (1974): *Büntetőeljárás-jog*. BM Tanulmányi és propaganda csoportfőnökség, Budapest.
- Szikinger István (1996): A rendőrség és a közvélemény. In: *Kriminológiai közlemények*. 1995/54. sz.
- Van Ruitenburg, Teun – Ruiter, Stijn (2022): The adoption of a crime harm index: A scoping literature review. In: *Police Practice and Research*. 24(4). DOI: <https://doi.org/10.1080/15614263.2022.2125873>.
- Vári Vince (2014): Bűnügyi statisztika és a bűnüldöző szervezet teljesítményértékelése – avagy hatékony-e, ami „objektív”? In: *13. PhD Tanulmányok*. Pécsi Tudományegyetem ÁJK Doktori Iskola, Pécs.
- Vári Vince (2016): A bűnüldözés relatív hatékonysága és a rendőrség. In: Szabó Csaba (szerk.): *Studia Doctorandorum Alumnae: Válogatás a DOSz Alumni Osztály tagjainak doktori munkáiból*. Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ), Budapest.
- Vári Vince (2017): Teljesítmény és hatékonyságmérés a rendőrségen, kérdőíves kutatás a rendőrség egyéni teljesítményméréséről. In: *Magyar Rendészet*. 2017/5. sz.
- Vári Vince (2024): Allocating investigative resources within the Hungarian police force. In: *European Integration Studies*. 20(1, Special Edition). (Elérhető: https://www.uni-miskolc.hu/~www_eis/index.php?p=issues&id=71).

JOGSZABÁLYOK

- 3/2008.(I.16.) IRM számú rendelet a Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről.
- 10/1979.(BK 7.) BM számú utasítás.
- 15/1994. (VII.14.) BM rendelet.
- 25/2013. (VI.24.) BM rendelet a Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről.
- 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól.
- 1973. évi I. tv. (Be.).
- 1956. évi 35. tvr.
- 1998. évi XIX. törvény (Be.).
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.).
- 2017. évi XC. törvény a Büntetőeljárásról (Be.).

• Szerényi Gábor grafikája

MARINKÁS GYÖRGY

How a ‘Supranational Administrative Court’ Became the Quasi ‘Constitutional Court’ of the European Integration? – Certain Aspects of the CJEU’s Early Years

ABSTRACT

The CJEU, originally created as a ‘supranational administrative court’ with rather restricted powers intended to mitigate the fears of creating – as expressed by Jean Monnet – a ‘government of judges’, evolved into the quasi ‘constitutional court’ of the European integration. Creating such a court was, in fact, the original German proposal during the negotiations on the European Coal and Steel Community. The CJEU, by virtue of its precedent-driven approach, has shaped the *acquis communautaire* in a remarkable manner through its judgments, acting as a quasi-legislator. It has significantly contributed to the advancement of European integration and, according to some views, has transformed the Treaties into a ‘constitution’. Starting with the doctrine of direct effect – that is to say, holding that the Treaties are not merely binding on the governments of Member States but are also legally enforceable by individuals in national courts – and by granting supremacy to the Community law, the CJEU has expanded its own powers and curtailed the powers of the Member States. Besides historical, political and legal factors that facilitated the CJEU’s evolution into the quasi ‘constitutional court’ of the EU, the current study examines the importance of inherent personal motivations and the personal nexuses among the often-overlapping circle of persons who sat at the negotiating tables of the Founding Treaties and/or later interpreted the treaty provisions as either judges or advocate generals of the CJEU or as members of the Legal Service of the High Authority of the European Coal and Steel Community /Commission of the European Economic Community.

Keywords: Court of Justice of the European Union ■ European Coal and Steel Community ■ European Economic Community ■ Van Gend en Loos ■ principle of direct effect ■ Costa v. ENEL ■ primacy of EU law

I. THE INTENDED ADMINISTRATIVE COURT OF THE ECSC

The CJEU^[1] as a precedent-driven,^[2] quasi constitutional court acting as a quasi-legislator, has shaped the *acquis communautaire* in a remarkable manner through its judgments. The case-law of the CJEU has contributed to the deepening of European integration^[3] to such an extent that, according to Eric Stein, it is not exaggerating to say that it has turned the Treaties into a ‘constitution’.^[4] It is sufficient to recall the doctrine of direct effect – namely, that the Treaties are enforceable by individuals before national courts – and the principle of supremacy of EU law. Ferdinand Weber argues that the latter principle is the CJEU’s own ‘constitutional identity’.^[5] Through these principles, the CJEU has expanded its own powers and curtailed the powers of the Member States. In some cases, the principles and rules laid down in its judgments have subsequently been incorporated into the Treaties (e.g. the Plaumann test). In other cases, these rules and principles remain ‘merely’ enshrined in its ‘well-established’ case-law, which, according to co-authors Derlén and Lindholm, became solidified within 35 years. By comparison, the same process took around 100 years for the United States’ Supreme Court (hereafter: USSC).^[6]

One may ask how it became such an influential actor, when, at the beginning, it was not so evident and was not in line with the intentions of the Founding Fathers, who, under the Paris Treaty, created a court with rather modest competencies, based on the French model of administrative justice. It was a compromise for the French, who initially opposed the idea of creating a permanent court, as Jean Monnet feared creating a ‘government of judges’ above the High Authority, resulting in a kind of governance which was decades later labelled as ‘juristocracy’.^[7]

Despite the enthusiasm of the Founding Fathers for the European ‘peace project’ and the alleged federalist nature of the Paris Treaty – elaborated on in de-

[1] For the sake of simplicity, the author uses the ‘CJEU’ abbreviation despite the name of the court changed throughout the decades: its first name was the Court of Justice of the European Coal and Steel Communities under the ECSC Treaty. Later, it was altered to the Court of Justice of the European Communities by the EEC Treaty. Its current name was determined by the Lisbon Treaty.

[2] As co-authors Derlén and Lindholm argue, the CJEU is a precedent-driven court; however, there are several differences compared to the United States’ Supreme Court (USSC). For example, the CJEU is not that straightforward when it comes to overturning its own case-law. In their view, the most notable exemption was the Keck-judgment, in which the CJEU stated: ‘the Court considers it necessary to re-examine and clarify its case-law on this matter.’ See: Derlén – Lindholm, 2017, 682-683.; See also the Keck-judgment: CJEU, C-267/91 and C-268/91 (joined cases), Keck and Mithouard, Judgment, 24 November 1993.

[3] For a detailed analysis on deepening an integration, see Schimmelfennig – Winzen, 2020, 226.

[4] Stein, 1981, 1-27. See also: Budai, 2020, 43-57.; Várnay, 2017, 85-113.

[5] Weber, 2022, 770-771. See also: Marinkás, 2024.

[6] Derlén – Lindholm, 672.

[7] The term originates from Ran Hirschl. See Hirschl, 2004, 286. For the Hungarian literature, see Pokol, 2019, 190.

tail below –, the task of the CJEU was ‘only’ to exert legal control over the High Authority’s functioning, since it was the only way to make the French delegation accept a permanent court. Other founding states – to a varying degree – wanted a court with broader competence. In particular, the Belgian and Luxembourgian representatives insisted that the court to be established should have jurisdiction to adjudicate certain non-legal questions like the socio-economic effects of the High Authority’s acts in a Member State. The Germans were even more ambitious they wanted a court similar to the newly established German Federal Constitutional Court (Bundesverfassungsgericht, BVerfG) on the supranational level that would ensure the development of a European ‘Rechtsstaat’. They also insisted on granting *locus standi* for firms and associations of firms as private litigants against the decisions of the High Authority. In their view, it was necessary, since the proposal on the High Authority vested it with the power to address decisions directly to individual firms without any possibility to appeal to domestic courts against those decisions. Thus, without *locus standi* before the proposed supranational court, these firms and associations of firms would be deprived of legal protection. Furthermore, they considered the appeals from private litigants as a means to facilitate the development of a uniform legal system. Something that became reality through the preliminary ruling procedure, as elaborated on in detail later.

The final provisions agreed by the parties were close to the French vision. It resembled the French Council of State (Conseil d’État): all the procedures under French administrative law were incorporated^[8], and the position of Advocate General was created based on the model of the Rapporteur Public^[9] at the Conseil d’État. However, it is inevitable that important concessions were made to both the Benelux and German delegations. Under the ECSC Treaty, the CJEU became a mix of an administrative court – that would review the legality of the decisions and actions of the High Authority –, and a classic international court of arbitration with the competence to resolve disputes between the Member States and the Community. Nevertheless, it was neither a Supreme nor a constitutional court as it lacked an effective enforcement mechanism, and the independence of the judges was only guaranteed by the secrecy of decision making: the TFEU 255 panel was only established some sixty years later, based on the provisions of the Lisbon Treaty. Without any similar provisions, the nomination of judges remained within the sole discretion of governments, which never vetoed each other’s candidates. Furthermore, the *locus standi* of individuals was rather restricted as they were not allowed to bring general decisions and acts of the High Authority before the Court. However, the ‘seeds’ of a ‘supranational constitution-

[8] Lagrange, 1979, 1-13.

[9] For a detailed description of the rapporteur public’s role, please visit the website of the Conseil d’État: <https://www.conseil-etat.fr/actualites/quel-est-le-role-du-rapporteur-public>.

al court' were sown by Article 41^[10] of the ECSC Treaty. Even if no procedure was ever initiated under Article 41 of the ECSC Treaty – a predecessor to Article 177 of the EEC Treaty on the preliminary ruling procedure –, this provision vested the CJEU with the competence of the sole interpreter of the Treaties.^[11] Proposed by Maurice Lagrange – member of the French delegation and later the CJEU's first Advocate General^[12] – this provision originally aimed at clarifying the division of work between the CJEU and the national courts, and became one of the most – if not the most – important tools for the CJEU to help develop the integration. – Lagrange clearly pointed out the potential of the preliminary ruling procedure.^[13]

II. THE COURT UNDER THE EEC TREATY

When the negotiations started on establishing the European Economic Community (EEC), the court system became a central issue again. The main question was whether a single court should serve all the three communities – which based on the Spaak Committee report^[14] facilitated the preservation of the integration efforts – or the proposed EEC should have a separate Court of Arbitration constituted by technical experts since the new organisation – based on the experiences of the failed negotiations on the European Defence Community and the European Political Community^[15] – would be more of a technical integration without pronounced federal intents. Again, the French were against a permanent court. Their foreign minister, Georges Vedel, argued that an ad hoc tribunal would be sufficient to settle the possible institutional issues. Eventually, the parties agreed that the CJEU would serve the three communities. However, some of its competences were curbed – in Lagrange's view – as a punishment

[10] Article 41 of the ECSC Treaty: 'The Court shall have sole jurisdiction to give preliminary rulings on the validity of a c t s of the High Authority and of the Council where such validity is in issue in proceedings brought before a national court or tribunal.'

[11] Lagrange, 1979, 6.; Rasmussen, 2008, 83-84.

[12] Rasmussen, 2008, 83.

[13] 'What must be avoided – and this is a danger which becomes apparent as cases under Article 177 multiply – is that this Court, under the guise of interpretation, might more or less substitute itself for the national court which, let us not forget, retains jurisdiction to apply the Treaty and the regulations of the Community which have been incorporated into national law by ratification. Finding a clear-cut division between application and interpretation is indeed one of the most delicate problems posed by Article 177, all the more so because this dividing line corresponds to that of the jurisdiction of the Community Court and the national courts, a problem which no court has had the task of resolving in case of conflict.' See Case 6-64, *Costa v E.N.E.L.*, Opinion of Advocate General Maurice Lagrange, 25 June 1964, para. I/B.

[14] The Brussels Report, The General Common Market, 21 April 1956 (Unofficially referred to as the Spaak Report).

[15] For a detailed introduction of the process, see Rasmussen, 2008, 79-83.

for the early ‘activism’ under the ECSC Treaty:^[16] The locus standi of individuals was narrowed under Article 173 of the EEC Treaty^[17] – compared to those under Article 33 of the ECSC Treaty^[18] –, and also the Commission was given full discretion to decide on bringing the Member States’ infringements before the CJEU, which is evident from comparing the wording of the ECSC and EEC Treaties.^[19] On the other hand, Article 177 of the EEC Treaty,^[20] inspired by the Italian constitutional system and recommended by Nicola Catalano – member of the Italian delegation and later judge of the CJEU^[21] – gave a tool to the CJEU that was clearly underestimated by the negotiators.^[22] It is worth mentioning that Giangaleazzo Stendardi an Italian law professor – who later represented Mr. Costa in the *Costa v. ENEL* case^[23] –, was of the view that the preliminary ruling procedure could

[16] In its order brought in joined Cases 7/54 and 9/54 (*Groupement des industries sidérurgiques luxembourgeoises* of 23 April 1956) the CJEU ingeniously combined Articles 33, 35 and 88 of the Treaty – action for annulment, action for failure to act and infringement procedures, respectively – based on a purely literal interpretation of Article 33 (7), to allow a group of iron and steel undertakings to challenge the legality of a High Authority decision which refused to find that a Member State had failed to fulfil its obligation under Community law. See Lagrange, 1979, 6-7.

[17] Article 173 of the EEC Treaty: ‘The Court of Justice shall review the lawfulness of acts other than recommendations or opinions of the Council and the Commission. For this purpose, it shall be competent to give judgment on appeals by a Member State, the Council, or the Commission on grounds of incompetence, of errors of substantial form, of infringement of this Treaty or of any legal provision relating to its application, or of abuse of power. Any natural or legal person may, under the same conditions, appeal against a decision addressed to him or against a decision which, although in the form of a regulation or a decision addressed to another person, is of direct and specific concern to him.’

[18] Article 33 of the EEC Treaty: ‘The Court shall have jurisdiction in actions brought by a Member State or by the Council to have decisions or recommendations of the High Authority declared void on grounds of lack of competence, infringement of an essential procedural requirement, infringement of this Treaty or of any rule of law

relating to its application, or misuse of powers. [...] Undertakings or the associations referred to in Article 48 may, under the same conditions, institute proceedings against decisions or recommendations concerning them which are individual in character or against general decisions or recommendations which they consider to involve a misuse of powers affecting them.’

[19] Article 88 of the ECSC Treaty: ‘[...] If these measures should prove inoperative, the High Authority will lay the matter before the Council’; Article 169 of the EEC Treaty: ‘[...] If such State does not comply with the terms of such opinion within the period laid down by the Commission, the latter may refer the matter to the Court of Justice.’ – Italics added by the author.

[20] Article 177 of the EEC Treaty: ‘The Court of Justice shall be competent to make a preliminary decision concerning: (a) the interpretation of this Treaty; (b) the validity and interpretation of acts of the institutions of the Community; and (c) the interpretation of the statutes of any bodies set up by an act of the Council, where such statutes so provide. Where any such question is raised before a court or tribunal of one of the Member States, such court or tribunal may, if it considers that its judgment depends on a preliminary decision on this question, request the Court of Justice to give a ruling thereon. Where any such question is raised in a case pending before a domestic court or tribunal from whose decisions no appeal lies under municipal law, such court or tribunal shall refer the matter to the Court of Justice.’

[21] Tommaso, 2023, 5-15.

[22] Rasmussen, 2008.

[23] CJEU, C-6/64, *Flaminio Costa v E.N.E.L.*, Judgment, 15 July 1964.

help tackle the rule of law issues within his country, Italy.^[24] The recent rule of law clashes with the CJEU and certain Member States' constitutional courts have clearly proved him right.^[25]

With the new competences, the CJEU under the EEC Treaty – which under the ECSC Treaty displayed a rather restrictive attitude towards international law – became the quasi 'constitutional court' of the EU.^[26] The literature offers two mainstream theories for this turn: Eric Stein in his 1981 study^[27], argued that it was the Legal Service of the High Authority – later called the Legal Service of the Commission of the European Economic Community –, which advocated its pro-integration agenda before the Commission and finally through the Commission before the CJEU. Hjalte Rasmussen, in his 1986 book^[28], argued that the CJEU's current influential role is attributable to its judicial activism. The truth lies somewhere in between, as more recent research show: Morten Rasmussen – based on the recently opened CJEU archives – argues that Stein was more than right; however, the CJEU, which stripped of its initial conservative perception of international law – unintentionally facilitated by the change in the composition of the court – became 'activist' and started to utilise the preliminary ruling procedure, a new competence added by the EEC Treaty. As Weber argues, the CJEU found the 'constitutional identity' of the EU legal order in the unrestricted primacy.^[29]

Within the Legal Service of the High Authority a body based on collegial decision making, Michel Gaudet – former member of the Conseil d'Etat with a strong pro-integration commitment – soon became an influential actor, which influence lasted long: later, when he was the leader of the Legal Service of the Commission of the European Economic Community^[30] he was nicknamed as the 'Eleventh Commissioner'.^[31] His colleagues at the Legal Service like shared his pro-integration attitude. Other influential persons from the network of lawyers contributed to the deepening of the integration, among others, Walter Much, the member of the German delegation that negotiated the 'Paris Treaty', and the first two Advocate

[24] In his view, an activist conception of the rule of law was the solution to tackle the remainders of the Fascist era's legal provisions that hindered the creation of a real market economy and were contrary to the Founding Treaties. See Arena, 2019, 1020-1022.

[25] Please see Budai, 2024, 19–44.

[26] It was also facilitated by the fact that the ECSC Treaty, being a *traité loi* ('law making treaty') defined the competences of Community institutions more precisely. By contrast, the EEC Treaty, being a *traité cadre* (framework treaty) sets broad objectives to be achieved progressively by national administrations. See Chamon, 2010, 297-298.

[27] Stein, 1981, 1-27., 24.

[28] Rasmussen, 2024.

[29] Weber, 2022, 70-71.

[30] Gaudet later became the director of the Legal Service of the EEC's Commission and after the Merger Treaty entered into force the director of the Legal Service of the Commission of the European Communities. – See ICC International Court of Arbitration Bulletin.

[31] Although the 'Hallstein Commission' only consisted of nine commissioners.

Generals of the CJEU, Maurice Lagrange^[32] and Karl Roemer. Much in his 1952 study^[33] argued that the Paris Treaty was constitutional in its nature and that the ECSC was a step towards creating a federal state. Lagrange and Roemer were of the view that the constitutional nature of the CJEU is not rooted in some teleological interpretation, but in its role under the Paris Treaty as an administrative court, aimed at protecting the rights and freedoms of the citizens against the executive power,^[34] which was displayed in the opinion of Roemer in the Mero-ni-case^[35] and later Lagrange's opinion in the Costa-case.^[36]

III. THE VAN GEND EN LOOS DECISION

The real milestone was the Van Gend en Loos case, in which the CJEU became 'the constitutional court' of the EU by creating the principle of direct applicability.^[37] The Legal Service of the Commission recognised the importance of the case and Gaudet drafted three different interpretations of the case and their outcomes: the first two were based on conservative interpretation of international law and rejected the direct effect of Article 12, which according to the Legal Service would have had negative consequence on the future of the integration: the enforcement of European law would depend on national governments, and the legal protection of citizens in the common market would be weak. The third interpretation proposed that clearly formulated treaty stipulations (e.g., Article 12) should have internal effect in the legal orders of the Member States and primacy *vis-à-vis* national legislation, whether antecedent or posterior. In the Legal Service's view, this was needed to create a coherent and solid legal order for the common market and the protection of national citizens. The Legal Service made

[32] Lagrange was a colleague of Gaudet at the Conseil d'Etat – and a friend –, who recommended Gaudet to Jean Monnet for the position at the Legal Service of the High Authority.

[33] Much, 1952, 105.

[34] Rasmussen, 2008, 85.; Rasmussen, 2012, 378-379.

[35] Advocate General Roemer took the view that, in a modern State founded on the rule of law, generally accepted conditions should be established on the delegation of the administrative powers of public authorities to private associations. First, the delegation must be based on law, which specifies the content of the delegation precisely and provides a sufficient level of control for the delegator. Second, a complete system of legal protection against the measures adopted by these associations must exist. Legal protection may be achieved by assimilating associations' decisions to those issued by the public authorities to make them subject of review according to the general rules of administrative law. See CJEU, C-9/56, Meroni & Co., Industrie Metallurgiche, SpA v High Authority [...], Opinion of Advocate General Karl Roemer, 9 March 1958. For an analysis in the literature, please see Chamon, 2010, 281-305.; Teleki, 2023, 234.

[36] See: Case 6-64, Costa v E.N.E.L., Opinion of Advocate General Maurice Lagrange, 25 June 1964, para. I/B.

[37] It is worth mentioning that according to Lagrange, it was already established in the above mentioned 7/54 and 9/54 cases; See also: Lagrange, 1979, 9-10.

it clear how important the case at hand was. Employing a teleological interpretation of the Treaties, the Legal Service argued that the nature of the Communities went beyond customary international law, constituting a proper *Droit Communautaire*, which is not applicable only among governments. This assertion was based both on the special institutional and legal character of the Communities and the far-reaching nature of the Common Market. The Legal Service's interpretation was close to a federal model, where all European legal norms would have direct effect, thus could be invoked before national courts. However, the Legal Service cautiously avoided going into details, arguing that it was for the CJEU to decide which European legal norms had an internal effect.^[38] The Commission picked the third option and advocated it before the CJEU, which was not surprising as the then-president, Walter Hallstein, shared Gaudet's views and gave plenty of rope to the director of the Legal Service regarding the Commission's submissions to the CJEU.^[39]

However, something else was needed for the U-turn of the CJEU besides the arguments of the Legal Service: a change in the composition of the Court, by which the nominating governments unintentionally changed the balance of conservative international lawyers – who most probably would have refuted the direct applicability of a classic international treaty^[40] – and pro-integration judges within the body that resulted in a 4:3 vote in favour of direct applicability. Without the two new, judges with federalist views, namely Robert Lecourt and Alberto Trabucchi – who persuaded Rino Rossi and Louis Delvaux^[41] –, the CJEU presumably would have ruled in line with the arguments of Belgium, Germany, the Netherlands, the opinion of Advocate General Roemer,^[42] and the draft judgment made by judge-rapporteur Léon Hammes,^[43] that is against the direct

[38] Rasmussen, 2012, 386-388.

[39] Pokol, 2019, 138.

[40] As Morten Rasmussen argues – based on the reminiscence of the then staff members – Otto Riese, Jacques Rueff, and Adrianus van Kleffens were the charismatic personalities within the CJEU. Considering Riese's adherence to textual interpretations based on international law and the administrative and diplomatic experiences of Van Kleffens and Rueff, it is not surprising that the Court did not adopt a teleological methodology or a federal understanding of European law advocated by the Legal Service of the Commission. See Rasmussen, 2012, 380.

[41] Based on an interview with Paolo Gori, the référendaire of Catalano and then Trabucchi, the two Italian judges Catalano and Rossi did not get along well, which among others was attributable to Catalano's difficult personality. Trabucchi – who was the opposite of Catalano in this regard – found the common tone with Rossi from the very beginning. See Tommaso, 2023, 12.; Rasmussen, 2014, 148.; Rasmussen, 2012, 389.

[42] CJEU, C-26/62, *van Gend & Loos v Netherlands*, Opinion of Advocate General Karl Roemer, 12 December 1962.

[43] The president of the CJEU André Donner and Otto Riese took side with Hammes. See Rasmussen, 2012, 389.

applicability of Article 12, just like in the earlier Bosch-case^[44] in which the ‘pre-1962 set-up’ CJEU – despite the Legal Service submitted very similar arguments to those were submitted in the Van Gend en Loos^[45] – ruled against the direct applicability of Article 85 of the EEC Treaty per the case at hand.^[46] The above proves Peter Hilpold’s argument that the constitutional courts and the CJEU are so-called ‘border organs’ (‘Grenzorgane’), which operate on the line between law and politics. As we have seen from the rule of law debates between the CJEU and some member states’ Constitutional Courts^[47], the composition of these courts and their chambers may determine or at least influence the court’s ideological stance and therefore sometimes these courts are ‘packed’ intentionally. However, as Morten Rasmussen points out, this was not the case in changing the Italian judge in the middle of his term, and was most obviously not the intention of the anti-federalist Charles de Gaulle.^[48] It is claimed that Alberto Trabucchi was nominated because his brother was the Minister of Finance. As a private law professor at the Università degli studi di Padova, he was not a likely candidate. As for the new French judge, de Gaulle had first offered René Cassin the possibility, but he was found to be too old. De Gaulle’s new candidate was Robert Lecourt, an old friend with a different worldview. According to Morten Rasmussen, this demonstrates the extent to which de Gaulle – or the person who recommended Lecourt to him – remained ignorant about the legal dimension of European integration and the potential vested in the CJEU.^[49]

In its internal assessment of the ruling in Van Gend en Loos, the Legal Service was generally satisfied with the outcome, but it was also noted that the question of primacy remained unsettled by the CJEU.^[50] Why was this such an im-

[44] CJEU, C-13/61, *Kledingverkoopbedrijf de Geus en Uitdenboger v Robert Bosch GmbH and Maatschappij tot voortzetting van de zaken der Firma Willem van Rijn*, Judgment 6 April 1962; It is worth mentioning that the Bosch case was the first ever preliminary procedure before the CJEU. For a detailed analysis of the case, please see van Leeuwen, 2018, 408-421.

[45] Rasmussen, 2014, 136-163.

[46] However, the picture is more complex. While it is true that unlike in the Van Gend en Loos, the CJEU did not avail itself to elaborate on the Legal Service’s argument regarding the *sui generis* nature of the community law and – as mentioned above – per case excluded the direct applicability of Article 85, in theory the CJEU did not exclude it: ‘[...] raises the question whether Article 85 has been applicable from the time of entry into force of the Treaty. The answer to this question must in principle be in the affirmative.’ See CJEU, C-13/61, *Bosch*, Judgment 6 April 1962, Grounds of Judgment, point ‘B’.

[47] See Marinkás, 2024.

[48] It is worth mentioning, however in a letter written by Gaudet to Donald Swatland – one of those American lawyers who advised the Founding Fathers on certain institutional issues – Gaudet contemplated that maybe a change in the Court’s composition would induce a change in its attitude, namely it would be using all its capacities and do a ‘statement job’, that is acknowledging and completing the *sui generis* ‘European legal order’, some of which’s elements were turned down at the negotiation tables. However, he quickly dismissed the idea, since it was far beyond his power. See the letter of Michel Gaudet to Donald Swatland (dated: 31 December 1957). Published in: Bailleux, 2013, 371-375.

[49] Rasmussen, 2008, 91-92.

[50] *Affaire 26/62, Service juridique des exécutifs européens, Bruxelles, le 25 février 1963, Note à l’attention de MM. les membres de la Commission, HAC.BAC 371/1991.*

portant issue? An explanation is provided by Advocate General Lagrange in his opinion delivered in the next milestone case: *Costa v. E.N.E.L.* Lagrange argued that while under the Treaties, the Community institutions were accountable for transgressing their competence before the CJEU – which was entitled to annul or declare their acts illegal–, no guaranties existed for a scenario in which the Member States' authorities acted beyond their competences. In Lagrange's view, the primacy of EU law provided a solution for this 'constitutional' issue. It was a handy solution considering that it was already established in France, the Netherlands, Luxembourg, and Belgium was about to establish it at the time. As for Germany and Italy, Lagrange did not see it as impossible for their supreme courts to accept the principle of supremacy.^[51]

The CJEU in its *Costa*-judgment ruled – in line with the recommendation of the Commission – that the preliminary reference was admissible. Even though the Italian domestic law at hand was found to be in conformity with Community law, the principle of primacy was added. The CJEU argued that primacy had already been accepted by the Member States when they ratified the Treaties. The silence of the EEC Treaty with regard to the principle of primacy was circumvented by the Court by emphasizing the special nature of the Community: its 'unlimited duration', its own 'personality' and 'legal capacity', as well as 'real powers stemming from a limitation of sovereignty or transfer of powers from the states to the community'. Probably the most convincing argument was that if Member States were allowed to replace European law with subsequent domestic legislation, it would render Article 189 of the EEC Treaty – on the direct effect of regulations – meaningless and would have resulted in an uneven application of Community law, giving rise to a discrimination on basis of nationality, which was prohibited under Article 7 Article of the EEC Treaty. By ruling so, the CJEU laid the cornerstone for a new Community legal order of a semi-federal character. The CJEU still needed to convince national courts to apply these doctrines, however.^[52]

IV. SUMMARISING THOUGHTS

The study explored and introduced those factors that facilitated the CJEU – originally created as a supranational administrative court – to evolve into the quasi 'constitutional court' of the integration. Besides the historical and political factors, namely the mutual hope and enthusiasm 'to end all wars' through the European peace project, and the legal factors (e.g., the hidden potential in the preliminary ruling procedure), it was the personal factor that contributed most

[51] Case 6-64, *Costa v E.N.E.L.*, Opinion of Advocate General Maurice Lagrange, 25 June 1964, para. I/B; Rasmussen, 2008, 96.

[52] Rasmussen, 2008, 96-97.

to the CJEU's evolution through the first decade of its functioning. The personal conviction and faith of Michel Gaudet and his fellow colleagues in a federal Europe and their systematic, planned efforts – such as establishing the CJEU's ruling on the direct applicability and primacy of community law – played an important role. They were convinced that what was left out of the Treaties could be made part of the community law through the judgments of the CJEU. By the end of the day, they were right. Likewise, the preliminary ruling procedure, which was proposed by Nicola Catalano and perceived as a tool for protecting the rule of law by Giangaleazzo Stendardi, lived up to expectations. Sometimes, however unintentional acts were needed to further facilitate the CJEU's evolution: it happened that an otherwise talented and sharp-sighted politician, Charles De Gaulle, seriously underestimated the potential power vested into the CJEU by the Founding Treaties and appointed Robert Lecourt as a judge. Lecourt's views were the total opposite of the French government's at the time. Lecourt, together with the other newly appointed judge Alberto Trabucchi, who shared Lecourt's federalist views, convinced two other judges – in which Trabucchi's personality played an important role – to decide in favour of the direct applicability in the 1962 Van Gend en Loos judgment. As a result, the very same Court, which earlier, in its 'pre-1962 setup', rejected the notion of direct applicability in its 1961 Bosch judgment, a year later voted in favour with a 4:3 ratio. All of these examples prove the importance of personal factors in shaping the CJEU into the court we know today.

CITATION

- Marinkás, György. „How a ‘Supranational Administrative Court’ Became the Quasi ‘Constitutional Court’ of the European Integration? – Certain Aspects of the CJEU's Early Years.” *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 17, no. 4, 2025, pp. 105-117. <https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-4.105>

BIBLIOGRAPHY

- Arena, Amedeo (2019): From an Unpaid Electricity Bill to the Primacy of EU Law: Gian Galeazzo Stendardi and the Making of Costa v. ENEL. In: *The European Journal of International Law*. 30(3). DOI: <https://doi.org/10.1093/ejil/chz056>.
- Bailleux, Julie (2013): Michel Gaudet, a Law Entrepreneur: the Role of the Legal Service of the European Executives in the Invention of Ec Law and the Birth of the Common Market Law Review. In: *Common Market Law Review*. Vol. 50/2013. DOI: <https://doi.org/10.54648/cola2013052>.
- Budai Péter (2020): A new theoretical framework of the law of intergovernmental organizations and its applicability to the European Union. In: *Pécs Journal of International and European Law*. No. 1/2020.

- Budai Péter (2024): Guy Fiti Sinclair's Approach and its Application to EU Law: the Development of the Rule of Law as a Case Study. In: *ELTE Law Journal*. No. 1/2024. DOI: <https://doi.org/10.54148/ELTELJ.2024.1.19>.
- Chamon, Merijn (2010): EU Agencies: Does the Meroni Doctrine Make Sense? In: *Maas-tricht Journal of European and Comparative Law*. Vol. 17/2010, Issue 3. DOI: <https://doi.org/10.1177/1023263X1001700304>.
- Derlén, Mattias – Lindholm, Johan (2017): Peek-A-Boo, It's a Case Law System! Comparing the European Court of Justice and the United States Supreme Court from a Network Perspective. In: *German Law Journal*. Vol. 18/2017. DOI: <https://doi.org/10.1017/s2071832200022100>.
- Hilpold, Peter (2021): So Long Solange? The PSPP Judgment of the German Constitutional Court and the Conflict between the German and the European 'Popular Spirit'. In: *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*. Vol. 23/2021. DOI: <https://doi.org/10.1017/cel.2021.3>.
- Hirschl, Ran (2004): *Towards Juristocracy. The Origins and Consequences of the New Constitutionalism*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, USA.
- ICC International Court of Arbitration Bulletin. Vol. 14/2003, No. 1. (Available at: <https://jsumundi.com/en/document/publication/en-michel-gaudet>).
- Lagrange, Maurice (1979): The Court of Justice of the European Communities from the Schuman Plan to the European Union. In: *Mélanges Fernand Dehousse*. Vol. 2/1979.
- Marinkás György (2024): Current Issues of the (Unconditional) Primacy of Eu Law in the Case-law of the Constitutional Courts of Germany, Hungary and Romania. *CBPE*. 27 May 2024. (Available at: <https://cbpe.pl/current-issues-of-the-unconditional-primacy-of-eu-law-in-the-case-law-of-the-constitutional-courts-of-germany-hungary-and-romania/>. Accessed on: 9 June 2025).
- Much, Walter (1952): *Die Amtshaftung im Recht der Europäischen Gemeinschaft für Kohle und Stahl: auf der Grundlage einer rechtsvergleichenden Untersuchung der Amtshaftungssysteme in Deutschland und in Frankreich*. Klostermann, Frankfurt am Main, Germany.
- Pavone, Tommaso (2023): Making the European Court Work: Nicola Catalano and the Origins of European Legal Integration (January 27, 2023). In: Gallo, Daniele – Mastroianni, Roberto – Nicola, Fernanda G. – Cecchetti, Lorenzo (eds.): *The Italian Influence on European Law: Judges and Advocates General, 1952–2000*. Hart Publishing, Oxford, United Kingdom. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4339824>.
- Pokol Béla (2019): *Európai jurisztokrácia – Az Európai Unió jurisztokratikus szerkezetének kérdései*. Dialóg Campus, Budapest.
- Rasmussen, Hjalte (1986): *On Law and Policy in the European Court of Justice*. Brill – Nijhoff, Leiden, The Netherlands. DOI: <https://doi.org/10.1163/9789004639966>.
- Rasmussen, Morten (2008): The Origins of a Legal Revolution – The Early History of the European Court of Justice. In: *Journal of European Integration History*. Vol. 14/2008. DOI: 10.5771/0947-9511-2008-2-77.
- Rasmussen, Morten (2012): Establishing a Constitutional Practice of European Law: The History of the Legal Service of the European Executive, 1952–65. In: *Contemporary European History*. Vol. 21/2012, Issue: 3. DOI: 10.1017/S0960777312000252.
- Rasmussen, Morten (2014): Revolutionizing European law: a history of the Van Gend en Loos judgment. In: *International Journal of Constitutional Law*. Vol. 12/2014, Issue 1. DOI: <https://doi.org/10.1093/icon/mou006>.

- Schimmelfennig, Frank – Winzen, Thomas (2020): *Ever Looser Union? Differentiated European Integration Oxford*. Oxford University Press, Oxford, United Kingdom. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198854333.001.0001>.
- Stein, Eric (1981): Lawyers, Judges and the Making of a Transnational Constitution. In: *The American Journal of International Law*. Vol. 75/1981, Issue 1. DOI: <https://doi.org/10.2307/2201413>.
- Teleki Bálint (2023): *Az „ügynökségesedés” tendenciája az Európai Unióban és annak hatásai az uniós és a magyar közigazgatásra*. Doktori (PhD) értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest.
- Van Leeuwen, Karin (2018): Paving the road to ‘legal revolution’: the Dutch origins of the first preliminary references in European law (1957–1963). In: *European Law Journal*. Vol. 24/2018, Issue 6. DOI: <https://doi.org/10.1111/eulj.12296>.
- Várnay Ernő (2017): Az Európai Bíróság és a bírói aktivizmus délibábja. In: *Állam- és Jogtudomány*. 2017/2. sz.
- Weber, Ferdinand (2022): The Identity of Union Law in Primacy: Piercing Through Euro Box Promotion and Others. In: *European Papers 2022*. Vol. 7/2022, No. 2. DOI: 10.15166/2499-8249/597.

Szerényi Gábor grafikája

MENYHÁRT ÁDÁM

A tévedés szabályai az osztrák jogban

"Der Irrtum ist wesentlich, wenn der Erklärende ohne ihn das Geschäft nicht geschlossen hätte."^[1]

/Helmut Koziol – Rudolf Welser/

ABSTRACT

This study examines the normative framework governing mistakes under Austrian private law, alongside its doctrinal interpretation and practical application. It compares the original text of the Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB, Austrian Civil Code) with the current statutory provisions and analyses the various categories of mistakes recognized in Austrian jurisprudence. These categories include mistakes in declarations (Erklärungsirrtum), mistakes in the content of the contract (Geschäftsirrtum), and mistakes in motive (Motivirrtum). Particular attention is given to the distinction between essential and non-essential mistakes, the circumstances under which mistakes arise and can be identified, and the legal consequences that follow from them. The concluding section provides a comparative analysis of the provisions on mistakes in the German Bürgerliches Gesetzbuch (BGB, German Civil Code) and the Austrian ABGB, highlighting their similarities and differences.

Keywords: mistake ■ ABGB ■ contract ■ mistakes in declarations
■ mistakes in motive ■ essential mistakes ■ BGB

I. BEVEZETÉS: AZ ABGB TÉVEDÉSRE VONATKOZÓ EREDETI NORMASZÖVEGE

Jelen tanulmány az osztrák polgári jognak a tévedésre, mint szerződéses érvénytelenségi okra vonatkozó szabályozásába és annak tudományos értékelésébe ad bepillantást.

[1] Koziol – Welser, 1992, 126.

Az osztrák *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (a továbbiakban: ABGB) a maga 1811-es keletkezésével a legrégebbi, még hatályban lévő polgári törvénykönyv a német nyelvű jogterületen. Mint ismeretes, a kódex megszületését számos tervezet előzte meg, az első 1753-as indíttatású, az őstervezet, az ún. *Urentwurf* – melynek atyja Martini – 1796-ban, Galíciában hatályba is lépett, a végleges ABGB-szöveg-változat azonban már Franz von Zeiler vezérletével készült el, a törvénytörvény 1811. június 1.-én került kihirdetésre, és 1812-től lépett hatályba.^[2]

Az ABGB-re a bécsi természetjogász, Martini nézetei erőteljesen hatottak. Az ALR-hez hasonlóan az ABGB is természetjogi szellemben született, azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy míg az előbbi a wolfi természetjogi alapokon, addig utóbbi a kanti filozófia által is befolyásolt, XIX. század eleji természetjogi téziseken nyugodott. A kódex a tévedést nem az általános részben szabályozta, hanem elszórtan, a dologi jogi, az öröklési jogi és a kötelmi jogi részekben.

A kötelmi jogi szerződéses ügyletek körében az ABGB eredeti szövege a tévedés vonatkozásában így szólt:

871. §: „Ha a fél a másik szerződő fél téves tájékoztatása alapján tévedésben van és a tévedés – a szerződő felek eredeti szándékából és nyilatkozataiból következően – a szerződés fő tárgyára vagy annak lényeges tulajdonságára vonatkozik, a tévedő fél terhére a szerződésből nem fakad semmiféle kötelezettség.”^[3]

872. §: „Amennyiben azonban a tévedés nem a szerződés fő tárgyára ill. annak nem valamely lényeges tulajdonságára irányul, hanem csak egy mellékkörülményre, akkor a szerződés érvényben marad, ha mindkét fél a szerződés fő tárgyát akarta és a mellékkörülményeket kifejezetten nem szándékozták az ügylet részévé tenni; ebben az esetben a tévedő fél csak kártérítést követelhet a tévedés okozójától.”^[4]

873. §: „Ugyanezek a szabályok alkalmazandók a személyben való tévedés azon esetére is, amikor elszólás történt, ha a felek e nélkül a szerződést egyáltalán nem kötötték volna meg vagy azt nem ilyen tartalommal hozták létre.”^[5]

876. §: „Ha a fél kizárólag egyedül hibáztatható az elszólásáért, a szerződés érvényes marad, kivéve, ha a másik félnek a tévedést a körülményekből következően nyilvánvalóan fel kellett volna ismernie.”^[6]

[2] Az ABGB keletkezésének rövid történetét ld. Lábady, 1998, 61-63.

[3] § 871: „Wenn ein Theil von dem anderen Theile durch falsche Angaben irregeführt worden, und der Irrthum die Hauptsache oder eine wesentliche Beschaffenheit derselben betrifft, worauf die Absicht vorzüglich gerichtet und erklärt worden; so entsteht für den Irreführten keine Verbindlichkeit.”

[4] § 872: „Betrifft aber der Irrthum weder die Hauptsache, noch eine wesentliche Beschaffenheit derselben, sondern nur einen Nebenumstand, so bleibt der Vertrag, insofern beide Teile in den Hauptgegenstand gewilliget und den Nebenumstand nicht als vorzügliche Absicht erklärt haben, noch immer gültig; allein dem Irreführten ist von dem Urheber des Irrthumes die angemessene Vergütung zu leisten.”

[5] § 873: „Eben diese Grundsätze sind auf den Irrthum in der Person desjenigen, welchem ein Versprechen gemacht worden ist, anzuwenden, insofern ohne den Irrthum der Vertrag entweder gar nicht oder doch nicht auf solche Art errichtet worden wäre.”

[6] § 876: „Wenn der versprechende Teil selbst und allein an seinem wie immer gearteten Irrthume Schuld ist, so besteht der Vertrag, es wäre denn, dass dem annehmenden Teil der obwaltende Irrthum offenbar aus den Umständen auffallen musste.”

A kódex 901. §-a szabályozza az indokban való tévedést is, amely szerint az csak akkor lényeges, ha az indok a jogügylet részének minősül, ellenkező esetben a másik fél számára rejtve maradó indok, ill. az ebben való tévedés irreleváns.

Az ABGB eredeti szabályozása abból a gondolatból indult ki, hogy a nyilatkozat címzettjének megvan az a „joga”, hogy a számára tett nyilatkozatot a nyilatkozattevő akaratával egyezőnek tartsa.^[7] Önmagában nem elegendő a téves akaratnyilatkozat az ABGB szerint ahhoz, hogy a tévedés lényegesnek minősüljön, hanem szükséges egy különleges körülménynek a fennállása is annak érdekében, hogy a tévedés a jogügylet érvénytelenségét eredményezze.^[8] Utóbbi körülmény két eltérő esetben valósulhat meg az ABGB szerint:^[9]

- Abban az esetben, amikor a tévedés a másik fél téves tájékoztatásán (*falsche Angabe*) alapul (ABGB 871-872. §§).
Ilyenkor az volt mindössze eldöntendő – legalábbis Pfersche^[10] szerint –, hogy a nyilatkozat címzettjének tévedését a nyilatkozó fél téves tájékoztatása okozta-e vagy sem, ha igen, akkor a szerződés megtámadható (*anfechtbar*), és annak sikeressége esetén érvénytelen (*ungültig*). A szerződés érvénytelenítéséhez a kódex szövege alapján az is szükségeltetik, hogy a másik fél által okozott tévedés a szerződés fő tárgyára (*Hauptsache*) vagy annak lényeges minőségi körülményére vonatkozzon. Amennyiben a tévedés lényegtelen, akkor a szerződés érvényes lesz, legfeljebb a tévedő fél lesz jogosult kártérítést követelni a tévedés okozójától.
- Akkor, ha a nyilatkozat címzettjének a tévedését a vele szerződő fél ismerte vagy a körülményekből következően ismernie kellett volna, a tévedő felet saját nyilatkozata nem köti (ABGB 876. § 2. félmondat). Ha azonban a fél egyedül saját magának köszönheti tévedését, és nem állnak fenn a fent említett körülmények, akkor a szerződés érvényes marad. Oebike^[11] szerint ez a törvényi megoldás a szerződő felek érdekkonfliktusának teljesen új megközelítését jelentette. A kódex szövegéből ugyan is egyértelmű, hogy előtérbe került a nyilatkozat címzettjének érdekvédelme, amely abban nyilvánul meg, hogy ha a tévedést nem maga okozta, akkor a felé tett nyilatkozatot úgy kell interpretálni, ahogyan az a nyilatkozat tartalmából általában következik. Ebben az esetben a nyilatkozatot a szavak általános jelentése alapján – tekintet nélkül a nyilatkozó téves, látens belső akaratára – kell értelmezni.

[7] Megjegyzem, mivel a nyilatkozó akarata a címzett számára a másik fél nyilatkozatából derül csak ki – lévén, az akarat mindaddig, míg ki nem nyilatkoztatják, látens –, ez az ABGB-beli felfogás teljességgel logikus.

[8] Pfersche, 1891, hivatkozik rá: Oebike, 1935, 23., 84. lábjegyzet.

[9] Pfersche, 1891, 160., hivatkozik rá: Oebike, 1935, 23., 85. lábjegyzet.

[10] Pfersche, 1891, 163., hivatkozik rá: Oebike, 1935, 23., 86. lábjegyzet.

[11] Oebike, 1935, 24.

II. AZ ABGB TÉVEDÉSRE VONATKOZÓ HATÁLYOS NORMASZÖVEGE

Az ABGB 1915 és 1917 között három erős, novelláris változtatáson esett át, és a tévedésre vonatkozó szabályok is lényegesen megváltoztak. A kódex jelenleg hatályos normaszövege a következőképpen szól:

871. § (1) „Amennyiben a fél az általa vagy a másik fél által tett szerződéses nyilatkozat tartalmában téved és a tévedés a szerződés tárgyára vagy annak valamely, a felek által kiváltképpen jelentősnek tartott és kinyilvánított lényeges tulajdonságára vonatkozik, akkor a szerződésből nem fakad kötelező erő, feltéve, ha a tévedést a másik fél okozta vagy azt a körülményekből következően nyilvánvalóan fel kellett volna ismernie, vagy még idejében tájékoztatnia kellett volna arról a felet.”^[12]

(2) „Ha a fél olyan körülményben tévedett, amely vonatkozásában a másik felet a hatályos jogszabályi előírások alapján tájékoztatási kötelezettség terhelte, a tévedés a szerződés tartalmában valónak fog minősülni és nem egyszerűen a szerződés indokában vagy céljában történőnek.”^[13]

872. § „Ha azonban a tévedés nem a szerződés tárgyára és nem is annak valamely lényeges tulajdonságára, hanem valamely mellékkörülményére irányul, a szerződés érvényes marad addig, ameddig mindkét fél egyetért a szerződés fő tárgyában és a mellékkörülményt nem tartotta kifejezetten lényegesnek: ebben az esetben egyedül a tévedő fél követelhet kártérítést a tévedés okozójától.”^[14]

873. § „Fenti rendelkezések alkalmazandók a személyben való tévedés azon esetére is, amikor a tévedés egy elszólás eredményeképpen alakul ki, ha a felek a tévedés nélkül a szerződést egyáltalán nem vagy nem ilyen formában kötötték volna meg.

Személyben való tévedésnek minősül minden olyan eset is, amikor a tévedés egy szolgáltatás nyújtásához szükséges közigazgatási jogi hatáskör létezésére irányul.”^[15]

[12] § 871. (1) „War ein Teil über den Inhalt der von ihm abgegebenen oder dem anderen zugegangenen Erklärung in einem Irrtum befangen, der die Hauptsache oder eine wesentliche Beschaffenheit derselben betrifft, worauf die Absicht vorzüglich gerichtet und erklärt wurde, so entsteht für ihn keine Verbindlichkeit, falls der Irrtum durch den anderen veranlasst war, oder diesem aus den Umständen offenbar auffallen musste oder noch rechtzeitig aufgeklärt wurde.”

[13] § 871. (2) „Ein Irrtum eines Teiles über einen Umstand, über den ihn der andere nach geltenden Rechtsvorschriften aufzuklären gehabt hatte, gilt immer als Irrtum über den Inhalt des Vertrages und nicht bloss als solcher über den Bewegungsgrund oder den Endzweck.”

[14] § 872. „Betrifft aber der Irrtum weder die Hauptsache, noch eine wesentlich Beschaffenheit derselben, sondern einen Nebenumstand; so bleibt der Vertrag, insofern beide Teile in den Hauptgegenstand gewilligt, und den Nebenumstand nicht als vorzügliche Absicht erklärt haben, noch immer gültig: allein dem Irreführten ist von dem Urheber des Irrtumes die angemessene Vergütung zu leisten.”

[15] § 873. „Eben diese Grundsätze sind auch auf den Irrtum in der Person desjenigen, welchem ein Versprechen gemacht worden ist, anzuwenden; insofern ohne den Irrtum der Vertrag entweder gar nicht, oder doch nicht auf solche Art errichtet worden wäre.

Als Irrtum in der Person gilt jedenfalls der Irrtum über das Vorhandensein einer erforderlichen verwaltungsrechtlichen Befugnis zur Erbringung der Leistung.”

875. § „Amennyiben a felek bármelyikét egy harmadik személy ... tévedésbe ejti, a szerződés érvényes marad. Csak abban az esetben lehet a szerződést a 870-874. §§-ra való hivatkozással megtámadni, ha a másik szerződő fél a tévedésbe ejtő magatartásban részt vett vagy arról nyilvánvalóan tudnia kellett volna.”^[16]

Ha összevetjük az ABGB-nek a tévedésre vonatkozó, eredeti normaszövegét a jelenleg hatályos szabályozással, akkor az alábbiak állapíthatók meg:

- A korábbi szabályozás csak annyit írt, hogy a tévedést a másik fél téves tájékoztatásának kell okoznia, míg a jelenlegi úgy rendelkezik, hogy akkor is lehet tévedésre hivatkozni, ha nem a másik fél okozta a tévedést, de a körülményekből következően azt fel kellett volna ismernie, ill. arról tájékoztatnia kellett volna a felet.
- Az ABGB jelenlegi szövege tartalmaz egy olyan új tévedési kategóriát, amelyet a korábbi nem ismert, nevezetesen azt az esetet, amikor a másik fél a hatályos jogszabályi rendelkezések alapján fennálló tájékoztatási kötelezettségének nem tesz eleget, és a fél e körben téved. A jelenlegi ABGB szabálya értelmében ilyenkor ez a tévedés a szerződés tartalmában valónak fog minősülni.
- Az elszólás (*Versprechen*) körében az új szövegbe nem került bele az a rendelkezés, amely alapján az elszólásra nem lehet hivatkozni, ha a fél egyedül felelős ezért.

A Koziol-Welser-féle osztrák általános részi tankönyv behatóan tárgyalja a tévedés problematikáját.^[17] A szerzők a tévedés fogalmát is meghatározzák, értve ez alatt minden olyan helytelen elképzelést, amely a valósággal nem egyezik.^[18]

Az osztrák jogtudomány a tévedésnek három^[19] fő fajtáját különbözteti meg:

- nyilatkozati tévedés (*Erklärungsirrtum*),
- ügyleti tévedés (*Geschäftsirrtum*),
- indokbeli tévedés (*Motivirrtum*).^[20]

[16] § 875. „Ist einer der Vertragschließenden von einem Dritten durch List oder durch ungerechte und gegründete Furcht zu einem Verträge bewogen; oder zu einer irrtümlichen Erklärung veranlasst worden; so ist der Vertrag gültig. Nur in dem Falle, dass der andere Teil an der Handlung des Dritten teilnahm oder von derselben offenbar wissen musste, kommen die §§ 870 bis 874 zur Anwendung.”

[17] Ld. Koziol – Welser, 1992, 121-132.

[18] „Unter Irrtum versteht Man die unzutreffende Vorstellung von der Wirklichkeit...”, ld. Koziol – Welser, 1992, 121.

[19] Ismeretes a három fő tévedési fajtán felül még a személyben való tévedés, ill. a jogban való tévedés is.

[20] Vö. Koziol – Welser, 1992, 121-126.

III. TÉVEDÉSI FAJTÁK AZ OSZTRÁK JOGBAN

1. A nyilatkozati tévedés (Erklärungsirrtum)

Nyilatkozati tévedésről beszélünk akkor, amikor a fél az általa közölt nyilatkozatnak más értelmet tulajdonít, mint amellyel az bír, illetve amikor ilyen tartalmú nyilatkozatot egyáltalán nem kívánt tenni.^[21] Az *Erklärungsirrtum* esetén tehát a fél magában a nyilatkozat tartalmában téved.

A nyilatkozati tévedésnek több esete lehetséges:^[22]

- A fél egyáltalán nem tudja, hogy akaratnyilatkozatot tesz, ilyenkor a szerződéses akarata teljes mértékben hiányzik.
- A nyilatkozat megtételekor történik a tévedés (elszólás – *Versprechen*, elírás – *Verschreiben*).
- Közvetítő útján (küldönc, posta stb.) tett szerződéses nyilatkozat esetében a hibás közvetítés során valósul meg a tévedés.
- A nyilatkozat jelentésében rejlik a tévedés.

A nyilatkozati tévedés iskolapéldája az az eset, amikor valaki anélkül ír alá egy okiratot, hogy elolvasta volna annak tartalmát.^[23] Amennyiben a dokumentumot aláíró félnek egyáltalán nem volt elképzelése arról, hogy mi annak a tartalma, akkor nem is tévedésről beszélünk, hanem az okiratban foglaltak hallgatólagos elfogadásáról.^[24] Ha viszont a félnek volt képzete arról, hogy mit ír alá, mert pl. az okirat írásba foglalása előtt a másik féllel szóban tárgyalt a szerződés tartalmáról, de az írásba foglalt dokumentum – tartalmát tekintve – eltér a szóban elhangzottaktól, akkor nyilatkozati tévedés alapján megtámadhatóvá válik az ügylet.^[25]

Az el nem olvasott okirat aláírásától megkülönböztetendő az az eset, amikor a fél egy blankettát ír alá. Utóbbinak két válfaja van, az egyik az ún. „rejtett kitöltés” („*verdeckter Blankettausfüllung*”), a másik pedig a „nyílt kitöltés” („*offener Blankettausfüllung*”).^[26] Az első esetben arról van szó, hogy a blankettát aláíró személy tudomása nélkül olyan tartalmi elemek kerültek az okiratra, amelyekhez nem járult hozzá a fél, ilyenkor a nyilatkozati tévedés szabályai szerint megtámadható az ügylet. A nyílt kitöltés esetén a harmadik személy által a blanketta részévé tett kikötések csak akkor válnak kötelezővé az aláíró félre nézve, ha ehhez ő külön hozzájárul.

[21] „Erklärungsirrtum liegt vor, wenn der Erklärende meint, etwas anderes zu erklären, als er wirklich erklärt oder ihn die Erklärung gar nicht als solche bewußt ist.” Ld. Koziol – Welser, 1992, 122.

[22] Vö. Koziol – Welser, 1992, 122.

[23] Vö. OGH in JBl 1988, 783.; JBl 1954, 335.; JBl 1963, 428.; HS 4358; SZ 42/121; SZ 58/69; SZ 53/128, hivatkozik rájuk: Koziol – Welser, 1992, 122., 13. lábjegyzet, ill. Schwimann, 1988, 46.

[24] Ld. Koziol – Welser, 1992, 122.

[25] Vö. Koziol – Welser 1992, 122.

[26] Ld. Koziol – Welser 1992, 123.

Sem a nyilatkozási tévedés, sem pedig a többi tévedési fajta szempontjából relevanciával nem bír a *falsa demonstratio* esete, mert ilyenkor a szerződés nem a felek nyilatkozata szerinti, hanem a tényleges akaratuk szerinti tartalommal jön létre.^[27]

2. Az üzleti tévedés (Geschäftsirrtum)

Az üzleti tévedés során a fél nyilatkozatát akaratának megfelelően nyilvánítja ki, de téved a jogügylet valamely lényeges tartalmi elemében. Attól függően, hogy tévedése az ügylet mely részére vonatkozik, beszélhetünk:

- a szerződés, ügylet jogi természetében való tévedésről (*error in negotio*);
- a szerződés tárgyában, illetve tartalmában való tévedésről (*error in corpore*);
- a másik szerződő fél személyében, vagy annak valamely szerződéses tulajdonságában való tévedésről (*error in persona*, ill. *error in qualitate*).^[28]

A *Geschäftsirrtum*-ot a *Motivirrtum*-tól úgy tudjuk megkülönböztetni, hogy feltesszük a kérdést: Mit akar ténylegesen a fél?^[29] (*Geschäftsirrtum*); Miért akarja ezt a fél?^[30] (*Motivirrtum*). Az üzleti tévedést úgy is el tudjuk határolni az indokban való tévedéstől, hogy megvizsgáljuk, hogy a tévedés kockázatát a tévedő félnek kell-e viselnie, vagy sem.^[31] Amennyiben igen, akkor indokban való tévedésről van szó, ha pedig nem, akkor üzleti tévedésről. Így pl. ha a vevő egy művészeti alkotást vesz, akkor annak a rizikóját, hogy az valódi-e vagy sem, neki kell viselnie, amennyiben az eladó kifejezetten nem vállalt szavatosságot annak eredetiségéért.^[32] Ha kifejezetten szavatol a másik fél a műtárgy valódiságáért, és az utóbb hamisnak bizonyul, akkor az üzleti tévedésre vonatkozó szabályok szerint megtámadható lesz a szerződés.

Ha a felek valamelyike egy törvényes előírás tartalmában téved, akkor csak abban az esetben lesz megtámadható az ügylet az üzleti tévedésre való hivatkozással, ha ezt a jogszabályi rendelkezést a felek kifejezetten a szerződés részévé tették.^[33]

A szerződéses tárgy tulajdonságában való tévedés szintén az üzleti tévedéshez tartozik, mivel a szerződéses tárgy tulajdonsága a szerződés része, és a szerződés tárgyában, ill. annak lényeges tulajdonságában való tévedést (*error in corpore*) az ABGB szabályozza. A Koziol-Welser-féle tankönyv szerint a dolognak mint szerződéses tárgynak az értéke nem tartozik annak tulajdonságához,

[27] Vö. Schwimann, 1988, 45.; Koziol – Welser, 1992, 123.

[28] Vö. Koziol – Welser, 1992, 123.

[29] "Was will einer wirklich?", ld. Koziol – Welser, 1992, 124.

[30] "Warum will einer wirklich?", ld. Koziol – Welser, 1992, 124.

[31] Vö. Schwimann, 1988, 46.

[32] SZ 11/255, hivatkozik rá: Schwimann, 1988, 46.

[33] Ld. Schwimann, 1988, 46.

így az értékben való tévedés (*Wertirrtum*) nem minősül ügyleti tévedésnek.^[34] A joggyakorlat^[35] is amellet érvel, hogy az *error in pretio* nem *Geschäftsirrtum*, hanem az ABGB-nek a *laesio enormis*-ra vonatkozó 934. §-a alapján támadható meg az ügylet. A bírói gyakorlat azért alakította ki ezt az álláspontot, hogy ne mosódjon össze a felén túli sérelemnek a 934.§-ban rögzített szabálya az ügyleti tévedés 871. § (1) bek.-ben szabályozott rendelkezésével.

Geschäftsirrtum-nak minősül az ABGB 871. § (2) bek.-ben szabályozott azon eset is, amikor a fél olyan körülményben téved, amely tekintetében a vele szerződő másik felet a hatályos jogszabályok szerint tájékoztatási kötelezettség terheli. Itt nyilvánvalóan arról van szó, hogy a másik fél vagy egyáltalán nem tesz eleget jogszabályon alapuló tájékoztatási kötelezettségének és ezáltal hallgatólagosan okozza a fél tévedését, vagy informálja ugyan szerződéses partnerét, de a tájékoztatása téves volt, azaz tulajdonképpen félretájékoztat. A *Justizausschuß* úgy véli, hogy az ABGB 871. § (2) bek. csak olyan tájékoztatási kötelezettségre vonatkozik, amelyet a törvény pozitív, tevőleges tájékoztatási kötelezettségként („*gesetzlich positivierte Pflichten*”)^[36] ír elő.^[37]

A számítási hiba (*Kalkulationsirrtum*) lehet nyilatkozati, de lehet ügyleti tévedés is.^[38] Akkor nyilatkozati tévedés, ha a fél nyilatkozata során elszólja, elszámolja, elírja magát. A számítási hiba *Geschäftsirrtum*-ot eredményez abban az esetben, ha a számolás alapjául szolgáló adatok és számok a szerződés tartalmát képezik.

3. Az indokban való tévedés (*Motivirrtum*)

Koziol és Welser az indokban való tévedést – Flume-ra való hivatkozással – úgy határozza meg, hogy ebben az esetben a tévedés olyan körülményre, ill. tényre vonatkozik, amely nem képezi a szerződés tartalmát, részét.^[39] A tévedő ilyenkor bizonyos körülmények tekintetében téves elképzeléssel bír.

Az indokban való tévedés körében az alábbi teoretikus példákat említi az osztrák tankönyv:^[40]

- „A” vásárol egy drága parfümöt a barátnőjének, aki azonban ki nem állhatja annak illatát.
- „X” vesz egy festményt a lakásába, hazaérvén döbben csak rá, hogy a kép nagy terjedelme miatt nem tudja az ajtón keresztül a lakásba vinni.

[34] Megjegyzendő, hogy az osztrák szerzőpáros itt a Larenz professzor által írt német tankönyvre hivatkozik. Vö. Koziol – Welser, 1992, 125., ill. ugyanott, a 28. lábjegyzet.

[35] Vö. OGH in SZ 23/272, EvBl 1964/317, JBl 1967, 620, hivatkozik rájuk: Koziol – Welser, 1992, 125., 29. lábjegyzet.

[36] Idézi: Koziol – Welser, 1992, 124.

[37] Ld. Koziol – Welser, 1992, 124-125., ill. 124., 23. lábjegyzet, 125., 24. lábjegyzet.

[38] Vö. Koziol – Welser, 1992, 125.

[39] Ld. Koziol – Welser, 1992, 124.

[40] Ld. Koziol – Welser, 1992, 124.

- „Y” az egyik barátjának nászajándékot vásárol, azonban az esküvő elmarad, mert időközben a jegyesek különváltak.

Az indokban való tévedés csak akkor releváns, ha a felek az indokot kifejezetten a szerződés részévé tették. Minden egyéb más indokban, körülményben való téves feltételezés a szerződés érvényességét nem érinti.^[41] Azzal, hogy a felek az indokot a szerződés tartalmává teszik, az indokbeli tévedés ügyleti tévedéssé válik, és így az ABGB 871. §-nak szabályai szerint megtámadható lesz.

A *Motivirrtum* élők közötti jogügyletek esetében – az ABGB 901. §-a alapján – még akkor is releváns lehet, ha az ügylet eredményeképpen a másik fél ingyenes juttatásban részesül.

Az indokban való tévedés több vitát is keletkeztetett az osztrák jogtudományban.^[42] Felmerült a kérdés, hogy egyáltalán milyen alapon lehet jövőbeli, bizonytalan tények vonatkozásában tévedésben lenni, miért nem a tévedő fél kockázatára történik ilyenkor a tévedés. Az indokban való tévedés jogi relevanciájának az elismerése jogbizonytalanságot eredményezhet, a forgalom biztonságát áthatja alá.

A problémakörrel Pisko^[43] foglalkozott az osztrák tudósok közül részletesen és megállapította, hogy a *clausula rebus sic stantibus* szabályának az ABGB 901. §-ra analógia útján való alkalmazása általánosságban nem lehetséges. A szerző szerint a 901. §-ban meghatározottak csak konkrét, egyedi esetekre lehetnek irányadók, és az abban foglaltak nem általánosan, hanem inkább kivételjelleggel kell, hogy érvényesüljenek. Ebből következően az indokban való tévedés csak ritkán nyerhet alkalmazást, ilyen esetekben általában a tévedő félnek kell tévedésének kockázatát viselni.

4. Egyéb tévedési kategóriák az osztrák jogban: személyben való tévedés, jogban való tévedés

A személyben való tévedést (*Personenirrtum*) az ABGB 873. § első és második mondata definiálja. A törvény értelmében a személyben való tévedés általában irreleváns, kivéve, ha a tévedés nélkül a felek a szerződést egyáltalán nem kötötték volna meg, vagy más tartalommal hozták volna létre.

A személyben való tévedés általában lényeges akkor, ha a tévedés a fél valamilyen szerződéses tulajdonságára vonatkozik, pl. ha a vevő az eladót tévesen a termék gyártójának véli, holott ő csak nagykereskedő.^[44] Lényeges a személyben való tévedés rendszerint akkor is, ha a tévedés a másik fél teljesítőképességére vagy

[41] Vö. ABGB 901. §.

[42] Vö. Baur, 1987, 137.; Kerschner, 1988, 211.; Rummel, 1988, 1. Hivatkozik rájuk: Koziol – Welser, 1992, 133., 77. lábjegyzet. Összefoglalóan ld. Koziol – Welser, 1992, 133-136.

[43] Megjelent: Klang, 1934, II/2, 348., hivatkozik rá: Koziol – Welser, 1992, 134-135., ill. 134., 80. lábjegyzet.

[44] SZ 14/18, hivatkozik rá: Schwimann, 1988, 51.

teljesítőkészségére vonatkozik.^[45] Nem lényeges azonban a *Personenirrtum* pl. abban az esetben, amikor a bérbeadó téved a bérlő személyének feddhetetlenségében, ill. abban, hogy a bérlő házassági életközösségen kívüli kapcsolatban él.^[46]

A jogkövetkezményekben való tévedés az osztrák jog mai álláspontja szerint irreleváns,^[47] ebben az esetben a nyilatkozónak helytelen elképzelése van az általa kötött ügylet jogkövetkezményeiről.

IV. LÉNYEGES-LÉNYEGTELEN TÉVEDÉS, A TÉVEDÉS OKOZÁSA, ILLETVE FELISMERHETŐSÉGE A MÁSIK FÉL ÁLTAL

Csak akkor eredményezi a tévedés az osztrák jog szerint is a szerződés érvénytelenségét, ha az lényeges volt. A tévedés akkor lényeges, ha a fél tévedése nélkül az ügyletet egyáltalán nem kötötte volna meg. Utóbbi szabályt szinte szó szerint tartalmazza az ABGB 873. §-a, amely ugyan a személyben való tévedés kapcsán rendezi ezen kérdést, de ez a jogtudomány^[48] és a bírói joggyakorlat^[49] értelmében kiterjesztést nyert a tévedés valamennyi esetére is.

A tévedés lényegességének megítéléséhez elsősorban a fél hipotetikus akaratából kell kiindulni, amennyiben ez nem megállapítható, akkor az ABGB 914. §-ban felállított értelmezési alapelv szerint kell felfedni, hogy mi lehetett a fél valós akarata a szerint, hogy egy átlagos személy a forgalomban milyen céllal kötött volna ügyletet.^[50]

Lényegtelen a tévedés, ha az a szerződés valamely olyan mellékkörülményére vonatkozik, amely nélkül a felek az ügyletet változatlan tartalommal megkötötték volna. Az európai nagy kódexek közül egyedülként az ABGB határozza meg, hogy mikor lényegtelen a tévedés. Az ABGB 872. § értelmében a mellékkörülményben való tévedés lényegtelen lesz, ha a felek a szerződés fő tárgyát továbbra is akarják, és a mellékkörülményt nem tekintették lényegesnek.

Ahhoz, hogy a szerződés tévedés miatt érvénytelen legyen, nem elegendő annak lényegessége, hanem az ABGB megköveteli, hogy a tévedést a másik fél okozza, vagy a körülményekből következően nyilvánvalóan fel kellett, hogy ismerje, ill. még idejében erről tájékoztatnia kellett volna a tévedő felet. A tévedés okozása megvalósulhat a másik fél aktív magatartásával vagy hanyagságával, amennyiben a szükséges és kötelező tájékoztatást elmulasztja megadni a fél ré-

[45] Vö. Schwimann, 1988, 51.

[46] Ld. Schwimann, 1988, 51., ill. vö. EvBl 1961/76, hivatkozik rá: Schwimann, 1988, 51.

[47] Ld. Koziol – Welser, 1992, 126., ill. ugyanott, 32. lábjegyzet.

[48] Vö. Koziol – Welser, 1992, 126.

[49] OGH in JBl 1981, 425; HS VI/3; SZ 43/123; SZ 53/13; SZ 53/108; SZ 55/2; JBl 1990, 321. Hivatkozik rájuk: Koziol – Welser, 1992, 126., 34. lábjegyzet, ill. Schwimann, 1988, 47.

[50] Ld. Schwimann, 1988, 47.

szére.^[51] Akkor beszélhetünk tévedés okozásáról, ha kifejezett ok-okozati kapcsolat van a tévedésbe ejtő magatartás és annak eredménye, a tévedés között.

Tévedésre lehet érdemben hivatkozni akkor is, ha a másik fél nem okozta kifejezetten a fél tévedését, de az gondatlanságból nem tűnt fel neki. A tankönyvi példa erre az esetre^[52] úgy szól, hogy „A” tévedésből – 360 helyett – 660-at ígér „B”-nek. Utóbbinak fel kellett volna tűnnie, hogy „A” tévedett, mert ilyen extra magas árat rendes körülmények között senki sem adott volna részére. A „fel kellett volna tűnnie” esetben benne van – mint többen a kevesebb – az a lehetőség is, hogy a másik félnek fel is tűnt a fél tévedése, csak erről felróhatóan hallgatott. Ebben az esetben a szerződés a tévedő fél valós akarata szerinti tartalommal jön létre a felek között, mivel azt a másik fél ismerte, ill. ismerhette volna.^[53]

Megtámadható a szerződés akkor is, ha a másik félnek időben kellett volna tájékoztatnia a felet annak tévedéséről. Kérdés, hogy mit tekinthetünk időben történő tájékoztatásnak? Mind az elmélet,^[54] mind pedig a gyakorlat^[55] szerint addig minősül a tájékoztatás annak, amíg a fél – a szerződés érvényességében bízva – még nem tett rendelkezést a szerződés tárgyra.

Ha a tévedés lényeges, és a másik fél okozta azt, vagy az egyéb feltételek alapján az ügylet megtámadható, csak akkor lesz a szerződés érvénytelen, ha a másik (nem tévedő) fél nem érdemel védelmet.^[56] Ha pl. mindkét fél ugyanabban a tévedésben volt, akkor nem lehet az ügyletet érvényteleníteni, mert a másik fél érdekeit is védeni kell.

V. A TÉVEDÉS JOGKÖVETKEZMÉNYE AZ OSZTRÁK JOGBAN

A tévedő fél számára az osztrák jog – hasonlóan a többi kontinentális jogrendszerhez – a szerződés megtámadhatóságát biztosítja, melynek eredményessége esetén a szerződés – *ex tunc* hatállyal – érvénytelen lesz. A megtámadást keresettel vagy kifogással kell bírósági úton érvényesíteni,^[57] legkésőbb a szerződés megkötésétől számított 3 éven belül,^[58] azonban van olyan jogirodalmi

[51] Vö. Koziol – Welser, 1992, 128.

[52] Ld. Koziol – Welser, 1992, 129.

[53] Vö. Koziol – Welser, 1992, 129.

[54] Ld. Koziol – Welser, 1992, 129.

[55] Vö. OGH in SZ 42/121; WBl 1987, 62; JBl 1985, 88, hivatkozik rájuk: Koziol – Welser, 1992, 52. lábjegyzet.

[56] 625 Vö. Koziol – Welser, 1992, 129.

[57] EvBl 1958/160, SZ 44/59, hivatkozik rá: Schwimann, 1988, 49.

[58] Vö. ABGB 1487. §

álláspont^[59] is, melynek értelmében nem lenne feltétlenül szükséges a megtámadáshoz a bírói út igénybevétele. A bírói gyakorlat alapján nem kell a megtámadási kereset benyújtásához érdekeltséget igazolni.^[60]

Az ABGB 877. §-a az érvénytelenség jogkövetkezményeként az eredeti állapot helyreállítását rendeli el, ellenkező esetben ugyanis a fél jogalap nélkül gazdagodna. Ennek a megoldásnak dogmatikailag az az oka, hogy a tulajdonát ruházó ügyletek az osztrák jogban kauzális szerződések, azaz érvényes jogcím szükségeltetik a tulajdonjog megszerzéséhez, amennyiben viszont az ügylet érvénytelené válik, akkor a félnek a dolog megtartásához nélkülözhetetlen jogcíme is megszűnik.^[61] A tartós jogviszonyok esetében azonban rendkívül nehéz, ill. esetenként lehetetlen lenne az *in integrum restitutio*, ezért az osztrák jog^[62] ilyenkor *ex nunc* hatállyal érvényteleníti az ügyletet, és a feleknek el kell számolniuk egymással.

A tévedőt megilleti az a lehetőség, hogy megtámadás helyett – az ABGB 872. § alapján – a szerződés módosítását kérje.^[63] Ebben az esetben arról van szó, hogy a szerződés a tévedő fél eredeti ügyleti akarata alapján lesz érvényes a felek között, azaz olyan tartalmú lesz, mintha a fél nem lett volna tévedésben. Ilyenkor a tévedésben lévő fél követelheti, hogy az őt terhelő szerződéses kötelezettséget arányosan, a másik fél szolgáltatására tekintettel kelljen teljesíteni.

A szerződés érvényes marad abban az esetben is, ha a felek – akár előzetesen, akár utólag – lemondanak a megtámadás jogáról. Nem minősül a megtámadás jogáról való utólagos lemondásnak az, amikor a fél nem érvényesíti rögtön megtámadási igényét – holott a megtámadás okáról tudomást szerez – hanem kívárja, hogy számára előnyös vagy előnytelen lesz-e az ügylet.^[64]

VI. ÖSSZEFOGLALÁS

Az ABGB szerint tévedésre való hivatkozással csak akkor lehet az ügyletet megtámadni, ha egyrészről az a szerződés tárgyára vagy annak valamely lényeges tulajdonságára vonatkozik, másrészről, ha azt a másik fél okozta, vagy a körülményekből következően fel kellett volna ismernie, illetve, ha tájékoztatnia kellett volna arról a felet. Az osztrák jogtudomány és joggyakorlat három fő té-

[59] Vö. Kerschner, 1984, 61., hivatkozik rá: Schwimann, 1988, 49. Kritizálja ezt a felfogást a Koziol-Welser-féle tankönyv is, vö. Koziol – Welser, 1992, 132.

[60] SZ 27/158, SZ 41/57, hivatkozik rájuk: Schwimann, 1988, 49.

[61] Ez a tévedés miatti megtámadásnak az ún. dologi hatálya (dingliche Wirkung). Vö. Koziol – Welser, 1992, 130., ill. Schwimann, 1988, 49.

[62] Vö. Hammerle, 1965, 385.; Bydlinski, 1967, 147., hivatkozik rájuk: Koziol – Welser, 1992, 130., 60. lábjegyzet.

[63] Ez csak akkor követelhető, ha a megtámadás feltételei egyébként fennállnak.

[64] Vö. JBl 1964, 88., hivatkozik rá: Schwimann, 1988, 49.

vedési fajtát különböztet meg: a nyilatkozási tévedést, az ügyleti tévedést, illetve az indokbeli tévedést.

Nyilatkozási tévedésnél arról van szó, hogy a fél téved a nyilatkozat megtétele során, ill. egyáltalán nem tudja, hogy akaratnyilatkozatot tesz, vagy esetleg a nyilatkozatának jelentését értelmezi félre.

Ügyleti tévedés esetén a fél nyilatkozatát akaratának megfelelően nyilvánítja ki, azonban téved a jogügylet valamely lényeges tartalmi elemében. Attól függően, hogy a tévedés a szerződés mely részére irányul, megkülönböztethetünk az ügylet jogcímében, a szerződés tárgyában, illetve tartalmában, valamint a másik fél személyében vagy annak valamilyen szerződéses tulajdonságában való tévedést.

Az indokban való tévedésnél a fél olyan körülményben, ill. tényben téved, amely nem képezi a szerződés tartalmát, és mint ilyen, általában véve irreleváns.

A tévedés az osztrák jog szerint akkor lényeges, ha a fél tévedése nélkül az ügyletet egyáltalán nem kötötte volna meg, lényegtelen ellenben, ha olyan mellékkörülményre vonatkozik, amely nélkül a felek az ügyletet ugyanúgy megkötötték volna.

Az ABGB a tévedés jogkövetkezményeként a szerződés *ex tunc* hatályú érvénytelenségét írja elő. Az érvénytelenség megállapítása esetén – az eredeti állapot helyreállítása körében – a feleknek a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint kell egymással elszámolnia, tartós jogviszonyok esetében az ügylet *ex nunc* hatállyal válik érvénytelenné.

Ha összevetjük a BGB-nek és az ABGB-nek a tévedésre vonatkozó normaszövegét, akkor az alábbi következtetések vonhatók le:

- Mindkét törvénykönyv a tévedést megtámadhatósági okként tünteti fel.^[65]
- A BGB nem követeli meg a tévedés miatti megtámadhatósághoz azt, hogy a másik fél okozza a tévedést, vagy a másik fél ismerhette volna azt, míg az ABGB igen.^[66]
- Mindkét kódex ismeri a lényeges tévedés fogalmát, azt a BGB úgy fogalmazza meg, hogy lényeges a tévedés, ha a valós tények ismeretében a fél egyáltalán nem tett volna szerződési nyilatkozatot (szubjektív alapú definíció), illetve akként, ha a forgalom azt lényegesnek minősíti (objektív alapú meghatározás), a másik fél tulajdonságában vagy a szerződés tárgyában való tévedés esetén.

Az ABGB szerint akkor lényeges a tévedés, ha a felek mindegyike azt annak tartotta, és ebbéli véleményüket ki is fejezték, ill. lényeges általában a szerződéses tárgyban és annak valamely lényeges tulajdonságában való tévedés. A személyben való tévedés az ABGB szerint akkor releváns, ha a tévedés nélkül a felek az ügyletet egyáltalán nem, vagy nem ilyen formában kötötték volna meg.^[67]

[65] Vö. BGB 119. § (1) bek., ill. ABGB 875. §.

[66] Vö. BGB 119. § (1) bek., ill. ABGB 871. § (1) bek.

[67] Vö. BGB 119. § (1) és (2) bek., ill. ABGB 871. § (1) bek. és 872-873. §-ok.

- A BGB tartalmaz egy speciális esetet, nevezetesen a közreműködő vagy más intézmény téves tájékoztatása miatti érvénytelenségi okot, míg az ABGB szabályoz olyan esetet, amikor a tájékoztatási kötelezettség megszegése eredményezi a tévedést.^[68]

Amennyiben összehasonlíttuk a német és az osztrák jogtudomány által kidolgozott tévedési kategóriákat, akkor megállapítható, hogy a német jogi tévedés-tan és tévedési esetek jóval kidolgozottabbak, mint az osztrák jogi dogmatikáé. Közös a nyilatkozási tévedés (*Erklärungsirrtum*) és az indokbeli tévedés (*Motivirrtum*) fogalmának használata, a szerződés tartalmában való tévedést azonban a német jogtudomány már *Inhaltsirrtum*-nak vagy *Irrtum im Erklärungs-inhalt*-nak, míg az osztrák ügyleti tévedésnek (*Geschäftsirrtum*) nevezi.

A szerződés tartalmában való tévedés a német jogászok által jóval kimunkáltabb és több részből tevődik össze, mint az osztrák *Geschäftsirrtum*, ugyanez állapítható meg az indokbeli tévedésre is.

HIVATKOZÁS (MLA)

- Menyhárt, Ádám. „A tévedés szabályai az osztrák jogban.” *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 17, no. 4, 2025, pp. 119-133. <https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-4.119>

IRODALOM

- Baur, Franz Jürgen (1987): *Die Anpassung langfristiger Verträge an veränderte Umstände. Juristische Blätter*. Verlag Österreich, Wien.
- Bydlinksi, Franz (1967): *Privatautonomie und objektive Grundlagen des verpflichtenden Rechtsgeschäftes*. Springer, Wien–New York.
- Hämmerle, Hermann (1965): *Die faktische Gesellschaft*. JBl. Verlag Österreich, Wien.
- Klang, Heinrich (Hrsg) (1934): *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch II/2. Druck und Verlag der österr. Staatsdruckerei*, Wien.
- Koziol, Helmut – Welser, Rudolf (1992): *Grundriß des bürgerlichen Rechts*. Band I., Allgemeiner Teil und Schuldrecht, Neunte, neu bearbeitete Auflage, Wien.
- Kerschner, Ferdinand (1984): *Irrtumsanfechtung insbesondere beim unentgeltlichen Geschäft*. Österreichische Staatsdruckerei. Verlag Österreich, Wien.
- Kerschner, Ferdinand (1988): *Zum Wegfall der Geschäftsgrundlage bei unwiderruflichen Sozialleistungen*. Wirtschaftsrechtliche Blätter. Verlag Österreich, Wien.
- Lábady Tamás (1998): *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Ludovika Egyetemi Kiadó Nonpr. Kft., Budapest–Pécs.
- Oebike, Burkhard (1935): *Wille und Erklärung beim Irrtum in der Dogmengeschichte der beiden letzten Jahrhunderte*. Dissertations, Westfalia.
- Rummel, Peter (1988): *Von durchschauten Irrtümern, falschen Bezeichnungen und*

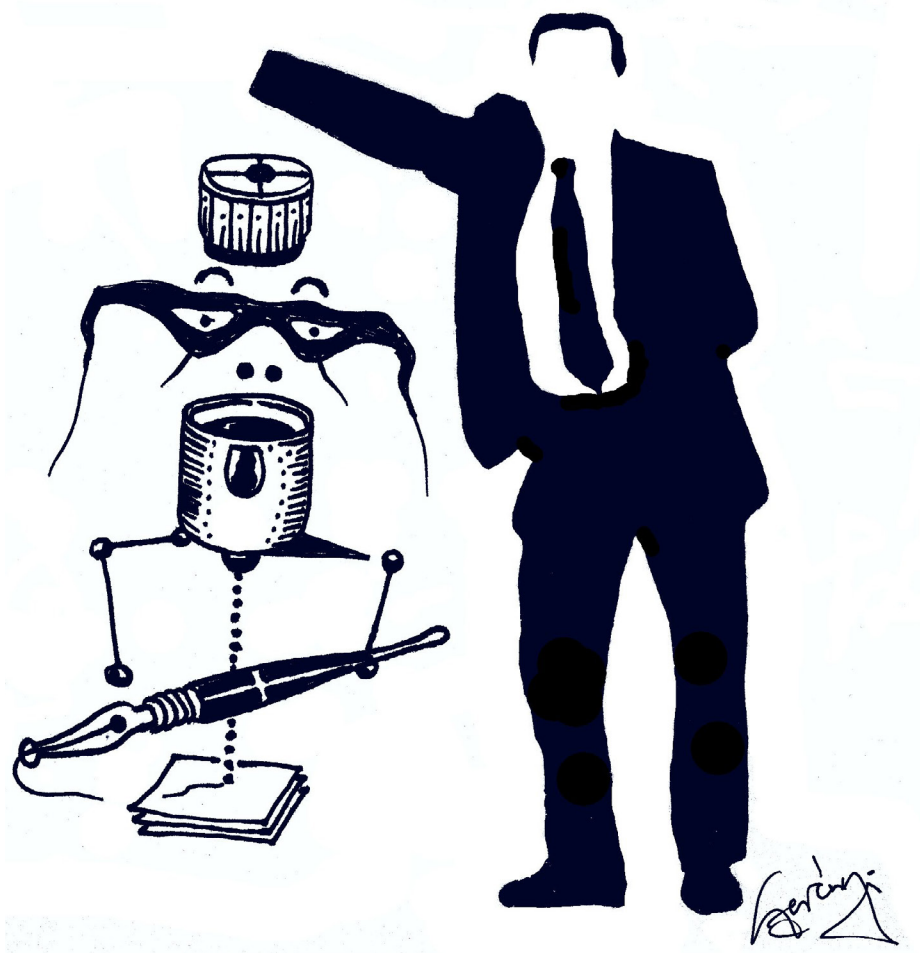
[68] Vö. BGB 120. §, ill. ABGB 871. § (2) bek.

aufzuklärenden Missverständnissen. Juristische Blätter. Verlag Österreich, Wien.

- Schwimann, Michael (ed.) (1988): *Praxiskommentar zum Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuch samt Nebengesetzen*, Band 4. 1. Halbband, §§ 859-1089 ABGB, bearbeitet von Peter Apathy – Martin Binder, Wien.

JOGFORRÁSOK

- Ausztria Polgári Törvénykönyve (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch – ABGB – 1811).
- Német Polgári Törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch – BGB).

Szerényi Gábor grafikája

VÖLCSEY BALÁZS

Die Mittel zur Bestimmung des Anwendungsbereichs und des Inhalts ausländischen Rechts

ABSTRACT

Law No. XXVIII of 2017 on Private International Law (PIL) entered into force on January 1, 2018. Determining the content of foreign law is one of the most difficult issues in the field of private international law. Equally complex is the treatment of related issues of domestic procedural law (e.g., rules of evidence, court fees). This need for regulation implies the need for consistent treatment with the rules of civil procedural law, and it is no coincidence that the codification of private international law also identifies the establishment of harmony with the rules of civil procedural law from a doctrinal, terminological, and taxonomic perspective as a fundamental objective. Accordingly, the purpose of this paper is to analyze how the new Code of Private International Law, and in parallel with it, the new Law No. CXXX of 2016 on the Code of Civil Procedure (CPC), which also entered into force on January 1, 2018, help determine the content of foreign law. Against this background, my analysis follows a complex approach that simultaneously considers private international law and civil procedure law. Therefore, in addition to some provisions of the PIL and the CPC, I will also examine the relevant case law. A key objective is also to always draw conclusions based on the Madrid Principles, which provide the framework for future EU legislation. I will analyze in detail the procedural issues related to determining the content of foreign law. In particular, I will examine procedural issues with regard to the provisions of the CPC. I will attempt to interpret the rules of the PIL and the CPC jointly, always reflecting on court decisions under the previous procedural code while critically evaluating them where necessary. I consider it necessary to point out that the complexity of the topic requires me to address foreign law (codified norms and case law) that has had a decisive influence on Hungarian legislation, particularly on the codification of civil procedural law and private international law.

Keywords: foreign law ■ civil procedural law ■ European Convention on Information on Foreign Law ■ private international law ■ content of foreign law

I. EINLEITUNG UND ALLGEMEINER ÜBERBLICK

Am 1. Januar 2018 ist das Gesetz Nr. XXVIII von 2017 über das Internationale Privatrecht^[1] in Kraft getreten. Die Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts ist eine der schwierigsten Fragen^[2] im Bereich des internationalen Privatrechts. Ebenso kompliziert ist die Behandlung der damit zusammenhängenden Fragen des innerstaatlichen Verfahrensrechts (z. B. Beweisregeln, Prozessgebühren). Dieses Regelungsbedürfnis impliziert die Notwendigkeit einer mit den Regeln des Zivilprozessrechts übereinstimmenden Behandlung, und es ist kein Zufall, dass auch die Kodifizierung des internationalen Privatrechts die Herstellung von Harmonie mit den Regeln des Zivilprozessrechts unter dogmatischen, terminologischen und taxonomischen Gesichtspunkten als grundlegendes Ziel angibt.^[3]

Dementsprechend ist der Zweck dieser Abhandlung eine Analyse, wie das neue Gesetzbuch des Internationalen Privatrechts, und parallel mit diesem die neue, ebenfalls am 1. Januar 2018 in Kraft getretene, Zivilprozessordnung^[4] bei der Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts helfen. Die Bedeutung von § 7 Abs. 2 und § 8 IPRG wird dadurch unterstrichen, dass „der grenzüberschreitende Personen- und Güterverkehr dramatisch gewachsen ist und aus diesem Grund die Zahl der internationalen Rechtsachen gestiegen und der Charakter dieser Rechtsachen vielfältiger geworden ist.“^[5] Gleichzeitig kann jede fünfte Ehe in der Europäischen Union als „internationale Ehe“ angesehen werden, und die Zahl grenzüberschreitender Erbsachen wird auf fast 450.000 geschätzt, wobei der Gesamtwert dieser Streitigkeiten auf 120 Milliarden Euro geschätzt wird.^[6]

Vor diesem Hintergrund verfolgt meine Untersuchung einen komplexen Ansatz, der gleichzeitig das internationale Privatrecht und das Zivilprozessrecht berücksichtigt. Hervorzuheben ist, dass meines Erachtens die Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts zum Bereich des internationalen Privatrechts gehört, der auf normativer Ebene durch Generalklauseln oder durch offene Rechtsnormen, die ihnen sehr nahe stehen, geregelt wird, sodass ihr Inhalt notwendigerweise durch die gerichtliche Praxis ausgefüllt wird, die in vielen Fällen Lücken schließt, das Recht auslegt und weiterentwickelt.^[7] Deshalb halte ich es für angebracht, hervorzuheben, dass „die Analyse der Rechtsprechung im Zusammenhang mit dem Allgemeinen Teil des IPRG eine große Rolle bei der

[1] Im Folgenden: IPRG.

[2] Mádl – Vékás, 2022, 158.

[3] Gesetzentwurf über das Internationale Privatrecht Nr. T/14237. S. 33. (im Folgenden: Gesetzentwurf).

[4] Gesetz Nr. CXXX von 2016 über die Zivilprozessordnung (Im Folgenden: ZPO).

[5] Gesetzentwurf 32.

[6] Vékás, 2015, 292.

[7] Zur Tätigkeit der Rechtsprechung siehe ausführlich: Kúriai döntések, Bóka, 2015, 883-884.

Reform gespielt hat.“^[8] Auch László Burián^[9] betont die Bedeutung der Rechtsprechung.^[10]

Daher werde ich neben einigen Bestimmungen des IPRG und der ZPO auch die einschlägige Rechtsprechung prüfen. Ein wesentliches Ziel ist auch, stets Schlussfolgerungen zu ziehen, die sich auf die Madrider Grundsätze^[11] stützen, die “den Rahmen für künftige Rechtsvorschriften der Union bilden.“^[12] In meiner Analyse berücksichtige ich die Bestimmungen der Verordnung Nr. 140/1992 vom 20.10.1992 über die Verkündung des Zusatzprotokolls zum am 7. Juni 1968 in London unterzeichneten Europäischen Übereinkommen betreffend Auskünfte über ausländisches Recht,^[13] abgeschlossen am 15. März 1978 in Straßburg.^[14]

In Anbetracht dessen beabsichtige ich, mich in dieser Arbeit mit Fragen zu befassen, die eng mit dem Anwendungsbereich des ausländischen Rechts und den Mitteln zur Bestimmung seines Inhalts zusammenhängen (insbesondere: Londoner Übereinkommen, EU-Rechtsakten, nationalen Rechtsakten). Dies bedeutet zwangsläufig, dass ich die Frage, ob ausländisches Recht von Amts wegen oder auf Antrag anzuwenden ist, d. h. ob ausländisches Recht seinem Inhalt nach tatsächliches Recht ist oder ob es Teil des im Verfahren vor dem angerufenen Gericht festzustellenden Sachverhalts ist, nicht behandle, sondern lediglich feststelle, dass das Gericht ausländisches Recht von Amts wegen anwendet (§ 7 Abs. 1 IPRG). Dies steht im Zusammenhang mit der im Konzept des IPRG formulierten Aussage, nach der “das Konzept den Grundsatz des geltenden Rechts für gültig hält, dass das Gericht ausländisches Recht als Rechtsfrage behandelt und von Amts wegen anwendet.“^[15]

In dieser Arbeit untersuche ich nicht die in der Rechtsliteratur vertretenen Ansichten zu den Gründen für die Berücksichtigung ausländischen Rechts, insbesondere nicht die Ansichten der niederländischen Schule, welche die kontinentalen Rechtsordnungen beeinflusst hat, und die Einzelheiten der damit eng verbundenen Gesetzestheorie.^[16]

[8] Vadász, 2020, 11.

[9] Burián, 2014, 36.; Burián, 2014, 11-13.

[10] Ich beschäftige mich nicht mit den Meinungen zu einer Rom „0“ Verordnung. Siehe dazu: Burián, Gedanken (Fn. 9) 32-43.; Erik Jayme/Carl, Brauchen wir eine Rom § – Verordnung – Überlegungen zu einem Allgemeinen Teil des Europäischen IPR – Symposium an der Universität Bayreuth, Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts, 2013 Nr. 1; Rolf Wagner, Do We Need a Rome 0 Regulation?, Netherlands International Law Review 2014, Nr. 2; Stefan Leible/Michael Müller, ‘he idea of a „Rome 0 Regulation’ in: Yearbook of Private International Law eds. von Andreea Bonomi/Gian Paolo Romano (2012/2013).

[11] Im Hinblick auf die Anwendung des ausländischen Rechts wurden Grundsätze aus Sicht der EU bestimmt.

[12] Szabó, 2016, 65.

[13] im Folgenden: Londoner Übereinkommen.

[14] im Folgenden: Regierungsverordnung.

[15] Dekret Nr. 1673/2016 vom 29.12.2016 über das Konzept des neuen Gesetzes über das Internationale Privatrecht, Regierungsbeschluss Nr. 19

[16] Mádl – Vékás, 2022, 49-56.

Wichtig ist zu erwähnen, dass die Bestimmungen über den Inhalt des ausländischen Rechts auch im Fall von Rechtsstreitigkeiten relevant sind, die das Unionsrecht betreffen, denn selbst wenn das anwendbare ausländische Recht in einer Unionsverordnung oder einem internationalen Übereinkommen bezeichnet (definiert) wird, werden die Modalitäten der Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts durch das IPRG und die auf seiner Grundlage entwickelte Rechtsprechung bestimmt.^[17]

Darüber hinaus gelten die Vorschriften, die auf die Anwendung ausländischen Rechts und die Bestimmung seines Inhalts abzielen, entsprechend für innerstaatliches, interterritoriales oder interpersonelles Kollisionsrecht im Sinne von § 6 IPRG, da es sich auch hierbei um das Recht eines ausländischen Staates handelt.^[18] Auf Fragen der Auslegung dieser Vorschrift werde ich nicht eingehen.

Ich werde ausführlich die verfahrensrechtlichen Fragen im Zusammenhang mit der Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts analysieren. So werde ich insbesondere prozessrechtliche Fragestellungen im Hinblick auf die am 1. Januar 2018 in Kraft getretenen Bestimmungen der ZPO untersuchen, d. h. ich werde versuchen, die Regeln des IPRG und der ZPO gemeinsam auszulegen, wobei ich stets Gerichtsentscheidungen nach der bisherigen Prozessordnung reflektiere, ohne – falls erforderlich – ihre kritische Bewertung zu vernachlässigen. Ich halte es für notwendig darauf hinzuweisen, dass es die Komplexität des Themas erfordert, dass ich mich mit ausländischem Recht (kodifizierten Normen und Rechtsprechung) auseinandersetze, das einen entscheidenden Einfluss auf die ungarische Gesetzgebung hatte, insbesondere auf die Kodifizierung des Zivilprozessrechts und des internationalen Privatrechts. Das kann aber aus Platzgründen kein vollständiger Rechtsvergleich sein.^[19]

II. UMFANG DES FREMDEN RECHTES

Der Titel des Unterkapitels 6 des mit Allgemeine Bestimmungen überschriebenen 1. Kapitels des IPRG lautet: „Anwendung und Bestimmung des Anwendungsbereichs des ausländischen Rechts.“ In der Literatur wird betont, dass das Gesetz zwischen der Anwendung ausländischen Rechts von Amts wegen und der Bestimmung seines Inhalts unterscheidet und beide Fallgruppen gesondert behandelt werden.^[20] Auch aus meiner Sicht ist es eindeutig von Vorteil, dass diese beiden Fragen gesondert und unabhängig voneinander durch das IPRG geregelt werden: die Verpflichtung zur Anwendung ausländischen Rechts in § 7 Abs. 1 IPRG, in § 7 Abs. 2 und § 8 Abs. 1 bis 3 IPRG der Anwendungsbereich des auslän-

[17] Szabó, 2020, 89.

[18] Siehe ausführlich: Gesetzentwurf 43.

[19] Ein echter rechtsvergleichender Ansatz: Zweigert – Kötz, 1986.

[20] Burián, 2018, 3.

dischen Rechts. Die Notwendigkeit, dass das Gericht ausländisches Recht nach seinen eigenen Regeln und Gepflogenheiten auslegt, bestimmt § 7 Abs. 2 IPRG. Meines Erachtens geht es dabei um die Bestimmung des Inhalts ausländischen Rechts.

Der in § 7 Abs. 2 IPRG genannte Punkt ist nicht ohne Präzedenzfall, aber er ist von größter Bedeutung. So enthielten schon Art. 6 Abs. 2 des Entwurfs des Gesetzes über das Internationale Privatrecht von 1979 und § 5 Abs. 1 des aufgrund dieses Entwurfs verkündeten Gesetzes (IPRG 1979^[21]) eine entsprechende Regelung.^[22] Auch das bisherige Recht vertrat zu dieser Frage die Auffassung, dass ausländisches Recht so anzuwenden ist, wie es in Kraft ist, somit auch die ausländische Rechtsprechung zu bewerten ist. Diese Bewertung umfasst auch die Beurteilung der ausländischen Entscheidung, d. h. der ungarische Richter kann die ausländische Entscheidung so beurteilen, wie es ein ausländischer Richter tun würde.^[23]

Andererseits ist dieser Grundsatz auch in den einschlägigen ausländischen Gesetzbüchern des Internationalen Privatrechts verankert. So hat das Gericht z. B. nach dem österreichischen Internationalen Privatrecht ausländisches Recht so anzuwenden, wie es in seinem ursprünglichen Geltungsbereich anzuwenden wäre (§ 3 IPRG Österreich).^[24]

Die Bedeutung von § 7 Abs. 2 IPRG wird durch die Tatsache verdeutlicht, dass die Rechtsprechung – von engen Ausnahmen abgesehen^[25] – die Berücksichtigung ausländischer Rechtsprechung im Anwendungsbereich des alten IPRG ablehnte.^[26]

Dennoch stellte der Oberste Gerichtshof in einem exemplarischen Fall fest, dass “zur Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts die Kenntnis des gesamten Rechts in einheitlicher und systematischer Weise erforderlich ist und die Heranziehung bestimmter ausgewählter Rechtsinstitutionen und – begriffe nicht ausreicht [Pf.III. 25.783/5/2002].“^[27]

Das heißt also, dass es bei der Anwendung ausländischen Rechts auch erforderlich ist, die einschlägige Rechtsprechung zu kennen.^[28] Das ergibt sich auch aus dem in der Entscheidung Nr. 34/1992 (VI.1) des Verfassungsgerichts niedergelegten Grundsatz, dass es dem Gericht nicht möglich ist, das anwendbare Recht in Bezug auf Schadensersatz für Vermögensschäden und Schadensersatz

[21] Gesetz Nr. 13 von 1979 über das Internationale Privatrecht.

[22] Szabó, 2020, 79.

[23] Szászy, 1938, 170.

[24] Bundesgesetz vom 15. Juni 1978 über das Internationale Privatrecht.

[25] EBH2006. 1520.; BH2014. I.26.; Budapest Regionalgericht Pf.21.238/2018/5.

[26] Burián, 2014, 16.

[27] Dieses Urteil wurde von Szabó hervorgehoben: Szabó, 2020, 78.

[28] Szabó, 2018, 452.

für immaterielle Schäden (seit 15. März 2014: Schmerzensgeld^[29]) getrennt zu bestimmen. Das Verfassungsgericht betont, dass das Entschädigungssystem als Ganzes aus der Sicht des Geschädigten zu behandeln ist [34/1992 (VI.1.) Begründung der Entscheidung Nr. 7]. Ich möchte am Rande darauf hinweisen – denn das könnte Gegenstand einer gesonderten Studie sein –, dass der Gerichtshof der Europäischen Union – wenn auch selten – in seiner Rechtsprechung ausländisches Recht anwendet (d. h. das Recht von Nicht-Mitgliedstaaten, z. B. US-Recht), sich aber immer auf eine Logik stützt, die dem Begriff des ausländischen Rechts entlehnt ist.^[30]

III. DIE BESTIMMUNG DES INHALTES DES AUSLÄNDISCHEN RECHTES

1. Überblick

In Grundsatz 4 der Madrider Grundsätze heißt es, dass die Mitgliedstaaten alles in ihrer Macht Stehende tun müssen, um den Inhalt des ausländischen Rechts zu ermitteln. Weiterhin heißt es in Grundsatz 5, dass alle möglichen Mittel genutzt werden sollten, um die Gerichte der Mitgliedstaaten bei der Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts zu unterstützen. Auch die ungarische Rechtsprechung betont: das Gericht kann alle ihm zur Verfügung stehenden Mittel einsetzen.

In diesem Zusammenhang soll die Zusammenarbeit mit anderen Foren und/oder Parteien gefördert werden. Man kann also zwischen internationalen konventionsrechtlichen, EU- und mitgliedstaatlichen und nationalen Rechtsakten unterscheiden.^[31] Das Grundproblem ergibt sich allerdings aus der Möglichkeit, dass der Gesetzgeber aufgrund der Natur des Regelungsbereichs Regeln von allgemeiner Geltung (Generalklauseln) schaffen kann, aber die tatsächlichen Mittel der Bestimmung und deren Anwendung durch die Rechtsanwendung entwickelt werden müssen.^[32] Dabei ist dann auch noch die Übereinstimmung mit den jeweils spezifischen historischen Gegebenheiten zu beachten.

[29] Eine Person, deren Persönlichkeitsrechte verletzt wurden, kann für die erlittenen immateriellen Schäden Schmerzensgeld fordern (§ 2:51 des Gesetzes Nr. V von 2013 über das Bürgerliche Gesetzbuch).

[30] Lee Faircloth Peoples, 2009.

[31] Szabó, 2020, 80.

[32] Basedow, 2014, 91.

2. Internationale Übereinkommen, insbesondere das Londoner Übereinkommen

Unter den verschiedenen internationalen Übereinkommen ragt das Londoner Übereinkommen als multilaterales internationales Übereinkommen heraus. Ungarn hat – neben dem Londoner Übereinkommen – noch mit 26 weiteren Ländern bilaterale Abkommen geschlossen, um speziell den Inhalt des ausländischen Rechts zu bestimmen. Es ist jedoch anzumerken, dass die justizielle Zusammenarbeit in Zivilsachen in die Regelungskompetenz der EU überführt worden ist, was erhebliche Auswirkungen auf die Befugnisse zum Abschluss von internationalen Verträgen in diesem Bereich hat, auch für den Bereich des Abschlusses bilateraler Abkommen mit Drittländern. Dies bedeutet jedoch nicht, dass bestehende Verträge nicht überarbeitet werden können, insbesondere wenn sie Bestimmungen enthalten, die nicht mit dem EU-Recht im Einklang stehen.^[33]

Aufgrund seiner Bedeutung verdient aber das Londoner Übereinkommen, das in Ungarn durch einen Regierungserlass verkündet wurde, eine gesonderte Analyse. Der Anwendungsbereich des Übereinkommens umfasst Informationen über das Zivil- und Handelsrecht der Vertragsparteien, die jeweiligen Verfahren und die Gerichtsorganisation (Art. 1 Abs. 1), wobei jede Vertragspartei eine Empfangsstelle einrichtet, die Auskunftersuchen einer anderen Vertragspartei entgegennimmt (Art. 2 Abs. 1 Buchst. a)). Die Wirksamkeit des Übereinkommens wird in hohem Maße dadurch beeinträchtigt, dass Auskunftersuchen nur von einer Justizbehörde und nur im Rahmen eines anhängigen Verfahrens gestellt werden können (Art. 3 Abs. 1). Die letztgenannte Voraussetzung halte ich für nicht gelungen, weil es die Möglichkeit nimmt, sich zum Beispiel mit dem auf ein selbstständiges Beweisverfahren anwendbaren ausländischen Recht vertraut zu machen und so eine fundiertere Entscheidung über ein weiteres Streitiges Gerichtsverfahren zu treffen. Die Rechtsprechung betont daher, dass das Londoner Übereinkommen nur (!) den Gerichten die Möglichkeit gibt, sich mit dem Inhalt des ausländischen Rechts vertraut zu machen.

Gleichzeitig kann das Übereinkommen die Umsetzung des Grundsatzes der Auslegung des ausländischen Rechts nach seinen eigenen Regeln und Gepflogenheiten erheblich erleichtern (§ 7 Abs. 2 IPRG), da es vorsieht, dass die Antwort gegebenenfalls die einschlägigen Gesetzestexte und gerichtlichen Entscheidungen mitumfassen muss. Wenn es für eine ordnungsgemäße Unterrichtung der ersuchenden Behörde erforderlich erscheint, so können der Antwort auf die Anfrage ergänzende Unterlagen beigelegt werden, z. B. Auszüge aus der Rechtsprechung und Vorarbeiten. Erläuterungen und Bemerkungen können ebenfalls beigelegt werden (Art. 7). Die in der Antwort erteilten Informationen sind für die Justizbehörde, die das Ersuchen gestellt hat, jedoch nicht bindend (Art. 8).

[33] Szócs, 2014, 675.

Ich teile die Ansicht, dass das Londoner Übereinkommen ein äußerst nützliches Instrument sein kann, allerdings ist es in seiner Anwendung nicht immer schnell und effektiv. In vielen Fällen dauert die Beantwortung Jahre,^[34] und gegebenenfalls müssen die Antworten übersetzt werden,^[35] weil nach dem Übereinkommen die Antwort durch den ersuchten Staat in der eigenen Sprache gegeben wird (Art. 14 Abs. 1).

3. EU-Rechtsakte

Eines der wichtigsten Elemente in den Beziehungen zwischen den EU-Mitgliedstaaten ist das Europäische Justizielle Netz (EJN oder Netz), das die justizielle Zusammenarbeit zwischen den Mitgliedstaaten in Zivil- und Handelssachen erleichtern soll. Dies soll sowohl in Bereichen, die von bestehenden Rechtsakten abgedeckt sind, als auch in Bereichen, für die es derzeit keine derartigen Vorschriften gibt (Erwägungsgrund 10) der Fall sein.^[36] Um die Ziele zu erreichen, wird das Netz bei seiner Tätigkeit in Zivil- und Handelssachen durch von den Mitgliedstaaten benannte Kontaktstellen unterstützt (Erwägungsgrund 13).

Für das Funktionieren des Netzwerks sind folgende Stellen unerlässlich: a) die bereits erwähnten Kontaktstellen, b) zentrale Organe und zentrale Behörden, c) Verbindungsbeamte und d) andere zuständige Justiz- oder Verwaltungsbehörden, die für die Zusammenarbeit in Zivil- und Handelssachen zuständig sind, wenn der jeweilige Mitgliedstaat eine Beteiligung am Netz für sinnvoll hält (Art. 2 Abs. 1).

Das Netz hat eine doppelte Aufgabe: a) zum einen die Förderung der justiziellen Zusammenarbeit zwischen den Mitgliedstaaten in Zivil- und Handelssachen, einschließlich der Einrichtung, des schrittweisen Aufbaus und der ständigen Aktualisierung eines Informationssystems für die Mitglieder des Netzes; b) zum anderen die Einrichtung, den schrittweisen Aufbau und die ständige Aktualisierung des Informationssystems, das der Öffentlichkeit zugänglich ist (Art. 3 Abs. 1).

Das EJN nimmt die oben genannten Aufgaben wahr, um die folgenden Ziele zu erreichen, die für eine Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts von Bedeutung sind:

a) reibungslose Abwicklung von Verfahren mit grenzüberschreitenden Bezügen und Erleichterung der Ersuchen um justizielle Zusammenarbeit zwischen den Mitgliedstaaten, insbesondere in Fällen, in denen kein Gemeinschaftsrechtsakt oder keine internationale Übereinkunft anwendbar ist;

[...]

c) Einrichtung und Unterhaltung eines Informationssystems für die Öffentlichkeit über die justizielle Zusammenarbeit in Zivil- und Handelssachen in der

[34] Zur Gerichtspraxis: Budapester Regionalgericht Pkf.25.901/2018/2.

[35] Szabó, 2020, 71., 82.

[36] 2001/470/EG: Entscheidung des Rates vom 28. Mai 2001 über die Einrichtung eines Europäischen Justiziellen Netzes für Zivil- und Handelssachen.

Europäischen Union, die maßgeblichen Gemeinschaftsrechtsakte und internationalen Übereinkünfte und das nationale Recht der Mitgliedstaaten insbesondere hinsichtlich des Zugangs zum Recht [Artikel 3 Absatz 2).

Der größte Vorteil des Netzwerks, das für alle uneingeschränkt zugänglich ist, ist das sogenannte öffentliche Informationssystem. Dabei handelt es sich um die Veröffentlichung von Rechtsakten der Gemeinschaft über die justizielle Zusammenarbeit in Zivil- und Handelssachen und von innerstaatlichen Rechtsakten zu ihrer Umsetzung und Auskunftsblätter (Art. 14 Abs. 2 Buchst. a bis b und e). Letztere sind auch deshalb von Bedeutung, weil sie gegebenenfalls die wichtigste Rechtsprechung des jeweiligen Mitgliedstaats enthalten (Art. 15 Abs. 4).

In der ungarischen Rechtsprechung wird die Bedeutung des EJN ebenfalls unterstrichen, einschließlich der Tatsache, dass es die Pflicht des Prozessgerichts ist, das in einem Rechtsstreit von Amts wegen anwendbare Recht zu bestimmen, wobei damit die Verpflichtung einhergeht, von Amts wegen Informationen über den Inhalt ausländischen Rechts einzuholen, z. B. über das Europäische Justizielle Netz oder den elektronischen Europäischen Gerichtsatlas.

4. Interne Rechtsakte

Seit dem 1. Januar 1980 finden sich die zur Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts relevanten Rechtsvorschriften im Gesetz über das Internationale Privatrecht. Zunächst im IPRG 1979, nun im neuen IPRG. Bis dahin war diese Frage in § 200 des Gesetzes III von 1952 über die Zivilprozessordnung (ZPO 1952) geregelt. Dass nach dem 1. Januar 1980 § 5 altes IPRG die Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts regelte, scheint mir eine vernünftige Lösung, da sich § 200 ZPO 1952 und damit die Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts im Kapitel "Beweismittel" befand, was einen falschen Eindruck hervorrief, nämlich dass nach ausländischem Recht eine bestimmte Beweisregel anwendbar sei, weshalb diese Norm im System des Prozessrechts als Fremdkörper bezeichnet wurde.^[37] Diese Aussage findet ihre Bestätigung in der Gesetzesbegründung des IPRG 1979, nach der "das Gericht bei der Bestimmung des Inhalts ausländischen Rechts auch die von den Parteien vorgelegten Beweise berücksichtigen kann."^[38] Auch die Gesetzesbegründung des IPRG bestätigt diese Sichtweise, in der es heißt: "Es ist die Pflicht des Gerichts, den Inhalt des ausländischen Rechts zu bestimmen. Der Richter hat jedoch einen Ermessensspielraum, wenn es darum geht, den Inhalt ausländischen Rechts zu beweisen. Er kann somit auch das Parteivorbringen berücksichtigen (z. B. von den Parteien im Ausland eingeholte Bescheinigungen, Rechtsvorschriften aus glaubwürdigen Quellen, Stellungnahmen)."^[39]

[37] Szócs, 2014, 687.

[38] Gesetzesbegründung § 5 IPRG 1979.

[39] Gesetzentwurf 42.

Dies steht im Zusammenhang mit einer Entscheidung, wonach der Richter durch die von Amts wegen bestehende (prozessuale) Verpflichtung zur Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts nicht an das Vorbringen der Parteien gebunden ist. Diese Entscheidung wird auch in der Literatur zitiert,^[40] und ihre Bedeutung liegt in der Rechtfertigung des Grundsatzes, dass das ausländische Recht nicht als Tatsachelement, sondern als Recht – nach der ungarischen Rechtsterminologie – als Rechtsaussage auszulegen und anzuwenden ist.

In § 8 Abs. 2 IPRG wird beispielhaft auf das Vorbringen der Parteien, das Sachverständigengutachten und die einschlägigen Informationen des Justizministers (im Folgenden “Minister”) verwiesen.

Das Gericht kann, was meines Erachtens richtig ist, die Parteien auf die Notwendigkeit, den Inhalt des ausländischen Rechts zu bestimmen und die “Beweismittel”,^[41] die dabei herangezogen werden können, hinweisen. In diesem Zusammenhang ist hervorzuheben: in der juristischen Literatur wird und in meiner Studie verwende ich in mehreren Fällen auch den Begriff “Beweismittel.” “Beweismittel” bedeutet hier aber nicht, dass es sich um ein Beweismittel im Sinne des Prozessrechts handelt, und damit auch die Regeln der Beweislast^[42] (§ 265 Abs. 1 ZPO) anwendbar wären. Denselben Standpunkt vertritt im Übrigen die neuere Judikatur,^[43] das heißt: die Rechtsprechung hält die Regeln der Beweislast für nicht anwendbar. Allerdings gibt es eine Entscheidung, nach der der Kläger einen Beweisantrag stellen muss, um den Inhalt des ausländischen Rechts feststellen zu lassen, wobei er die Folgen des fehlenden Beweises zu tragen hatte.^[44] Es ist jedoch anzumerken, dass diese Entscheidung in der juristischen Literatur zu Recht kritisiert wurde.^[45]

Auf der Grundlage des oben ausgeführten, bin ich der Ansicht, dass der Ausdruck “Vorbringen der Parteien” sehr weit auszulegen ist und alle Schriftsätze umfasst, die von den Parteien unmittelbar an das Gericht gesendet werden. Die Rechtsprechung ist nicht einheitlich in der Frage, ob der von einer Partei eingereichte Rechtstext ohne zusätzliche Mittel zur Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts berücksichtigt werden kann, wenn er von der anderen Partei nicht bestritten wird. Beide Lösungen werden von Fall zu Fall vertreten. So berücksichtigten das Oberste Gericht^[46] und das Berufungsgericht Budapest^[47] den eingereichten Rechtstext, das Berufungsgericht Debrecen jedoch nicht.^[48]

[40] Bors, 2021, 165.

[41] BH1981. 255.

[42] Mádl – Vékás, 2022, 163.

[43] Budapester Regionalgericht Pf.9.20.8014/2003/7.

[44] Oberster Gerichtshof Gfv.IX.30.045/2010/3.

[45] Szabó, 2020, 84.

[46] Oberster Gerichtshof Pf.III.20.474/1992.

[47] Budapester Regionalgericht 6.Pf.20.327/2014/7.

[48] Regionalgericht Debrecen 4.Gf.30.112/2014/7.

Nach meinem Verständnis lautet die Antwort in den Fällen, die in den Anwendungsbereich der ZPO fallen, eindeutig ja, der eingereichte Rechtstext ist zu berücksichtigen. Diese Aussage möchte ich wie folgt begründen: eine Erklärung über den Inhalt ausländischen Rechts ist als Zulassungserklärung anzusehen (§ 183 Abs. 1 ZPO), da sie sich auf das begehrte Recht bezieht, das durchgesetzt werden soll. § 203 Abs. 2 Buchst. a) ZPO besagt eindeutig, dass, wenn eine Partei dem verfahrenseinleitenden Schriftstück keine Erklärung über die Rechtshängigkeit beifügt, wie sie in diesem Gesetz oder in der Mitteilung des Gerichts vorgesehen ist, bis zu dem Zeitpunkt, in dem die Partei eine Erklärung abgibt, davon ausgegangen wird, dass die Partei die betreffende Forderung des Gegners nicht bestreitet. Mit anderen Worten: wenn der von einer Partei vorgelegte Inhalt des ausländischen Rechts von der anderen Partei als nicht bestritten zu bewerten ist, muss das Gericht nicht auf zusätzliche Mittel zurückgreifen, um den Inhalt des ausländischen Rechts zu bestimmen.

Interessanterweise hat das Verfassungsgericht in einem Fall, der unter die ZPO 1952 fällt, ebenfalls entschieden, dass das Gericht, wenn die gegnerische Partei das Vorbringen der anderen Partei bei der Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts nicht bestreitet, nicht gegen das Recht auf ein faires Verfahren verstößt, wenn es keine weiteren Mittel zur Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts nutzt [3336/2019 (XII.6.) Entscheidung AB Begründung [38]-[39]].

Besonders erwähnenswert ist eine Entscheidung im Anwendungsbereich des IPRG, die im Zusammenhang mit der Formulierung „Parteivorbringen“ darauf hinweist, dass ein Dokument, das von den „Family Law Attorneys of the State of Florida“ aus dem Internet heruntergeladen wurde, eine allgemeine Information ohne Nennung eines Autors ist, und das deshalb nicht in der Lage ist, bestimmte anwaltliche Sichtweisen zu widerlegen, die im Lichte des Sachverhalts des betreffenden Falles gegeben wurden.^[49] Mit anderen Worten: auch wenn das Gericht den Begriff „Vorbringen der Parteien“ weit auslegen muss, bedeutet dies nach Ansicht des Obersten Gerichts jedoch nicht, dass ein von den Parteien vorgelegtes Dokument nicht ein gewisses Maß an Glaubwürdigkeit und Überzeugungskraft aufweisen muss.

Allerdings kann das Gericht „auch ein Sachverständigengutachten von einer Person einholen, die mit dem betreffenden ausländischen Recht vertraut ist, was insbesondere dann eine Lösung sein kann, wenn das Justizministerium aufgrund fehlender internationaler Übereinkünfte und eigener Ressourcen nicht in der Lage ist, Auskünfte zu erteilen.“^[50] Obwohl die Begründung des Gesetzentwurfs nahelegt, dass ein Sachverständigengutachten nur hilfsweise eingeholt werden kann, bin ich nicht der Ansicht, dass dies aus der Analyse des Normtextes abgeleitet werden kann. Im Gegenteil, § 8 Abs. 2 IPRG unterscheidet nicht zwischen den verschiedenen Mitteln, die Aufzählung impliziert keine „Rangordnung“ oder

[49] BH2020. 176. Begründung Absatz [53].

[50] Gesetzentwurf 43.

eine wie auch immer geartete Reihenfolge der Mittel, d. h. es liegt im Ermessen des Gerichts, welches Mittel es für das zweckmäßigste und wirksamste hält. Diese Auslegung steht auch im Einklang mit Grundsatz 5 der Madrider Grundsätze. Dies ist auch deshalb von Bedeutung, weil es sich um eine im Rahmen von § 5 IPRG 1979 bekannte Auslegung durch ein Gericht handelt, wonach der Inhalt ausländischer – im gegebenen Fall: deutscher – Rechtsvorschriften in erster Linie durch den für die Justiz zuständigen Minister bestimmt wird.^[51] Meines Erachtens ist diese Rechtsprechung im Lichte des § 8 Abs. 2 IPRG und den vorgenannten Erwägungen nicht mehr anwendbar. Dies wird durch die – meines Erachtens – wesentliche Änderung des Wortlauts bestätigt, dass der Minister entgegen der Formulierung “informieren” im § 5 IPRG 1979 nun “Auskunft” über den Inhalt des ausländischen Rechts erteilen kann, was darauf hindeutet, dass eine Beteiligung des Ministers keinen Vorrang vor anderen Mitteln hat. Es gibt allerdings Fälle, in denen das Oberste Gericht die vom Minister vorgelegten Informationen als unzureichend angesehen hat, sodass die angefochtene Entscheidung für nichtig erklärt wurde und der Einsatz zusätzlicher Mittel, wie z. B. die Beteiligung der Parteien, verlangt wurde.^[52] Beachtlich ist, dass der Richter nicht an ein Gutachten oder an Informationen gebunden ist, die er im Zusammenhang mit den von ihm ergriffenen Maßnahmen erhalten hat, wenn er Zweifel an deren Inhalt hat.^[53]

Was sich durchsetzt ist außerdem, dass das Gericht nicht nach dem Inhalt des ausländischen Rechts zu fragen hat, wenn es mit diesem vertraut ist, d. h. offizielle Kenntnis davon hat,^[54] jedoch muss es die Parteien auf diesen Umstand hinweisen (§ 266 Abs. 4 ZPO).

Bemerkenswert ist, dass in § 8 Abs. 2 IPRG nicht der Begriff “Gutachten”, sondern “Sachverständigengutachten” verwendet wird, wobei darauf hinzuweisen ist, dass es sich in diesem Fall nicht um die Bestellung eines gerichtlichen Sachverständigen handelt, sondern um die Hinzuziehung einer Person, die mit dem ausländischen Recht vertraut ist.^[55] So können auch Universitätsprofessoren und andere Rechtskundige als “Sachverständige” tätig werden.

Es ist somit zu erwähnen, dass das Ferenc Mádl Institut für Rechtsvergleichung (im Folgenden: Institut)^[56] zur Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts beitragen kann, es dem Minister bei der Bereitstellung der im Rahmen des § 8 Abs. 2 IPRG geregelten Auskünfte helfen kann, obwohl sich diese Aufgabe nach Ansicht der Literatur nicht eindeutig aus den Bestimmungen des Dekrets 95/2019 vom 25.04.2019 zur Errichtung des Instituts ergibt.

[51] BH2002. 492.

[52] Oberster Gerichtshof Pf.III.25.783/2002/5.

[53] Budapester Regionalgericht Pkf.25.901/2018/2.

[54] Budapester Regionalgericht Pf.6.20.666/2003/3.

[55] Burián, 2014, 16.

[56] Szabó, 2020, 83.

Nach § 1 der Regierungsverordnung ist das Institut jedoch eine zentrale Haushaltseinrichtung, die dem Minister untersteht und zu deren Aufgaben es gehört, den Minister bei der Erfüllung seiner Aufgaben zu unterstützen (§ 4 Abs. 1 Buchst. b). Zu den Aufgaben des Ministers gehört auch die Erteilung der in § 8 Abs. 2 IPRG genannten Auskünfte, sodass ich es nicht für unmöglich halte, dass das Institut aktiv an der Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts teilnehmen kann.

5. Spezifische Instrumente für Notare

Das Notariatsinstitut, das seit 2014 innerhalb der Ungarischen Nationalen Notarkammer tätig ist, ist ein Forum für Notare, die in zahlreichen Nachlassfällen und bei familienrechtlichen Fragen ausländisches Recht anwenden müssen – „gerade wegen der zunehmenden Häufigkeit von Fällen mit internationaler Relevanz in der täglichen Arbeit der Notare.“^[57] Die Aufgabe des Notariatsinstituts besteht hier in der Erstellung von Einzelgutachten über den jeweiligen Inhalt des ausländischen Rechts.

Obwohl es sich um den Bereich der notariellen Vollstreckung handelt, ist das Europäische Notariatsnetz (ENN), dessen Zweck es ist, Notaren in grenzüberschreitenden Fällen schnelle und operative Informationen zur Verfügung zu stellen, von besonderer Bedeutung. So kann ein Notar im Rahmen des ENN über die ungarische Kontaktstelle ein Auskunftersuchen über das Recht eines anderen Mitgliedstaats stellen. Der Nachteil dieser Art der Kommunikation besteht darin, dass sie eher auf die Beantwortung einfacher Rechtsfragen beschränkt ist und sich nicht für komplexere, vielschichtige Rechtsprobleme eignet.^[58]

Auch der Rat der Notare der Europäischen Union (Conseil des Notariats de l'Union Européenne - CNUe), der ein Internetportal mit Informationen zu verschiedenen Rechtsgebieten (hauptsächlich Erbrecht, Vermögensverhältnisse von Ehegatten und Lebenspartnern, Erwerb von Immobilien) betreibt, kann den Notaren helfen. Dieses Tool unterscheidet sich von den oben beschriebenen Foren (ENN und Notarinstitut) dadurch, dass es nicht nur Notaren, sondern auch Laien zur Verfügung steht, aber eben auch von Notaren genutzt wird. Es hat den Vorteil, dass es die Gesetze aller Mitgliedstaaten in einheitlicher Weise präsentiert, d. h. nach dem gleichen Muster und nach den gleichen Themen strukturiert. Positiv zu vermerken ist, dass das Portal auch Hinweise auf bestimmte gesetzliche Bestimmungen enthält.^[59]

Schließlich ist nicht ausgeschlossen, dass Notare direkt und informell mit ihren ausländischen Kollegen Kontakt aufnehmen, wenn der Notar über die erforderlichen Sprachkenntnisse verfügt.^[60]

[57] Szócs, 2016, 90.

[58] Szócs, 2016, 91.

[59] Szócs, 2016, 89-90.

[60] Szócs, 2016, 91.

Meines Erachtens wäre diese Lösung für die Gerichte in der Praxis aufgrund der unterschiedlichen Arten der Berufe nicht praktikabel. Dies wird durch eine Studie von János Bóka bestätigt, nach der es in Ungarn bereits einen Präzedenzfall gab, in welchem sich das Gericht direkt an ein ausländisches Gericht (den Obersten Gerichtshof Finnlands) wandte, um Informationen über den Inhalt des ausländischen Rechts zu erhalten.^[61] Nach der Antwort des Kommunikationssekretärs des ersuchten Gerichts stehe dieses Vorgehen in offensichtlichem Widerspruch zur finnischen Gerichtspraxis, sodass der finnische Oberste Gerichtshof inhaltlich nicht auf das ungarische Ersuchen antwortete.^[62]

IV. ZUSAMMENFASSUNG UND AUSBLICK

Zusammenfassend ist zur Bestimmung des Inhalts des ausländischen Rechts hervorzuheben, dass das ungarische Rechtsumfeld – zu Recht – die verfügbaren Mittel sehr weit definiert und somit die Anwendung des ungarischen Rechts oder des ausländischen Rechts, das in anderen Vorschriften des Gesetzbuches, insbesondere in § 10 IPRG, bestimmt ist, in den erforderlichen Fällen erleichtert. Ich weise darauf hin, dass § 293 ZPO das Problem in ähnlicher Weise regelt, wenn es dort heißt, dass ein Gericht neben den von den Parteien vorgelegten Beweisen auf jede Erkenntnisquelle zurückgreifen kann. Das schweizerische IPRG sieht vor, dass das Gericht den Inhalt des ausländischen Rechts von Amts wegen feststellt und dazu die Parteien zur Mitwirkung verpflichten kann (Art. 16 Abs. 1 IPRG Schweiz). § 4 Abs. 1 IPRG Österreich sieht ähnlich wie das ungarische und das deutsche Recht vor, dass das Gericht bei der Bestimmung des Inhalts ausländischen Rechts die Hilfe der Parteien, eines Sachverständigen und des für Justiz zuständigen Ministeriums in Anspruch nehmen kann.

Im Zusammenhang mit diesem Thema ist es meines Erachtens notwendig, kurz auf das im deutschen Recht etablierte System einzugehen: die Rolle des Max-Planck-Institutes für ausländisches und internationales Privatrecht und des Instituts für Ostrecht München. Beide Organisationen können nach § 293 ZPO Deutschland^[63] an der Bestimmung des Inhalts ausländischen Rechts mitwirken. Das Institut für Ostrecht ist eine vom Bundesministerium der Justiz geförderte außeruniversitäre Forschungseinrichtung. Sein Hauptzweck und seine Aufgabe ist es, an interdisziplinärer Forschung teilzunehmen und diese zu unterstützen. Anders als das Max-Planck-Institut verfügt das Institut über ein nationales Expertensystem, während das Max-Planck-Institut vergleichen-

[61] Budapester Gerichtshof 7.G.23.894/2008.

[62] Bóka, 2015, 26.

[63] Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005 (BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781), zuletzt geändert durch Artikel 1 des Gesetzes vom 24. Oktober 2024 (BGBl. 2024 I Nr. 328).

de Forschung in bestimmten Rechtsgebieten betreibt. Mit anderen Worten: das Institut für Ostrecht betrachtet rechtliche Probleme ganzheitlich, die Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter des Max-Planck-Instituts verfügen demgegenüber über sehr tiefgehende Kenntnisse in bestimmten Rechtsgebieten.^[64] Meines Erachtens könnte das Ferenc Mádl Institut für Rechtsvergleichung in Zukunft eine ähnliche Rolle spielen wie das Institut für Ostrecht.

ZITATION (MLA)

- Völcsy, Balázs. „Die Mittel zur Bestimmung des Anwendungsbereichs und des Inhalts ausländischen Rechts.” *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 17, no. 4, 2025, pp. 135-151. <https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-4.135>

LITERATUR

- Basedow, Jürgen (2014): The Application of Foreign Law – Comparative Remarks on the Practical Side of Private International Law. In: *Max Planck Private Law Research Paper*: Vol. 17/2014.
- Bóka János (2015): A Kúria és az ítéletátlák joggyakorlata a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelettel (Nmjtv.) kapcsolatban – Az alkalmazandó joggal kapcsolatos kérdések [Die Rechtsprechung des Obersten Gerichtshofs und der Regionalgerichte bezüglich des Gesetzes Nr. 13 von 1979 über das internationale Privatrecht – Fragen im Zusammenhang mit dem anzuwendenden Recht]. In: *Kúriai döntések*. 2015/8. sz.
- Bors Szilvia (2021): A munkaügyi perekben alkalmazandó külföldi jog eljárásjogi kérdései [Verfahrensrechtliche Fragen des ausländischen Rechtes im Arbeitsprozess]. In: *Miskolci Jogi Szemle*. 2021/4. sz.
DOI: <https://doi.org/10.32980/mjsz.2021.4.1263>.
- Burián László (2014a): Gondolatok az uniós nemzetközi magánjog általános szabályai megalkotásának lehetőségéről és szükségességéről [Gedanken über die Notwendigkeit und die Möglichkeit einer Kodifikation der allgemeinen Bestimmungen des internationalen Privatrechts]. In: Burián László – Szabó Sarolta (hrsg.): *Arbitrando et curriculum bene deligendo - Ünnepi kötet Horváth Éva 70. születésnapja alkalmából* [Festschrift für Éva Horváth zum 70. Geburtstag]. Pázmány Press, Budapest.
- Burián László (2014b): Kodifikálható-e az Európai Unió nemzetközi magánjogának „Általános Része”? [Ist es möglich, einen „allgemeinen Teil” des internationalen Privatrechts der Europäischen Union zu kodifizieren?]. In: *Iustum Aequum Salutare*. 2014/2. sz.

[64] Küpper, 2020, 115-116.

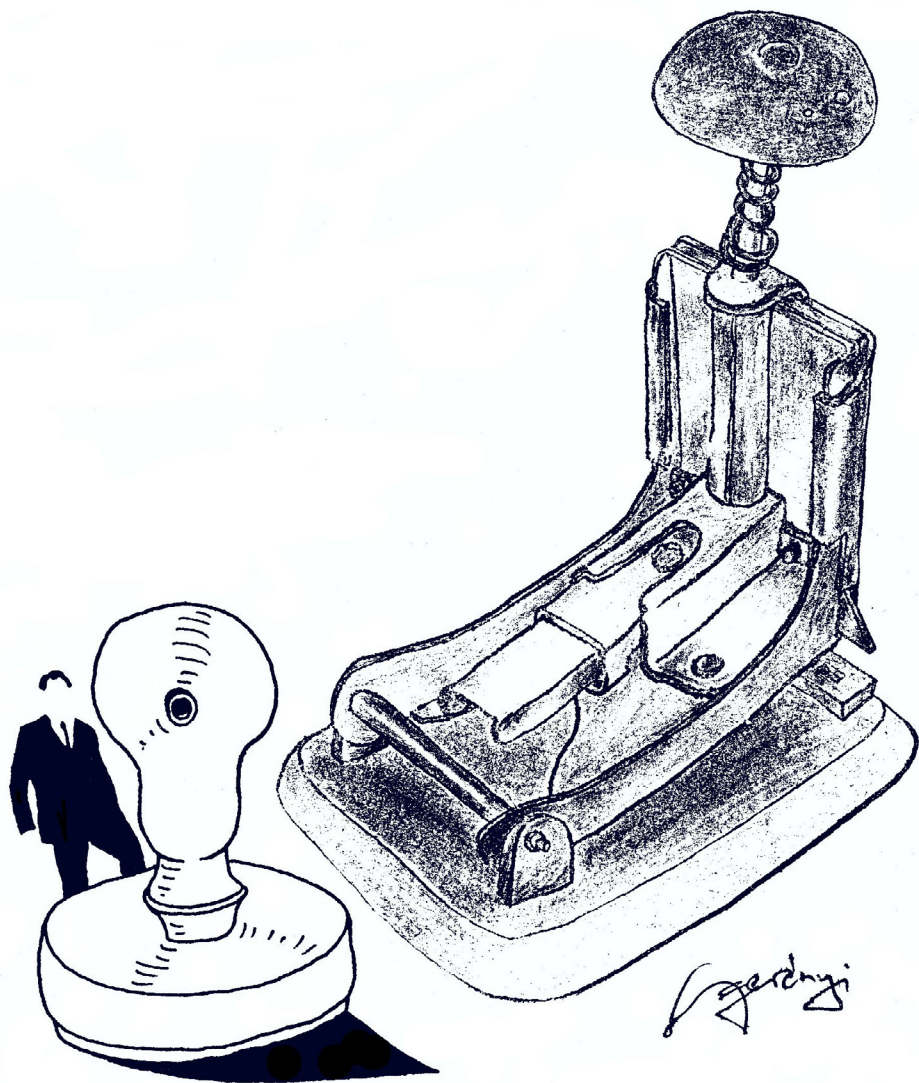
- Burián László (2018): Általános részi jogintézmények szabályozása a régi és az új nemzetközi magánjogi Kódexben [Die Regulierung der Institute des allgemeinen Teils im alten und neuen Kodex des Internationalen Privatrechts]. In: *Közjegyzők közlönye*. 2018/3. sz.
- Küpper, Herbert (2020): Expert Opinions on Foreign Law in Court: Applied comparative law in the Munich Institute for East European Law. In: *Central European Journal of comparative law*. Vol. 1/2020.
DOI: <https://doi.org/10.47078/2020.1.111-130>.
- Lee Faircloth Peoples (2009): The Influence the Foreign Law Cited in the Opinions of Advocated General on Community Law. In: *Yearbook of European Law*. Vol. 1/2009.
DOI: <https://doi.org/10.1093/yel/28.1.458>.
- Mádl Ferenc – Vékás Lajos (2022): *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga* [Das internationale Privatrecht und das Recht der internationalen Wirtschaftsbeziehungen], ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest.
DOI: <https://doi.org/10.1017/s0165070x00011384>.
- Szabó Sarolta (2016): A külföldi jog alkalmazásának (tartalma megállapításának) problematikája [Die Probleme der Anwendung (der Feststellung des Inhaltes) des ausländischen Rechtes]. In: Barna Berke – Nemessányi Zoltán (hrsg.): *Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Kodifikációs előtanulmányok* [Die Gründe des neuen Gesetzes über das Internationale Privatrecht. Vorstudien bezüglich der Kodifikation]. HVG-ORAC, Budapest.
- Szabó Sarolta (2018): Az új nemzetközi magánjogi törvény egyes általános részi kérdéseiről [Zu Fragen des allgemeinen Teil des neuen Gesetzes über das Internationale Privatrecht]. In: *Jogtudományi Közöny*. 2018/11. sz.
- Szabó Sarolta (2020): Általános rendelkezések [Allgemeine Bestimmungen]. In: Vékás Lajos – Nemessányi Zoltán – Osztoivits András (hrsg.): *A nemzetközi magánjogról szóló törvény kommentárja* [Kommentar zum internationalen Privatrecht]. HVG-ORAC, Budapest.
- Szász István (1938): *Nemzetközi magánjog* [Das internationale Privatrecht]. MTA Jogtudományi Bizottsága, Budapest.
- Szócs Tibor (2014): A magyar nemzetközi polgári eljárásjog reformja – szabályozást igénylő kérdések [Die Reform des ungarischen internationalen Zivilprozessrechts – Fragen mit Regelungsbedarf]. In: Németh János – Varga István (hrsg.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai* [Die Grundlagen der neuen Zivilprozessordnung]. HVG-ORAC, Budapest.
- Szócs Tibor (2016): A külföldi jog közjegyzői eljárásban történő alkalmazásával kapcsolatos tapasztalatok [Erfahrungen bei der Anwendung ausländischen Rechts in notariellen Verfahren]. In: Barna Berke – Nemessányi Zoltán (hrsg.): *Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai – kodifikációs előtanulmányok* [Die Gründe des neuen Gesetzes über das Internationale Privatrecht. Vorstudien zur Kodifikation]. HVG-ORAC, Budapest.
- Vadász Vanda (2020): Új szakasz a magyar nemzetközi magánjogban. A Kódex, mint a kollíziós jog reagálóképességének mérőeszköze [Eine neue Periode im ungarischen internationalen Privatrecht. Der Kodex als Messlatte für das Reaktionsvermögen des Kollisionsrechts]. In: *MTA LAW Working Papers*. 2020/28. sz.
- Vékás Lajos (2015): Egy új nemzetközi magánjogi törvény megalkotásának néhány elvi kérdéséről [Zu einigen prinzipiellen Fragen der Kodifizierung eines neuen Gesetzbuchs für das internationale Privatrecht]. In: *Jogtudományi Közöny*. 2015/5. sz.
- Zweigert, Konrad – Kötz, Hein (1986): *Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts*. Mohr Siebeck Lehrbuch, Tübingen.
DOI: <https://doi.org/10.1628/978-3-16-169132-4>.

RECHTSQUELLE

- 2001/470/EG: Entscheidung des Rates vom 28. Mai 2001 über die Einrichtung eines Europäischen Justiziellen Netzes für Zivil- und Handelssachen.
- Bundesgesetz vom 15. Juni 1978 über das Internationale Privatrecht.
- Das Gesetz Nr. XXVIII von 2017 über das Internationale Privatrecht.
- Dekret Nr. 1673/2016 vom 29.12.2016 über das Konzept des neuen Gesetzes über das Internationale Privatrecht, Regierungsbeschluss.
- Gesetz Nr. CXXX von 2016 über die Zivilprozessordnung.
- Gesetzentwurf über das Internationale Privatrecht Nr. T/14237.
- Gesetzverordnung Nr. 13 von 1979 über das Internationale Privatrecht.
- Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005 (BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781), zuletzt geändert durch Artikel 1 des Gesetzes vom 24. Oktober 2024 (BGBl. 2024 I Nr. 328).

GERICHTSURTEILE

- BH1981. 255.
- BH2002. 492.
- BH2014. I.26.
- BH2020. 176.
- Budapestester Gerichtshof 7.G.23.894/2008.
- Budapestester Regionalgericht 6.Pf.20.327/2014/7.
- Budapestester Regionalgericht Pf.21.238/2018/5.
- Budapestester Regionalgericht Pf.6.20.666/2003/3.
- Budapestester Regionalgericht Pf.9.20.8014/2003/7.
- Budapestester Regionalgericht Pkf.25.901/2018/2.
- Budapestester Regionalgericht Pkf.25.901/2018/2.
- EBH2006. 1520.
- Oberster Gerichtshof Gfv.IX.30.045/2010/3.
- Oberster Gerichtshof Pf.III.20.474/1992.
- Oberster Gerichtshof Pf.III.25.783/2002/5.
- Regionalgericht Debrecen 4.Gf.30.112/2014/7.

Szerényi Gábor grafikája

VARGA RÉKA

Bibó Örökség Konferencia^[1]

KÖSZÖNTŐ

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, Kedves Kollégák, Kedves Vendégek!

Öröm és megtiszteltetés, hogy köszönhetem Önöket ezen a konferencián. Amikor ma Bibóra hivatkozunk, szinte reflexből egyetlen mondat jut eszünkbe, és remélem, mert bízni nem mertem abban, hogy én leszek az első, aki ma elmondhatja először a legtöbbet idézett Bibó-szakaszt. Mentségemre legyen mondva, hogy legalább nem a sokszor félremagyarázott, rövidített változatot fogom felolvasni:

„Demokratának lenni mindenekelőtt annyit tesz, mint nem félni: nem félni a más véleményűektől, a más nyelvűektől, a más fajúaktól, a forradalomtól, az összeesküvésektől, az ellenség ismeretlen, gonosz szándékaitól, az ellenséges propagandától, a lekicsinyléstől és mindazoktól az imaginárius veszedelmektől, melyek azáltal válnak valódi veszedelmekké, hogy félünk tőlük.”

Ez a mondat ma is hátborzongatóan érvényes. Az én értelmezésemben – és lehet, hogy ez a Bibót évtizedek óta kutatók előtt kicsit leegyszerűsítésnek fog tűnni – ez a mondat úgy is lefordítható, hogy demokratának lenni ma is annyit tesz, hogy nem félünk a párbeszédtől – még akkor sem, ha az kényelmetlen. Sokszor ma is azt látjuk, hogy az emberi élet különböző területein – akár a közéletben, akár egy munkahelyen, vagy akár ott, ahol elvileg a gondolat szabadsága a legtermészetesebb közeg, még az egyetemen is – a párbeszéd előtt valamilyen félelem üti fel a fejét. Félünk, hogy félreértenek, hogy rosszul értékelnek, hogy kimaradunk, hogy megítélnek, hogy valami oda nem illőt mondunk.

Bibó főként az emberek közötti félelemről beszél, de a veszélyek a mai világban igencsak kitágultak, hiszen a 20. század közepén érzett veszélyek – mint a háború, migráció, szélsőséges beszéd, hisztéria – ma is megvannak, de megjelentek olyan új területek is, amire Bibó a 20. század közepén még nem is gondolhatott. A mesterséges intelligencia, a digitális világ, a fake news már csak nagyon áttételesen tekinthetőek az emberekhez kapcsolódó félelmeknek, amelyekre az idézet vonatkozik.

[1] Elhangzott 2025. november 19-én, a Nemzeti Közszerológati Egyetem és Széchenyi István Egyetem Bibó István Kutatócsoport szervezésben megrendezett Bibó Örökség Konferencián.

De egy szempontból fontos ezeket is megemlíteni: álláspontom szerint ezekkel a félelmekkel is hasonló módon kell megküzdenni és szembenézni, mint a másik embertől, a más gondolkodásúaktól való félelemmel: elmélyülni és kiismerni, és rájönni, hogy ezek csak képzelt és sokszor a hisztéria által keltett félelmek, és inkább párbeszédbe kell elegyedni velük, meg kell ismerni őket.

A félelem tehát egyszerre nagyon is hétköznapi és nagyon is univerzális tapasztalat. De, ahogy Bibó mondja, éppen ezek miatt van könnyű dolga a félelmeknek abban, hogy bizonyos imaginárius veszedelmek igazán valódiakká váljanak, ha hagyjuk, hogy eluralkodjanak rajtunk. Veszélyek mindig voltak és lesznek, de a demokrácia lényege az, hogy ezekkel a veszélyekkel mégis képesek vagyunk szembeszállni, ezekről beszélni, kérdezni, vitatkozni – és nem félünk attól, hogy mások másképp gondolkodnak –, mert az őszinte párbeszéd sokszor a legrövidebb út a megoldás felé.

De Bibó nemcsak a demokrácia filozófusa volt. Ő egy olyan gondolkodó, aki a jog, a politika és az emberi szellem határterületein járt – és otthonosan mozgott mindháromban. A jogi kalandzásai során a nemzetközi jogi problémákkal is foglalkozott, és mint nemzetközi jogász, ezt mindenképpen szerettem volna szóba hozni. Ezért talán megbocsátják, hogy egy feltételezhetően nem nagyon ismert és ritkán idézett, de a saját kutatási területemhez nagyon szorosan kapcsolódó, korai írását említsek meg, amelyet még 1935-ben, kezdő bírósági fogalmazóként írt. A címe az „*Idegen államok perelhetősége és az ellenük vezethető végrehajtási cselekmények a svájci jogban*”.

Ez a mű ma már jogtörténeti érdekességnek számít, de egyáltalán nem poros. Az elmúlt években jómagam is a nemzetközi szervezetek immunitásának kérdésével foglalkoztam és foglalkozom, és a mostani konferenciára készülve lenyűgözött, hogy Bibó 1935-ben egy olyan témáról értekezett, amelyen még ma is vitázik a nemzetközi jogi tudományterület, és Magyarország számára, jelenleg közel 30 nemzetközi szervezetnek fogadó államaként, rendkívül aktuális.

Bibó a nemzetközi, és különösen a svájci jog és bíróságok gyakorlatán keresztül az ENSZ elődje, a Nemzetek Szövetsége genfi építkezései kapcsán felmerült immunitási esetet elemzi, illetve mutatja be, hogy milyen a viszonya az államoknak és a nemzetközi szervezeteknek egymáshoz, és meddig is terjed az utóbbiak immunitása. Vagyis egy nagyon is gyakorlati, konkrét konfliktust vizsgált, ami önmagában is mutatja, hogy Bibó mindig az élő jogról, hús-vér problémákról gondolkodott. Különösen izgalmas látni, hogyan közelítette meg a perelhetőség kérdését. Nem dogmatikusan, hanem az igazságosság és az egyenlő felelősség szempontjából: azt kereste, hol húzódik a határ a cselekvési szabadság és a jog alávetettsége között. Azt mondhatnánk, már ebben a korai írásában megtaláljuk későbbi életművének egyik vezérmotívumát: a hatalom és a morál, a jog és az igazság közötti egyensúly keresését. Ez a kevésbé ismert munkája is mutatja, hogy mennyi olyan terület van még Bibó életművében: olyan rétegek, amelyeket érdemes újra felfedezni, feldolgozni, értelmezni.

Kilépve a szűk területemről, nézzünk meg Bibó egy teljesen másik oldalát, és engedjék meg, hogy megint idézzek tőle:

„Megváltozott a helyzet, mikor Dzsugasvili halála után sikerült Rómának Hruscsov bíboros pátriárkát rávennie arra, hogy nyíltan leleplezze az elődje alatt elburjánzott hatalmi túlkapásokat. Most pedig komoly remény van arra, hogy sikerülni fog a legfőbb egyházi és állami funkciók végleges elválasztása is Oroszországban.”

Itt felkészültem arra, hogy a „Hruscsov bíboros pátriárka” után némi zavarodottság lesz úrrá a felhúzott szemöldökök mögött, és épp azon gondolkodnak, hogy vajon a ChatGPT hallucinált, vagy esetleg rosszféle gombából ettem. De Bibó-konferencia lévén azért reméltem, hogy többen felismerik ezt az Uchrónia címen ismert írást, így nem kell nagyon magyaráznom Bibó szatirikus, „mi lett volna ha” gondolat kíséretét idézve.

Bibó Uchróniája – *„HA A ZSINATI MOZGALOM a 15. században győzött volna... Bibó István címzetes váci kanonok beszélgetései apósával, Ravasz László bíboros érsekkel a római katolikus egyház újkori történetéről, különös tekintettel a lutheránus és kálvinista kongregációkra. - Egyház-, kultúr- és politikatörténeti uchrónia”* – egy alternatív történelmi tréfa, amelyben a református Bibó mint „váci kanonok” beszélget apósával, az egykori református dunamelléki püspök Ravasz Lászlóval, aki a szövegben katolikus bíboros érsekké válik. A beszélgetésük pedig egy olyan világban játszódik, ahol a reformáció mozgalmát a katolicizmus belső áramlatai a 15. században pacifikálják, és az általunk jól ismert egyházszakadás elmarad.

Már maga az alaphelyzet is rendkívül játékos, de ha belegondolunk abba, hogy ez az írás 1968-ban – igaz, nem kiadói felkérésre, hanem feltételezem: nagymértékben az apósa bosszantására, maradékban pedig az asztalfióknak – készült, akkor a humoron és a magvas gondolatokon túl azt is kijelenthetjük róla, hogy ez nagyon sokat elmond és elárul Bibó emberi mivoltáról is.

1968-ban 12 éve zajlott le az 56-os forradalom, 5 év telt el Bibó börtönből való szabadulása óta, és abban az évben vonulnak be a szovjet blokk Vörös Hadseregének testvéri csapatai Csehszlovákiába. És ebben az évben születik meg ez a szöveg is, amelyben – még ha csak gondolatjáték erejéig is, de Bibó szellemesen megbolygatja a hatalmi struktúrákat – játékosan beszél történelmi fordulópontokról, reformokról, demokratizálódásról és arról, hogy valami máshogyan is alakulhatott volna. Ebben az írásban ott van minden, amitől Bibó több, mint politikai gondolkodó: önirónia, műveltség, hit és derű. És persze, talán egy kis szelíd élcelődés az apósa – az egykori református püspök – felé is.

Az Uchrónia valójában egy karakterrajz is: egy emberé, aki a koalíciós időszakot követő elnyomás, a számára igazán tragikus 56-os események, a váci börtön és a teljes szellemi száműzetés alatt nem keseredett meg, hanem humorral válaszolt arra, ami sokakat elnémított. És ha belegondolunk, ez a fajta humor – a szellemi bátorság humora – talán a legmélyebb formája annak, amit ő „félelemnélküliségnek” nevezett. Nem tagadta a valóságot, hanem túlnézett rajta. Ezért is hiszem, hogy amikor Bibóról beszélünk, nemcsak az államminiszterre, a

politikai filozófusra vagy a jogtudósra kell gondolnunk, hanem arra az emberre, aki a legnehezebb időkben sem veszítette el a derűt, és a szellem szabadságába menekült.

Bibó öröksége ma ezért is különösen aktuális: mert emlékeztet rá, hogy a demokrácia nemcsak intézmény, hanem belső tartás. És az ember nemcsak szereplője, hanem mércéje is a történelemnek. Úgy gondolom, a legnagyobb tisztelet ma Bibó felé nem az, ha idézzük, hanem, ha újraolvassuk őt. Ha felfedezzük benne azt, ami még feltáratlan, és közben megőrizzük azt, amit mindig is tudtunk róla: hogy a gondolkodás szabadsága nem cipelt örökség, hanem minden korban újra kivívott tapasztalat.

És ha szabad Bibó szavait ismét ide idézni, akkor az előadókat, de főként a hallgatóságot is arra biztatom: fogadják meg Bibó szavait: ne féljenek a gondolatoktól, sem egymástól, ne féljenek kérdezni, se másoktól, se az előadások végén! És bár mindig ad okot rá a jelenlegi helyzet, de ne féljünk attól sem, hogy néha derűvel tudjunk ehhez a világhoz hozzáállni, ahogyan Bibó tette ezt a legsötétebb óráiban.

Köszönöm szépen a figyelmet!

HIVATKOZÁS (MLA)

- Varga, Réka. „Bibó Örökség Konferencia.” *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 17, no. 4, 2025, pp. 153-156. <https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-4.153>

VAJDA PÉTER

A jogtudomány helye Nicolás Gómez Dávila életében és munkásságában

ABSTRACT

Historical continuity and tradition constitute essential themes in the thought of Nicolás Gómez Dávila. His argumentation – conceptualised in his essay *De iure*, a Hungarian translation of which was recently published – can essentially be considered an apology for the primacy of customary law. In one of his maxims, the author draws the attention of the reader to this point in just a few short words: „There is no barrier to despotism other than customary law.” Gómez Dávila is renowned mainly for his aphoristic maxims, the *escolios*, through which he reflected on a wide array of topics, and the origins of which are to be found in his magnificent, private library of thirty thousand volumes. To understand his concept of law and the state, it is essential to consider both the legal-historical context and a survey of the key works in Roman law, legal history, and legal theory. In this paper, I aim to present these important pieces of background information.

Keywords: legal philosophy ■ natural law ■ positivism ■ tradition ■ customary law
■ continuity of Roman law ■ Montaigne ■ Chesterton

I. BEVEZETÉS

A közelmúlt irodalmának fényében Nicolás Gómez Dávila kolumbiai filozófus munkássága egyre kevésbé igényli a bemutatást a magyar olvasóközönség számára. Az elmúlt bő évtizedben számos magyar nyelvű, elsősorban a szerző világgképét, filozófiai-irodalmi munkásságát és széljegyzeteit (*escoliót*) elemző publikáció^[1] jelent meg, az életmű túlnyomó többségét kitevő *escoliók* fordításain^[2] és kommentárjain^[3] túlmenően. Az irodalmi recepciót illetően kiemelendő Hudy Árpád munkássága,

[1] Tóth, 2016; Tóth, 2018; Czopf, 2022.

[2] Gómez Dávila, 2013; Gómez Dávila, 2014.

[3] Hudy, 2013.

aki csaknem két évtizede foglalkozik a Gómez Dávila-életművel,^[4] a közelmúltban pedig korábbi munkájának átdolgozott kiadásával^[5] is jelentkezett. Az első, monografikus és együttgondolkodási elemeket egyaránt tartalmazó, részletes bemutatás^[6] pedig alig néhány éve látott napvilágot magyar nyelven, amelynek szerzője több írásában is foglalkozik a kolumbiai gondolkodóval,^[7] vagy használja referenciaként.^[8]

II. RÖVID ÉLETRAJZ

Gómez Dávila személyében egy különleges szerzőt ismerhetünk meg. Tehetőcs család gyermekeként született a Bogotá melletti Cajicában, 1913. május 18-án, azonban iskoláit – amelyek legmagasabbika egy bencés gimnázium volt, formális felsőoktatásban diákként sosem vett részt – az öreg kontinensen végezte, mivel családjával együtt 1919 és 1936 között Franciaországban élt. Egy súlyos gyermekkori betegség miatt kamaszkorában hosszú szobafogságra kényszerült és magánoktatásban részesült; életrajzírói innen eredeztetik mély, bensőséges viszonyát a könyvekkel, valamint az európai eszmétörténettel és kultúrával. Egy rövid, átmeneti európai tartózkodást leszámítva 1936 után szülőhazáját többé nem hagyta el. Édesapjától átvette a családi vállalkozás vezetését, szabadidejét pedig szinte kizárólag olvasással, valamint az olvasottakról barátaival folytatott eszmecserevel töltötte. Fókuszában az antik szerzők és az európai eszmétörténet klasszikusai álltak, azonban – ahogy azt könyvtára jogi dimenziójának bemutatásánál látni fogjuk – számos tudományterület irányába mutatott mély érdeklődést, tájékozódott a kortárs irányzatok iránt. Az évek során impozáns, harmincezernél több kötetet számláló magánkönyvtárat épített fel, ahová gyakran visszavonult, s végül ezen ikonikus helyszínen érte a halál is, 1994. május 17-én.^[9]

III. A BIBIOTERÁPIA MINT MUNKAMÓDSZER

Bár Gómez Dávila hivatalos filozófiai képesítést sosem szerzett, mégis első-sorban filozófusként tartjuk számon, hiszen széles és mély műveltségéhez, olvasottságához, szerteágazó tudásához, bölcséleti jártasságához – a „hiányzó” dip-

[4] Mosonyi, 2014.

[5] Hudy, 2025.

[6] Csejtei, 2022.

[7] Csejtei, 2025.

[8] Csejtei, 2023.

[9] Részletesebb életrajzért ld. különösen Serrano Ruiz-Calderón, 2015, 17-35.; továbbá Hudy, 2025, 15-18., ill. Vajda, 2025, 192-193.

lomák ellenére^[10] – nem férhet kétség. E jártasság forrásvidéke és letéteményese az említett magánkönyvtár volt, amelyet az európai évek alatt kezdett el felépíteni, majd Kolumbiába történő visszatérése után, évtizedek alatt folyamatosan és állhatatosan, anyagi és időbeli ráfordítást nem kímélve bővített. A könyvtárszoba egyszerre volt hírneves bogotái társasági helyszín és Don Colacho^[11] gyakran hajnali órákba nyúló olvasmányainak és – egyedüli, de távolról sem magányos, hiszen az európai eszméletörténet nagyjaival állt folyamatos és kitartó eszmecserében – elmélkedéseinek, a Franco Volpi^[12] találó nyelvi leleménye által „biblioterápia”^[13] névvel illetett gyógymódnak a kulisszája.^[14]

Miért érezhette szükségét a biblioterápiának? Gómez Dávila – csakúgy, mint Chesterton – szellemiségét tekintve igazi reneszánsz ember volt; nem véletlenül festettek mindketten némileg anakronisztikusan az egyre inkább specifikálódó és beszűkülő, egyre kisebbre szabdaltnak tudományterületek által meghatározott XX. században. Egész életében és szinte minden művében kitartóan, több helyütt kimondottan éles kritikával illette a modernitást: írásainak visszatérő eleme és vezérfonala, mennyire nem érzi komfortosnak az általa nyújtani tu-

[10] Vagy talán pont amiatt, hiszen úgy az életrajzi hasonlóságok, mint gondolatiságuk tartalma és formája – az alaposan és hosszasan, nagy műgonddal sűrítő, türelemmel kiérlelt, gyakran aforisztikus kifejezőmód – esetében egyaránt erős hasonlóságok fedezhetők fel G. K. Chesterton angol filozófus munkásságával. A két szerző életrajzában – jelentősnek nem mondható – különbség, hogy Chesterton bár elkezdte, de sosem fejezte be felsőfokú tanulmányait, míg Gómez Dávila gimnáziumi tanulmányai végeztével nem is tanult tovább. Mindkét gondolkodó esetében felmerül a kérdés, hogy e különleges, egyedi „rendszeren kívüliség” – a kimondottan széles ismeretanyagra és tapasztalatra támaszkodni tudó, mégis javarészt külső szemléleti pozíció – mennyiben járulhatott hozzá kortárs folyamatok és jelenségek sine ira et studio vizsgálatához és elemzéséhez. Gómez Dávila erősen merített Chesterton munkásságából: hírneves könyvtárában ő az egyik legtöbb tétellel szereplő szerző (összesen huszonöt kötetnyi művel, valamint négy további, róla szóló munkával). Ezen túlmenően Gómez Dávila elismerően, kiemelkedő hatású gondolkodók társaságában szól róla: „A nagy katolikus pamfletisták – Pascaltól Maistre-ig, Veuillot-ig, Barbey-ig, Bloy-ig, Chestertonig, Bernanosig – egy intelligens könyvtár egyik leg-szükségesebb könyvcsoportját alkották meg.” (Gómez Dávila, 2003, 194. Külön jelölés híján az eredeti szövegeket saját fordításban közlöm.)

[11] A spanyol köznyelvi előszeretettel használja a Doña/Don nemesi titulust, mint tiszteletadást kifejező megszólítási formát. Férfiak esetében ez gyakran becézett névalak használatával együtt történik (a Colacho a Nicolás becézése), egyszerre kölcsönözve bensőséges és tiszteletteljes formát a megszólításnak. Ld. Serrano Ruiz-Calderón, 2015, 17.

[12] Olasz filozófus és filozófiatörténész (1952–2009), Gómez Dávila munkásságának egyik legjobb európai ismerője és kutatója.

[13] Ld. Gómez Dávila, 2003, 28. A Notas előszavában Volpi eképpen elemzi az – általa sorsszerűnek nevezett – Gómez Dávila-i munkamódszert: „Az olvasás az egyetlen oázis, amely képes túlélni a modernitás sivatagában.”

[14] A könyvtárról bővebben ld. Pizano, 2009 és Goenaga Olivares, 2017.

dott szellemi keretrendszer.^[15] Öndefiníciója szerint reakciós volt, aki az örök nonkomformizmus pozíciójából szólal fel – ars poeticáját az *El reaccionario auténtico* címet viselő, posztumusz megjelent,^[16] magyar fordításban is elérhető^[17] rövid írásában foglalta össze. Ebben az esszében eképpen ad kulcsot felfogásához, egyben munkamódszeréhez: „[A reakciós] [m]unkássága vázlatokból áll (...) Reakciónak lenni nem annyi, mint felsorakozni meghatározott ügyek mögött, sem pedig korteskedni meghatározott célokért, hanem alávetni akaratomnak annak a szükségyszerűségnek, amely nem kötelez, feladni szabadságunkat annak az elvárásnak, amely nem kényszerít; rátalálni azokra a bizonyosságokra, melyek álmunkban elvezetnek minket az évezredes medencék partjához.”^[18]

Módszerének előképeit Gómez Dávila egyfelől az ókori bölcselőkben, másfelől pedig a középkori és kora újkori, elsősorban francia moralisták között találja meg, amely kapcsolódásról egyik legrövidebb escoliójában így szól: „Védőszentjeim: Montaigne és Burckhardt.”^[19] Ezt továbbfejlesztve alkalmazza a gondolatok gondos érlelés utáni sűrítésének és lepárlásának eljárását, amelynek végén fragmentált esszenciaként tárja olvasója elé bölcséletének elemeit. A fragmentált kifejezésmódot Gómez Dávila saját szavaival a „pointillista filozófia” névvel illeti, amelynek használatával olvasójára bízta a gondolatmorzsák apró pontjai összekapcsolásának feladatát, hogy aktív közreműködésével, a szerzővel együtt gondolkodva rajzolódjon ki előtte a teljes kép.^[20] Emiatt a Gómez Dávila-i szövegek vizsgálata során fontos és fáradságos feladat, hogy azokat egyfelől mindig összeolvassuk a releváns *escoliók*kal, másfelől pedig folyamatosan próbáljuk azokat saját ismeretanyagunk kirakósába is beilleszteni.

[15] Ld. (többek között) Gómez Dávila, 2003, 62-63., 101-102., 145-146. és 241-243. Számos escolióban is hangot általános modernitás-kritikájának, amelyek közül e helyütt csupán illusztrációként említek néhányat: „A modern világnak nagyobb a nádfedeles házikók földdel egyenlővé tétele, mint a kastélyok felgyújtása felett érzett büntudata. A XIX. század folyamán a szerény emberek méltóságát oltották ki.” (Gómez Dávila, 1977b, 12.); „Hogy is lehetne elviselni ezt a modern világot, ha a távolban nem sejlenének fel agóniájának hangjai?” (Gómez Dávila, 1977b, 16.); „A modern ember számára még a legegységesebb igazság is elviselhetetlen szemtelenségnek tűnik.” (Gómez Dávila, 1986a, 6.).

[16] Gómez Dávila, 1995.

[17] Tóth, 2016.

[18] Idézi Tóth, 2016 (Tóth Miklós Bálint fordítása).

[19] Gómez Dávila, 1977a, 428. A benne megidézett személyek: Michel Eyquem de Montaigne (1533–1592) francia író, gondolkodó, Bordeaux városának polgármestere, aki írásainak az *essai* („próba” vagy „kísérlet”) címet adva teremtett nevet az esszé műfajának; valamint Jacob Christoph Burckhardt (1818–1897) svájci kultúr- és művészettörténész, a reneszánsz kultúra egyik első, mindmáig kiemelkedő hatású kutatója.

[20] Ld. Gómez Dávila, 1977a, 11.: „Az olvasó ezen oldalakon nem aforizmákat fog találni. Rövid mondataim egy pointillista kompozíció kromatikus érintései.” ill. Gómez Dávila, 2003, 457.: „Pointillista filozófia: az olvasó arra kap felkérést, hogy gyengéden egyesítse a tiszta tónusokat.” Ennek az együttgondolkodási felhívásnak felel meg Volkening, 2023; Hudy, 2013 és 2025, valamint Csejtej, 2022 is, amikor az escoliókra reflektáló gondolataikat közlik. Volkening esetében a kiadás pontosan fél évszázadot vártott magára, mivel eredeti feljegyzései 1973-ban, évekkel az escoliók első kiadása előtt születtek, amikor – Gómez Dávila bizalmas barátjaként – elsőként olvashatta a kéziratot.

IV. RENESZÁNSZ EMBEREK ÉS ELŐKÉPEK: MONTAIGNE ÉS GÓMEZ DÁVILA

Fent említett *escolió*jában Gómez Dávila önnön előképeként, „védőszentjeként” hivatkozik Montaigne-re. A katalógusban tizenegy könyvet találunk Montaigne-től és Montaigne-ről,^[21] valamint Gómez Dávila az idézett *escolió*n túlmenően négy másik helyütt is megemlékezik az esszé műfajának megteremtőjéről.^[22] Gyergyai Albert az általa szerkesztett, a francia esszé klasszikusait Montaigne-től kezdődően Pascalon, Voltaire-en, Zolán és Valéry-n át Camus-ig bezárólag felsorakoztató gyűjteményes kötet előszavában eképpen rajzolja meg az esszéíró – általa elképzelt – arcképét:

„Milyennek látjuk az ideális esszéírót, azt, amilyen talán nincs is, de igen jól elképzelhető. Azt hiszem, közelebb van a művészhez, mint a tudóshoz: nem el-lensége a tudásnak, nem is kizárólagos híve a művészetnek, előbb elsajátította a tudást, az általánosat, azonkívül valami szakműveltséget, s miután mindezt megemésztette, *a műérzik vagy az életérzik megakadályozza a pendantériában, a tudósgőgben, az egyoldalúságban*. Legalábbis annyira életművész, mint alkotóművész: ismeri az életet, de nem mint tétlen élvezője, hanem mint tevékeny dolgozója. (...) *Jó nevelés, rövidebb-hosszabb gyakorlati foglalkozás, általános műveltség*, a népek, az országok, az emberek eleven ismerete: ezeknek alapos, de *lát-hatatlan, bizonyos ideje már felszívódott, magától értetődő birtoklása*. Az esszéíró nem azért cseveg, mert unatkozik, s el akarja ütni a maga, esetleg mások idejét, nem is valami »hasznos« célból, nem magáért a beszédért, sem a beszéddel mint eszközzel bizonyos cél elérésére, hanem mert van mondanivalója, s szeretné, ha ezt másokkal is közölhetné.”^[23]

Az életrajz és az alkotói profil ismeretében kijelenthető, hogy ezen arcképhez Gómez Dávila is könnyedén állhatott volna modellt, ezért nem csupán a kolumbiai filozófus énképéről, belső megéléséről van szó, amikor tollának egyik vezetőjeként azonosítja Montaigne-t. A „láthatatlan, bizonyos ideje már felszívódott, magától értetődő” ismeretanyaggal kapcsolatban pedig a VII. fejezetben látni fogjuk, milyen széles talapzatra támaszkodhatott a jogtudományt illetően (is), amikor kibontakozik előttrünk a könyvtár azon szegmense, amelyből a *De iure* megírása során tájékozódhatott és meríthetett.

Montaigne gondolatosságával kapcsolatban a szükségleteknek a kora újkori államelméletekben megjelenő szerepét vizsgálva Rigó így ír: „[a] szívnek a kedvesebb foglalatosságai a megismerésben, a szemlélődésben, a szellemi tevékenységek tárházában nyilvánulnak meg, Montaigne azonban itt is, mint mindenben

[21] Goenaga Olivares, 2017, 100-101.

[22] Utóbbiak közül kiemelkedik Gómez Dávila, 1986b, 204.: „Az általam »irodalmi intelligenciának« nevezett jelenség genealógiája a modern korban nagyjából a következő: Montaigne, a XVII. és XVIII. századi moralisták, Johnson, Goethe, a német romantika, Sainte-Beuve, a XIX. és XX. századi angol esszéisták, a XIX. századi francia kritikusok, Gundolf, Proust.” Saját munkamódszerét is a Montaigne-i írástechnikából vezeti le, ld. Gómez Dávila, 1986b, 120.: „Vagy úgy idézzünk, mint Montaigne és Burton, vagy ne idézzünk.”

[23] Ld. Gyergyai, 1977, 15. (kiemelések tőlem).

felhívja a figyelmet arra, hogy mértékletességre, az ő szóhasználatában nyugalomra kell törekedni. (...) Montaigne éppen ezért kívánja, hogy a világ összes szükségletének a kielégítéséből a türelem legyen az, ami megadatik neki, mert akkor mind az érzelmi igények változásának, mind az anyagiaknak megálljt tud parancsolni, és nem támad olyan igénye, amit azonnal ki kell elégítenie.”^[24] A mértékletesség, a türelem, az önkorlátozás Gómez Dávila számára is kardinális jelentőségű, a jog és az igazságosság fogalmait számára mélyen átható vezérelvek, amely alapállás talajából természetesen csírázik ki a természetjogi és a pozitivisták megközelítések egyidejű elutasításával a hosszú idő során kimunkált, alaposan kiérlelt szokásjog primátusa mellett érvelő tézis.^[25]

V. RECEPCIÓ

Gómez Dávila európai recepciója érdekes módon – a nyelvi egyezés ellenére – jóval korábban bontakozott ki német és olasz nyelvterületen, mint Spanyolországban.^[26] A német recepció szempontjából négy fontos elemet azonosíthatunk: elsőként Peter Weiß és a Karolinger Verlag kiadói tevékenységét, amelynek köszönhetően az életmű már Gómez Dávila életében, a nyolcvanas évek végétől kezdve német nyelven is megjelenhetett, ezáltal téve lehetővé a nagyobb elérést és érdeklődést. Másodszor, a kortárs német irodalom jeles alakjának, Martin Mosebach-nak Gómez Dávilánál tett személyes látogatását, amely a nyolcvanas évek végén német értelmiségi körökben nagy érdeklődést váltott ki. Harmadszor, az osztrák konzervativizmus kiemelkedő szerzőjének, Gerd-Klaus Kaltenbrunnernek az európai szellemiséget átfogóan elemző, *Vom Geist Europas*^[27] című művét, amelyben – egyetlen nem európai szerzőként – külön fejezetet szentelt Gómez Dávilának. Végül pedig Dietrich von Hildebrand német fenomenológus nevét is meg kell említeni, aki Bogotában élő rokonainak köszönhetően ismerte meg Gómez Dávila munkásságát.^[28]

[24] Rigó, 2024, 70.

[25] Ld. Gómez Dávila, 2025, 190. „Az ember elleni legsúlyosabb támadás a tölgy – amelyben ezer fanyar tavasz nedve alvadt meg – megcsonkítása. Egy nép jogfolytonosságának megszakítása azt jelenti, hogy a történelmet egy új, véres kezdethez pergetjük vissza; ismét nekilátva ugyanannak a keserű vállalkozásnak.” A tölgy-allegória külön, bővebb elemzést is igényel, amelyet egy későbbi írásban kívánok elvégezni. Érdekes adalék még a De iure levezetéséhez Gómez Dávila, 1977a, 306.: „Egy társadalom gyors fejlődése feldarabolja annak szokásait. És a szokások általi csendes nevelés helyett a törvények gyepölőjét és ostorát kényszeríti az egyénre.”; valamint Gómez Dávila, 2002, 68.: „Sem az emberi jogok deklarációja, sem alkotmányok kihirdetése, sem a természetjogra való hivatkozás nem véd az állami önkény ellen. Egyedül a szokásjog szabhat gátat az önkényuralomnak.”

[26] Az európai recepció történetéről bővebben ld. Serrano Ruiz-Calderón, 2015, 100-118., valamint Rabier, 2020, 49-52.

[27] Magyar fordítás nem elérhető, az első, háromkötetes kiadás 1987 és 1992 között jelent meg a MUT-Verlag gondozásában.

[28] A német recepcióról bővebben ld. még Rabier, 2020, 49., Kinzel, é.n., 204-210. és Hudy, 2025, 7-8.

Nem csupán az olasz, de összességében az európai recepció kiemelkedő alakja is volt a tragikusan fiatalon elhunyt^[29] Franco Volpi, a Padovai Egyetem filozófia- és filozófiatörténet-oktatója, Heidegger és Schopenhauer jeles kutatója, aki a fent említett német fordításokon keresztül találkozott először Gómez Dávila műveivel. Később számos fordításban működött közre, Gómez Dávila több művéhez írt elő-, vagy utószót.

Érdekes módon még Lengyelországban^[30] is korábban figyeltek fel a kolumbiai filozófus munkásságára, mint önnön anyanyelvi közegében, az Ibériai-félszigeten, ahol csupán 2010 után vett lendületet az életmű feldolgozása, amelynek jelentős átlomása José Miguel Ruiz-Serrano Calderón, a madridi Complutense Egyetem oktatójának monográfiája volt.^[31] A spanyol recepciónak köszönhetően ugyanakkor egy új nézőpont, a jogi fókusz jelent meg az elemzésekben, amellyel kapcsolatban kiemelendő Francisco Cuena Boy, az Universidad de Cantabria római jog professzorának munkássága, aki több írásában is vizsgálta Gómez Dávila gondolatvilágának az ókori Rómához, a római joghoz és annak intézményeihez fűződő kapcsolódási pontjait.^[32]

A francia recepció legjelentősebb képviselőjének, Michaël Rabier-nek pedig rengeteget köszönhet az „NGD-közösség”,^[33] mivel a nemzetközi kutatók közül ő vett részt elsőként a könyvtár szisztematikus feldolgozásában, s akinek sokéves kutatómunkáját bemutató, rendkívül alapos monográfiája 2020-ban került először kiadásra.^[34]

VI. DE IURE

Az életmű kevésbé ismert elemei közé tartozik a *De iure* címet viselő jogfilozófiai esszé, amelynek magyar fordítása a közelmúltban jelent meg.^[35] Gómez Dávila munkásságának jogelméleti, jogfilozófiai fókuszú elemzése pedig egyelőre még spanyol nyelvterületen is újdonságnak számít.^[36]

[29] Vicenzai otthona közelében szenvedett halálos balesetet, amikor kerékpározás közben egy gépkocsi elütötte.

[30] A lengyel recepció előmozdításában kiemelkedő szerepet töltött be az évtizedek óta Kolumbiában élő Bogdan Piotrowski, az Universidad de la Sabana (Chía) Filozófiai Karának korábbi dékánja, az Academia de Lengua Colombiana első, nem spanyol anyanyelvű rendes tagja. Bővebben ld. Urbanek, 2017.

[31] Serrano Ruiz-Calderón, 2015.

[32] Cuena, 2016; Cuena – Garofalo, 2016, 153-204.; Cuena, 2017. Ezen munkákra jelen írás elkészítése során jelentős mértékben támaszkodtam. Ld. még továbbá Serrano Ruiz-Calderón, 2015, 71-81.

[33] A spanyolajkú irodalom gyakran monogramjával, NGD-ként (ejtsd: „enne-he-dé”) hivatkozza Gómez Dávilát.

[34] Rabier, 2020.

[35] Gómez Dávila, 2025.

[36] Cuena római jogi fókuszú írásain, valamint Serrano Ruiz-Calderón monográfiáján kívül e helyütt feltétlenül megemlítenő Daniel Mugnier Zuluaga fiatal kolumbiai jogász, aki filozófiai háttérének is köszönhetően rendkívül érdekfeszítő és alapos munkákkal jelentkezett a közelmúltban: ld. Mugnier, 2023 és Mugnier, 2024.

A *De iure* azért is foglal el különleges helyet az életműben, mert – a *Textos* és a *Notas* mellett – azon kivételek közé tartozik, ahol a szerző nem a tőle megszkott töredékes, „pointillista” formában szól olvasójához. A jellemző stílusjegyek ugyanakkor ezt az írását is messzemenően áthatják: bár a gondolatmenet vonalvezetése tudományos elemeket, illetve a jogtudományban fontos szerepet betöltő szerzőkre való hivatkozásokat is bőségesen felvonultat, az irodalmi igényű, műves szöveg, az időnként már-már a költészet szintjén végzett sűrítés, valamint a történelmi-kulturális referenciák gyakori használata miatt leginkább a jogfilozófiai esszé kategóriájába sorolható a szöveg.

Gómez Dávila jogfilozófiájában kiemelten fontos az idő, mint legitimációs tényező szerepe: mennél inkább kiállja egy jogi norma vagy jogrendszer az idő próbáját, annál nagyobb a legitimitása a szerző szemében.^[37] Nem véletlen, hogy Gómez Dávila erősen kötődött az antikvitáshoz, joggal kapcsolatos gondolatvilágát illetően pedig a római joghoz, különös tekintettel a *regulae iuris* koncepciójára.^[38]

Ezen túlmenően beszédes a *De iure* genezise is: a szöveg végén a „c. 1970”, azaz „1970 körül” dátumozást találjuk, azonban mivel az esszé 1988-ban jelent meg, okkal feltételezhető, hogy a szerző csaknem két évtizeden keresztül gondozta a szöveget, mire az elnyerte végső formáját.

VII. A KÖNYVTÁRI KATALÓGUS BEMUTATÁSA NYELVEK, JOGBÖLCSELETI ISKOLÁK ÉS SZERZŐK SZERINT

Gómez Dávila halála után könyvtárának java részét a kolumbiai állam vásárolta meg.^[39] A katalógus római jogi és történelmi fókusszal történő feldolgozását Cuena az elmúlt évtized közepén végezte el,^[40] amelyre alapozva és azt kiegészítve célom, hogy a szerző jogelméleti gondolatvilágának háttérében álló ismeretanyagot részletesebben, a római jog világán túlmenően is feldolgozzam és megismertessem.

[37] Escoliói között így szól erről: „A »racionális«, a »természetes« és a »jogszerű« nem más, mint a megszkott. Egy tartós politikai alkotmány, tartós szokások és tartós tárgyak között élni az egyetlen dolog, ami lehetővé teszi a kormányzat legitimitásába, a szokások racionalitásába és a dolgok természetességébe vetett hitet” (Gómez Dávila, 1977a, 224.), valamint „A társadalom gyors fejlődése felforgatja annak szokásait. És az egyénre, a szokások csendes oktatása helyett, a törvények gyeplőjét és ostorát kényszeríti rá.” (Gómez Dávila, 1977b, 306). E helyütt könnyen felfedezhető az ortegai hatás, hiszen Ortega y Gasset számára szintén alapvető jelentőségű volt a szokások (los usos) szerepe úgy a jogban, mint általában a társadalomban.

[38] Erről bővebben ld. Cuena – Garofalo, 2016, 131-133., illetve Gómez Dávila, 2025, 175.

[39] A kutató szerencséjére a család eladás előtt precíz alfabetikus katalógust készített, amely ugyanakkor részletesebb, tematikus tárgymutatót nem tartalmaz. A könyvek nagy része jelenleg a Biblioteca Luis Ángel Arango nevű közgyűjteményben található.

[40] Cuena – Garofalo, 2016; illetve Cuena, 2017.

Gómez Dávila szerteágazó nyelvismeretének^[41] köszönhetően angol, francia, német, olasz és latin nyelvű jog(elmélet)i tárgyú, valamint a *De iurē*-ban invokált rendszerképző fogalmakat (jog, állam, igazságosság) elemző művekkel találkozhatunk a katalógusban. Első látásra érdekességként hathat, hogy a pusztá meny-nyiséget tekintve a német nyelvű könyvek alkotják a többséget, azonban úgy az életrajz, mint Gómez Dávilának a németajkú világ gondolati mélysége felé irányuló tisztelete^[42] fényében ez egyáltalán nem meglepő.

Alábbiakban a releváns kötetek bemutatását nyelvek, valamint mennyiségi csökkenő sorrend szerint végzem el.^[43] Ahogy látni fogjuk, a pusztá felsorolás is ékes bizonyítékát adja Gómez Dávila európai jogtudomány és jogelmélet iránti mély érdeklődésének, különös tekintettel az ókori jogrendszerekre (azon belül is a római jogra), a kontinentális jogrendszerek történeti fejlődésére és mintázataira, valamint a XIX. század második és a XX. század első felének jogelméleti iskoláira, az azokat megalapozó kardinális művekre.

A *De iure* bevezető, jogtörténeti részében számos ismert névvel találkozhatunk, amikor az újkori pozitivista és természetjogi irányzatok egymással folytatott küzdelmét mutatja be a szerző.^[44] Róluk, valamint a Gómez Dávila-i jog-, állam- és igazságosság-fogalom formálása szempontjából – feltételzésem szerint – kiemelten fontos művekről a lábjegyzetekben szólok röviden, azzal a megjegyzéssel, hogy ezen sejtések bizonyítása további, részletesebb vizsgálatot igényel.

Német (43 cím, 60 tétel)

- Brunner, Emil (1943): *Gerechtigkeit*.
- Cathrein, Victor (1901): *Recht, Naturrecht und positives Recht*.
- Fichte, Immanuel H. (1850): *Die philosophischen Lehren von Recht, Staat und Sitte in Deutschland, Frankreich und England*.
- Gierke, Otto von (1868–1913): *Das deutsche Genossenschaftsrecht*, 4 vol.^[45]
- Gierke, Otto von (1880): *Johannes Althusius und die Entwicklung der Naturrechtlichen Staatstheorien*.
- Grimm, Jacob – Heusler, Andreas – Hübner, Rudolf (1899): *Deutsche Rechtsaltertümer*, 2 vol.

[41] Vajda, 2025, 193.

[42] A *Notas*-ban különösen tömör megfogalmazását adja e meggyőződésének: „Német könyvek: elsőrangú matéria.” – ld. Gómez Dávila, 2003, 395.

[43] A zárójelekben az első kiadás(ok) dátumát tüntetem fel.

[44] Az újkori szerzők közül név szerint kerül említésre Friedrich Carl von Savigny, Thomas Hobbes, John Austin, Bernhard Windscheid, Theodor Mommsen, Otto von Gierke, Frederic William Maitland, Henry James Sumner Maine, Karl Magnus Bergbohm, Rudolf Stammler, Léon Duguit, Giorgio del Vecchio és François Géný.

[45] Gierkét, mint a történeti jogi iskola jeles képviselőjét Gómez Dávila a XIX. század jogtudósainak egyik legfontosabbikaként emeli ki, munkásságát történelmi jelentőségűnek minősíti. Az egyesülési jogról szóló opus magnum a jog, mint közösségi erőfeszítés szempontjából lehetett érdekes a kolumbi-ai filozófus számára, Althusiusról írott jogtörténeti munkája pedig a Francisco de Vitoria és Francisco Suárez nevével fémjelzett Salamancai Iskolához való kapcsolódás miatt.

- Gumplowitz, Ludwig (1905): *Geschichte der Staatstheorien*.
- Hintze, Otto (1962): *Staat und Verfassung*, 2 vol.
- Hintze, Otto (1967): *Regierung und Verwaltung*.
- Höningwald, Richard (1924): *Hobbes und die Staatsphilosophie*.
- Jellinek, Georg (1905): *Allgemeine Staatslehre*.
- Jhering, Rudolf von (1852–1865): *Geist des römischen Rechts*, 4 vol.
- Jhering, Rudolf von (1877): *Der Zweck im Recht*, 2 vol.
- Jhering, Rudolf von (1884): *Scherz und Ernst in der Jurisprudenz*.
- Jhering, Rudolf von (1925): *Recht und Sitte*.^[46]
- Kelsen, Hans (1934): *Reine Rechtslehre*.^[47]
- Kern, Fritz (1914): *Gottesgnadentum und Widerstandsrecht*.
- Kern, Fritz (1919): *Recht und Verfassung im Mittelalter*.
- Koschaker, Paul (1947): *Europa und das römische Recht*.
- Marquardt, Karl Joachim – Mommsen, Theodor (1846–1882): *Handbuch der Römischen Altertümer*, 5 vol.^[48]
- Meitzen, August (1895): *Wanderungen, Anbau und Agrarrechts der Völker Europas nördlich der Alpen*.
- Messner, Johannes (1950): *Das Naturrecht*.
- Oertmann, Paul – Honig, Richard (1929): *Josef Kohler's Einführung in die Rechtswissenschaft*.
- Puchta, Georg Friedrich (1828): *Das Gewohnheitsrecht*.^[49]
- Savigny, Friedrich Carl von (1834): *Geschichte des römischen Rechts*.
- Savigny, Friedrich Carl von (1837): *Das Recht des Besitzes*.

[46] Jhering több szempontból is hatást gyakorolhatott a dávilai jogfogalomra: római jogászként (a római jog szellemiségéről frott négykötetes műve által), a történeti jogi iskola képviselőjeként és Puchta-tanítványként, a szokásjog dimenzióján keresztül.

[47] Bár a pozitivizmus talán legnagyobb hatású XX. századi képviselője külön említést nem kap a De iure soraiban, biztosra vehető, hogy Gómez Dávila tisztában volt Kelsen munkásságával. Ezt erősíti a tény, hogy a francia nyelvű kötetek között is találhatunk egy természetjogi tárgyú művet, amelyet Kelsen öt társszerzővel közösen jegyez.

[48] Az eredeti mű összesen hét kötetből áll, amelyek közül Marquardt az I-III. kötetben (Römisches Staatsrecht) és Theodor Mommsennel együtt, valamint az V-VI. kötetben (Römische Staatsverwaltung) és a VII. kötetben (Das Privatleben der Römer) egyedül dolgozott. Cuena szerint az V-VI. és a VII. kötetekről lehet szó (ld. Cuena – Garofalo, 2016, p. 188), ugyanakkor mivel a katalógus öt kötetet említ, illetve Mommsen neve alatt hivatkozza a művet, ezért véleményem szerint az I-III. és az V-VI. kötetekről lehet szó. A történeti jogi iskoláról a De iurē-ben Gómez Dávila elismerően, Mommsent külön kiemelve nyilatkozik: „A XIX. század jogi gondolkodásának jelentősége egy másik aspektusában nyugszik: mind a pandektisták – Windscheid munkásságában kikristályosodó – szisztematikus tevékenységében, mind pedig egy Mommsen, egy Gierke vagy egy Maitland csodálatra méltó, történelmi jelentőségű munkájában.” (Gómez Dávila, 2025, 175.).

[49] Puchta főműve a dávilai jogfogalomban megkerülhetetlen szerepet betöltő szokásjog miatt lehetett fontos a szerző számára: „Azáltal, hogy a jogi mivolt időbeli megvalósulásának sémájaként szolgál, a szokásjog megkerülhetetlen közvetítőként működik a tiszta jog és a pozitív jog között.” (Gómez Dávila, 2025, 189.; ld. továbbá a 25. lábjegyzetet).

- Savigny, Friedrich Carl von (1814): *Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*.^[50]
- Schmitt, Carl (1950): *Der Nomos der Erde*.
- Schmitt, Carl (1950): *Ex Captivitate Salus*.^[51]
- Schmitt, Paul (1959): *Religion, Idee und Staat*.
- Schulz, Fritz (1961): *Geschichte der römischen Rechtswissenschaft*.
- Sohm, Rudolph (1923): *Kirchenrecht*.
- Stahl, Friedrich Julius (1833–1837): *Rechts- und Staatslehre*.
- Stahl, Friedrich Julius (1845): *Das monarchische Prinzip*.
- Stahl, Friedrich Julius (1856): *Parlamentarische Reden*.
- Stahl, Friedrich Julius (1856): *Die Staatslehre und die Principien des Staatsrechts*.
- Stahl, Friedrich Julius (1863): *Die gegenwärtigen Parteien in Staat und Kirche*.
- Sybel, Heinrich von – Ficker, Julius (1941): *Universalstaat oder Nationalstaat*.
- Stammler, Rudolf (1922): *Lehrbuch der Rechtsphilosophie*.^[52]
- Stammler, Rudolf (1896): *Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung*.
- Verdross-Drossberg, Alfred (1946): *Grundlinien der antiken Rechts- und Staatsphilosophie*.^[53]
- Wieacker, Franz (1964): *Recht und Gesellschaft in der Spätantike*.
- Wolf, Erik (é.n.): *Griechisches Rechtsdenken*, 5 vol.

Francia (22 cím, 35 tétel)

- Brimo, Albert (1978): *Les grands courants de la philosophie du droit*.
- Colin, Ambroise – Capitant, Henry (1957–1959): *Traité de droite civil*, 2 vol.

[50] Savigny-ról személy szerint elismerő, korát és közegét tekintve azonban inkább kritikai leírást találhatunk: „Így Savigny ragyogó meglátásai ellenére a német jogászok csupán azt tudták, hogyan állítsák szembe az állampozitivizmust a francia klasszikus polgári jogászok formalizmusával.” (Gómez Dávila, 2025, 175.).

[51] Schmitt művei a dávilai államelmélet szempontjából lehetnek relevánsak: „Végül felmerül az Állam problémája. Nyers, totális, masszív tény, amely úgy embrionális formában, mint teljes organikus tagoltságában átfogja az embert.” (Gómez Dávila, 2025, 176.).

[52] A történeti jogi iskolával és a materialisztikus történeti felfogással szemben a szociális idealizmus rendszerét kritikai alapon megalapító Stammler (aki a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja is volt) és a „változó tartalmú természetjog” koncepciója külön említést kap a De iuré-ben, „formalizmusból kicsírázó természetjog” címkével.

[53] Verdross Kelsen tanítványa volt Bécsben, korai munkássága a Tiszta jogtan pozitivista hatása jegyében telt. Az 1920-as években aztán először szakmailag, később pedig személyesen is szembefordult mesterével, mivel Verdross – pángermán meggyőződése miatt – közel került a nemzetiszocialista rendszerhez. A fent említett Salamancai Iskola egyes vélemények szerint olyan jelentős hatást gyakorolt rá, hogy egész nemzetközi jogi gondolkodásának vezérfonalává tette azt. A második világháború után jelentős nemzetközi jogi karriert futott be, 1959 és 1977 között az Emberi Jogok Európai Bíróságának bírja volt.

- Cuq, Édouard (1929): *Études sur le droit babylonien*.
- Dabin, Jean (1952): *Le droit subjectif*.
- Duguit, Léon (1911): *Traité du droit constitutionnel*, 5 vol.^[54]
- Esmein, Adhémar (1914): *Éléments de droit constitutionnel français et comparé*, 2 vol.
- Fustel de Coulanges, Numa Denis (1864): *La Cité antique*.
- Gaius (1950): *Institutes* (ford. Reinach, Julien).^[55]
- Garaud, Marcel (1953): *Histoire générale du droit privée français de 1789 à 1804*.
- Géný, François (1913): *Science et technique en droit privée positif*, 4 vol.
- Géný, François (1919): *Méthode et interpretation et sources en droit*, 2 vol.^[56]
- Haesaert, Jean Polydore (1948): *Théorie générale du droit*.
- Hauriou, Maurice (1923): *Précis de droit constitutionnel*.
- Kelsen, Hans – Perelman, Charles – Entrèves, Alexandre Passerin d' – Jouvenel, Bertrand de – Bobbio, Noberto – Prélôt, Marcel – Eisenmann, Charles (1959): *Le droit naturel*.
- Lemonnier, Henry (1887): *Étude historique sur la condition privée des affranchis aux trois premiers siècles de L'Empire Roman*.
- Marcaggi, Vincent (1912): *Les origines de la Déclaration des droits de l'homme de 1789*.
- Mirkine-Guetzévitch, Boris (1931): *Les nouvelles tendances du droit constitutionnel*.
- Olivier-Martin, François (1932): *Précis d'histoire du droit français*.
- Pirenne, Jacques (1932–1935): *Histoire des institutions et du droit privé de l'ancienne Égypte*, 4 vol.
- Ripert, Georges (1936): *Le régime démocratique et le droit civil moderne*.
- Ripert, Georges (1955): *Les forces créatrices du droit*.
- Zeiller, Jacques (1910): *L'idée de l'état dans Saint Thomas d'Aquin*.^[57]

Angol (18 cím, 22 tétel)

- Blackstone, William (1765–1769): *Commentaries on the Laws of England*, 4 vol.

[54] Léon Duguit francia köz- és alkotmányjogászt, a szolgáltató állam gondolatának megalapozóját, a Bordeaux-i Egyetem professzorát Gómez Dávila mint „a neokantiánus moralizmus talajából kicsírázó természetjog” képviselőjeként azonosítja.

[55] A katalógusban csupán az Intitúciók francia elnevezése szerepel, a konkrét hivatkozást ld. Cuena – Garofalo, 2016, 187.

[56] François Géný, a szabad tudományos kutatás alapján való jogértelmezés képviselője a „fin-de-siècle intuicionizmus talapzatán álló természetjog” jelzővel szerepel a szövegben.

[57] Aquinói Szent Tamás és a skolasztikusok államfogalma, mint az antikvitás gondolati áramlatait lezáró betetőződés mindenképpen hatást gyakorolhatott Gómez Dávilára is: „A nyugati egyházatyák Pál apostol leveleinek rövid, sztoikus reminiscenciájától felhatalmazva, cicerói szövegtömbökbe ágyazva ragadnak meg egy doktrínát. E tant Sevillei Szent Izidor etimológiai értelmezései terjesztik, majd Irnerius helyreállító glosszatori munkája megerősíti azt, hogy végül a diadalmas skolasztikában kapjon végső formát és teljessédjék ki.” (Gómez Dávila, 2025, 174.).

- Buckland, William W. (1921): *A text-book of Roman law from Augustus to Justinian*.^[58]
- Cheyney, Edward P. (1927): *Law in history and other essays*.
- Dicey, Albert V. (1915): *Introduction to the study of the law of the constitution*.
- Dray, William (1957): *Laws and explanation in history*.
- Hobbes, Thomas (1651): *Leviathan*.^[59]
- Jolowicz, Herbert F. (1965): *Historical introduction to the study of Roman law*.
- Jones, J. Walter (1940): *Historical introduction to the theory of law*.
- Lintott, Andrew W. (1968): *Violence in Republican Rome*.
- Maine, Henry S. (1961): *Ancient Law*.
- Maine, Henry S. (1883): *Dissertations on Early Law and Custom*.
- Maine, Henry S. (1886): *Popular Government*.^[60]
- Pocock, J. G. A. (1967): *The Ancient Constitution and the Feudal Law*.
- Pollock, Frederick – Maitland, Frederic William (1895–1898): *The history of English law before the time of Edward I*, 2 vol.^[61]
- Pound, Roscoe (1922): *An Introduction to the Philosophy of Law*.^[62]
- Ramsey, William Robert (1949): *Henry Ireton*.^[63]
- Robson, William A. (1935): *Civilisation And The Growth Of Law*.
- Sorokin, Pitirim (1962): *Fluctuation of Systems of Truth, Ethics, and Law*.^[64]

Latin (5 cím, 12 tétel)

- *Codex Theodosianus libri XVI cum Constitvtionibvs Sirmondianis et Leges Novellae ad Theodosianum pertinentes* (438), 3 vol.^[65]

[58] A pozitívizmust Gómez Dávila a császárkori Róma jogelméletéből vezeti le, így Buckland tárgybéli alpműve fontos forrása lehetett: „Még a liberális szerződéselméletet hirdető nemzetben [ti. a britben] is – szokásjogának maradványai között, Hobbes árnyékában – virágzik a császárkori Róma jogászainak pozitívizmusa az austinii jogelméletben.” (Gómez Dávila, 2025, 175.).

[59] Ld. az előző lábjegyzetben szereplő idézetet.

[60] Maine szerződéselméleti munkásságát Gómez Dávila a természetjog ellen indított indirekt támadásként értékeli: „A megviselt természetjog azonban még mindig túléli Maine aknamunkáját és Bergbohm rohamát, hogy a század végén lendületesen, a neotomizmus magányos és lenyűgöző macacsságának formájában születhessen újjá a jogászok között.” (Gómez Dávila, 2025, 175.).

[61] Maitland munkássága – a történeti jogi iskola egyéb képviselőihez hasonlóan – kitüntetett figyelmet és elismerést kap Gómez Dávilától (ld. a 48. lábjegyzetet).

[62] A Pound-féle szociológiai megközelítés különösen a „törvény adta jog – valóságban élő jog” (law in books vs. law in action) elhatárolás miatt lehet érdekes a dávilai jogfogalom szempontjából.

[63] Bár e könyv esetében egy történész-életrajzírói munkáról van szó, Ireton személye fontos kulcsot jelent a dávilai jog- és államfelfogás szempontjából, mivel a De iure mottójában az angol polgári forradalom Putney-vitáinak e jeles képviselője emlékének ajánlja írását, a vitákra történő konkrét hivatkozással. Ld. Gómez Dávila, 2025, 173.

[64] A négykötetes Social and Cultural Dynamics c. mű második kötete (a többi kötetet a katalógus nem tartalmazza).

[65] Cuena a római joghoz kapcsolódó tételek felsorolásánál „Berlin, 1954” hivatkozással él a Codex Theodosianus kapcsán (ld. Cuena – Garofalo, 2016, 187.), amely a jelenlegi referenciakiadás, a Mommsen és Paulus Meyer által szerkesztett 1905-ös változat utánnyomása.

- *Corpus Juris Civilis* (529–534), 3 vol.^[66]
- *Corpus Juris Canonici* (XVI. század vége), 2 vol.
- *Fontes Iuris Romani Anteiustiniani (FIRA)* (szerk. Riccobono – Baviera – Ferrini – Furlani – Arangio-Ruiz) (1940), 3 vol.
- *C. Atei Capitonis Fragmenta* (szerk. Strzelecki, Władysław) (1967).

Olasz (2 cím, 5 tétel)

- Coli, Ugo (1920): *Lo sviluppo delle varie forme di legato nel diritto romano*.
- Pais, Ettore (1915–1921): *Ricerche sulla storia e sul diritto pubblico di Roma*, 4 vol.

Spanyol (1 cím, 2 tétel)

- Recaséns Siches, Luis (1959): *Filosofía del derecho*, 2 vol.

Érdekeség, hogy spanyol nyelven mindösszesen egyetlen egyértelműen jogi tárgyú cím található: Luis Recaséns Siches, a spanyol(ajkú) jogtudomány jeles alakjának jogfilozófiai traktátusa. Az ő személye és munkássága azonban két okból is fontos szerepet játszhatott Gómez Dávila jogfogalmának kialakulásában: egyrészt, mivel e hazánkban kevésbé ismert neokantiánus gondolkodó komoly hatást gyakorolt úgy az ibériai, mint a latin-amerikai jogelméletre, másrészt pedig azért, mert az 1920-as években Európa-szerte a legnagyobbak tanítványként pallérozhatta jogelméleti jártasságát.^[67] E hipotézis igazolása további kutatást igényel, a Gómez Dávilára jellemző kifejezőmódtól azonban egyáltalán nem lenne idegen, ha pont az egyik legfontosabb alakot hagyta volna homályban, miközben másokra irányítja a rivaldafényt.^[68]

[66] A *Corpus Iuris Civilis*-szel kapcsolatban megemlítenéd a De iure Irnerius-hivatkozása (ld. az 57. lábjegyzetben).

[67] Recaséns Siches (1903–1977) Madridban Ortega-tanítvány volt, majd 1925 és 1927 között lenyűgöző európai tanulmánykörutat tett: Rómában Giorgio del Vecchio, Berlinben Rudolf Stammler, Rudolf Smend, Heinrich Maier és Romano Guardini, Bécsben pedig Hans Kelsen, Felix Kaufmann és Fritz Schreier irányítása alatt végezte doktori tanulmányait, miközben del Vecchio kétkötetes jogfilozófiai traktátusának spanyolra fordítását is elvégezte. Később, a második Spanyol Köztársaság idején liberális konzervatív színekben parlamenti képviselő lett (1931–1935). A polgárháború kitörésekor Franciaországon keresztül Mexikóba távozott, további életét a tudománynak szentelve töltötte. Világszerte oktatott, Spanyolországba élete utolsó bő évtizedében tért vissza és – Salamancát kivéve – az ország mindegyik jelentősebb egyetemén tartott vendégelőadásokat.

[68] Amely kifejezőmód újfent erős hasonlóságot mutat a fent megidézett Montaigne-nyel: „Valóság-gal beteg vágy az bennem, hogy leplezzem magam; mit bánom, hány ember előtt, csak minél nyíltabban; s halálosan fázom tőle, ha eszembe jut, hogy azok, akik éppen csak nevemet ismerik, ki tudja, mit gondolnak rólam.” ld. Montaigne, 1996, 205.

VIII. ÖSSZEGZÉS

A Gómez Dávila-i életmű ismeretében a *De iure* egy hatalmas *escolió*ként fogható fel, ahol a szerző a rá jellemző, történelmi, kulturális és eszemtörténeti utalásokban gazdag „pointillista” stílusban szól olvasójához, és ahol a kép csupán a végén, az egyes „pöttyök” helyükre illeszkedésével áll össze kerek egésszé. Az *escolio*-esszén belül pedig – különösen a szöveg végéhez közeledve – egymást követik azok a tömör gondolatfutamokká összeálló mondatok, amelyek önálló *escolió*ként is megállják helyüket.^[69]

Ennek háttere és magyarázata kettős. Egyfelől a magánkönyvtár fent bemutatott jogelméleti, jogfilozófiai gazdagságában keresendő, annál a rendkívül színes és változatos forrásnál, amelyből a szerző meríteni tudott, s amelynek – fent megidézett – „láthatatlan, bizonyos ideje már felszívódott, magától értetődő birtoklása” a kolumbiai filozófus gondolkodásában és munkamódszerében egyaránt evidenciaként szervesült. Másfelől pedig az idődimenzió: a szokásjog időbeli kiérleltségének, az idő próbáját már kiállt mivoltának mindennél fontosabb jelentőséget tulajdonító tézis, amelyet Gómez Dávila a *De iure* harmadik, záró részének második felében használt természeti képekkel („az állam az őszi ragyogás méltóságteljes lombozata”, valamint „az igazságosság az időben hozza meg gyümölcsét”) illusztrál legszemléletesebben.

Legyen szó akár *escolió*iról, akár hosszabb írásairól, Gómez Dávila olvasása nem egyszerű feladat, mivel a szerző – azon túl, hogy sokat feltételez olvasójáról – kimondottan kedveli úgy az enigmatikus képeket és metaforákat, mint az irodalmi igényű stílust és megfogalmazásokat. A nem-*escolio* formát öltő szövegek közül különösen igaz ez a *De iure* esetében, ahol jogról, államról és igazságosságról fejt ki gondolatait. Ugyanakkor épp e stílus teszi izgalmassá és érdekfeszítővé életművének kutatását.

A látszólagos földrajzi távolság ellenére egy mélyen európai gondolkodóval van dolgunk, akinek gondolatai a jelen számára is messzemenően relevánsak, s akiről a legnagyobbak társaságában mondható el, hogy koruk elpárolog mögülük, mert példáik és ismeretanyaguk alapján az összes megelőzőben, következőben és gondolataik minősége alapján pedig az összes következőben éltek, s élnek.

[69] Ugyanezen mintázat még erőteljesebben érvényesül a *Notas* esetében, ahol a folyószöveggént induló mű végéhez közeledve már szinte csak *escolio*-szerű bekezdéseket találunk. Egy, a *De iure*-ből vett példával illusztrálva: „A jognak nincs történelmi eredete, ahogy a nyelvnek sincs. Senki sem találta fel saját jogát, ahogyan anyanyelvét sem. Az egyén már az ősközösségi hordában is a mondattan szabályai és a jog szabályai közé születik. Már az újszülött első sírása is jogi struktúrák között visszhangzik.” Ld. Gómez Dávila, 2025, 189.

HIVATKOZÁS (MLA)

- Vajda, Péter. „A jogtudomány helye Nicolás Gómez Dávila életében és munkásságában.” *Jog–Állam–Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 17, no. 4, 2025, pp. 157-173. <https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-4.157>

IRODALOM

- Cuenca Boy, Francisco (2016): Agentes del absolutismo: los juristas según Nicolás Gómez Dávila. In: Murillo Villar, Alfonso – Calzada González, Aránzazu – Castán Pérez-Gómez, Santiago (ed.): *Homenaje al Profesor Armando Torrent*. Dykinson, Madrid. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctvf3w4m3.15>.
- Cuenca Boy, Francisco – Garofalo, Luigi (2016): *Derecho e historia en la antropología de Nicolás Gómez Dávila*. Thomson Reuters Aranzadi, Cizur Menor.
- Cuenca Boy, Francisco (2017): Inventario de cosas relativas a Roma en los escritos de Nicolás Gómez Dávila y breve exposición de algunas de ellas. In: Piotrowski, Bogdan (eds.): *Nicolás Gómez Dávila – Homenaje al centenario de su natalicio*. Universidad de La Sabana, Chía.
- Csejtei Dezső (2022): *Gómez Dávila-széljegyzetek és kommentek*. Századvég Kiadó, Budapest.
- Csejtei Dezső (2023): Filozófiai töprengések korunk szellemi állapotáról. In: *Kommentár*. 2023/4. sz.
- Csejtei Dezső (2025): Hagyomány és forradalom Nicolás Gómez Dávila széljegyzeteiben. In: *Kommentár*. 2025/1. sz.
- Czopf Áron (2022): Konzervatív kijelentő mód. In: *Kommentár*. 2022/3. sz.
- Goenaga Olivares, Francia Elena (2017): *La biblioteca de Nicolás Gómez Dávila, el cronotopo de una novela infinita*. Boletín Cultural Y Bibliográfico. 51(92).
- Gómez Dávila, Nicolás (1977a): *Escolios a un texto implícito I*. Instituto Colombiano de Cultura, Bogotá.
- Gómez Dávila, Nicolás (1977b): *Escolios a un texto implícito II*. Instituto Colombiano de Cultura, Bogotá.
- Gómez Dávila, Nicolás (1986a): *Nuevos escolios a un texto implícito I*. Procultura, Bogotá.
- Gómez Dávila, Nicolás (1986b): *Nuevos escolios a un texto implícito II*. Procultura, Bogotá.
- Gómez Dávila, Nicolás (1988): De iure. In: *Revista del Colegio Mayor de Nuestra Señora del Rosario* 81. Jg., Nr. 542.
- Gómez Dávila, Nicolás (1995): El reaccionario auténtico. In: *Revista Universidad de Antioquia*. Vol. 240.
- Gómez Dávila, Nicolás (2002): *Sucesivos escolios a un texto implícito*. Ediciones Áltera, Barcelona.
- Gómez Dávila, Nicolás (2003): *Notas*. Villegas Editores, Bogotá.
- Gómez Dávila, Nicolás (2013): *Az ízlés diadala*. (ford. Merkli Ferenc, Czetter Ibolya). Magánkiadás, Vasszécseny.
- Gómez Dávila, Nicolás (2014): *További széljegyzetek egy rejtett szöveghez*. (ford. Pávai Patak Márta). Quadmon, Budapest.
- Gómez Dávila, Nicolás (2025): De iure. (ford. Vajda Péter). In: *Jogelméleti Szemle*. 2025/2. sz. DOI: <https://doi.org/10.36074/deiure>.
- Hudy Árpád (2013): *A modernitás remetéje – Széljegyzetek a töredékek katedrálisához*. Concord Média, Arad.

- Hudy Árpád (2025): *A progresszió Isten ostora – Nicolás Gómez Dávila, a reakció prófétája*. Concord Média Jelen, Arad.
- Kinzel, Till (é. n.): *Nicolás Gómez Dávila. Parteigänger verlorener Sachen*. Lepanto Verlag, Rückersdorf üb. Nürnberg.
- Montaigne (1996): *Esszék*. Kairosz Kiadó, Budapest.
- Montaigne, Descartes et al. (1977): *Ima az Akropoliszon – A francia esszé klasszikusai* (szerk.: Gyergyai Albert). Európa, Budapest.
- Mosonyi Kata (2014): *A reakció majdnem géniusza*. (Elérhető: <https://www.irodalmi-jelen.hu/2014-mar-9-0940/reakcio-majdnem-geniusza>. Letöltés ideje: 2025. július 16.).
- Mugnier Zuluaga, Daniel (2023): *Los límites del racionalismo jurídico: sucesivas hipótesis de lectura sobre De iure de Nicolás Gómez Dávila*. Pontifica Universidad Javeriana, Bogotá.
- Mugnier Zuluaga, Daniel (2024): El derecho como tradición y lenguaje: paralelismos entre De iure de Nicolás Gómez Dávila y la filosofía de Miguel Antonio Caro. In: *Revista Disertaciones*. Vol. 13/2024.
DOI: <https://doi.org/10.33975/disuq.vol13n1.1350>.
- Pizano, Diego (2009): *Don Nicolás Gómez Dávila y su biblioteca*. (Elérhető: <https://www.elespectador.com/el-magazin-cultural/don-nicolas-gomez-davila-y-su-biblioteca-articulo-142206/>. Megtekintés ideje: 2025. június 15.).
- Rabier, Michaël (2013): Biblioteca gomezdaviliana: las fuentes bibliográficas del pensamiento de Nicolás Gómez Dávila (I). In: *Revista Interamericana de Bibliotecología*. Vol. 36, núm. 3, septiembre-diciembre.
- Rabier, Michaël (2020): *Nicolás Gómez Dávila, penseur de l'antimodernité*. L'Harmattan, Párizs.
- Rigó Balázs (2024): Szükségletek a kora újkori államelméletekben – A hatalom legitimációjának piramisa. In: *Jogelméleti Szemle*. 2024/3. sz.
DOI: <https://doi.org/10.59558/jesz.2024.3.55>.
- Serrano Ruiz-Calderón, José Miguel (2015): *Democracia y nihilismo. Vida y obra de Nicolás Gómez Dávila*, EUNSA, Pamplona.
- Tóth Miklós Bálint (2016): Nicolás Gómez Dávila: egy reakciós Kolumbiából. In: *Kommentár*. 2016/6. sz.
- Tóth Miklós Bálint (2018): Nicolás Gómez Dávila politikai teológiája. In: *Kommentár*. 2018/1. sz.
- Urbanek, Krzysztof (2017): La recepción de la obra de Nicolás Gómez Dávila en Polonia. In: Piotrowski, Bogdan (ed.): *Nicolás Gómez Dávila – Homenaje al centenario de su natalicio*. Universidad de La Sabana, Chía.
- Vajda Péter (2025): A jogelmélet szabadulószozája – bevezető gondolatok Nicolás Gómez Dávila De iure című esszéje elé. In: *Jogelméleti Szemle*. 2025/2. sz.
DOI: <https://doi.org/10.59558/jesz.2025.2.191>.
- Volkening, Ernesto (2023): *Diario de lectura de los Escolios de Nicolás Gómez Dávila. Cuadernos III, IV y V*. Universidad de los Andes, Bogotá.

Szerényi Gábor grafikája

VIGH ESZTER ÉVA

Az armálisok szerepe és a nemességigazolás gyakorlata a XVIII. században

ABSTRACT

„Consider the lesser nobility here,” wrote Maria Theresa to her daughter, Maria Christina, „they are different from those in other countries; there is more individuality among them than among the magnates...” Why is Hungarian nobility so unique? How does it differ from the nobility of other countries? Previously, noble titles were associated with numerous privileges, – which they stubbornly insisted on keepin – led many to attempt document forgery either by using counterfeit seals or altering texts through erasure (rasura) or interpolation. Some even sold the armorial letters of noble families that had died out in the male line. In my study, I analyze the processes of noble verification, primarily in the 18th century, such as Charles III’s *Generalis Nobilium Investigatio* and the noble verification trials ordered by Maria Theresa. Through legal cases, I illustrate the various forms of fraudulent use of a noble title misuse involving noble titles. It is certain, that the tax exemption of the Hungarian nobility was unique in its kind. Consequently, contesting the title that guaranteed this privilege, as well as the proof of nobility that verified it, became a matter of cardinal importance, especially in the eighteenth century.

Keywords: armorial ■ document forgery ■ nobility ■ privilege ■ Maria Theresa

I. BEVEZETŐ GONDOLATOK

*„Egy nemzet sem pattog úgy s nem kevélykedik nemesség titulussával,
mint a magyar”^[1]
(Zrínyi Miklós)*

Magyarország több mint ezeréves történelmének jelentős részében az ország katonai erejének, politikai, gazdasági és tudományos életének gerincét a magyar nemesség képezte. Ennek a kiváltságos rétegnek

[1] Zrínyi, 1799

az ország történetének alakításával, fejlődésével és fennállásával kapcsolatos szerepe vitathatatlan. A nemesi címekhez korábban megannyi privilégium kapcsolódott, a nemesek mindig „makacsul” ragaszkodtak a Werbőczy Hármaskönyvében rögzített nemesi szabadságokhoz,^[2] leginkább a harmadikhoz: az adómentességhez. A XVI. században a rendek továbbra is próbálták megőrizni ezt a kiváltságukat, de a század végén az elhúzódó harcok miatti pénzügyi válságra tekintettel bevezetésre került az egytelkesek, a kurialisták és az armalisták adófizetése.^[3] Ezt követően, a XVIII. században III. Károly és Mária Terézia az államadósság csökkentése érdekében elrendelték a nemesi címek használatának revízióját. III. Károly uralkodása alatt a nemességigazolás – a nemesi cím jogos használatának bizonyítása – általános nemesi vizsgálatokkal történt, majd Mária Terézia a mentességet követelő nemeseket nemességüket igazoló, illetve a nemességszerző őstől való leszármazást bizonyító irataik benyújtására kötelezte, később pedig a nemességigazoló perek lefolytatását rendelte el, ezzel a nemessévizsgálatok általánossá váltak.^[4]

Ezzel összefüggésben tanulmányom arra fókuszál, hogy milyen eljárások keretében történt ezen kiváltságok megtartásának biztosítása, illetve milyen módon próbáltak – akár törvénytelen eszközökkel – mások is részesülni ezekből a nemesi privilégiumokból.

II. A NEMESSÉG

Nemességet kétféleképpen, eredeti és származékos módon lehetett szerezni. Az eredeti szerzősmód azt jelentette, hogy a nemesi rend kialakulását követően csak a király adományozhatott nemesi címet. Eredeti szerzősmóddal történő nemességszerzés történhetett elsősorban királyi adománnyal, másodsorban a király nemesi jószág nélküli nemességadományozásával vagy királyi címeres nemesítőlevéllel, azaz armálissal.^[5] Harmadsorban törvényesítéssel, amikor a nemes férfi törvényes házasságon kívül született gyermekét a király privilégiummal nemessé tette. Negyedik esete az I. Károly által bevezetett fiúsítás, *praeffectio* jogintézménye „Az a’ tselekedet, melly szerint a magvaszakadáshoz közelgő férfit a’ maga familiájából való fehér személyt, azon nemesi fekvő jószágokban, a’ mellyek tsak férjfiú ágat illetnek, Királyi privilégiumos megegyezéssel, maga férjfiúi örökösévé teszi.”^[6] Itt szeretnék említést tenni arról, hogy Eckhart álláspontjával szembemelve, több jogászprofesszor szerint ez az intézmény nem jelent nemesség-szerzősmódot, mert ez csupán a származékos úton,

[2] Schiller, 1900, 19.

[3] Pálffy, 2008, 269.

[4] Dümmert, 1974, 378-379.

[5] Marcziányi, 1886, 35-36.

[6] Czövek, 1822.

születéssel már nemességet szerzett leány fiú örökös státuszba helyezése. Ötödik az örökbefogadás, amikor az uralkodó engedélyezte a férfiágon magvaszadadt nemesnek, hogy egy nem nemest örökbe fogadjon, aki ezzel nemességet és öröklési jogot szerzett. Végül ünnepélyes honfiúsítással, az 1550. évi LXXVII. tc. alapján a király, a rendek hozzájárulásával, törvénybe foglalással külföldieket nemesíthetett.^[7] Származékos szerzősmód a születés, a nemes férfi törvényes házasságából született gyermeke nemes lett, a nemesi rang *ipso iure* átszállt minden törvényes utódjára. Fél nemesi rangot kapott a törvényes házasságból, nem nemes apának nemes anyától született gyermeke. A fiúsított nő nem nemessel kötött házasságából született gyermeke is nemes lett. A nők házassággal is szerezhettek nemességet, a polgári származású nő férje nemességében részesült, és ez a személyes nemessége megmaradt özvegygé válása esetén is.^[8] A teljes jogot biztosító királyi nemesítés mellett létezett a magánnemesítés intézménye is, már a XIII. században királyi közreműködés nélkül, önállóan bővíthetett a nemesek köre.^[9] IV. Béla 1243. június 7-én kiadott – a szepesi tízlándzsások részére – privilégiumlevelének hatodik pontjában foglaltak szerint az örökös nélkül elhalálozó birtokát örökölheti lánya vagy özvegye új férje, azzal a feltétellel, hogy az örökhagyó katonai kötelezettségeit a továbbiakban az örökös ellátja.^[10] A magánnemesítés intézményét egy 1335. évi oklevél is bizonyítja, amely tartalmazza Lypua-i Crispus Pál tiltakozását az ellen, hogy perbeli ellenfelét valamilyen szomszédja – a székelyek ispánja vagy a csanádi püspök – csaló szándékkal megnevesítse, mielőtt a nemességének bizonyítását elvégezné.^[11] A nemesség kritériumai a nemesi származás és a nemesi birtoklás, ezért a tökéletes magánnemesítés mindkettőt biztosítja, ilyen egyrészt a leánynegyed természetbeni kiadása, másrészt a feleség után való nemesség (*post uxorem nobilis*), ami egy 1408-as Zala megyei feljegyzésben már szerepelt státuszként.^[12] A nemes nővel házasságot kötő nem nemesi származású férfiak a XVIII. századtól vármegyei közgyűlési iratokban is szerepeltek, például nemesi felkelésben való részvételük okán.^[13]

A nemesség tagjai az Aranybulla 1351-es megerősítése és Werbőczy nemesi szokásjogot összefoglaló Hármaskönyve alapján egy jogilag egységes társadalmi csoportot alkottak. Társadalmi és életviszonyaikra nézve rendkívül különbözőek voltak, tehát nemesnek lenni csupán rendi státuszt jelentett. A magyar nemesek lehettek köznemesek – armalisták vagy jószágos nemesek –, illetve főnemesek. A különbözőségek ellenére a két csoport „Törvény és törvényszékek

[7] Gerő, 1938, 10.

[8] Kempelen, 1907, 37.

[9] Acta Historica Hungarica Turiciensia, Rihmer, 2024/1. sz. 228.

[10] Galambosi, 2022, 286-287.

[11] Adatbank.ro: A rendi állam kialakulása.

[12] Lásd bővebben például: Fügedi, 1999.

[13] Füredi História, Lichtneckert, 2008/2. sz.

előtt egyenlők,”^[14] peres eljárásaik ugyanazon előírások alapján folytak, valamit azonos fórumokhoz nyújthattak be fellebbezési kérelmet is.^[15] A főnemesség bárókból, grófból és hercegekből állt, ám ők nem képeztek külön nemesi rendet, csak a rangjuk volt a nemesség magasabb fokozata. A főnemesség inkább gyűjtőfogalom, közjogi vonatkozása csak annyiban volt, hogy azoknak a családoknak a megjelölésére szolgált, amelyek születésüknél fogva tagjai voltak a főrendiháznak.^[16]

III. A NEMESSÉGIGAZOLÁS

„A nemesség igazolása tulajdonképpen nemességadományozási diplomának vagy olyan más okiratnak, melyből a nemesség adományozása és az adományozott egyén neve minden kétséget kizáró módon kitűnik, eredetiben vagy hiteles másolatban való felmutatásából és a nemesség szerzőtől való leszármazásnak igazolásából áll.”^[17] – így foglalta össze Kempelen Béla a nemességigazolás lényegét.

Az uralkodóval szemben érvényesíthető kiváltságokat adó címeres nemességek adományozása a XIV. század második felében kezdődött. Ezekből az oklevelekből kevés maradt fenn, a királyi kancellárián 1527-től vezetett Királyi Könyvek töredékesen tartalmazzák a király nevében kiadott fontosabb okirat-másolatokat, feljegyzéseket, emellett birtokadományozásokkal és címereslevéllel történt nemesítéseket, kétes nemességi ügyekben hozott legfelsőbb határozatokat, cím- és méltóságadományozásokat, régi nemesség megújításokat és megerősítéseket, honfiúsításokat és fiúsításokat.^[18] 1786-tól kezdve már kétféle, első- és másodosztályú Királyi Könyvet vezettek. Az elsőosztályú állandó érvényű jogot biztosító okleveleket (például: nemességadomány, privilégium), a másodosztályú pedig halálig érvényes személyes okiratokat (például: méltóságok, papi állások betöltése) tartalmazott.^[19] Az okirat felmutatásán kívül a nemességi vizsgálatok másik eleme a vérségi viszony bizonyítása a nemességszerző és a leszármazott között. A vizsgált személy (*producens*) és a korábbi nemességszerző (*primus imperator*) rokoni kapcsolatát kellett igazolni. A nemességvizsgálat során alapvetően az állam- és a magánérdek állt egymással szemben. Az állam érdeke minél több adózásra kötelezett nyilvántartásba vétele, ezzel állt szemben a magánérdek, ami jelen esetben a nemesi privilégiumok érvényesítése.^[20]

[14] Fényes, 1843, 77.

[15] Dobszay, 2021, 228.

[16] Kempelen, 1907, 37.

[17] Kempelen, 1907, 51.

[18] Fodor, 2008, 1-11.

[19] Kempelen, 1907, 44.

[20] Megyeri Pálffy, 2011.

Könyves Kálmán 1100-ban kiadott törvénye hatására merült fel először a nemességigazolás kérdése. A nemzetségeknek elég volt tanúskodni arról, hogy az adott személy a nemzetségükhöz tartozik, nem kellett külön a leszármazást bizonyítani, így birtokaik megmaradtak. Ősi jogaik védelmére ebben az időszakban kezdték használni a „*de genere*” jelzőt a nemzetségek, ezzel kifejezve az összetartozásukat.^[21] Eredetileg csupán a nemzetségek tagjai bírtak nemességgel, az úgynevezett törzsökös (őse már a honfoglaláskor jószágot kapott) családoknak nem volt eredeti nemeslevelük, csak nemesség-megerősítési eljárás során kiállított nemes- vagy címereslevéllel rendelkeztek. A törzsökös családok teljesíteni tudták az ősi próbát, mert nemességük olyan régi volt, hogy a család élő nemzedéke egyenes, felmenő ágon mintegy kétszáz évnyi nemességet, így legalább négy nemes születésű őst fel tudott mutatni.^[22] Az ezt követő időszakban a föld birtoklásával kapcsolatos érdekek szembenállása miatti perekben volt szükség a nemesség bizonyítására. A XIII. században Zala megyei, korábban nemességet kapott várjobbágyok országos nemességét vitatták, amikor vizsgálat folyt az elidegenített várföldek és hibásan adományozott birtokok miatt. A perben a korábbi várjobbágyok III. Béla király által adományozott nemesi oklevéllel igazolták nemesi mivoltukat, ezért annak tartalma alapján oklevelük elfogadásra, illetve megerősítésre is került.^[23] Nemességigazolásra olyan esetben is szükség lehetett, hogyha a perbeli felek egyike kétségbe vonta a másik fél nemességét. Ezekben az esetekben az eljáró hatóság általában határnap kitűzésével kielégítő bizonyításra kötelezte a kétségessé váló nemest.^[24] Az 1700-as évek elején már a Rákóczi-szabadságharc alatt is tetemes kárt okoztak azok a kétes nemesek, akik kiváltságokkal élve nem fizettek adót, ezért a sárospataki országgyűlés 1708. december 11-én elrendelte, hogy nemesi származásukat armálisukkal vagy vármegyéjük igazolásával bizonyítsák.^[25] Ezt követően III. Károly és Mária Terézia elhatározták a korábban kiadott adományokból eredő pozitív jogosultságok revízióját. Megkezdődtek a nemességigazoló eljárások, majd a nemességigazoló perek lefolytatása. A XVIII. században ezek az eljárások általánossá váltak és egyetemlegesen érintették a kiváltságolt rétegeket.^[26]

Az adóalanyok számának növelése érdekében III. Károly először 1723-ban, majd ezt követően még kétszer rendelt el általános nemesi vizsgálatot. A nemességvizsgálat alól felmentették és kétségtelen nemesként ismerték el azokat a családokat, akiknek ősei egy adott helyen ősidőktől kezdve nemesi jogokkal éltek, vagy ezen a helyen adományozott birtokkal vagy birtokrésszel rendelkeztek, és ezt okirattal (adománylevelé vagy bizonyáglevelé) vagy tanúkkal bizo-

[21] Real-j.mtak.hu: Élő nemesség. A nemes családok szakközlőnye, 1900.

[22] Kempelen, 1907, 39-40.

[23] Horváth, 1900.

[24] Tóth, 2001, 27.

[25] Kovács-Veres, 2021, 16-17. Vonatkozó irodalom bővebben például: Romhányi, 1916.

[26] Megyeri Pálffy, 2011.

nyítani tudták.^[27] Az 1723-as nemesi vizsgálatok alkalmával a kancellária még nem adott pontos utasításokat az eljárások lefolytatására, így a néhol egyébként is törvényes rendbe ütköző előírásokat a vármegyék enyhítették, emiatt ez a felmérés nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.^[28] A következő, 1725-ös nemességvizsgálatra vonatkozó utasítás (*Idaea Investigande et discernendae verae et indubiae a suspecta et dubia Nobilitate*) alapján elrendelték a kétséges és kétségtelen nemesek, illetve a gyanús és kétséges nemesek szétválasztását. Nem kellett vizsgálat alá vetni, tehát kétségtelen nemesnek kellett tekinteni a vármegyében élő nemesek közül azokat, akik ismert régi megyebeli családból származtak, ott lévő birtokaik és címeresleveleik alapján nemesi szabadságban éltek. A kétséges nemeseknek nemességszerzést bizonyító oklevéllel, kétségtelen nemes őstől való leszármazással vagy hatvan évre visszamenőleg nemesi jogok gyakorlásának bizonyításával, valamint azt alátámasztó tanúvallomásokkal kellett nemességüket igazolni.^[29]

A nemességvizsgálatok során a bizonyítás kétféle lehetett. Az egyik mód a gyökeres bizonyítás, amelynél címereslevél bemutatásával és a címerszerzőtől való leszármazás folyamatosságának igazolásával bizonyították a nemességet.^[30] A másik pedig a gyakorlati bizonyítás, a Tripartitum 47. Czim 1. §-a alapján: „okiratok hiányában pedig tanubizonysággal is törvényesen igazolhatják származásukat és családfájuk törzsökét és ágát, de nem tovább, mint hatvan éven belül”.^[31] Az írásbeliség hiánya miatt nehéz volt a nemességszerző őstől való egyenesági leszármazást minden kétséget kizáróan igazolni, mert a leszármazás bizonyításához anyakönyvek, genealógiák, írott családfák kellettek volna, és a névváltoztatások is okozhattak nehézséget. Utóbbinak eklatáns példája a következő két eset. A Vas megyei Szűcs Ferenc és Molnár Mihály édestestvérek voltak, mindkettőjük eredeti neve Stubner volt, közös ősük is ezen a néven szerzett nemességet. Újonnan viselt neveiket az általuk üzőtt mesterségükről kapták, a nemességigazolásakor bizonyítaniuk kellett, hogy a néveltérés ellenére a Stubner család leszármazottai. Katonáskodás alkalmával gyakori volt a katonatársaktól kapott ragadványnév, amit később már az eredeti családnév helyett használtak. Az ötvenéves Csicsai Gergely Buda ostroma után Borbély Gergelyként tért vissza, mert katonatársait ő borotválta, ezért így nevezték el, a továbbiakban pedig ezt a ragadványnévét használta, ami még vérségi leszármazás esetén is megnehezítette a nemes őssel való rokoni kapcsolat igazolását.^[32]

A nemesség bizonyítására a Helytartótanács utasítása alapján alkalmas volt a *Collatio Bonorum*, hiteles bizonyáglevél, a címeres nemeslevél vagy tanúvallomás – a nemességről, elveszett címeres nemeslevélről vagy egyéb megfelelő

[27] Ballabás, 2013, 13., 16.

[28] Illésy, 1902, 2-3.

[29] Sneider, 1940, 3.

[30] Library.hungaricana.hu: „Ebül szerzett kutyabőr”, 1993.

[31] Werbőczy Tripartituma.

[32] Tóth, 1991, 48.

okmányról –, a királyi hatáskörrel kiadott *praefectionalis* levelek, *adoptionalis* levelek, illetve a külföldiek részére *indigenatus*-ról kiadott oklevelek. Ezeken kívül az elődök osztálylevelei és személyes pereik iratai és a hozományra, valamint a leánynegyedre vonatkozó iratok. Ezzel szemben nem volt alkalmas a bizonyításra az esküvel meg nem erősített vallomás, az erdélyi fejedelmek által kiállított oklevél (azok elismeréséig), a *statutoria*-t vagy *restatutoria*-t nem tartalmazó nádori vagy helytartói adomány, birtokátadás, valamint a földesurak ellentmondása alatt álló vagy megyei hozzájárulás nélküli, illetve a sehol sem, vagy egy éven belül ki nem hirdetett nemeslevelek. Szintén nem alkalmas a bizonyításra egyetlen tanú eskü alatti vallomása, a rokoni kapcsolat nem megfelelő igazolása, a nemesi anyától örökölt birtok az apa nemtelensége esetén és a hamisnak látszó – első sorban vakargatott – oklevelek.^[33]

1732-ben újabb *investigatio*-t rendeltek el, már pontosabban megfogalmazott szabályok alapján. A vármegyék ugyan egy év alatt végrehajtották a vizsgálatot, de ennek az eredménye sem volt megfelelő, mert vagy szándékosan, vagy akaratlanul félremagyarázták, esetleg nem értették meg pontosan az előírásokat, ezért az általuk elkövetett alaki vagy tartalmi hibákat csak újabb vizsgálat elrendelésével lehetett kijavítani.^[34]

A nemesi vizsgálatot, az *investigatio*-s bizottság végezte, amelynek tagja az alispán, a királyi tábla ülnökei, a szolgabíró, az esküdt, a jegyző, a vicefiskális és a káptalan egy-egy tagja volt. A szolgabírák vagy alszolgabírák jelenlétében előre összeállított kérdések (*commissio*) alapján vették fel a tanúvallomásokat. A vármegyék főügyészei döntöttek a benyújtott nemességigazoló okiratok – bizonyáglevél, adománylevél vagy címereslevél – és a meghallgatott tanúk vallomásai alapján. Nemesi vizsgálatok csak fiú utóddal rendelkező férfiakra terjedtek ki, a női családtagok nemessége egyáltalán nem képezte vizsgálat tárgyát. A vizsgálat eredményéről a vizsgált személy vagy írásban kapott határozatot, vagy azt a nemességvizsgáló bizottság hirdette ki. Nemességigazolási per indítására volt lehetősége annak, akinek a megye nem ismerte el nemességét.^[35]

A korábbi, évtizedenként tartott kétes nemességű személyek általános felmérésének helyébe a Mária Terézia által bevezetett nemesség igazolási perek intézménye került, így az általános vizsgálatot egyéni vizsgálat váltotta fel. Ezek az eljárások elsősorban a kis- és középnemesség tagjait érintették, a nagybirtokok származását nem vonták kétségbe.^[36]

Mária Terézia elrendelte a Magyarországon élő birtokos családok összeírását, azért, hogy tovább szélesítse az adófizetők körét. A nemesség összeírással szembeni tiltakozása miatt 1750 októberében két leiratot adott ki. Az elsőben kötelezte az adófizetés alóli mentességet követelő nemeseket, hogy a Helytartótanácsnak mutassák be a kiváltságaikat bizonyító iratokat, a másodikban ren-

[33] Sneider, 1940, 4.

[34] Illésy, 1902, 2-3.

[35] Csaladtörténetek.webnode.hu: Családtörténetek - Családokról családoknak.

[36] Kovács, 202, 70-72.

deltek szerint már a nemes és birtokos ősoktól való származást is bizonyítaniuk kellett. Három évvel később a nemességet adómentesség szempontjából, a nemességszerzés időpontja és az adózó jobbágyaik száma szerint különböztette meg.^[37]

Az 1751. évi országgyűlésen a királynő újabb kísérletet tett a magyar nemesek megadóztatására, de a próbálkozás elbukott. Így az 1751. évi XIX. törvénycikkben biztosította a címeresleveles nemeseket az adómentességükről:^[38] „Hogy Ő szent felsége mind azon czimerlevelesek, kik az utóbbi fölkelések alkalmával személyesen és tulajdon költségükön mentek hadba, éltök tartamára minden fizetéstől kegyesen menteknek nyilvánítani méltóztatott: azért azon czimerlevelesek nevében Ő felségének a karok és rendek örökké való hálájokat fejezik ki.”^[39]

1769 és 1771 között kibocsátotta azon rendeleteit, amelyek konkrétan a nemességigazoló perekre vonatkoztak. Először a kétséges nemesek névsorának elkészítését és ezeknek állandó táblák előtti igazolását rendelte el. A folyamat gyorsítása érdekében a kancellár egy tíz pontból álló utasítást készíttetett a királyi tábla számára, valamint egy tizenhat pontból álló *continua* táblák^[40] számára. A királynő ezeket azzal a változtatással hagyta helyben, hogy a magyarországi nemesek közül az Erdélyben lakók köréből csak a különválás előtt nemesítettek élhessenek mentességgel.^[41]

A per indításának kétféle módja volt, azt vagy a megyei ügyész indíthatta a kétes nemessel szemben, vagy az, aki nemesnek vallotta magát, de jogait csak részben, vagy nem gyakorolta, ő a megyei ügyész ellen indíthatott eljárást helyzetének tisztázása érdekében. A bizonyítási kötelezettség mindkét esetben azt terhelte, akinek a nemessége kérdéses volt. A bizonyítási egyik módja a gyökeres próba, a másik pedig a nemesség gyakorlatának bizonyítása volt.^[42] Gyökeres próba (*proba radicalis*) során a címer-, adomány- vagy beiktatólevél bemutatása mellett bizonyítani kellett az egyenes, törvényes leszármazást a szerzőtől.^[43] A nemesség gyakorlatának bizonyítása egyszerűbb volt, mert elég volt csupán a nemesség gyakorlását igazolni, nem kellett magát a nemesi jogot.^[44]

A tiszti ügyész a járási szolgabírákon keresztül beidézte a kétséges nemest. A nemesi per alapvetően latin nyelven folyt, azonban a tanúvallomásokat magyar nyelven rögzítették. Bizonyító erejű okirat lehetett első sorban az armális, másodsorban a testimoniális levél az armális kihirdetéséről vagy a családfa.^[45]

[37] Köblös, 1905, 77.

[38] Nagy, 2020, 406-409.

[39] A czimerleveles nemesek mentességéről szóló 1751. évi XIX. törvénycikk.

[40] A vármegyei bíróság helyére 1764-től felállított intézmény.

[41] Megyeri Pálffy, 2011, 23.

[42] Ányos, 1936.

[43] Köblös, 1905, 77-78.

[44] Megyeri Pálffy, 2011.

[45] Dea.lib.unideb.hu: Armálisok és armalisták a kora újkori Biharban, 2010.

Közigazgatási pernek minősült a nemességigazolás, amelyben első fokon a vármegye döntött, másodfokon a Helytartótanács, harmadfokon pedig az uralkodó a Magyar Királyi Udvari Kancellária útján ítélkezett. Amíg nem született jogerős döntés, a kétséges nemes megtarthatta az eljárást megelőző jogállását.^[46]

Kutatásom során az általam talált legérdekesebb eset a Demők család nemességigazolásának története. A később jobbágysorba süllyedt Demők családról a Duna-Tisza közén, Kunszentmiklós és Szalkszentmárton határában egy kutató neveztek el, amit így emlegettek a török hódoltság ideje alatt is, majd ez a megnevezés fennmaradt egészen a XVIII. századig. Egy alispán a kút neve miatt bizonyítottan találta, hogy a család a térségben valaha birtokkal rendelkezett, hiszen csak ez lehetett a kút kiásásának oka. Így 1753-ban tanúvallomásokkal együtt ez a kút „igazolta” a család nemességét.^[47]

A nemességigazolás intézményének értelmezése során elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy milyen típusú oklevelek és dokumentumok szolgáltak a nemesi státusz bizonyításának alapjául. E dokumentumtípusok közül kiemelkedő jelentőséggel bír az armális, ennek az oklevéltípusnak részletes ismertetését a következő fejezet tartalmazza.

IV. AZ ARMÁLIS

A címeres levelek adományozásának száma Luxemburgi Zsigmond uralkodása alatt növekedett meg jelentős mértékben. Az oklevél szerkezeti felépítését Sebők Gergely 1611-es nemeslevelén keresztül mutatom be. Alapvetően három részre tagolódik, a bevezetés (*protocollum*) tartalmazza a kibocsátót megjelölő *intitulatio*-t: „Mi, II. Mátyás”, a *formula devotionis*-t (adományozó Isteni eredetű hatalmára utaló jámborsági formulát): „Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia [...] királya, cseh királyjelölt, Ausztria főhercege, Burgundia [...] hercege, [...] stb.” és az *inscriptio*-t (a címzettek megszólítását): „emlékezetül adjuk jelen oklevelünk erejével, tudatván mindazokkal, akiket illet.”^[48] A tárgyalás (*contexus*) magába foglalja az adományozás okát (*arenga*-t): „[...] mi néhány hűséges emberünknek [...] alázatos kérelmére, [...]”, annak konkrét vagy általános megnevezését (*narratio*): „[...] Sebők Gergely hűségét és hűséges szolgálatait, amelyeket személyesen [...] tanúsított [...] teljesíteni ígért.”, továbbá nemesség vagy (nemességmegújítás) tényét a hozzá kapcsolódó jogokkal együtt (*dispositio*): „Sebők Gergelyt és általa hitvesét, Szabó Erzsébetet, fiait [...] lányait [...] unokafivéreit [...] nemtelen állapotukból és helyzetükből, amelyben mostanáig voltak királyi hatalmunk teljességével és különös kegyelmünk által Magyarországnak [...] igazi és kétségtelen nemesi rendjébe felveszük, befogadjuk és

[46] Gerő, 1938, 18.

[47] Dümmert, 1974, 391.

[48] Dea.lib.unideb.hu: Armálisok és armalisták a kora újkori Biharban, 2010.

soroljuk. Megengedve és beleygezve, hogy ők mostantól fogva a jövőben örök időkhöz mindazon kegyekkel, tisztségekkel, kedvezményekkel, kiváltságokkal [...] Magyarországonk [...] *régi és kétségtelen nemesei* [...] éltek és élnek [...]”^[49] Ebben a szakaszban szerepel a címer leírása is: „[...] a következő címet, avagy nemesi jelvényt adományozzuk [...]”. A rendelkező részt a *corroboratio* (megerősítő és hitelesítés módját leíró formula) zárja: „ennek a Sebők Gergelynek [...] (ezt a címet kegyesen adtuk és adományoztuk) [...] sőt, nekik jelen oklevelünk által nemességet adunk és adományozunk [...] emlékére és örök erősségére titkos függőpecsétünkkel [...] megerősített nemesi kiváltságlevelünket [...] kegyesen adtuk és átengedtük.” Az oklevél záró része *datatio*-t tartalmaz: „kiadatott a Mi kedvelt hívünk a Tisztelendő Lépes Bálint nyitrai püspök [...] magyarországi udvari kancellár kezei által”, „Prága városában, május havának tizenkettedik napján, az Úr ezerhatszáztizennyedik esztendejében, magyarországi és egyéb országaink béli uralkodásunknak harmadik évében”, a hitelesítő személyek megnevezését (*series dignitatum*): „Az Isten egyházát szerencsésen kormányzó Főtisztelendő és tisztelendő atyákkal a Krisztusban, (úgy mint) Ghimesi Forgách Ferenc [...] Továbbá a tekintetes és nagyságos gróf Betlehemfalvi Thurzó György [...] valamint a többi MÉLTÓSÁG, akik Magyarország vármegyéit kormányozzák,” valamint az aláírásokat (*subscriptiones*)^[50]: „Mátyás, Lépes Bálint nyitrai püspök, Ferenczffy Lőrincz”.^[51]

A Kancellárián kiállított armális készítésének folyamatát a titkár felügyelte, az írnok a címereslevél szövegét a kancelláriai formuláskönyvekből írta meg, a címerfestményt és az oklevél díszítéseit pedig címerfestő készítette, végül az oklevelet a titkár látta el pecséttel.^[52]

Az újkori címer- és egyéb adományok csak akkor léptek hatályba, hogyha az érintett vármegye vagy a vármegyei közgyűlés kihirdette azokat. A vármegyei jegyző feljegyezte az oklevélre a kihirdetés tényét, és a kihirdetésről vármegyei pecsétes bizonyáglevelet is kapott az adományos. A Hegedűs család 1753-ban kelt címeres levelét^[53] hirdették ki a legtöbb helyen, Sopron, Somogy, Baranya, Vas, Pozsony és Zala vármegyékben, összesen hat alkalommal. Jakos Péter 1625-ben kelt adománylevelét^[54] pedig háromszor hirdették ki (1626-ban, 1692-ben és 1721-ben) Győr vármegyében.^[55]

[49] Szendiné Orvos, 2009.

[50] Dea.lib.unideb.hu: Armálisok és armalisták a kora újkori Biharban, 2010.

[51] Az idézett szövegrészeket ld. Fodor, 2008.

[52] Avar, 2014.

[53] MNL_OL_R 64-1.-761. [MNLOL, Hegedűs család adománylevele].

[54] MNL_OL_R 64-1.-253. [MNLOL, Jakos Péter adománylevele].

[55] Avar, 2014.

V. ARMÁLIS HAMISÍTÁSA

Az armálisok hamisításának virágkora a XVIII. század volt, a hamisításra szánt armálisok három helyről származhattak, egyrészt a férfiágon kihalt családok nemesi leveleit, másrészt a zálogba került és ki nem váltott armálisokat, harmadrészt pedig a hadizsákmányként elvett iratokat árulták. Az így megszerzett nemeslevelek egy részét a jogos tulajdonosuknak ajánlották fel visszavételre, de nagyobb részüket áruba bocsátották.^[56] Címereslevél hamisítása háromféleképpen történhetett, úgy, hogy csak a beltartalom volt hamis, a kül- és beltartalom is az volt, illetve, amikor csak részben volt hamis a levél. Az első esetben egy eredeti királyi függőpecséttel rendelkező adománylevelet hamisítottak oly módon, hogy az azon lévő szöveget teljesen eltávolították (*palimpsestus* oklevelek). Ez volt a legbonyolultabb hamisítási mód, mert szinte lehetetlen volt a címert a szokványos formában ráfesteni, az írásmódot utánozni és a megfelelő rövidítéseket használni. A durvává vált hártya látványa is gyanút keltett. Az eredeti anyag és a hiteles függőpecsét a középkorban még nagy szerepet játszott a hitelesség megállapításakor, de a silány beltartalom így is rögtön leleplezte a hamisítást. A második esetben a hamisító egy általa vásárolt pergamenre hamisított, a harmadik esetben pedig a dátumot, esetleg a címert vagy a nevet változtatta meg.^[57] Ha az armálison lévő név hasonlóságot mutatott a felhasználó nevével, mert az gyakori név volt, vagy a laza helyesírási rendszer szabályai mellett bele lehetett magyarázni, akkor egyszerűbb volt annak felhasználása.^[58] A hamisításra leggyakrabban a szöveg megváltoztatásával, rasura vagy interpoláció révén került sor. A hiteles oklevélen a címszerző nevét kivakarták és új nevet írtak helyette, ezt nehezítette, hogy különböző hosszúságú neveket kellett egy meglévő helyre beszorítani, és közben figyelembe kellett venni az eredeti levél írásképét és a vonalvezetését is. Már a vakarás is bonyolult procedúrájának számított, emellett gondot okozhatott, ha a hamisító által használt tinta színe eltért az eredetitől. Előfordulhatott az is, hogy az arannyal írt betűk újra láthatóak lettek zöldes színben, mert az aranyozott írásnak a díszítő funkciója mellett biztonsági szerepe is volt.^[59] A nemességvizsgálatok során a bizottságnak sokszor feltűnt, hogy a korábbi nevet kivakarták, eklatáns példa erre, az 1635. évi katonai összeírásban Kádár Miklós lőfő nemesítő levelével kapcsolatban tett feljegyzés: „az Nag (isagod) attiatól vagion leuele, de igen vakargalt (!), suspecta”.^[60]

Az armális hamisságára fény derülhetett úgy is, hogyha a feltüntetett uralkodási évek száma nem felelt meg a valóságnak. Gyakori hibaforrás volt, ha nem a koronázástól, hanem a trónra lépéstől számított éveket vették figyelembe abban az esetben is, ha a koronázás előbb történt. Könnyen meg lehetett állapítani az

[56] Tóth, 1991, 49.

[57] Horváth, 1901.

[58] Tóth, 1991, 49.

[59] [Library.hungaricana.hu](http://library.hungaricana.hu): „Ebül szerzett kutyabőr”, 1993.

[60] Tüdős, 2014.

oklevél hamisságát abból is, ha az armálison szereplő egyházi és világi méltóságok az adott időpontban nem éltek, vagy már, vagy még nem azt a méltóságot viselték.^[61] Az oklevélen függő pecsétet a *corroboratio*-ban megnevezték, így feltűnő volt, ha attól eltérő pecsét függött az okiraton. Ismert olyan eset, amikor más ország uralkodójának pecsétjét használták fel, például Nagy Sebestyén adománylevelére^[62] Báthory Gábor erdélyi fejedelem pecsétje került II. Ferdinánd titkospecsétje helyett. A Kengyel család címeres levelén pedig III. Károly titkospecsétje helyén a cseh királyként használt pecsétje függött.^[63] A hamis oklevelek számához képest ritkán derült ki a hamisítás, mert a nemességvizsgáló bizottságok gyakran nem tudták bebizonyítani az oklevél hamisságát, bizonyos esetekben pedig szándékosan hallgatták el azt.^[64]

I. Rudolf idejében kezdődött a birtokadomány nélküli armálisok nagy számú donálása. A társadalmi emelkedés legjellemzőbb formája a címszerzés, melynek során a rendi privilégiumok kerültek előtérbe. A címereslevél heraldikailag és művészileg silány minőségűvé vált.^[65]

A nemességvizsgálatok bevezetésével emelkedett az armális levelek árfolyama, sokan ekkor váltak érdekeltté a már elfeledett nemesi címük feltámasztásában, mert az igazolás sikertelenségének következménye a jövőbeli adófizetés volt. A várható adóterhek miatt lelkesen keresték a bizonyítékokat, vagy hamisítás útján próbáltak szükséges dokumentumokhoz jutni. A nemességigazoló személyek és a nemességet bizonyító okiratok közötti kapocs a családfát őrző tanúk emlékezete, ami anyagiakkal, ígérvénnyel vagy fenyegetéssel könnyen befolyásolható volt.^[66]

VI. FENNMARADT ESETEK

A „legügyefogyottabb” hamisítás Gellyey Antal armálisának hamisítása,^[67] amely egyben egyetlen fennmaradt példája, hogy a hamisító az eredeti nevet nem minden helyen változtatta meg. Az oklevél elején a megszólításnál a „*de Gellyey*” nevet „*Rodycz*” névre módosította a hamisító, ezen kívül minden mást változtatlanul hagyott. Mivel az armálison az eredeti név többször is olvasható, így kétségtelen a hamisítás ténye.^[68]

[61] Horváth, 1901.

[62] MNL_OL_R 64-1.-939. [MNLOL, Nagy Sebestyén adománylevele].

[63] Avar, 2014.

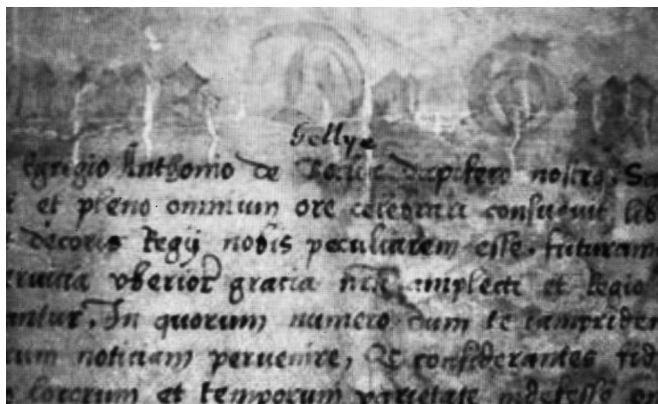
[64] Library.hungaricana.hu: „Ebül szerzett kutyabőr”, 1993.

[65] Library.hungaricana.hu: „Ebül szerzett kutyabőr”, 1993.

[66] Tóth, 1991, 50.

[67] MNL_OL_Q 500-DL 50252 [MNLOL, Gellyei Antal címereslevele].

[68] Horváth, 1901.

1. ábra: Gellyel Antal nemeslevele
(HU-MNL-OL-Q 500-DL 50252)

Az 1725-ös nemességigazoló eljárás során Balogh Zsigmond nemessége bizonyítására Balogh Illésnek és feleségének, Orsolyának II. Ulászló király 1499-ben adományozott címereslevelét mutatta be. Érdekességként meg kell jegyezni, hogy a hamisság megállapítása előtt ezt tartották az első címereslevélnek, ahol az adományosok között nő is szerepelt.^[69] A címereslevél mindössze félfünyi nagyságú, kisebb az eddig ismerteknél, már első sorából megállapítható, hogy hamis, mert a „*commissio propria domini regis*” helyett „*manupropria domini regis*” szerepel rajta. A hamisító a Zsigmond-korabeli formulát is rosszul másolta, *meræ et since ræ* helyett *more et sincero*-t írt.^[70] Látható, hogy a hártyáról az eredeti szöveget eltávolították, a selyemzsinór körül feltűnt az eredeti írás nyoma, a durva eljárás következtében pedig a baloldali behajtás mentén majdnem végigszakadt, és ez a szakadás az írás előtt keletkezett.^[71]

A somlővásárhelyi Márton Pál a török elleni harcokban tanúsított vitézségéért nemesi címet kapott. Negyven év múlva Vásárhely földesurai robotra akarták kényszeríteni a Mártonokat. Ezt elkerülendő, nemességük bizonyítása miatt vásároltak egy armálist, mert a saját nemeslevelüket az egyik rokonuk Pusztarádócon felejtette. Ez az eset igazolja, hogy néha egyszerűbb volt egy ugyanazon névre kiállított, gazdátlanak tűnő irat vásárlása, mint az igazi armális visszaszerzése és azzal a jogos nemesség bizonyítása.^[72] A névváltoztatás nélküli hamisítás másik érdekes esete Kiss Miklós nemeslevele. Itt a hamisító a névazonosság miatt a nevet nem, de a könnyebb bizonyítás érdekében az ahhoz való jogosultságot, a szerzőtől való leszármazást és az évszámot változtatta meg. Annak érdekében, hogy a javítások ne legyenek feltűnőek, a főméltóságok kereszt-

[69] Csoma, 1897, 73.

[70] Varjú, 1896.

[71] Horváth, 1901.

[72] Tóth, 1991, 49-52.

esetleg vezetékeveit is meg kellett változtatni, a hamisított évszámhoz igazítva. Az évszám biztosan hamis, mert Rudolf király 1612-ben meghalt, ezért 1621-ben nem adományozhatott armálist. Az oklevélen szereplő Hethesi Pethe László nevű püspök nem létezett, Thurzó Szaniszló 1618-tól 1622-ig főpohárnokmester volt, nem országbíró.^[73] A hamisított oklevelek között fellelhető olyan is, amikor az armális tulajdonosát egyszerűen a hiúság vezérelte.

Érky Balázs II. Ulászlótól 1514-ben kapott armálist,^[74] a szövegben található utalás arra, hogy a nemességszerző jobbágyból lett nemes. Az eredeti címereslevéllel azonos korban keletkezett hamisítás a jobbágyi származást volt hivatott eltussolni, a *nobilis* szó betoldásával. A hamisítás nagyon precíz munka, a vakarás nem feltűnő, csak az oklevél szövegéből derül ki, hogy hamisított, mert a nemtelenségre utaló egyéb szavakat elfelejtették, vagy nem tudták módosítani.^[75]

2. ábra: Érki Balázs nemeslevele
(HU-MNL-OL-Q 500-DL 67515.)

Az általam ismertetett esetek jól érzékeltetik, hogy milyen sokrétűek voltak a hamisítások. Voltak, akiket csak a lustaság vagy a hiúság motivált, mások pedig így akartak jogtalanul privilégiumokhoz jutni.

[73] Horváth, 1901.

[74] MNL_OL_Q 500-DL 67515. [MNLOL, Érki Balázs adománylevele].

[75] Ádásy, 1904, 26.

VII. ÖSSZEGZÉS

Tanulmányomban többek között a nemesség történeti alakulásának, a nemességigazolás formáinak, illetve az armálishamisítás módjainak ismertetésére vállalkoztam. A rendi kori Magyarországon a nemesség a rendi társadalmon belül elkülönült, jogilag magasabb rendű csoportot alkotott, függetlenséget és szuverenitást élvezett. Privilégiумаik birtokjogi helyzetükben, hivatalviselési és a törvényhozásban való szerepükben, illetve közteherviselési és adójogi kiváltságaikban nyilvánultak meg. A XVII. században a nemesség létszáma rendkívüli mértékben megnőtt, ennek következtében a nemesi cím jogossága ellenőrizhetetlenné vált a nemesi jogok jogalap nélküli gyakorlása, illetve a vitatott módon szerzett nemesség miatt, ez vezetett a nemességvizsgálatok elrendeléséhez. A nemesség igazolása alapvetően a nemesi cím jogos használatának bizonyítása. A nemesség igazolására kezdetben a föld birtoklásával kapcsolatos érdekek szembenállása miatti perekben volt szükség. Később, a XVIII. században, az államadósság csökkentése érdekében az uralkodók előírták a nemesség privilégiumainak revízióját. III. Károly uralkodása alatt a nemességigazolás általános nemesi vizsgálatokkal történt. Adóalap növelése céljából került sor átfogó nemesi összeírásokra, amely ellen a nemesség panasszal élt: „Milyen jó, hogy nem adózok:... *Én magyar nemes vagyok!*”^[76] – fogalmazott Petőfi közel száz évvel később. Mária Terézia a mentességet követelő nemeseket nemességüket igazoló, illetve a nemességszerző őstől való leszármazást bizonyító irataik benyújtására kötelezte. A királynő 1774-ben új eljárást, a nemességigazoló per lefolytatását rendelte el. Mivel a nemesi cím számos kiváltsággal járt együtt, ezért sokan próbálkoztak oklevél-hamisítással. A nemességvizsgálatok bevezetésével többen is érdekeltté váltak hamisítás útján a szükséges okiratok beszerzésében. Bizonyos tehát, hogy a magyar nemesség adómentessége a maga nemében egyedi, az ezt az előjogot biztosító cím megkérdőjelezése, illetve az ezt bizonyító nemességigazolás kardinális kérdés volt, főként a XVIII. században.

HIVATKOZÁS (MLA)

- Vigh, Eszter Éva. „Az armálisok szerepe és a nemességigazolás gyakorlata a XVIII. században.” *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 17, no. 4, 2025, pp. 175-192. <https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-4.175>

[76] Petőfi, 1845, 343.

IRODALOM

- Adatbank.ro: A rendi állam kialakulása. (Elérhető: https://adatbank.ro/html/alcim_pdf9257.pdf. Letöltés ideje: 2024. március 26.).
- Avar Anton (2014): Az Országos Levéltár címereslevél-gyűjteményének feldolgozása és digitalizálása (2011-2014). In: *Levéltári közlemények*. 2014/85. sz. Kódex Könyvgyártó Kft., Budapest.
- Ballabás Dániel (2013): A magyar nemesség társadalmi tagolódása (16-20. század). In: Tarsoly István (szerk.): *Genealógia 2. – Társadalmi és genealógia*. Fővárosi Levéltára, Budapest.
- Czövek István (1822): *Magyar hazai polgári magános törvényről írt tanítások – Első könyv: A' Személyekről*. Nemes Petrózai János Tamás, Pest.
- Csaladtörténetek.webnode.hu: Családtörténetek - Családokról családoknak. (Elérhető: <https://csaladtortenetek.webnode.hu/nemessegi-vizsgalatok/>. Letöltés ideje: 2025. február 09.).
- Csoma József (1897): *Abauj-Torna Vármegye Nemes Családjai*. Forster, Wesselényi és társai könyvnyomdája, Kassa.
- Dea.lib.unideb.hu: Armálisok és armalisták a kora újkori Biharban. (Elérhető: <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/f15ddc49-a3ff-47cc-8d53-1cd1755198dd/content>. Letöltés ideje: 2024. március 10.).
- Dobszay Tamás (2021): Szabad nemzet szabad hazában. In: *Tanulmányok a polgári átalakulás és a nemzeti modernizáció kérdéseiről Erdődy Gábor 70. születésnapjára*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Share.google: Név és jog – A névviselés jogi szabályozásának fejlődéstörténete Magyarországon. (Elérhető: <https://share.google/O7p7s1027Zcojlobe>. Letöltés ideje: 2025. november 29.).
- Dümmert Dezső (1974): Mária Terézia és a magyar nemesség. In: Szauder József – Tarnai Andor (szerk.): *Külön lenyomat az irodalom és felvilágosodás*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Élő nemesség, A nemes családok szakközlőnye (1990): *A magyar nemesség történelmi fejlődése*. 1900/3. sz., 1900.11.05.
- Fényes Elek (1843): *Magyarország statistikája II.* Trattner Károly nyomtatása, Budapest.
- Fodor László (2008): Sebők Gergely nemeslevele 1611-ből. In: *Debreceni Jogi Műhely*. 2008/4. sz. Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen.
- Fügedi Erik (1999): *Az Elefánthyak*. Osiris, Budapest.
- Galambosi Péter (2022): A szépesi tízlándzsás nemesség története a 13-14. században. In: *Történelem szemle*. 2022/2. sz. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest.
- Gerő József (1938): *A magyar királyi belügyminiszter által igazolt nemesek 1876-1937*. Kovács-Szegedy Nyomda, Budapest.
- Horváth Sándor (1901): Czímer levél-hamisítások és hamisítók. In: *Nagy Iván Családtörténeti értesítő*. 1901/3. sz. Dr. Komáromy András és Pettkó Béla, Budapest.
- Illésy János (1902): *Az 1754-55. évi országos nemesi összeírás*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest.
- Kempelen Béla (1907): *A nemesség – Útmutató az összes nemességi ügyekben – Genealogiai és heraldikai kézikönyv*. Benkő Gyula könyvkereskedése, Budapest.
- Kovács Dániel László (2022): Nemességvitatás mint a lejáratás eszköze Somogyi Ferenc szigetvári főszolgabíró nemességbizonyítási ügye az 1810-es évekből. In: *Grastyán-füzetek*. 2022/1. sz. PTE. Grastyán Endre Szakkolégium, Pécs.
- Kovács-Veres Tamás Gergely (2021): Nemességigazolás Nyitra vármegyében 1754-1755-ben. In: *Levéltári szemle*. 2021/4. sz. Kódex Könyvgyártó Kft., Budapest.

- Köblös Zoltán (1905): Nemességigazoló perek. In: *Genealógiai füzetek*. 1905/1. sz. Stief Jenő és Társa Könyvnyomdája, Kolozsvár.
- Library.hungaricana.hu: „Ebül szerzett kutyabőr” avagy címerlevél-hamisítások a XVIII. században. (Elérhető: <https://n9.cl/g202v>. Letöltés ideje: 2024. március. 15).
- Lichtneckert András (2008): A nőnemesek – Egy tévhit nyomában – Balatonfüred és vidékének társadalma. In: *Füredi História*. 2008/2. sz. Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület, Balatonfüred.
- Marcziai György Lovag (1886): *Nemesség – Kézi könyv nemesi ügyekben*. Franklin Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest.
- Nagy Iván (1900): Magyarország családai. 50. Milleji Salamon. In: *Nagy Iván családtörténeti értesítő Czimerekkel és leszármazási táblákkal*. 1900/2. sz. Komáromy András és Pettkő Béla, Budapest.
- Nagy János (2020): *Rendi ellenzék és kormánypárt az 1751. évi országgyűlésen*. Budapest Főváros Levéltára, Mika Sándor Egyesület, Budapest. DOI: <https://doi.org/10.15476/elte.2017.165>.
- Polner Ödön (2023): Az 1848. évi törvények. In: *Diké*. 2023/1. sz. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs.
- Pálffy Géza (2008): *A magyar Királyság a 16. századi Habsburg Monarchiában*. História-MTA Történettudományi Intézet, Budapest.
- Rihmer Aurél (2024): A magyar nemesi rend történetének rövid és nem teljességre törekvő áttekintése. In: *Acta Historica Hungarica Turiciensia*. 2024/128. sz. Pannon Kultúra-közösség Kutató és Képzőközpont, Zürich.
- Schiller Bódog (1900): *Az örökös főrendiség eredete Magyarországon*. Egyházmegyei könyvnyomda, Veszprém.
- Sneider Miklós (1940): *Vas vármegye 1726/27. évi nemességvizsgálata Horváth Kálmán bevezetőjével*. Rónay Frigyes Könyvnyomda, Szombathely.
- Szendiné Orvos Erzsébet (2009): A Kálmánchey család története. In: Radics Kálmán (szerk.): *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve*. Debrecen.
- Tóth István György (1991): Karddal szerzett és piacon vett armálisok: A végváriak útjai a nemességbe a 18. század elején. In: Petercsek Tivadar – Pető Ernő (szerk.): *A végváriak és végváriak sorsa (1699-1723)*. Studia Agriencia, Eger.
- Tóth Péter (2001): *Nógrád vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1652-1656 - Adatok források és tanulmányok a Nógrád megyei levéltárból* 29. Nógrád Megyei Levéltár, Salgótarján.
- Tüdős S. Kinga (2014): „Kinek jó levele nem volna.” Adalékok a fejedelemségkori székelőföldi jobbágyság címereslevelek történetéhez. In: Salló Szilárd (szerk.): *Csiki Székely Múzeum Évkönyve 10*. Csiki Székely Múzeum, Csíkszereda.
- Varjú Elemér (1896): Czimertani és sphragistikai emlékek az ezredéves országos kiállításon. In: *Turul*. 1896/4. sz. Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság, Budapest.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- HU-MNL-OL-Q 500-DL 50252 [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Gellyei Antal étekfogó egregius címereslevele].
- HU-MNL-OL-Q 500-DL 67515. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Érki Balázs adománylevele].
- HU-MNL-OL-R 64-1.-253. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Jakos Péter adománylevele].

- HU-MNL-OL-R 64-1.-761. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Hegedűs család adománylevele].
- HU-MNL-OL-R 64-1.-939. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Nagy Sebestyén adománylevele].

KALINOWSKI VIRÁG ALICJA

Az állatkínzás hazai szabályozása: találkozik-e a társadalmi igény és a jogalkotó akarata?

ABSTRACT

This study examines the evolution and necessity of criminal law provisions concerning animal cruelty. It further analyses the issue from a criminal procedural perspective, with particular emphasis on the potential applicability of substitute private prosecution. To determine whether the practical enforcement of these legal rules corresponds with societal expectations, the research incorporates a questionnaire-based survey. This aspect is especially significant, given that the incorporation of animal cruelty offences into Hungarian criminal legislation was itself partly driven by strong public demand.

Keywords: animal cruelty ■ ultima ratio principle ■ protected legal interest
■ community service ■ the potential applicability of substitute private prosecution in criminal proceedings

I. BEVEZETÉS

Az állatok védelme, az állatok jogi megítélése és önmagában az állatok kímélete érdekében való fellépés napjaink egyik olyan kérdésköre, ami a társadalom jelentős részét megmozgatja. Az elsődleges szempont, amiért kiemelten fontosnak tartom e kérdéskört, az maguknak az állatoknak a védelme, hiszen azt az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény (a továbbiakban: Ávtv.) preambuluma is kimondja, hogy az állatok érezni, szenvedni és örülni képes élőlények, és tiszteletben tartásuk, jó közérzetük biztosítása minden ember erkölcsi kötelessége.^[1] Egy utópisztikus világban talán az előbbi mondat második fordulata maradéktalanul megvalósulna, azonban sajnos ez napjainkban nem így van. Az állatok jólléte mellett nem elhanyagolható az állatkínzás ösztársadalmi vetülete sem; az egyes esetek jó része médiavisszhan-

[1] Ávtv. preambulum.

got kap és mély megbotránkozást kelt a társadalom jelentős hányadában, akik mintegy talióelv-szerűen „követelik” az elkövető megbüntetését, az állatot – szerencsésebb esetben – befogadó állatvédő szervezetek felé pedig támogatásukat fejezik ki. Ezeken túl van még más oka is annak, amiért az állatkínzás kiemelt figyelmet érdemlő bűncselekmény. Számos kutatás mutatta ugyanis ki azt, hogy azok a személyek, akik gyermekkorukban, fiatal korukban állatokat bántalmaztak, szignifikáns hajlamot mutatnak személyekkel szemben is erőszakos magatartást tanúsítására, és felnővén nagyon jelentős arányban el is követnek személy elleni erőszakos bűncselekményeket, tehát a téma kriminológiai oldalról való megközelítése sem hagyható figyelmen kívül.^[2]

Írásomban vizsgálom az állatkínzás tényállásának védett jogi tárgyát, több korszakon átvélően, különös tekintettel a jelenkori szabályozásra, ehhez kapcsolódóan pedig kifejem álláspontomat azzal kapcsolatban, hogy lehet-e, lehetne-e helye pótmagánvádlóként történő fellépésnek állatkínzás esetén. Az általam vizsgált főbb pontok továbbá a hazai, állatkínzás tárgyú büntetőeljárások és az ezzel kapcsolatos bírói gyakorlat elemzése, arra a kérdésre keresve a választ, hogy a jogalkalmazó által kiszabott szankció konform-e a társadalom igényével. A teljesség igénye végett azonban nem elhanyagolható az állatkínzás bűncselekmény történeti fejlődésének bemutatása, valamint magának a hatályos anyagi jogi joganyagnak az ismertetése, így ezekre is kitérek.

II. TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

Az állatkínzás történeti fejlődésének áttekintése során két megközelítést találtam lényegesnek. Napjainkban nem kevés szó esik a nemzetközi magánjogi porondon is arról, hogy az állatokat jogi szempontból miként kezeljük. Értelem-szerűen nem sorolhatók a személyek körébe, ugyanakkor az az álláspont már nagyjából egységesnek látszik mutatkozni, hogy az állatok „kinőtték” a dolog kategóriáját.^[3] E kérdés, miszerint az állatok többek „lehetnek” pusztán a dologknál, és az emberiség állatokhoz való hozzáállása is atipikusnak mondható, szemben azzal, hogy miként viszonyulnak minden máshoz, közel sem újszerű gondolat, ám mégis, évezredek múltán sem csúcsosodott ki egy igazán pontos jogi meghatározás, kategorizálás. Ezen aspektusból vizsgálom egyrészt a történeti előzményeket. Másrészt sorra veszem az elmúlt kétszáz évben az állatkínzás hazai büntetőjogi szabályozását, a vizsgálat origójául a védett jogi tárgyat helyezve, amely irányítúként szolgál abban, hogy a büntetőjog tulajdonképpen mit véd: az állatokat, speciális minőségük végett, vagy van más olyan érdek, amelynek védelmét a jogalkotó az állatkínzás büntetőjogi szabályozásán keresztül képes biztosítani.

[2] Hodges, 2008.

[3] Lénárdné – Nochta, 2022, 313-316.

Az Ávtv. preambulumban szereplő kijelentés, miszerint az állatok képesek érezni, szenvedni és örülni – tehát van lelkük –, már az ókori Görögországban sem volt idegen. A Krisztus előtti 5–6. században élt, az ókori görög filozófia emblematikus alakjai között számon tartott Püthagorasz is úgy vélte, hogy az emberek és az állatok között lelkük miatt rokonság áll fenn, ezért, ha az ember egy „rokon lelket” áldoz fel, igazságtalanul cselekszik. Plutarkhosz görög történetíró akként nyilatkozott Püthagoraszról, hogy a filozófus nem tanácsolta, hogy az emberek kegyetlenkedjenek az állatokkal, mivel úgy ítélte meg, hogy ez könnyen vezethet oda, hogy az emberek egymással is így bánnak majd. Plutarkhoszt magát is foglalkoztatták ezek a kérdések, melyeket rendkívül felvilágosult módon közelített meg: elismerte, hogy az állatok érző lények, képesek mind fájdalmat, mind örömet érezni, e tézisével pedig megteremtette az állatok védelmének modern újkori alapjait is.^[4]

A római jogban az állatok ingó dolognak, *res mobilesnek* minősültek, a vadállatok egyben uratlan dolognak, *res nulliusnak*, azonban néhányat értékesebbnek tartottak a többinél – azokat, amelyeket igavonásra és teherhordásra használhattak –, és a *res Mancipi* kategóriájába sorolták. Ezek tulajdonának átruházásához ünnepélyes, alakiságokban gazdag tulajdonátruházási módra volt szükség, *mancipatióra* vagy *in iure cessióra*. Ebből kiolvasható az, hogy a római jogban is felismerték az állatok – egy szűkebb körének – értékét, ám ez gazdasági, vagyoni jellegű volt.^[5]

A középkorban alapjaiban változott meg az általános gondolkodásmód, a logika és a tudományok helyett a vallás vette át az uralmat. Ezzel az állatokról való felfogás is megváltozott. Aquinói Szent Tamás szerint az állatoknak nincsen lelke, ezért nem lehet vétkezni velük szemben, ugyanakkor – ahogyan azt már Püthagorasz is felismerte – ellenezte, hogy az emberek kegyetlenül viselkedjenek az állatokkal, mivel az emberekkel szembeni kegyetlenségre is hajlamosíthat.^[6] Assisi Szent Ferenc az állatokkal kapcsolatos középkori felfogást illetően kivételes alakja volt a kornak, azt tanította, hogy az emberek és az állatok testvérek, és számos művében írt arról, hogy a természet – így az állatok is – Isten teremtményei, és nem engedte, hogy bárki bántalmazza őket.^[7]

Az újkorban is jellemző volt az állatokra kedvezőtlenül ható gondolkodás, Descartes és Rousseau egészen egyszerűen mechanikai szerkezeteknek nevezte az állatokat, akik csak ösztönből cselekszenek.^[8] A fordulópontot Jeremy Bentham jelentette az állatokkal való bánásmód kérdését illetően, ő volt az első, aki nem vallási alapon kezelte egyenlőnek az állatokat. Bentham különbséget tett aközött, hogy egy állat leölése valamilyen hasznos okból történik-e, avagy sem, a szórakoztatás céljából való vadászatot is tiltani akarta. Mint ahogyan többen

[4] Newmyer, 1995, 41-43.

[5] Földi – Hamza, 2020, 278.

[6] Vetter, 2024, 33.

[7] Diós, 2009, 518-526.

[8] Vetter, 2024, 35.

előtte, Bentham is azt feltételezte, hogy az állatoknak való öncélú fájdalom okozása kegyetlen szokások kialakulásához vezethet. A korszakban, amelyben élt, elterjedt álláspont volt az is, hogy a vágóhidakon dolgozó mészárosok hajlamosabbak voltak agresszióra.^[9]

A 19. századdal kapcsolatban úgy vélem, a legfontosabb ezen írás szempontjából nem általánosságban az állatvédelem filozófiai fejlődésének vizsgálata, hanem a Csemegi-kódexé, amely tartalmazott szabályokat az állatkínzásra, kiemelt figyelmet szentelve annak, hogy a Csemegi-kódexben, valamint az utána következő jogszabályokban mit tekintett a jogalkotó védendő jogi tárgynak.^[10] A Csemegi-kódex – az 1878. évi V. törvénycikk – a bűncselekményeket három részre osztotta azok súlya szerint, bűntettek, vétségek és kihágásokra. A kihágásokat a Kbt., az 1879. évi XL. törvénycikk tartalmazta, ebben található rendelkezés az állatkínzásra vonatkozóan. A törvénycikk, A közrend és a közszemérem elleni kihágások között úgy rendelkezik, hogy nyolc napig terjedhető elzárással és száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő, aki nyilvánosan, botrányt okozó módon állatot kínoz, vagy durván bántalmaz, úgyszintén, ki az állatkínzás ellen kiadott rendeletet vagy szabályrendeletet megszegi.^[11] Ez a rendelkezés látszik, hogy – abból is, hogy mely fejezetben helyezte el a jogalkotó – védett jogi tárgyként nem az állatok jóllétét kezelte, hanem a közrendet és a közszeméremet, ezért feltétele a tényállásszerű elkövetésnek az, hogy nyilvánosság előtt történjen, botrányt okozó elkövetési módon. Az állat csupán elkövetési tárgynak minősült, azonban kiemelendő, hogy szemben a hatályos Btk.-val, a törvénycikkben nem korlátozódott le a gerinces állatokra. Az elkövetési magatartás háromféle lehetett, kínozás, durva bántalmazás, állatkínzás ellen kiadott rendelet vagy szabályrendelet megsértése, ez utolsó fordulat miatt pedig nem mondható, hogy a kihágási törvénybeli felsorolás zárt lenne, mivel ezek a rendelkezések további elkövetési magatartásokat szabályozhattak. Érdekesség azonban, hogy ha az elkövető más tulajdonában lévő állatot bántalmazott, az már más vagyónának a megrongálásának minősült, tehát elmondható, hogy az állatkínzás többes jogi tárggyal bírt, mely ez esetben az idegen vagyontárgyat takarta.^[12]

A 20. század elején úgy tartották, hogy a fővárosi lakosság körében elterjedtebb az állatkínzás, mint vidéken, ugyanis a vidéki népesség jelentős része foglalkozik állattartással, ezzel pedig az állatok értékét fel tudja becsülni. Emellett élt az az elképzelés is, hogy az állatkínzással szembeni fellépés prevencióként is hat, hiszen, ha a kihágókat „kis bűnökért” is megbüntetik, azzal tudatosítják bennük, hogy valóban elkerülhetetlen a büntetés, így súlyosabb bűncselekmények elkövetése esetén sem marad el a felelősségre vonás.^[13]

[9] Kniess, 2018, 556-572.

[10] Károlyi, 2006, 5.

[11] 1879. évi XL. törvénycikk, 86. §.

[12] Károlyi, 2006, 5-6.

[13] Baksa, 1925.

1955-től kezdve az állatkínzás szabálysértésnek minősült, miután az 1955. évi 17. törvényerejű rendelettel a kihágások megszűntek. Ezt követően 2004-ig kellett várni arra, a bűncselekmények közé kerüljön a Btk-ba az állatkínzás. E barbár cselekmények nemcsak napjainkban, hanem húsz évvel ezelőtt is megmozgatták a társadalmat. 2003. június 16-án egy kutyát kötött az autójuk után három vagyongőr, és miután többszáz méteren át húzták, a sérült állatot magukra hagyták, aki aztán szakszerű ellátásban részesült, ám ennek ellenére néhány nappal később elpusztult. Többszázezer magyar polgár követelte, hogy az állatkínzást minősítsék bűncselekménnyek, hiszen szabálysértésként pártízezer forintos pénzbírság volt „mindössze” a kilátásba helyezett szankció, ezért 2004. március 8-án az Országgyűlés módosította a Btk-t, beemelve a bűncselekmények körébe az állatkínzást.^[14] Ebben láthatóan megnyilvánul az, miszerint egyes, társadalomban felbukkanó problémákra a megoldást a jogalkotó a büntetőjogi jogalkotásban látja, a jövőbeli bűncselekmények befolyásolásának módja a kriminalizáció, a szankciórendszer alakítása.^[15] A törvénymódosítás hatálybelépésétől tehát, vétség miatt, két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel volt büntetendő az, aki gerinces állatot indokolatlanul oly módon bántalmaz, vagy vele szemben olyan bánásmódot alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy maradandó egészségkárosodást vagy a pusztulását okozza, továbbá, aki állattartóként a házasított emlőállatot vagy az ember környezetében tartott veszélyes állatot elűzi, elhagyja, kiteszi.^[16] E tényállásban az állat már nem csupán elkövetési tárgyként – mint a Csemegi-kódexben –, hanem egy összetettebb, védett jogi tárgy elemeként szerepel, a közbiztonság mellett. (Számos tényállási elem hasonlít a hatályos hazai szabályozásra, így részletesen majd annak keretében elemzem a tényállást, mivel e tanulmány fő kérdése nem az állatkínzás büntetőjogi fejlődése.) Az állatkínzás újraszabályozása mögött az emberi felelősségtudat növelése, illetve a megnövekedett számú, állatok elleni, indokolatlanul bántalmazó cselekmények visszaszorítására irányuló törekvés állt, amely törekvés megvalósításának eszközeként a jogalkotó *ultima ratio* jelleggel a Btk. módosításához nyúlt.^[17] Ha visszatérek ahhoz a kiindulóponthoz, hogy mi a büntetőjog célja – e kérdésben nem egyezik minden szakirodalmi álláspont –, meg kell, hogy állapítsam, hogy az állatkínzás esetében ténylegesen érvényesül az *ultima ratio* elve, miszerint, ha bizonyos cselekvéseket máshogyan nem lehet megelőzni, akkor kell a büntetőjoghoz, mint eszközhöz nyúlni. Azonban, ha van bármilyen más, nem büntetőjogi eszköz, ami alkalmas a célra, vagy jobban szolgálja a megelőzést, azokat kell alkalmazni.^[18] Az állatkínzás kitűnő példa arra, hogy van, amikor valóban nem elegendő nem büntetőjogi – hanem

[14] Magyar Állatvédelem: A kutya, aki miatt törvényt hoztak az állatkínzás ellen, 2022.

[15] Németh, 2019, 127-133.

[16] 2004. évi X. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és a hozzá kapcsolódó jogszabályok módosításáról, 2. §.

[17] Jámbor – Paulovics, 2014, 163.

[18] Husak, 2004, 217.

például közigazgatási – eszközzel fellépni, és a szó szoros értelmében véve az *ultima ratió*hoz kell nyúlni. Néhány évvel később, 2008-ban a jogalkotó módosította az állatkínzás büntetőjogi rendelkezéseit, és kiegészítette egy minősített esettel: büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő az, ha a 2004-ben hatályba lépett alapeseteket az elkövető úgy követi el, hogy az állatnak különös szenvedést okoz.^[19] A különös szenvedés okozása alatt olyan cselekmények értendők, amelyek rendkívüli brutalitással visznek véghez, és az átlagosnál lényegesen nagyobb, hosszabb ideig tartó szenvedést okoznak, illetve azon cselekmények is, amelyek elkövetésekor látható az, hogy az állat rendkívüli kínokat él át. A különös szenvedés okozása megtörténtének megítélése állatfajtánként is eltérő, e kérdésben az állásfoglalás jogalkalmazói feladat.^[20] Mivel pedig a büntetőjog elismeri, hogy az állatok érző lények, ezért nem lehet mindegy az, hogy mekkora szenvedést okoz a cselekmény. Ezekre, továbbá a tettarányos szankció megalkotását előíró büntetőjogi alapelvre tekintettel volt indokolt a törvénymódosítás.^[21]

2013. július 1-jén hatályba lépett az új Btk., a 2012. évi C. törvény, melyben már külön fejezetben, A környezet és természet elleni bűncselekmények között kapott helyet az állatkínzás tényállása, az orvvadászat, orvhalászat, a tiltott állatviadal szervezése és más bűncselekmények mellett. Önmagában már ez kifejezte azt, hogy a közrend és a közérkölc, mint védett jogi tárgy felől eltolódott az állatkínzás jogi tárgya ténylegesen az állatok, így a környezet felé. Az állatkínzás tényállása a 2004-ben hatályba lépett képest jelentősen megváltozott, bővült mind az alapesetek, mind a minősített esetek köre. Mindezek rendkívül jelentős módosításon estek át 2021-ben, amikor is a 2021. évi CXXXIII. törvény, 2022. január 1-ei hatálybalépéssel komolyan szigorította az állatkínzást. Ennek mögöttes okaként a közfelháborodást keltő, kirívó esetek elszaporodása és új elkövetési módok gyakorivá válása, mint a mérge használata vagy a nagy nyilvánosság előtti elkövetés, kerültek megjelölésre. Ezen felül a jogerős ítéletet követően is tartalmaz a novella rendelkezéseket, amikor szabályozza azt, hogy az elítélt állattartástól való eltiltása – mint közigazgatási szankció – és állatvédelmi hatósági ellenőrzés lefolytatása válhat szükségessé, amely végett az Ávtv. is módosításra került.^[22]

Az állatkínzással kapcsolatban elmondható az, hogy a büntetőjogi szabályozásnak azonban nem az az elsődleges célja, hogy a bűncselekmény elkövetője felelősségre vonható legyen, hanem az, hogy megfelelő szabályozás esetén a generális és speciális prevenció megmentse az állatok egészségét, életét, és megóvja őket bárminemű (szükségtelen) szenvedés elviselésétől.^[23]

[19] 2008. évi LXXXIV. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról, 1. §.

[20] Tilki, 2020.

[21] T/6655. Képviselői önálló indítvány.

[22] Szomora, 2021.

[23] Horváth, 2017, 10.

III. A HATÁLYOS BTK. SZABÁLYOZÁS: ALAP- ÉS MINŐSÍTETT ESETEK

A 2021. évi CXXXIII. törvénnyel hatályba lépett Btk.-módosítás hatályos jelenleg is. A következőkben áttekintem az állatkínzás alap- és minősített eseteit, kiemelve a sajátosságait, illetve, a végén foglalkozom közös jellemzőik elemzésével.

1. Az alapesetek

Állatkínzás alapesetét követi el és büntetendő az, aki gerinces állatot indokolatlanul olyan módon bántalmaz, vagy gerinces állattal szemben indokolatlanul olyan bánásmódot alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza.^[24] Az állatkínzás normaszövegének e részlete tartalmaz olyan fogalmakat, melyek áttekintése kiemelt fontosságú. 2004 óta változatlan az, hogy a védelem a gerinces állatokra terjed ki, e védelem és kiemelten történő kezelés az Ávtv. bekezdéseiben is megjelenik. Nem tényállásszerű tehát az, ha valaki az idézett elkövetési magatartást tanúsítja, de nem gerinces állattal szemben. Fontos, hogy mind a bántalmazással járó, mind a maradandó egészségkárosodást vagy pusztulást okozó bánásmódnak indokolatlannak kell lennie. E kifejezés okán nem minősül tényállásszerűnek az, ha az állat bántalmazására azért kerül sor, mert annak támadását másként nem lehetne elhárítani, tehát, ha jogos védelmi helyzetben történik a bántalmazás; bizonyítottság hiányában szüntetett meg az ügyesség egy állatkínzás vétsége miatt indult nyomozást, azonban az indokolásban kitért arra, hogy nem minősül indokolatlan bántalmazásnak az, ha az az állat által végrehajtott támadás elhárítása érdekében történik.^[25] Az Ávtv. meghatároz olyan eseteket, amikor az állat élete jogszerűen kioltható, és olyan eseteket is, amikor jogszerűen „okozható fájdalom” az állatnak, e bánásmódok sem minősülnek indokolatlannak, ugyanakkor az élet kioltásának módja meg kell, hogy feleljen a törvény követelményének, vagyis annak a lehető legkisebb szenvedést szabad okoznia, és a faj adottságainak figyelembevételével, szakszerűen és gyorsan kell történnie.^[26] Ilyen lehet többek közt a vágóállatok élelmezési célú elpusztítása, a prémtermelés, kártevőirtás, tudományos kutatások, és noha ezeket a törvény lehetővé teszi, a társadalom egyre nagyobb arányban tekinti ezeket erkölcsileg, az állatok jogai szempontjából megkérdőjelezhetőnek. Így nem valósul meg az állatkínzás, ha a terhelt olyan módon öli meg az állatokat, amely a háztáji gazdaságokban a baromfi levágásának tipikus módja.^[27] A bántalmazás fogalma alatt az elkövetési tárgyra irányuló fizikai vagy lelki ráhatás értendő.^[28] A bánásmód fogalma szélesebb, mint a bán-

[24] Btk. 244.§ (1) bekezdés a) pont.

[25] Mészáros, 2015, 114.

[26] Ávtv. 3.§ 10. pont.

[27] EBD2015. B.11.

[28] Polt, 2012.

talmazásé, mivel a bánásmód magába foglal passzív cselekményeket, mulasztást is, szemben a bántalmazással, amely aktív tevékenységet takar. Mulasztással elkövetett az állatkínzás, ha az az állat életfeltételeiről való gondoskodás elmulasztásában nyilvánul meg.^[29] A törvényi tényállás tekintetében fontos az, hogy nem eredmény bűncselekménnyről beszélünk, így nem kell, hogy valójában is bekövetkezzen a maradandó egészségkárosodás vagy pusztulás, elegendő az, hogy az elkövetési magatartás arra objektív módon alkalmas legyen. Üdvözlendő a jogalkotó ezen megközelítése, mivel így a szélesebb körben lehetővé váló jogalkalmazás némileg ellensúlyozza azt, hogy az állatkínzásnak csak a szándékos alakzata büntetendő, a gondatlan nem.^[30] Annak megállapítása, hogy az elkövető cselekménye alkalmas-e maradandó egészségkárosodás vagy pusztulás okozására, kulcsfontosságú, hiszen „ettől függ”, hogy beszélhetünk-e bűncselekmény elkövetéséről. E kérdés megválaszolására rendkívül nagy arányban kerül sor az eljárásban szakértő kirendelésére.^[31] Célszerű a lehető legrövidebb határidőn belül, amennyiben szükséges, az állaton a szakértői vizsgálatot végezni. A lényeges állapot értelemszerűen az elkövetéskori állapot.^[32]

Az állatkínzás alapesetének másik fordulata, mikor az elkövető gerinces állatát vagy veszélyes állatát elűzi, elhagyja, kiteszi. Ebben az esetben a gerinces állat mellett megjelenik a veszélyes állat fogalma is. Azt, hogy mely állat minősül veszélyes állatnak, a veszélyes állatfajokról és egyedeik tartásának szabályairól szóló 85/2015. (XII. 17.) FM rendelet mellékletei sorolják fel. Azért fontos ebben az esetben elkülöníteni egymástól a gerinces állatot a veszélyes állattól, mert bár való igaz, a mellékletben szereplő állatok jelentős aránya gerinces állat, szerepelnek a listán gerinctelenek is, melyek e fordulat esetén elkövetési tárgynak minősülnek. Az elkövetési magatartások az állat elűzése, elhagyása, kitétele. Az állat elűzése és kitétele tevőleges magatartás, míg az állat elhagyása passzív magatartással valósul meg.^[33] Az Ávtv. is kimondja, hogy az ember környezetében tartott, illetve veszélyes állat tulajdonjogával, tartásával nem szabad felhagyni, tilos az állat elűzése, elhagyása, kitétele.^[34] A büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából lényeges körülmény, hogy ezek *delictum propriumnak* minősülnek, elkövetőjük csak olyan személy lehet, aki az állattartó, vagy ténylegesen birtokában tartja az állatot. Ez az Ávtv. rendelkezéséhez képest, úgy gondolom, rugalmasabb jogalkalmazást tesz lehetővé, mivel nem követelmény a tényállásszerűséghez a tulajdonjog fennállása, elegendő az állat birtoklása is. Az, hogy az Ávtv. a tulajdonjogot tűzi feltételül, levezethető abból, hogy a paragrafus első mondata a tulajdonjoggal való felhagyás tilalmát deklarálja, majd a második mondatban azokat a magatartásokat jelöli meg, melyek azért tiltottak, mert azok

[29] EBD2014. B.8.

[30] Vetter, 2023.

[31] Bertaldó, 2016, 112-113.

[32] Fialka – Soczó, 2023.

[33] Polt, 2018.

[34] Ávtv. 8. §.

a tulajdonjoggal való felhagyást valószínűsítják meg. Az Ávtv. és a Btk. egymáshoz való viszonyára a későbbiekben még röviden kitérek. Állatkínzás alapesetért a kiszabható határozott idejű szabadságvesztés-büntetés speciális maximuma két év, minimum időtartamára a Btk. generális minimuma irányadó, vagyis három hónap.^[35]

2. A minősített esetek

2022. január 1-től a minősített esetek köre bővült, valamennyi minősített eset büntetett. A minősített esetek legtöbbje három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, a minimum határ ez esetben is a törvényi generális minimum.

A törvényben, sorrendben haladva, az első minősített eset, mikor az állatkínzást az állat különös szenvedését okozva követik el. Különös szenvedés az, amikor az állatnak hosszan tartó, nagyon súlyos fizikai és pszichikai gyötrelmet okoz az elkövetési magatartás, jellemzően a rendkívüli brutalitással véghezvitt tettek tartoznak ide. Annak megítélése, hogy különös szenvedését okozta-e az állatnak az állatkínzás, a jogalkalmazó feladata, melyre – jellegéből eredendően – iránymutatásul szolgálhat a különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés bírói gyakorlata, az ott minősítést megalapozó tényezők.^[36] A gyakorlatban azonban számos esetben előfordul, hogy e kérdés megválaszolása szakértői igénybevételével történik.^[37]

Míg a fentebb kifejtettek értelmében, az első alapeseti fordulat szerint, az állat maradandó egészségkárosodásának okozására vagy pusztulására alkalmas indokolatlan bánásmód, bántalmazás ütközik a büntető törvénybe – minősített eset, ha az állatkínzás több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza. Ez az állatkínzás egyik kivételes esete, amikor a befejezett bűncselekményhez szükséges az eredmény megvalósulása – tehát ez esetben materiális bűncselekményről beszélünk –, amely több állat maradandó egészségkárosodása vagy pusztulása. Ahhoz, hogy több állatról beszélhessünk, elegendő két állat vonatkozásában is az eredmény bekövetkezése. Fontos kiemelni ezen esettel kapcsolatban, hogy az eredmény bekövetkezésére nem kell, hogy kiterjedjen a szándékosság, elegendő a gondatlanság is.^[38]

A nagy nyilvánosság előtti történő elkövetéssel, mint minősített esettel kapcsolatban a legfőbb kérdés, hogy mit kell nagy nyilvánossággként kezelni. A Btk. értelmező rendelkezései között bár szerepel a „nagy nyilvánosság”, azonban nem jelentését adja meg, hanem azt rögzíti, hogy nagy nyilvánosság alatt azt kell érteni, mikor a bűncselekményt sajtótermék, médiaszolgáltatás, sokszorosítás vagy elektronikus hírközlő hálózaton való közzététel útján követik el. Minden esetben fennáll a nagy nyilvánosság előtti elkövetés, ha az online közösségi mé-

[35] Btk. 36.§, Btk. 244. § (1) bekezdés.

[36] Karsai, 2022.

[37] Bertaldó, 2016, 112-113.

[38] Btk. 9. §.

diában történik, akár kommentben, élő közvetítésben.^[39] Ezen eset büntetőtörvénybe kerülése kezelhető lenne „visszatérésként” is, a Csemegi-kódex – a törvényi áttekintés során kifejtésre került – szabályozásában tényállási elemként szerepelt a nyilvánosan, botrányt okozó elkövetés. A Csemegi-kódex ezen elem miatt kezelte a közrend és közszemérem elleni bűncselekmények között, azokat tekintette a jogi tárgynak. A hatályos törvényben viszont különbség, hogy a nagy nyilvánosság előtt való elkövetés nem az állatkínzás feltétele, hanem minősítő körülmény.^[40]

Minősített eset, ha az állatkínzást az állatok védelméről és kíméletéről szóló törvényben meghatározott, az állat kedvtelésből való tartásától, illetve az érintett állatfaj tartásától eltiltással érintett állattal szemben, az eltiltás tartama alatt követik el. Kiemelendő, hogy ezen eltiltás vonatkozásában nem Btk.-beli szankciónál beszélünk, hanem az Ávtv.-ben szereplő jogkövetkezményről, alkalmazása a jegyző, mint elsőfokú hatóság hatáskörébe tartozik.^[41] Ez esetben az eltiltás kettőtől nyolc évig terjedhet.^[42] Aki tehát ennek tartama alatt, az eltiltással érintett állattal szemben vagy kedvtelésből tartott állattal szemben követ el állatkínzást, azzal szemben minősített eset szerinti elkövetés kerül megállapításra.

Szintén minősített eset az, ha az elkövető az állatkínzást állatkínzás vagy tiltott állatviadal szervezése bűncselekmény miatti elítélését követő két éven belül követi el. A tiltott állatviadal szervezésének tényállása szintén a környezet és természet elleni bűncselekmények között található, a Btk. 247. §-ban.

További két olyan minősített eset szerepel a Btk.-ban, ahol a büntetési tétel magasabb, mint a korábban részletezett minősített esetek esetén. A szabadságvesztés kiszabható mértéke egy évtől öt évig terjed, ha az állatkínzást méreg alkalmazásával, vagy az állat elpusztítására alkalmas csaletek kihelyezésével, több állat pusztulását okozva valósítják meg.^[43] Szükséges a méreg fogalmának meghatározása, amelyet a fejezet végén a törvény maga rendez: méreg olyan veszélyes anyag vagy keverék, amely toxikológiai tulajdonságai alapján a belégzése, lenyelése vagy a bőrön át történő felszívódása esetén az állat életét veszélyeztet, illetve az állat különös szenvedését vagy maradandó egészségkárosodását idézheti elő.^[44] Az állat elpusztítására alkalmas csaletek, mint az elkövetés eszköze véleményem szerint egy rendkívül tág kategóriát ölel fel, ezáltal széles körben alkalmazhatóvá téve a normaszöveg e fordulatát. Az eszköz milyensége önmagában közömbös, egyetlen kritériumnak kell megfelelnie, annak, hogy alkalmas legyen arra, hogy az állatot elpusztítsa. Példának okáért említhető az a hírportálokra is olvasható hír, miszerint az egyik budapesti lakó-

[39] Dornfeld, 2023, 400.

[40] Vetter, 2023.

[41] Nagy Cs., 2022.

[42] Ávtv. 43. §.

[43] Btk. 244.§ (3) bekezdés a) pont.

[44] Btk. 253/A. §.

telepen valaki gombostűkkel teletűzdelt virslidarabokat szórt szét a fűben, és ezzel több, a környéken sétáltatott ebnek sérelmet okozott, mivel azok a virslidarabokat megpróbálták elfogyasztani. Az állattartók fémkeresővel több, mint ötven ilyen csalétket találtak a környéken.^[45] Ez esetben a minősített eset bekövetkezéséhez eredmény szükséges, nevezetesen több állat pusztulása. Ehelyütt is fennáll az, hogy az eredményhez, mint a bűncselekmény minősítő körülményéhez fűződött súlyosabb jogkövetkezmények akkor alkalmazhatóak, ha az elkövetőt az eredmény tekintetében legalább gondatlanság terheli, a szándékosság nem feltétel.^[46] Álláspontom szerint olyan célzatos tettről van szó ilyen eszközök kihelyezése esetén, hogy rendkívül kicsi az esély arra, hogy az elkövető ne szánt szándékkal, állatoknak való rendkívül komoly sérelem okozása, az állatok elpusztítása céljából helyezte volna el ezeket, és ne terjedne ki az eredményre legalább eshetőleges szándéka. Való igaz, ha ezekben az esetekben szükséges lenne az, hogy az eredményre kiterjedjen a szándékosság, a jogalkalmazás köre szűkebb lenne, illetve a szándékosság bizonyításának kihívásai is akadályt jelentenének (ez ugyanakkor bármely olyan esetre is igaz lenne, ahol a minősítő körülmény az eredmény, ezért rendkívül fontos szabálynak tartom a Btk. 9. §-át). Ugyanakkor e körülményt, miszerint az elkövető kifejezetten kegyetlen támadást hajt végre előre meg nem határozható számú állatok testi épsége, élete ellen, célszerű értékelni a büntetés kiszabásakor. Kiemelendő azonban, hogy ezen eset előkészületét is vétségként büntetni rendeli a Btk., a büntetés két évig terjedő szabadságvesztés. A példaként említett esetben előkészület valósult volna meg, ha csalétkeket helyeznek ki, azonban azok nem okoznak egyetlen ebnek sem sérelmet. (A példában kísérleti stádiumról beszélhetünk, mivel valamennyi állat életét megmentette a szakszerű ellátás, ezért az állat pusztulása, mint befezett bűncselekményhez szükséges eredmény nem valósult meg.)

Egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés akkor is, ha az elkövető az állatkínzást különös visszaesőként követi el.^[47] Különös visszaeső a szándékos bűncselekmény elkövetője, ha korábban szándékos bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték, és a büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől az újabb bűncselekmény elkövetéséig három év még nem telt el, és mindkét alkalommal ugyanolyan vagy hasonló bűncselekményt követ el.^[48] Itt hasonló jellegű bűncselekmény az állat pusztulását okozva elkövetett természetkárosítás, az állatkínzás, a tiltott állatviadal szervezése.^[49]

Az egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés büntetési tételkerettel kapcsolatban megjegyzendő, hogy e mérték azonos azzal a mértékkel, ami gondatlan emberölés esetén szabható ki, tehát a jogalkotó elismerése fedezhető fel ebben,

[45] Magyar Állatvédelem: Gombostűkkel átszúrt virsliket szórtak szét Budapesten, 2024.

[46] Btk. 9. §.

[47] Btk. 244.§ (3) bekezdés b) pont.

[48] Btk. 459.§ (1) bekezdés 31. pont.

[49] Btk. 244.§ (6) bekezdés.

miszerint az állatkínzás társadalomra veszélyessége fokozottan jelentős. Tekinthető ez emellett akként is, hogy valamelyest megvalósulni látszik a társadalom korábban már említett, talióelv-szerű igénye az állatkínzókkal szemben, azzal, hogy ilyen súlyos szankciót helyez kilátásba a Btk.

Minden esetben szándékos bűncselekményről beszélünk [kivéve a 244. § 2) bekezdés b) pont és a 244. § 3) bekezdés a) pont szerinti minősített esetben, az ott kifejtettekre tekintettel], ami mind egyenes, mind eshetőleges szándékkal megvalósítható. Az elkövető kívánja a cselekménye eredményét és ennek elérése érdekében cselekszik, vagy az elkövető látja előre cselekmény következményét, és bár nem kívánja azt, de bekövetkeztébe belenyugszik.

IV. A VÉDETT JOGI TÁRGYRÓL

1. A védett jogi tárgyról általában

Az egyes, Btk.-ban szereplő tényállások elemzése körében a jellemző megközelítés, hogy még mielőtt sorra vennénk és áttekintenénk a tényállási elemeket, megnevezzük a tényállás részének nem minősülő védett jogi tárgyat.^[50] A szakirodalom szerint azonban a jogi tárgy pontos fogalmának meghatározása nehéz kérdés, többféle megközelítés létezik, ám a fogalom tisztázásához megfelelő kiindulópontként bír maga a büntetőjog feladatának meghatározása – a polgárok szabad és békés együttélésének biztosítása, alkotmányos alapjogok garantálásával, vagyis a jogtárgy-védelem. Ahhoz, hogy valami jogi tárgy legyen, nem feltétel, hogy fizikailag testet öltson, ám nem is csupán eszmei képződmény. Szükséges az ugyanis, hogy olyan formát öltsenek, hogy meg lehessen sérteni. Kérdéses azonban az, hogy a jogi tárgy minden esetben védelmet igényel-e. A büntetőjog szubszidiaritása végett azonban erre a kérdésre a válasz nemlegesnek bizonyul, hiszen a büntetőjog az állam beavatkozásának ultima ratiója, és csak akkor alkalmazható, ha elkerülhetetlen a társadalom védelme érdekében, és enyhébb eszköz nem bizonyult hatásosnak.^[51]

Azt, hogy a büntetőjog – és egyébként maga a jog – mit tekint védendő értéknek, az azt mutatja meg, hogy általában a társadalom mely értékeket tekint fontosnak, és mint ahogyan maga a társadalom változó jelenség, így ezen értékek köre is az adott társadalom álláspontjának kifejeződése, az azonban már büntetőpolitikai kérdés, hogy mely magatartások büntetendők.^[52]

[50] Mészáros, 2020, 46.

[51] Nagy F., 2008, 3-8.

[52] Németh, 2011, 28-37.

2. Az állatkínzás védett jogi tárgya(i) és a pótmagánvád lehetősége

Az állatkínzás esetén a védett jogi tárgy összetett képet mutat, jelentős kihívást jelent csupán egy jogi tárgyat megnevezni. Elsősorban az állat, mint érző lény egészségéhez, védelméhez, szükségtelen szenvedéséhez való joga tekintendő védett jogi tárgynak, ami a történeti áttekintésben kifejtettek alapján egy hosszú fejlődési folyamat eredményének tekintendő, és abban, hogy aktuálisan mit tekintett a büntetőjog a védett jogi tárgynak, fellelhetők az állatokhoz való viszonyulás aktuális fázisai. Beszédes ezzel kapcsolatban önmagában már az, hogy a tényállás a Btk.-ban a környezet és a természet elleni bűncselekmények között található meg. Ez erősíti azt, hogy napjainkban az állatvédelem, a környezetvédelem kiemelt figyelmet és cselekvést igénylő, globális szinten jelenlévő kihívás, ahol az államoknak aktívan fel kell lépniük az élővilág megóvása érdekében, így az állatkínzással, mint az állatok egyéni vagy többes érdekét sértő cselekménnyel szemben.

Közvetetten (esetenként közvetlenül, másodlagosan) védett jogi tárgy továbbra is a közrend, a közerkölcs, kiváltképpen azon minősített eset tekintetében, amely a nagy nyilvánosság előtt elkövetett állatkínzást pönalizálja. Létezik a szakirodalomban ezek mellett olyan álláspont is, mely jogi tárgyként kezeli az állat gazdájának az állat irányába való érzelmi viszonyulását. Ezzel kapcsolatban a sértetti minőség kérdése is felmerül, hiszen az érzelmi viszonyulás, az állatkínzással a gazdának okozott pszichés sérelem alapján az állat gazdáját megilleti a sértetti minőség és a büntetőeljárásban magánfélként történő fellépésének lehetősége. Nem lehetetlen kiállni amellett az elgondolás mellett sem, hogy az állat gazdáját – sértettként – megillessen a pótmagánvád lehetősége: egyrészt, az állat gazdájának jogos érdekének közvetlen sérelme ugyanis fennállhat ilyen helyzetekben,^[53] melyet alátámaszthat az is, hogy ha a rongálás sértettje felléphet pótmagánvádlóként, az állatkínzás esetén is felléphetne az állat gazdája,^[54] mivel nem elhanyagolható szempont, hogy az állatkínzás okozhat kárt, vagyonban okozott értékcsökkenést – illetve esetenként felmerülhet a *damnum emergens* mellett a *lucrum cessans* is, például haszonállatok vonatkozásában, így akár kár helyett beszélhetünk vagyoni hátrányról is – az állat elpusztulásával. A bírói álláspont jelenleg elismeri, hogy a büntetőeljárási szabályok valóban nem jelölik meg a pótmagánvádlóként való fellépés anyagi jogi korlátait, és tételes felsorolást sem tartalmaznak arról, hogy mely bűncselekmények esetén van helye pótmagánvádnak. A bírói álláspont az is, hogy mindezekből nem következethető arra, hogy minden bűncselekménynek feltétlenül van pótmagánvádlóként való fellépésre jogosult sértettje.^[55] Ebből a mondatból azzal egyet kell értenem, hogy valóban nem feltétlenül van minden bűncselekménynek pótmagánvádra jogosult sértettje. De azon sértetteknek, akik jogos érdekét a bűncselekmény

[53] 90. BK vélemény.

[54] Ambrus, 2021, 452-466.

[55] BH2013.183.

közvetlenül sérti, lehet. Nem tartom véletlennek azt a jogalkotói megfontolást, hogy nincs taxatív felsorolás arra vonatkozóan, mely Btk. különös részi tényállások sértettjei léphetnek fel pótmagánvádlóként. Amennyiben a jogalkotó ezt a kört rendezni kívánta volna, rendelkezhetett volna a magánvádhoz hasonlóan, felsorolással. Továbbá egyébként sem „feltétlen” az, hogy kiből válhat pótmagánvádló: a sértett kizárólag a feljelentés elutasítása, az eljárás megszüntetése vagy vádejtés esetén léphet fel pótmagánvádlóként, kizárólag közvádas ügyben, de nem lehet fellépni hatóságot támogató személy ellen, illetve szükséges a már említett közvetlen sérelem.^[56] A közvetlen érintettség állatkínzás esetén nemcsak anyagi aspektusból állhat fenn, hanem a korábban említettek szerint érzelmi alapon is. Napjainkban az emberek mintegy 95%-a tekinti társállatát a barátjának, 87%-a pedig családtagként kezeli, kutatás igazolja továbbá azt is, hogy az egyén kutyájával való kapcsolatában biztonságot él meg, ezt a biztonságot pedig el is veszíti, ha a kutyájával a kapcsolatát elveszti, így, ha az állat kimúlik.^[57] Ezekből következtethető arra, hogy az állat gazdájának igenis közvetlen érdeke sérül, ha az állat állatkínzás „áldozata” lesz, a gazda lelki egészségi állapota komolyan sérülhet. A lelki egészség pedig jogilag védendő, az Alaptörvény maga fekteti le, oly módon, hogy kinyilvánítja: mindenkinek joga van a testi és lelki egészségéhez.^[58] Az egészséghez való joggal kapcsolatban említenék egy lengyel szakirodalomban olvasott esetet, amely speciális megközelítéssel foglalkozott a segítőkutyákra elkövetett állatkínzással.^[59] Segítőkutyák esetében az állat, mint érző lény egészségéhez, védelméhez, szükségtelen szenvedésének elkerüléséhez való jogán túl megjelenik a segítőkutya által segített személy egészséghez való joga is, ugyanis az érintett személynek nem csupán lelki, hanem komoly fizikai támaszt is nyújt a kiképzett segítő állat, a személy jogos érdekének közvetlen sérelme álláspontom szerint így bekövetkezik. E példa említésével is szemléltetni kívánom azt az elgondolást, hogy lehetséges lehetne a pótmagánvádas eljárás sértettként az állat gazdája számára.

V. ÁLLATKÍNZÁS A BÍRÓI GYAKORLATBAN

Feltevéseem, hogy a társadalmi igény arra, hogy a bíróság súlyos szankciót, végrehajtható szabadságvesztés-büntetést alkalmazzon szankcióként állatkínzás vétsége vagy büntette végett elítéltek esetén, rendkívül megnövekedett az elmúlt években. Ugyanakkor a társadalmi akarat nem feltétlenül valósul meg, jellemzőbb az, hogy a kifejezetten súlyos esetben is az elkövetőkre végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztést vagy pénzbüntetés szankciót szabjon ki

[56] Bíróság.hu: Pótmagánvádas eljárás, 2024.

[57] Magyar, 2020, 11., 24.

[58] Alaptörvény, XX.cikk (1).

[59] Lizak, 2017, 95.

a bíróság, vétség esetén pedig megrovást, próbára bocsátást alkalmaz. A büntetőbíróság az a fórum, ahol a társadalom értékítélete érvényesülhet a jogalkalmazáson keresztül, azonban korlátlan ez sem lehet. Az Alaptörvény deklarálja a 26. cikk (1) bekezdésében, hogy a bírák függetlenek és csak törvénynek vannak alárendelve.^[60] Az állatkínzásos ügyekkel kapcsolatban kettős hozzáállás tapasztalható a társadalomban, az egyik az állatok kedves, gyámoltásra szoruló, házikedvencként való bemutatása, melyhez gyakorta társulnak a figyelem felkeltését célzó, kölyökállatokról készült képek, amelyek hatására az egyénekből hevesebb érzéseket váltanak ki az egyes bűncselekmények, nagyfokú sajnálatot, szomorúságot éreznek az állat iránt, kimondható az is, hogy ezek pszichésen megterhelik az egyéneket. Másodsorban az esetek leírásakor használt jelzők, kifejezések, melyek az eset brutalitását írják le, továbbá a felhasznált fényképes dokumentációk az egyénekből a szomorúság mellett egyéb negatív érzéseket is kiváltanak, mint az elkövető iránti bosszúvágy, rosszakarás, annak kívánása, hogy az elkövető „szenvedjen” tetteért.^[61]

Úgy vélem, a bírói gyakorlat az, amiben a választ első körben érdemes keresni arra a kérdésre, hogy miért az a büntetés kerül kiszabásra az egyes esetekben, ami. A következő ítéleteket annak fényében vizsgálom, hogy az egyes tényállásokat hogyan minősítették és milyen büntetést szabtak ki, illetve a büntetés kiszabását milyen indokokra alapozták.

1. 2014.07.B8. számú elvi bírói döntés: állatkínzás büntette

Az elvi tartalommal is bíró, 2014. 07. B8. számú Zalaegerszegi Törvényszék, mint másodfokú bíróság által hozott bírósági határozattal foglalkozom első ízben. Ez a bírósági határozat mondta ki, hogy az állatkínzás büntette passzív magatartással, az állat életfeltételeiről való gondoskodás elmulasztásával is elkövethető.

A másodfokú szakaszt megelőzően, elsőfokon az ügyet a Nagykanizsai Járásbíróság tárgyalta. Az elsőfokú bíróság a vádlott bűnösségét egyrendbeli állatkínzás büntetében állapította meg, a hivatkozott jogszabályhely a régi Btk., vagyis a 1978. évi IV. törvény 266/B. § (1) bekezdés a) pontja és (2) bekezdése voltak, miszerint, aki gerinces állatot indokolatlanul oly módon bántalmaz, vagy gerinces állattal szemben olyan bánásmódot alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A vádlott állattartói tevékenységet folytatott, azonban felhagyott az állatairól való gondoskodással, ez a mulasztása pedig tizenhét szürkemarha elpusztulásához és több állat elhullásközeli állapotához vezetett, továbbá a telepen található öt kutyából egyet rendkívül súlyos állapota miatt végül el kellett altatni, a többi négy eb pedig olyan rövid láncon volt tartva, hogy a lehullott csapadékhoz, mint vízhez sem jutottak

[60] Ambrus, 2022, 514-528.

[61] Vetter, 2020, 51.

hozzá. A telepen tartott mangalicasertések állapota közepes volt. A vádlott paszszív magatartása az állatorvos-szakértő szakvéleménye alapján különösen nagy szenvedést okozott a telep állatainak, megszegte a jó gazda gondosságának követelményét, melyet az Ávtv. ír elő.

A vádlott által elkövetett bűncselekmény esetére a kiszabható határozott idejű szabadságvesztés felső határát két évben szabályozta a régi Btk., a vádlottat az elsőfokon eljáró bíróság nyolc hónap börtön fokozatban végrehajtandó szabadságvesztés-büntetésre és egy év közügyektől eltiltásra ítélte. Az ítélet ellen a vádlott és védője enyhítésért fellebbezett. A megyei főügyészség fellebbezésében az elsőfokú bíróság ítéletének megváltoztatását és a vádlott cselekményének elbírálásánál az elbíráláskor hatályos Btk. alkalmazását és a cselekménynek a hatályos jogszabály szerinti minősítését indítványozta. Indítványozta továbbá azt, hogy a bíróság állapítsa meg, hogy a vádlott legkorábban a kiszabott szabadságvesztés kétharmad részének kitöltését követő napon bocsátható feltételes szabadságra. Továbbiakban, így a kiszabott büntetési nem és tétel tekintetében is, az ítélet helybenhagyására tett indítványt.

A főügyészség indítványát a Zalaegerszegi Törvényszék alaposnak találta, az ítéletet a következőkben megváltoztatta: a másodfokú bíróság nem az elkövetéskori, hanem az elbíráláskori Btk.-t, a 2012. évi C. törvényt alkalmazta. Ez azon a szabályon alapult, miszerint az elbíráláskor hatályban lévő új büntetőtörvényt kell alkalmazni, ha aszerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálendő el.^[62] Ebben az esetben az új Btk. alkalmazását az alapozta meg, hogy a vádlottra kiszabott határozott idejű szabadságvesztésből, a hatályos Btk. alapján a vádlott a szabadságvesztés időtartama kétharmadának kitöltése utáni napon, de legalább három hónap utáni napon feltételes szabadságra bocsátható. Ezért alkalmazta tehát a felülbírálat során a törvényszék a 2013. július 1-jén hatályba lépett büntető törvényt, és e rendelkezést ítéletében is érvényre juttatta.

Mivel a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróságtól eltérő törvényt alkalmazott, hozzáigazította a jogszabályhelyet is, melyre a vádlott bűnösségét alapította, a vádlott ennek értelmében állatkínzás minősített esetében bűnös, cselekménye a Btk. 244. § (1) bekezdés a) pont, (2) bekezdés a)-b) pontjába ütközött. A másodfokú bíróság nem változtatott a büntetés nemén és mértékén: súlyosabb büntetést nem szabhatott volna ki a súlyosítási tilalom végett, mivel a vádlott terhére nem terjesztettek elő fellebbezést,^[63] ugyanakkor a büntetést nem is enyhítette. A törvényszék az elsőfokú bíróság által alkalmazott szankciót tatarányosnak ítélte meg: megállapította, hogy a büntetés arányban áll a vádlott cselekményének társadalomra veszélyességével és a bűnösség fokával, továbbá megfelel a büntetés kiszabásában írt elveknek. Egy esetlegesen enyhébb büntetés kiszabásával kapcsolatban a másodfokon eljáró bíróság az elsőfokú bíróság által figyelembe vett körülményeken felül enyhítő körülményként értékelte azt, hogy a vádlottnál alkoholos személyiségtorzulás állt fenn, ellenben súlyosító kö-

[62] Btk. 2.§ (1)-(2) bekezdés.

[63] Be. 595.§ (1) bekezdés.

rülményként értékelte azt, hogy a vádlott cselekménye kétszeresen is súlyosabban minősül.

Mindezekre tekintettel, nem találta alaposnak a vádlott és a védő enyhítésre irányuló fellebbezését, a vádlott közömbössége és cselekménye több állat különös szenvedéssel járó pusztulását okozta, ezért mind a speciális, mind a generális prevenció céljainak érvényre juttatása érdekében nem látta indokoltnak a szabadságvesztés végrehajtásának próbaidőre történő felfüggesztését. A fentebb már említett, a feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó szabályt a törvényszék alkalmazta.

Különleges ez az eset, mivel az elsőfokon alkalmazott Btk. szerinti tényállás esetén a szabadságvesztés-büntetés tételkeretének teteje két év, míg a másodfokon alkalmazott, hatályos Btk. szerinti tényállás esetén három év. Elmondható, hogy az elsőfokú bíróság a középérték alatti tartamú szabadságvesztést szabott ki – a középérték abban az esetben 13,5 hónap volt, míg a kiszabott büntetés 8 hónap –, ezért úgy vélem, ilyen nagyfokú középértéktől való eltérés esetén szükséges lett volna a bíróságnak indokolnia az eltérés okát. A középértéktől való eltérés foka „tovább nőtt” a másodfokú bíróság által hozott ítélet következtében, melynek oka, a fentebb kifejtettek alapján, egyrésztől másikkal büntető törvény alkalmazása, amely súlyosabb büntetést is lehetővé tett volna, továbbá az, hogy érvényesült a súlyosítási tilalom, így a bíróság legfeljebb a vádlottra kedvezőbb irányba térhetett volna csupán el a büntetéskiszabás kérdésében. Úgy vélem azonban, az elsőfokon eljáró bíróság részletes indokolása a középértéktől való eltérés kérdésében szükséges lett volna a bírói gyakorlat formálása szempontjából is, mivel az ügyben kiszabott büntetés a különös szenvedésnek kitett, továbbá annak következtében elhullott állatok számával nem teljesen konform.

2. Állatkínzás vétsége tárgyában, három fokon folytatott büntetőeljárás

a. A Dunakeszi Járásbíróság B.148/2020/8. számú határozata (elsőfok)

Az ügyészség a Btk. 244. § (1) bekezdés b) pontjába ütköző és aszerint minősülő és büntetendő állatkínzás vétsége elkövetése miatt – miszerint állatkínzás vétségét követi el az, aki gerinces állatát vagy veszélyes állatát elűzi, elhagyja vagy kiteszi – emelt vádat a vádlott ellen. A vádlott 2018. júliusban macskája nem kívánt szaporulatából származó, körülbelül kéthónapos kölyökmacskát bedobott egy ház kertjébe, ily módon próbált az állatnak gazdát találni. A kertben nem sokkal ezután az ingatan tulajdonosának kutyái rátámadtak a kismacskára, amely ezt a támadást nem élte túl. A vádlott tagadta, hogy tudomással bírt volna arról, hogy az ingatlan kertjében kutyákat tartanak. A vádlott a törvényi tényállással kapcsolatban akként érvelt, hogy az esetében nem valósult meg, hiszen a macskát nem „ki”, hanem „betette”, továbbá nem is elűzte, hanem egy olyan ingatlant választott elhelyezési helyül, ahol látszólag olyan anyagi helyzet áll fenn, hogy az állat gondozására alkalmas. A vádlott védője nyilatkozatában kiemelte,

hogy a vádlott részéről hiányzik a szándékosság – mely szükségszerű az állatkínzás megállapításához, hisz az szándékos bűncselekmény –, a vádlott ugyanis azt szeretne volna, hogy állatának jó sora legyen, továbbá előadta, hogy védence cselekménye nem veszélyes a társadalomra, és védence ténybeli tévedésben is volt, nem tudhatta, hogy a kertben kutyák vannak. Az elsőfokon eljáró bíróság felmentő ítéletet hozott, több aspektusból is igyekezett alátámasztani döntését. A bíróság álláspontja szerint a magatartás akkor lesz tényállásszerű, ha az elkövető, a gerinces állata birtoklásával, gondozásával, felügyeletével szándékosan és véglegesen úgy hagy fel, hogy az állat számára nem biztosítja az állat más személy általi további birtoklását, gondozását, felügyeletét. Az ítéleti indoklás szerint pedig a vádlott alappal bízhatott abban, hogy a jó anyagi helyzetre valló, rendezett kert tulajdonosai majd az állat gondját viselik, tehát az elkövető az állat további birtoklását, gondozását, felügyeletét tulajdonképpen biztosította, nem mellel hivatkozta azt, hogy a dolog birtokát megszerzi, akinek a dolog tényleges hatalmába jut,^[64] így a macskának új birtokosa, gazdája lett, az ingatlan tulajdonosa személyében. Ezen álláspontjával kapcsolatban a bíróság egyet nem értését fejezte ki azzal a bírói gyakorlattal kapcsolatosan, miszerint az állatkínzás vétsége megvalósulhat abban az esetben is, ha az elkövető az általa megfelelőnek tartott gazda állattartással kapcsolatos álláspontjára nem kérdez rá, hanem arra vonatkozóan egyéb körülményekből von csak le következtetéseket, mint ahogyan az jelen esetben is történt. Döntésében központi indoklásként szerepelt több ízben is a „macskák természete”, nevezetesen az, hogy „a macskákat nehéz féken tartani”, így a macska birtoklásával való „felhagyás” is végső soron magán az állaton múlik, és nem a gazdájának döntésén.

Véleményem szerint irreleváns az, hogy a vádlott „betette” a macskát és nem „kitette”, mint ahogyan az elkövetési magatartás szerepel a tényállásban. A kitétel alatt nem a *de facto* magatartás értendő, miszerint az állat egy helyiségből, zárt, elkerített térből elkerítetlen, szabad területre kerül, hanem az, hogy a birtokosának kikerül a hatalmából, amely keretében az az állat gondozását ellátta. Így a tényleges helyszín, ahova az állat kerül, közömbös, ha kikerült tulajdonosa hatalmából, annak aktív, szándékos magatartása következtében. Ennek következtében „a macskák természete” nem hívható fel érvként azzal kapcsolatban, hogy esetükben az állat gazdájától függetlenül is kitételre kerülhet az állat. A macska jelen ügyben sem saját elhatározásából került ki gazdája hatalmából, hanem annak cselekménye következtében. A vádlott szándékossága ezek alapján fennállt arra, hogy az állat véglegesen kikerüljön hatalmából, ez pedig elegendő ahhoz, hogy az állatkínzás vétsége, a 244. § (1) bekezdés b) pontja megvalósuljon, további eredményt a befejezett stádiumhoz a törvény nem követel meg. Helytelen az elsőfokú bíróság azon megközelítése is, hogy a vádlott gondoskodott az állat további gondozásáról azzal, hogy kéretlenül az ingatlan tulajdonosának birtokába adta. A felhívott Ptk. szakasszal kapcsolatban rögzítendő, hogy

[64] Ptk. 5:2. §.

főszabály szerint, ha valakinek az ingatlanában vagy ingó vagyontárgyában mások az ő tudomása nélkül elhelyeznek egy dolgot, ő nem válik birtokossá. Akkor lesz a tényleges hatalom megszerzőjeként birtokos, ha a tudomására jut, hogy az a dolog ott van, és ezt vagy ennek a lehetőségét elfogadja.^[65] Jelen ügyben ez nem valósult meg, „az új birtokos” nem tudott arról, hogy a kölyökmacska a kertjében van.

- b. Budapest Környéki Törvényszék Bf.314/2021/8. számú határozata (másodfok)

Az ügyészség az elsőfokú ítélet ellen fellebbezett a vádlott terhére, a bűnösség megállapítása és büntetés kiszabása végett. Az ügyet másodfokon a Budapest Környéki Törvényszék tárgyalta, és megváltoztatta az elsőfokú bíróság ítéletét. A bíróság a fellebbezéssel támadott ítéletet, az elsőfokú eljárással együtt, annak teljes terjedelmében bírálta felül. Az elsőfokú bíróság ítélete részben megalapozatlan, az a megállapított tényekből további tényre helytelenül következtetett.^[66] A törvényszék a részbeni megalapozatlanságot kiküszöbölte, ennek során az elsőfokú bíróság által lefolytatott bizonyítást érintő ügyiratok tartalma, ténybeli következtetés alapján az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól részben eltérő tényállást állapított meg, emellett megállapította az elsőfokú bíróság által felmentett vádlott bűnösségét is.^[67] Megállapította, hogy az elsőfokú bíróság tévedett, amikor azt állapította meg, hogy a vád tárgyává tett cselekmény nem bűncselekmény.

A Budapest Környéki Törvényszék érvelésében hasonlókat rögzített, mint a fentebb kifejtett álláspontomban szereplők. A törvényszék rögzítette, hogy mi lett volna a vádlott által tanúsítandó helyes eljárás. A vádlottnak a kismacska kertbe helyezésekor legalább be kellett volna csengetnie a házba és informálnia a tulajdonost arról, hogy egy kismacskát tett a kertbe. Azt, hogy felismerte, hogy helytelenül cselekedett, alátámasztja azt, hogy a helyszínen mindössze másodpercekig tartózkodott, majd sietősen eltávozott. A becsengetés hiánya pedig arra utal, hogy a vádlott azért mulasztotta azt el, mert azzal számolt, hogy az ingatlan tulajdonosától majd mulasztásért választ kap arra a kérdésre, hogy vállalkoz-e a kisállat gondozását.

A törvényszék ezekre tekintettel megállapította a vádlott büntetőjogi felelősségét. A vád tárgyává tett cselekmény a Btk. 244. § (1) bekezdés b) pontjába ütköző vétség, mely két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, a bíróság szankció gyanánt két év próbára bocsátotta a vádlottat. A törvényszék részletesen indokolta a próbára bocsátás intézkedés alkalmazásának körülményeit. A vádlott javára értékelte büntetlen előéletét, a jelentős időmúlást. A vádlott terhére értékelte azt, hogy a kismacska elpusztult. Az állatkínzás alapvetően nem

[65] Wellmann, 2024.

[66] Be. 592.§ (2) bekezdés d) pont.

[67] Be. 593.§ (1) bekezdés c) pont.

eredménybűncselekmény – ennek részleteit fentebb ismertettem –, ugyanakkor a vádlott magatartása – közvetetten – egy állat számára végzetes volt, így ez feltétlenül meg kell, hogy jelenjen, mint súlyosító körülmény. A törvényszék álláspontja szerint ezekre tekintettel intézkedés alkalmazását találta a leginkább célravezetőnek.

Kifejezetten érdekesnek – és helyénvalónak – találom az ítélet indoklásában szereplő azon megfontolást is, miszerint a törvényszék az állatkínzás tényállásának alapesetét, annak a) és b) pontját különválasztotta, annak ellenére, hogy ugyanaz a törvényi fenyegetettségük. Büntetéskiszabási szempontból nem elhanyagolható ugyanis a különbségtétel, a két fordulatban szereplő elkövetési magatartás között jelentős eltérés áll fenn. Az első fordulatban, a) pontban szereplő elkövetési magatartás, a gerinces állat indokolatlanul oly módon való bántalmazása vagy gerinces állattal szemben indokolatlanul olyan bánásmód alkalmazása, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza, „érzetre” inkább feltételez az állat kínzására, állatnak való rosszakarásra irányuló egyenes szándékot, mint az alapeset b) pont szerinti második fordulata, vagyis gerinces állat vagy veszélyes állat elűzése, elhagyása vagy kitétele. Az előbbi pontban megjelölt elkövetési magatartások feltételezik, hogy az elkövető „közelebb áll érzelmileg” ahhoz, hogy az állatot szenvedni lássa, szándékosan tanúsít olyan magatartást, amely alkalmas arra, hogy az állat egészsége károsodjon, vagy az elpusztuljon. Eredmény ugyan nem szükséges ahhoz, hogy a cselekmény tényállásszerű legyen, azonban az elkövető szándéka az eredményre is kiterjedhet, például hosszú ideig láncra kötött kutyáját éheztetni, azzal a céllal, hogy az állat elpusztuljon. Az utóbbi esetében a szándékosság az elűzésre, elhagyásra, kitételre terjed ki. A *de facto* „kínzás” az ezek következtében az állat gondozásának, felügyeletének hiányával bekövetkező állapotban rejlik, mely állapot vezethet az állat szenvedéséhez, elhullásához. Ezekre ugyanakkor az elkövető szándéka már kevésbé valószínű, hogy kiterjed, a cél az állattól való „megszabadulás”. Amennyiben az elkövető célja közvetlenül az állat bántalmazása, szenvedés okozása lenne, az elkövető az a) pont szerinti elkövetési magatartások egyikével inkább tudná elérni célját. Jelen ügy kiváló például szolgál erre, az elkövető ugyanis a macskától megszabadulni kívánt, nem az volt a célja, hogy az állat indokolatlan bántalmazásával olyan helyzetet idézzon elő, mely alkalmas maradandó egészségkárosodás okozására vagy az állat elpusztulására, és annak eshetőségébe bele sem nyugodott. Erre utal a vádlott vallomása és személyi körülményei.

c. Fővárosi Ítéltőábrla Bhar.62/2022/5. számú határozata (harmadfok)

Az ügyben sor került harmadfokú eljárásra is, az első- és a másodfokú bíróság döntése egymással ellentétes volt, mivel a másodfokú bíróság az elsőfo-

kon felmentett vádlott büntetőjogi felelősségét állapította meg,^[68] így a védő fellebbezhetett a vádlott felmentéséért. Harmadfokon a Fővárosi Ítéltábla a másodfokú ítéletet végzésével helybenhagyta. Egyetértett a másodfokú bíróság álláspontjával, miszerint az ingatlan tulajdonosa nem vált a macska gondozójává azzal, hogy azt a vádlott elhelyezte a kertjében, illetve azzal is, hogy a vádlott nem győződött meg arról, hogy a macska gondozása biztosított lesz-e. A Fővárosi Ítéltábla nem találta megalapozottnak azon védői érvelést sem, miszerint hiányzik a társadalomra veszélyesség, mivel az megállapítható az állatnak, mint érző lénynek – és mint védett jogi tárgynak – okozott sérelem folytán. A vádlott vonatkozásában nem találta helytállónak továbbá azt a büntethetőséget kizáró okot sem, hogy az a cselekménye társadalomra veszélyességében tévedett, és arra alapos oka volt: e tévedés hiányát alátámasztja a vádlott vallomása, továbbá az, hogy a helyszínről a kamerafelvételeken láthatóan sietősen távozik, tudatában lévén annak, hogy helytelenül cselekszik, mivel állatának gondozásával felhagy, azt magára hagyja, anélkül, hogy konzultált volna a tulajdonossal, akinek a kertjében elhelyezte.

A harmadfokú bíróság végzése indoklásában rögzítette azt a büntetés-kiszabási elvet, miszerint a büntetést a büntetés céljának szem előtt tartásával, a törvényben meghatározott keretek között úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalomra veszélyességéhez, továbbá az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez.^[69] Kiemelte azt is, hogy a bíróság feladata olyan nemű és mértékű szankció alkalmazása a meghatározott tételkereten belül, „amely kifejezi a társadalom megítélését az adott cselekménnyel kapcsolatban, ugyanakkor figyelemmel van az elkövető által megvalósított magatartásra és személyi társadalomra veszélyességére is”. Emellett figyelemmel kell lennie a speciális és a generális prevencióra is. Minden esetben követelmény, hogy a bíróság ezeket szem előtt tartva szabjon ki büntetést, vagy alkalmazzon intézkedést. Az ítéltábla értékelte a másodfokú bíróság döntését e célok szem előtt tartásával, és megállapította, hogy helyesen járt el a törvényszék. Hiánytalanul feltárta az enyhítő és súlyosító körülményeket, helyesen választotta meg a joghátrány nemét és mértékét.

Érdemes foglalkozni azzal a megállapítással, melyet az ítéltábla tett, miszerint a bíróság feladata az alkalmazott joghátrányon keresztül a társadalom a cselekményt illető megítélésének kifejezésre juttatása. Mint ahogyan azt a fejezet elején említettem, a társadalmi reakció érzelmileg rendkívül emelkedett az állatkínzásos ügyekkel kapcsolatban. Mennyiben kell-e ezt figyelembe vennie a bíróságnak, amikor büntetést szab ki? A köztudatban sok emberhez eljutó, médiafigyelmet kapó ügyekben vajon erőteljesebb faktornak számít-e a szankció megválasztásakor az, hogy nagy a társadalmi igény az elkövető súlyos megbüntetésére? A bíró a saját belátása szerint dönt, amikor meghatározza a szankció nemét és mértékét, ugyanakkor ezt a belátást szorítja keretek közé,

[68] Be. 615.§ (2) bekezdés a) pont.

[69] Btk. 80.§ (1) bekezdés.

és ezzel korlátozza a jogalkotó által törvényben megszabott büntetéskiszabási elvek rendszere. A hatályos szabályozás szerint a bírónak a büntetés célját, a büntetési tételkeretet, a bűncselekmény tárgyi súlyát, az elkövető bűnösségének fokát, társadalomra veszélyességét és az enyhítő és súlyosító körülményeket kell figyelembe vennie, mikor büntetést szab ki, vagy intézkedést alkalmaz.^[70] Ez a felsorolás nem tartalmazza szempontként azt, amit az ítéltábla megfogalmazott jelen ügyben, vagyis, hogy a társadalmi megítélésnek is kifejezésre kell jutnia. Miképpen lehet ezt a helyzetet feloldani? Igaza van-e a fővárosi ítéltáblának, mikor ezt állítja, és fel kell-e egyáltalán oldani ezt a helyzetet? A mérleg egyik serpenyőjében vannak a jogalkotó által hozott büntetéskiszabási elvek és az azoknak való megfelelés, a másikon pedig a társadalomnak az elkövető megbüntetésére irányuló igénye és az ítéltábla állítása, miszerint a bíróságnak a cselekmény társadalmi megítélését is kifejezésre kell juttatnia.

Első gondolatom, hogy a társadalom cselekményt illető megítélésének a kifejeződése az enyhítő és súlyosító körülményeken keresztül valósulhat meg. Ennek körében az 56. Büntető Kollégiumi Vélemény vizsgálata feltétlenül szükséges. A vélemény a büntetéskiszabás aránytalanságainak megelőzése érdekében és az egységes ítélkezés – mint a törvény előtti egyenlőség követelményének eleme – előmozdítása érdekében jelöli meg azokat az enyhítő vagy súlyosító körülményeket, melyek a büntetést befolyásolhatják. Az általam felvetett kérdés szempontjából releváns súlyosító körülmény lehet a bűncselekmények elszaporodottsága, akkor, ha a köztudomás szerint az ügyben elbírált vagy az ahhoz hasonló bűncselekmények száma (az elkövetéskor) a korábbi időszakhoz képest lényegesen emelkedést mutat, vagy ha a számuk az adott területen lényegesen magasabb volt az átlagosnál.^[71] 2018-ban a regisztrált állatkínzások száma 254, 2019-ben 586, 2020-ban 700, 2021-ben 590, 2021-ben 661, 2022-ben 574, 2024-ben pedig eddig 497. 2020-ig évről évre emelkedést mutattak ezek a számok, majd 2021-től hullámvölgy volt a statisztika. Az összes regisztrált állatkínzások száma 2018-tól 3862. Területi megoszlási alapon kiugró a szám Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyéjében, ott regisztrálták az összes állatkínzás 13,13%-át, illetve keveséssel marad le ettől Szabolcs-Szatmár- Bereg megye, ahol ez az arány 12,55%.^[72] Elmondható, hogy két megyében követték el az összes regisztrált állatkínzások több mint negyedét. Ezek alapján úgy vélem, a bűncselekmény elszaporodottsága, mint súlyosító körülmény, e két megyében mindenképpen figyelembe veendő a büntetés kiszabásakor. Így éppen azon a földrajzi területen kerülnének kiszabásra súlyosabb büntetések, ahol a prevenciónak meginkább el kell érnie célját.

Nem mindegy, hogy milyen szankciót alkalmaz a bíróság. Bár a Btk. szigorúságot mutat a kiszabható szabadságvesztés mértékét illetően, mégis kevesebb azon esetek száma, ahol valóban kiszabásra kerül végrehajtandó szabadság-

[70] Fázsi, 2022, 625-641.

[71] 56. BK vélemény.

[72] Regisztrált bűncselekmények száma az elkövetés helye szerint 2018. II. félévtől, BSR, letöltve: 2024. november 23.

vesztés. A jogalkalmazó látszólag tartja magát a büntetőjog ultima ratio volta-hoz és ahhoz, hogy a szabadságot korlátozó büntetőjogi eszközrendszert csak feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben lehessen igénybe venni,^[73] és csak a legsúlyosabb esetekben szab ki végrehajtandó szabadságvesztés-büntetést. Ugyanakkor fennáll a kérdés, hogy miért nem kerül végrehajtandó szabadságvesztés-büntetés gyakrabban kiszabásra, ha a lehetőség adott rá, az pedig elmondható, hogy az annál enyhébb büntetések nem érik el céljukat, az állatkínzások száma nem mutat jelentős csökkenést, a társadalom igénye pedig egyre csak nő az elkövető büntetőjogi felelősségre vonására. A felfüggesztett szabadságvesztés büntetlen előéletűeknél nem igazán bírhat visszatartó erővel, hanem inkább azoknál, akikben egyébként fennáll a hajlam bűncselekmények elkövetésére. A büntetlen előéletűek esetén egyébként sem áll fenn reális es-
hetősége annak, hogy ismételten bűncselekményt követnek el, így, eltekintve a büntetett előlethez fűződő hátrányoktól, a büntetés „nem fáj”.^[74]

VI. A BÍRÓI GYAKORLAT ÉS A TÁRSADALMI IGÉNY TALÁLKOZÁSÁNAK KÉRDÉSE

1. Kérdőíves kutatás

Fontosnak találtam empirikus kutatást végezni arra a kérdésre vonatkozóan, hogy a feldolgozott ügyben a társadalmi igénnyel konform-e a bíróság által alkalmazott intézkedés, a két év próbára bocsátás. Arra, hogy ezt a kérdést megválaszoljam, a kvantitatív kutatási módszerek körébe sorolható kérdőíves megoldást választottam, mely alkalmas arra, hogy felderítő jelleggel vizsgáljam a témát.^[75] A kérdőívben a kérdések félig strukturáltak voltak.

68 kutatási alany töltötte ki a kérdőívet, a kérdőív kitöltése anonim volt, a kitöltők a kitöltésért ellentételezésben nem részesültek. A kitöltők megoszlása demográfiai adatai alapján: 42 fő, azaz a kitöltők 61,8% nő, 26 fő, azaz 38,2% férfi. Korcsoport szerinti megoszlásukat tekintve, 18 év alatti gyermekkorú személy 3 fő – 4,4%, 18-30 év közötti fiatal felnőtt 51 fő – 75%, 31-60 év közötti felnőttkorú 10 fő – 14,7%, hatvan év feletti személy 4 fő – 5,9%.

A kérdőív leírásában ismertettem röviden a jogban nem jártas személyek számára is közérthetően a tényállást, illetve a vádlottra vonatkozóan leírtam, hogy a vádlott büntetlen előéletű és tettének következményét nagyon sajnálta, a kismacsának jó sorsot szánt. Azért, hogy az ne befolyásolja a kitöltőket a válaszában, a bíróság ítéletét nem ismerttettem. Ezeken túl beidéztem a Btk.-ból az ítélet szerinti törvényi tényállást.

[73] 30/1992. (V.26.) ABH.

[74] Fedor, 2024, 10-11.

[75] Babbie, 2003, 274.

Az első kérdésben a kitöltőknek nyolc elem közül kellett egyet bejelölnie: ki kellett választaniuk azt az intézkedést vagy büntetést, ami meggyőződésük szerint az „ideális szankció” a vizsgált ügyben. Az egyes intézkedéseket és büntetéseket röviden megmagyaráztam, így a jogban járatlan kitöltők is megismerhették az egyes szankciók lényegét. Második kérdésnek tettem fel azt, hogy a kitöltők adjanak meg mértéket is az általuk választott szankcióhoz (értelmszerűen ahol ez értelmezhető, így megrovás választása esetén nem). Az e kérdésre adott válaszokból eredmény nem mutatható ki, a válaszadók jelentős része ugyanis nem adott meg értéket.

A válaszadók legnagyobb része, 22,1%-a (15 fő) végrehajtandó szabadságvesztést ítélt/gondolt megfelelő büntetésnek, a második legtöbb esetben jelölt válasz a felfüggesztett szabadságvesztés volt, ezt 20,6% (14 fő) választotta. A személyi szabadságot elvonó szankciók között említendő az elzárás, ezt a válaszadók jóval kisebb hányada, mindössze 2,9% (2 fő) ítélte a legmegfelelőbbnek. A munka jellegű szankciók számos esetben kerültek kiválasztásra: a válaszadók 13,2%-a (9 fő) választotta a közérdekű munkát, 8,8% (6 fő) pedig jóvátételimunka-intézkedést alkalmazott volna. A válaszok 14,7%-a (10 fő) szerint pénzbüntetés kiszabása a célravezető ebben az ügyben. Az enyhének minősülő megrovást 11,8% (8 fő) választotta, a próbára bocsátást pedig 5,9% (4 fő) találta optimálisnak.

Első ránézésre két szembetűnő eredmény figyelhető meg, az, hogy a legsúlyosabbnak minősülő végrehajtandó szabadságvesztést választották a legtöbben, illetve az, hogy a bírósággal egyetértők és a próbára bocsátást legmegfelelőbbnek találók száma rendkívül kisebbségben volt, ez a második legkevesebbszer választott szankciónak mutatkozott.

Úgy gondolom, ez az ügy kifejezetten alkalmas volt arra, hogy a vizsgált kérdés alapjánul szolgálhasson, sokkal inkább, mint egy kiemelten súlyos, brutális állatkínzással kapcsolatos ügy. Ott ugyanis valószínűsítem, hogy kevésbé változatos válaszok születtek volna, mint ebben az ügyben, ahol az állatkínzás fennállta, foka, milyensége árnyaltabban jelenik meg. Érdekes eredménynek tartom azt is, hogy a válaszadók majdnem negyede a munka jellegű szankciókat választotta. Egyértelműen látszik az eredményekből, hogy a válaszadók jóval súlyosabban értékelték a történeti tényállást és súlyosabb szankciót alkalmaztak volna, mint ahogyan az eljáró bíróság döntött. Az igény tehát arra, hogy az állatkínzás elkövetőit felelősségre vonják, megbüntessék, igazolhatóan jelen van a társadalomban, sőt erőteljesebben is, mint ahogyan arra a jogalkalmazás során sor kerül.

2. Az állatkínzás jövőbeli szankcionálása

A fent elemzett állatkínzás vétsége ügyben alkalmazott szankció gondolatokat ébresztett bennem is. A kérdőívet kitöltőkkel részben egyetérték. Tekintettel a büntetőjog ultima ratio mivoltára, a szabadságvesztés-büntetés jelen esetben nem indokolt, ugyanakkor a próbára bocsátást sem érzem célravezetőnek, a mindennapi életben nem okoz ugyanis hátrányt. Állatkínzásos ügyekben – an-

nak enyhébben minősülő eseteiben – kifejezetten a közérdekű munkát vagy a jóvátételi munkát tartom a legalkalmasabb szankciónak. A munka elvégzésére kijelölt helyek lehetnének állatvédő szervezetek telephelyei vagy gyepmesteri telepek. Az állatkínzás „mellékhatása” egyben az is, hogy az állatvédő alapítványok teltházzal üzemelnek, igen sokszor jelentős munkaerőhiánnyal ellátva a feladatokat. A közérdekű munka és a jóvátételi munka ilyen helyeken történő elvégzése könnyíthetne ezeken a szervezeteken.

Jogos a kérdés, miszerint az, aki állatot kínoz, az állatok közelébe engedhető-e. Értelemszerűen nem egyedül tartózkodik az elítélt a helyszínen, mikor a munkát végzi, továbbá pártfogó felügyelő mellett is végezhető lenne az ilyen munka. Olyan esetet sem tartok elképzelhetetlennek, hogy nem önállóan, szankcióként végezné ezt a munkát, hanem a pártfogó felügyelet különös magatartási szabályai körében kaphatna helyet annak előírása, hogy az elítélt állatvédőknek segítsen be.^[76] Ez utóbbinak jogi alapját a Btk. 71. § (3) bekezdése teremti meg, mivel a bíróság, illetve az ügyészség a Btk. 71. § (2) bekezdésben felsorolt magatartási szabályokon kívül más magatartási szabályokat is előírhat, különös tekintettel a bűncselekmény jellegére, az okozott kárra és az elkövető társadalmi beilleszkedése esélyeinek növelésére.

Mindezek mellett, a jelenleg Ávtv.-ben szereplő állattartástól való eltiltás Btk. szerinti szankciók közé való felvételét is helyesnek tartom. A Btk.-ban nem csupán az állatkínzás az, ami állatokkal szorosan kapcsolatos bűncselekmény, hanem az orvvadászat, orvhalászat és a tiltott állatviadal szervezése bűncselekmények is. Ha az állattartástól való eltiltás a Btk.-ban szabályozott büntetés vagy intézkedés lenne, elkerülhetővé válna az a *ne bis in idem* elvébe ütköző megoldás is, hogy az ügyész az állatvédelmi szabályok súlyos megsértése miatt – miután már jogerősen lezárult miatta a büntetőügy is – polgári pert indít annak érdekében, hogy az állattartástól tiltsa el a bíróság az elítéltet. Ez történt például abban az ügyben is, ahol, miután az elkövetőt állatkínzás vétsége miatt a Kalocsai Járásbíróság jogerősen végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett börtönbüntetésre ítélte, mivel az kutyáját kitette, az országút mellett hagyta, az ügyész pert indított azért, hogy a polgári bíróság az elítéltet egy évre tiltsa el a kedvtelésből tartott állatok tartásától.^[77] Ezen, a kétszeres értékelés tilalmába ütköző jogintézmény Alaptörvény-ellenességéről határozott a 13/2024. (V. 30.) AB határozat. Ennek részletezésétől azonban a terjedelem észszerű keretek közt való megőrzése végett eltekintek.

[76] Ambrus, 2021, 452-466.

[77] Magyarország Ügyészsége: Kutyáját az országút mellett hagyta – állattartástól eltiltás érdekében perel az ügyészség – fotóval – a Bács-Kiskun Vármegyei Főügyészség sajtóközleménye, 2023.

VII. ÖSSZEGZÉS

A tanulmány elején áttekintettem az állatkínzás történeti fejlődését, korszakokon átívelő módon, kezdve egészen az ókori görög világtól napjainkig. Úgy vélem, érdekes megállapítások tehetők már csak a történeti rész alapján is, arra vonatkozóan, hogyan értékelte a múlt századok embere az emberek és az állatkínzás közötti kapcsolatot, az állatok felé tanúsított erőszakos magatartás lehetséges következményeit.

A történeti részt követően kimerítően elemeztem az állatkínzás valamennyi alap- és minősített esetét, kiemelt figyelmet fordítva a jogi tárgyra és arra, hogy a jogi tárgy(ak)ból miként vezethető le az, hogy állatkínzás esetén az állat gazdája – amennyiben harmadik, külső személy az elkövető – lehet sértettje a bűncselekménynek, és megillesheti-e a pótmagánvádlóként való fellépés joga.

Ezután megfogalmaztam felvetésemet, miszerint az állatkínzás büntetésének társadalmi igénye, illetve az a társadalmi reakció, amit ezek az ügyek kiváltanak, nem feltétlenül jelennek meg a jogalkalmazásban. Elemeztem egy ügyet, melynek tárgya állatkínzás büntette volt, továbbá részletesen elemeztem egy további ügyet, melynek tárgya állatkínzás vétsége, az elsőfokútól a harmadfokú eljárásig. Ez utóbbi ügyben empirikus kutatást végeztem, arra a kérdésre keresve a választ, hogy a bíróság által kiszabott büntetés összhangban van-e a társadalmi igénnyel. Ebből izgalmas következtetéseket vontam le és értékeltem az eredményt.

Végezetül, foglalkoztam röviden azzal, milyen szankció alkalmazása volna a legcélszerűbb állatkínzásos ügyekben, és említettem egy ezzel kapcsolatos, aktuális alkotmányossági problémát is, melynek részletes kifejtésére a jövőben még szeretnék figyelmet fordítani.

HIVATKOZÁS (MLA)

Kalinowski, Virág Alicja. „Az állatkínzás hazai szabályozása: találkozik-e a társadalmi igény és a jogalkotó akarata?” *Jog–Állam–Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 17, no. 4, 2025, pp. 193-221. <https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-4.193>

IRODALOM

- Ambrus István (2021): Az állatkínzás bűncselekményének jogi tárgyai, egyes dogmatikai kérdései, valamint de lege ferenda szabályozása. In: *Magyar Jog*. 2021/7-8. sz.
- Ambrus István (2022): Az állatkínzás újrashabályozása a változó társadalmi felfogás tükrében. In: Gárdos-Orosz Fruzsina (szerk.): *A magyar jogrendszer rezilienciája 2010–2020*. Társadalomtudományi Kutatóközpont – ORAC, Budapest.
- Babbie, Earl (2003): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó, Budapest.

- Baksa János (szerk.) (1925): A rendőrség és az állatvédelem. In: *A Rend*. V. évf., 13. sz.
- Bertaldó András (2016): Az állatkínzás bűncselekménye. In: *Belügyi Szemle*. 2016/4. sz. DOI: <https://doi.org/10.38146/bsz.2016.4.8>.
- Diós István (szerk.) (2009): *A szentek élete I.* Szent István Társulat, Budapest.
- Dornfeld László (2023): A gyűlöletbeszéd és a kibermegfélemlítés szabályozása Magyarországon. In: *Az összehasonlító jog eszközével a gyűlölet ellen*. Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest.
- DOI: https://doi.org/10.47079/2023.nz.gyuloletbeszed.10_15.
- Fázsi László (2022): A büntetéskiszabás elvei bírói szemmel. In: *Magyar Jog*. 2022/11. sz.
- Fedor Zsuzsanna Réka (2024): *Az állatvédelem büntetőjogi vonatkozásai – különös tekintettel az állatkínzás törvényi tényállására*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola, Budapest.
- Fialka Orsolya – Soczó Rafael (2023): Az élőállat mint bűnjel, és ennek gyakorlati kérdései. In: *Ügyészek Lapja*. 2023/3. sz.
- Földi András – Hamza Gábor (2020): *A római jog története és intézményei*. Huszonnegyedik kiadás. Oktatási Hivatal, Budapest.
- Hodges, Cynthia (2008): *The Link: Cruelty to Animals and Violence Towards People*. Animal Legal & Historical Center, Michigan State University College of Law, United States.
- Horváth Vera Judit (2017): *Az állatkínzás büntetőjogi szabályozása hazánkban*. Magyar Bírói Egyesület. (Elérhető: www.mabie.hu. Letöltés ideje: 2024. október 7.).
- Husak, Douglas (2004): The Criminal Law as Last Resort. In: *Oxford Journal of Legal Studies*. Vol. 24, No. 2 Summer.
- Jámbor Adrienn – Paulovics Anita (2014): A társállatokkal kapcsolatos rendelkezések a büntetőjogban. In: *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*. 2014/14. sz.
- Jogaszegylet.hu: Jövő év januárjától szigorodnak az állatok védelmére irányuló büntetőjogi szabályok, 2021. (Elérhető: www.jogaszegylet.hu. Letöltés ideje: 2024. október 7.).
- Károlyi Judit (2006): Az állatkínzás szabályozásának fejlődése Magyarországon. In: *Acta Juridica et Politica*. Tomus LXVIII. Fasc. 13. Szeged
- Karsai Krisztina (szerk.) (2022): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest.
- Kniess, Johannes (2018): Bentham on animal welfare. In: *British Journal for the History of Philosophy*. 2018, 27(3). DOI: <https://doi.org/10.1080/09608788.2018.1524746>.
- Lénárdné Maletics Borbála – Nochta Tibor (2022): Az állatok magánjogi státuszhelyzetéről. In: *Magyar Jog*. 2022/5. sz.
- Lizak, Agata (2017): *Porzucanie zwierząt w świetle prawa karnego. Teoria i praktyka*. Internetowy Przegląd Prawniczy. Uniwersytet Jagielloński, Krakow, Poland.
- Mészáros Ádám (2020): *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest.
- Nagy Csilla (2024): Eltiltás az állattartástól – A szankció alkalmazásának feltételei és a szabályozás által sajnálatosan biztosított 'egérutak'. In: *Jogi Fórum*. 2022. 09. 28. (Elérhető: www.jogiforum.hu. Letöltés ideje: 2024. október 8.).
- Nagy Ferenc: Gondolatok a jogi tárgyról. In: *Büntetőjogi Kodifikáció*. 2008/1. sz.
- Németh Imre (2011): Gondolatok az erkölcsi alapú kriminalizációról. In: *Közjogi Szemle*. 2011/3. sz.
- Németh Imre (2019): Prevenció, avagy a büntetőjog funkcióváltása. In: *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*. 2019/2. sz.
- Newmyer, Stephen T. (1995): Plutarch on the Moral Grounds for Vegetarianism. In: *The Classical Outlook*. Vol. 72/1995, Issue 2.

- Polt Péter (szerk.) (2016): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*. Opten Informatikai Kft., Budapest.
- Tilki Katalin (2020): A jogerős felmentő ítélettel befejezett állatkínzásos ügyek. In: *Ügyészek Lapja*. 2020/1. sz.
- Vetter Szilvia (2020): *Az állatkínzás szabályozása gazdasági és társadalmi mutatók tükrében*. Szent István Egyetem, Gödöllő.
DOI: <https://doi.org/10.1556/2065.182.2021.5.9>.
- Vetter Szilvia (2023): Az állatkínzás büntetőjogi tényállásának szigorítása Magyarországon az elmúlt évtizedek kriminológiai és pszichológiai kutatásainak tükrében. In: *Ügyészek Lapja*. 2023/3.
- Vetter Szilvia (2024): *Állatvédelmi jog*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Wellmann György (szerk.) (2024): *Polgári Jog I-IV. – új Ptk. – Kommentár a gyakorlat számára*. Orac Kiadó, Budapest.

JOGFORRÁSOK

- 1879. évi XL. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról.
- 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről szóló.
- 2004. évi X. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és a hozzá kapcsolódó jogszabályok módosításáról.
- 2008. évi LXXXIV. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló.
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.
- 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.
- 56. BK vélemény.
- 90. BK vélemény.
- T/6655. Képviselői önálló indítvány.

ÍTÉLETEK JEGYZÉKE

- 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992.
- BH2013.183.
- EBD2014. B.8.
- EBD2015. B.11.

ONLINE FORRÁSOK

- Magyar Állatvédelem: A kutya, aki miatt törvényt hoztak az állatkínzás ellen, 2022. (Elérhető: www.magyarallatvedelem.hu. Letöltés ideje: 2024. szeptember 30.).
- Magyar Állatvédelem: Gombostűkkel átszúrt virsliket szórtak szét Budapesten, 2024. (Elérhető: www.magyarallatvedelem.hu. Letöltés ideje: 2024. október 22.).

- Magyarország Ügyészsége: Kutyáját az országút mellett hagyta – állattartástól eltiltás érdekében perel az ügyészség – fotóval – a Bács-Kiskun Vármegyei Főügyészség sajtóközleménye, 2023. (Elérhető: www.ugyeszseg.hu. Letöltés ideje: 2024. november 29.).

EGYÉB FORRÁSOK

- Bíróság.hu: Pótmagánvádas eljárás, 2024. (Elérhető: <https://birosag.hu/sites/default/files/potmaganvadas.pdf>. Letöltés ideje: 2024. november 23.).
- BSR: Regisztrált bűncselekmények száma az elkövetés helye szerint 2018. II. félévtől. (Elérhető: www.bsr.bm.hu. Letöltés ideje: 2024. november 23.).

Szerényi Gábor grafikája

FIRNIKSZ JUDIT – NÉMETH GABRIELLA – VELEGI DOROTTYA^[1]

Jogi szókincs az inkluzív dizájn és az akadálymentesség terén: miért nehéz megfelelően kifejeznünk magunkat?

ABSTRACT

The corporate world has limited experience of the accessibility requirements stipulated by the new legislative regime that came into force in June 2025. In this study, the authors who are all experts in the field and have many years of experience, aim to provide stakeholders with a comprehensive Hungarian-language glossary and collection of literature supporting good practices, filling a gap in the existing literature. The entry into force of Act XVII of 2022 on the general rules for accessibility requirements for products and services has made their research particularly relevant.

Keywords: accessibility ■ accessibility measures ■ equal access
■ plain language communication ■ technical language ■ public sector organization

I. BEVEZETÉS

A 2025 júniusában hatályba lépő akadálymentességi törvény fogyasztóvédelmi jogszabály, azaz a termékekre és szolgáltatásokra vonatkozó akadálymentességi követelményeknek való megfelelés általános szabályairól szóló 2022. évi XVII. törvény (Aktv.), személyi hatálya nincsen lehatárolva a fogyatékossgal élő személyekre. Az akadálymentesség és az inkluzív dizájn területén mégis olyan kérdések, sajátos egyedi igények megoldásáról van szó, amelyekről nem mindig szívesen beszélnek az érintettek, illetve ha beszélnének, akkor úgy érzik, hogy hiányzik az ehhez szükséges szókincs.

Az akadálymentességi elvárásoknak történő megfelelés gyakorlatilag minden, digitális térben jelen lévő vállalkozást érint. Ez felszínre

[1] A szerzők a Wolters Kluwer Hungary Kft 2025. évi akadálymentességi modul projektjének jogi szakértői.

hozza, hogy a politikai korrektségre törekvés és az attól való félelem, nehogy a másik embert megbántsuk, gyakran eredményezi azt, hogy egyes megnevezéseket, állapotra utaló szakkifejezéseket nem merünk használni. Ahhoz, hogy megértsük az ezen kérdéskörbe tartozó fogalmak pontos és konkrét jelentését, elsősorban azt szükséges átlátni, hogy mit értünk általában hozzáférhetőség, akadálymentesség és egyenlő esélyű hozzáférés alatt.

Mind a fizikai, mind pedig a digitális környezetben elvárt, hogy bárki ugyanolyan eséllyel tudjon adott helyszínt vagy elemet megközelíteni, oda bejutni vagy azt megnyitni, használni, majd azt elhagyni. Ennek érdekében az első lépés az, hogy a megközelítést, bejutást, használatot és elhagyást gátló tényezőket, azaz akadályokat beazonosítsuk, meghatározzuk, elhárítsuk, végül akként módosítsuk a szóban forgó digitális vagy fizikai környezetet, hogy ahhoz, illetve az abban található dolgokhoz – ideértve különösen a termékeket, szolgáltatásokat – minden ember ugyanolyan eséllyel férjen hozzá, mint mások.^[2] Az akadálymentesítés és az egyenlő esélyű hozzáférés megteremtése tehát olyan elveket, módszereket, technikákat jelent, amelyekkel az adott fizikai vagy digitális környezetben elérhető tárgyakat, szolgáltatásokat, a környezetben elérhető digitális eszközök szoftverét, felhasználói felületét és funkcióit minden felhasználó számára megfelelővé tesszik, függetlenül a felhasználók fizikai vagy kognitív képességeitől, digitális kompetenciáitól.

Ezt a munkát jogszabályok, műszaki irányelvek, nemzetközi, harmonizált és hazai szabványok egyaránt támogatják, ám ahhoz, hogy megértsük ezek szemléletét, összefüggéseiben kell átlátnunk, hogy milyen típusú akadályok merülhetnek fel, és tulajdonképpen kinek a javára akadálymentesítünk.

Jelen fogalomtár összeállításánál abból a hipotetikus alaphelyzetből indulunk ki, hogy milyen fogalmak segíthetik a digitális gazdaság akadálymentességét célzó friss jogszabály, az Aktv. megértését és megértetését egy vállalati akadálymentességi projekt vagy egyszerűen a megfeleltetés jogi támogatása esetén. A digitális gazdaság szereplői nem feltétlenül látják át, hogy az Aktv.-ben és az ehhez kapcsolódóan a termékek piacfelügyeletéről szóló 2012. évi LXXXVIII. törvényben foglalt technológiai és jogi megfelelési követelmények milyen háttérből erednek. A szabályozási logika megértése nélkül a jogszabályok cél-oksági értelmezése is nehéz. A valós életbeli összefüggések és a célok megértése és elfogadása nélkül pedig nehéz elvárni a piaci szereplőktől az e-akadálymentességi tudatosságot, azaz, hogy a digitális világhoz kapcsolódó termékek és szolgáltatások kialakítása és megvalósítása során a bevett gyakorlat részévé váljon az e-akadálymentesítés szempontjainak érvényre juttatása. Hiányzik a megfelelő szókincs is a jogi elvárások értelmezői, gazdasági és technológiai megvalósításáért felelős szakemberek és az akadálymentességi igényű csoportok közötti kommunikációhoz.

[2] A fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezményről és annak fakultatív jegyzőkönyvéről szóló 2007. évi XCII. törvény 9. cikk.

Gyakorlatias fogalomtárat nyújtunk át az olvasónak, amely nemcsak az akadálymentesség és az egyenlő esélyű hozzáférés kapcsán felmerülő alapfogalmakat tisztázza, mint az akadály, az akadálymentesítés, ennek tervezése és támogatása, vagy a jogszabályokban alkalmazott más kifejezések (interoperabilitás, robosztusság dizájn és érthetőség). Tisztázzuk a kommunikációs és információs fogalmakat is, mint a digitális írástudás, a digitális kompetenciák és a könnyen érthető kommunikáció. Végül, az információs akadálymentesség keretében, továbblépünk a szaknyelvi (jogi) kommunikáció és a közsférabeli szervezetek akadálymentességi követelményeinek érthető és definitív magyarázataira. Reményeink szerint ezzel a fogalomtárral segítünk a legújabb jogi szabályozás alkalmazási kihívásainak egységesítésében, a nyitva hagyott keretek értelmezésében és a jogalkalmazás intézményi szintű pontosításában is. A fogalomtárban nemcsak szócikkek találhatóak, hanem az adott fogalomhoz kapcsolódó releváns, lábjegyzetbe illesztett szakirodalmi ajánló is elérhető.

II. KIKET ÉRINT AZ AKADÁLYMENTESSÉG, ÉS MIT JELENT AZ AKADÁLYMENTESSÉGI IGÉNY?

Habár az akadálymentesítés vagy az akadálymentesség szavak alapján a legtöbb ember a fogyatékos személyekre asszociál, hangsúlyozzuk, hogy nem csak a tartós betegséggel, végleges egészségkárosodással, érzékszervi, kommunikációs, kognitív, pszichoszociális akadályokkal élő fogyatékos személyeknek lehetnek akadálymentességi igényei.

Akadálymentességi igényű embereknek tekintjük azokat a személyeket is, akik fogyatékoságuk, neurodivergens állapotuk, egy átmeneti egészségkárosodás (például egy konyhai baleset) vagy egy szituációs körülmény (télén, átfagyott kézzel történő érintőképernyő-kezelés) miatt az átlagostól eltérő módon közelít meg, kezel, használ, majd hagy el egy adott fizikai vagy digitális helyszínt, környezetet vagy eszközt.

A személyi autonómiához és az önálló életvitelhez való jog azonban esetükben is adott,^[3] függetlenül attól, hogy egyébként jogi vagy orvosi értelemben véve fogyatékosnak minősülnek-e. Ebből következően elmondható, hogy mindannyian voltunk, vagyunk vagy leszünk akadálymentességi igényűek életünk során. Az akadálymentességi igényeket is figyelembe vevő tervezés háromfajta akadálymentességi igényt különböztet meg:

[3] Ezt a fent hivatkozott Egyezményen túl a magyar jogrendben a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény, az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2023. évi CXXV. törvény és a termékekre és a szolgáltatásokra vonatkozó akadálymentességi szabályoknak való megfelelés általános szabályairól szóló 2022. évi XVII. törvény, továbbá a fogyasztóvédelemre vonatkozó mindenkor hatályos jogszabályok egyaránt biztosítják.

- Tartós akadálymentességi igény: olyan, tipikusan maradandó egészségkárosodásból következő akadálymentességi igény, amely rendszerint nem, vagy nem könnyen gyógyítható, például vakság, siketség, vagy egy tartósan fennálló állapothoz köthető, mint például a tanulási zavarok.
- Átmeneti akadálymentességi igény: olyan, rövid ideig tartó időszakot lefedő akadályozottság, ami (például a gyógyulási) időszak leteltével elhárul. Ilyen lehet egy lázzal járó megbetegedés, egy szemműtétből történő lábadozás időszaka, vagy a síbalesetet követő rehabilitáció során fellépő különböző eszközhasználati megoldások megélése.
- Szituációs akadálymentességi igény: ez akkor lép fel, ha valamely szituációs körülmény adja alapját a megváltozó felhasználói szokásoknak vagy bejárési attitűdnek. Ilyen helyzet lehet az, ha a téli hidegben megpróbálunk egy ugráló ikont elkapni a hideg kezünket alig érzékelő érintőképernyőn, vagy ha nagy forgalomban kell vezetnünk, és közben folytatunk interakciót egy másik személlyel, vagy ha a szülő egyik karját újszülött gyermeke foglalja el, és így kell leadnia a bevásárlólistát a webshopban.^[4]

Akadálymentesítési vagy akadálymentességi igényről beszéljünk? Jóllehet, hasonlóan hangzik a két fenti fogalom, jelentéstartalmuk azonban mégis nagyon különbözik.

Akadálymentesítési igényről olyan konkrét esetekben beszélhetünk, amikor egy nem egyenlő eséllyel hozzáférhető felülettel összefüggésben közöl valaki egy, a hozzáférhetőség megteremtésére vagy növelésére vonatkozó igényt. Akadálymentességi igényről pedig akkor beszélünk, ha valakinek általában szüksége van az állapotából fakadó, megváltozott közlekedési vagy használati szokásaira reflektáló akadálymentességi megoldásokra. Ebből következően az akadálymentességi igény az ember állapotára, míg az akadálymentesítési igény inkább egy adott környezet feltételeinek jellegére utal.

Egyenlő esélyű hozzáférés az az állapot, amelyben a digitális, a fizikai, az információs vagy a kulturális környezet és annak funkciói, képességeitől és akadálymentességi igényeitől függetlenül, mindenki számára érthető, értelmezhető, megközelíthető, használatba vehető, illetve annak használata mindenki által abbahagyható és bármikor újrakezdhető. A magyar jogszabályok az „egyenlő esélyű hozzáféréshez való jogot” biztosítják. Ahhoz, hogy ezt a jogot gyakoroljuk, akadálymentes (egyenlő eséllyel hozzáférhető) környezetre és funkciókra van szükségünk. Az e-akadálymentesség vagy digitális akadálymentesség az egyenlő esélyű hozzáférés érvényesülését jelenti a digitális környezetben.

A digitális akadálymentesség logikájának megértéséhez fontos, hogy az ember és a számítógép közötti interakciók (HCI, human-computer interactions) világában az akadályokat három dimenzió alapján csoportosítják: 1. érzékeléssel összefüggő akadályok (látás, hallás); 2. motoros-fizikai akadályok (a kéz, a karok használatának korlátai, a beszédképesség akadályai); és 3. kognitív akadályok.^[5]

[4] Bővebben: Velegi – Firniksz – Dömötörfy – Nagymihály, 2023.

[5] Bővebben: Lazar – Goldstein – Taylor, 2015.

Az akadálymentesség-támogatás és az ennek megfelelő tervezés nem csupán a fizikai dimenzióban nélkülözhetetlen, a digitális gazdaságban történő részvétel, az ehhez szükséges alapvető és összetett gazdasági műveletek hozzáférhetősége, a gazdasági önállóság és így az önálló életvitel alapját képezik. Támogató-segítő technológiának minősül az önálló életvitelt szolgáló minden olyan áru, berendezés, szolgáltatás, szoftver vagy termékrendszer, amely adott helyzetben a felhasználó funkcionális képességeit fokozza, fejleszti, fenntartja, helyettesíti vagy javítja, illetve a felhasználó egyes funkcióképességei tevékenységeinek korlátozottságát és a részvételi akadályait enyhíti vagy kompenzálja. A legismertebb támogató-segítő technológiák: szemüveg, hallókészülék, protézis, fordítógép.

III. FIGYELMET IGÉNYLŐ FOGALMAK: FOGYATÉKOS SZEMÉLY, FOGYATÉKKAL ÉLŐ SZEMÉLY, SÉRÜLT

A korábbiakban rögzítettük, hogy az akadálymentességi igény (különösen átmeneti vagy szituációs jelleggel) bárkit érinthet, azonban mivel itt a fogyasztóvédelmi és a fogyatékoságügyi szakpolitikai és szabályozási területek összekapcsolódnak, ezért vannak olyan fogalmak, amelyeknek tartalmára érdemes különösen odafigyelnünk.

Fogyatékos személyként hivatkozhatunk az orvosi vagy gyógypedagógiai megközelítésből vizsgált fogyatékossgal bíró emberekre. A köznyelvben legtöbbször többes számban találkozhatunk a „fogyatékosok” megfogalmazással, azonban a fogyatékos önálló főnévként történő használata kerüendő. Jelzőként, így például a fogyatékos személyek, fogyatékos ügyfelek stb. jelzős szerkezetekben azonban széles körben elfogadott (mint például „a szolgáltatást fogyatékos ügyfeleink is egyenlő eséllyel használhatják”), mind a köznyelvben, mind a tudományos és jogszabályi szövegekben.

Szintén helytálló és elfogadott a fogyatékossgal élő személy megfogalmazás használata, mellyel elsősorban a szociális témájú, így a fogyatékoságügyi jogszabályokban és tudományos szakszövegekben találkozhatunk, a köznyelvben leginkább magyarázó szövegekben jelenik meg (pl. tartós egészségkárosodással vagy fogyatékossgal élő emberek).

A gyakran előforduló „fogyatékkal élő” kifejezést azonban olykor tévesen használják kiterjesztő értelemben minden fogyatékos személyre. A szó eredetileg azokra az emberekre vonatkozott, akik háborúban szerzett sérüléseik következtében váltak tartósan egészségkárosodottá, azaz hadirokkantá. Érzékszervi, pszichoszociális vagy mozgásszervi fogyatékossgal élő személyek esetében a fogalom használata kerüendő, jóllehet, gyakran találkozhatunk még ezzel a szóhasználattal akár a hatályos jogszabályok szövegeiben is.

Szintén rendszeresen előfordul a sérült szó, amelynek önálló főnévként vagy melléknévként történő használata (mint például „sérült vendégeinknek a másik

bejárat használatát javasoljuk”) kerülendő. Az érintett személyt jelző állapot pontosítására szolgáló kifejezésekben viszont használata elfogadott (például érzékszervi sérült, mozgássérült, látássérült, hallássérült, gerincsérült stb.), önmagában azonban fogyatékossággal élő személyek összefüggésében nem javasolt. Figyelemmel arra, hogy ezt a szót eredetileg a tényleges (például baleseti) sérülést szenvedett emberekre alkalmazzák, a szó önmagában történő használata egyes esetekben egyenesen félrevezető is lehet, ha azonban utalunk arra, hogy a „sérültséget” mintegy az „épség” ellentétéként, nem magára a személyre, hanem az őt jellemző állapotra értjük, a fogalom alkalmazása minden félreértéstől és negatív felhangtól mentes és pontos lehet.

Fogyasztóvédelmi, szociális vagy alapjogi kérdésről beszélünk? Az akadálymentességi igény több különböző szabályozási területen is megjelenik, így különösen a foglalkoztatás, megváltozott munkaképesség, fogyasztóvédelem, fogyatékossággal élő személyek jogai, piacfelügyelet szabályai között, ezért alappal tekinthető interdiszciplináris szabályozási kérdésnek az akadálymentesség, az egyenlő esélyű hozzáféréshez való jog.

IV. UTAK A MEGOLDÁSHOZ: HOGYAN TUDUNK AKADÁLYMENTESÍTENI?

Az akadálymentesítendő környezet milyenségétől és az abban beazonosított akadályoktól függően beszélhetünk fizikai, digitális, kommunikációs vagy kulturális akadálymentesítésről, illetve ezek különböző kombinációiról. A szabályozásban is számos kritérium megfogalmazásra kerül az akadálymentesítéssel összefüggésben.

Az interoperabilitás a digitális elemeket tartalmazó áru, a digitális tartalom vagy a digitális szolgáltatás azon képessége, hogy együtt tudjon működni azokkal a hardver- és szoftverrendszerekkel, amelyekkel az azonos típusú digitális elemeket tartalmazó árukat, digitális tartalmakat és szolgáltatásokat általában együtt használják.

A kompatibilitás olyan módszer, megoldás alkalmazása, amely lehetővé teszi, hogy a szoftver vagy felület – átalakítás nélkül – együtt tudjon működni az olyan hardverrel vagy szoftverrel, amellyel az azonos típusú árut, digitális elemet tartalmazó terméket, digitális szolgáltatást általában együtt használják.

A stabilitás vagy robusztusság követelménye olyan módszer és megoldás alkalmazása, amely lehetővé teszi, hogy a digitális felületet a jelenlegi és a jövőbeni technológiákkal együtt lehessen használni.

Ha akadálymentesítés jön szóba, többféle megoldási irányt és kiindulópontot találhatunk ezekre az akadálymentesítésről szóló jogszabályokban, műszaki irányelvekben, szabványokban és útmutatókban. A lehetséges utak, amelyek mentén az egyenlő eséllyel hozzáférhető környezethez eljutunk, a következők:

- Inkluzív vagy univerzális tervezés: a környezetet eleve úgy fejlesztjük le, hogy az a vele összefüggő legtöbb helyzetben, az ott előforduló es-

hetőségek legszélesebb körében megfeleljen az egyenlő esélyű hozzáférés követelményeinek, vagyis, azt a lehető legtöbb ember anélkül tudja igénybe venni, hogy alkalmazkodásra volna szükség.

- Ésszerű alkalmazkodás: mindazon elengedhetetlen és megfelelő módosításokat és változtatásokat jelenti, amelyek nem jelentenek aránytalan és indokolatlan terhet, és adott esetben lehetővé teszik, hogy az akadálymentességi igényű személy alapvető emberi jogainak és szabadságainak a mindenkit megillető, egyenlő mértékű élvezete és gyakorlása megvalósuljon.^[6] Itt tehát azokról a szükséges, arányos hozzáférhetőségi intézkedésekről van szó, amelyek, bár nem feltétlenül teszik egyenlő eséllyel hozzáférhetővé mindenki számára az adott környezetet, azok hozzáférhetőségi szintjét adott helyzetben mégis a legmagasabb szintre emelik.

Az információs akadálymentesítés igényli a befogadó személy megértési képességeihez is alkalmazkodó tartalom előállítását és elérhetőségének kialakítását. A legújabb szabályozás nemcsak a termékek, a szolgáltatások, hanem az információk – azaz közvetve a kommunikáció (információcsere) – akadálymentesítését is előtérbe helyezi. A digitális térben történő eligazodás képessége nem eleve feltételezhető. Az idősebb felhasználók nagyobb valószínűséggel szembesülnek a digitális technológiák használatának akadálymentesítésével kapcsolatos kihívásokkal, mint a fiatalabbak. Ez részben abból adódik, hogy gyakoribbak az egészségügyi jellegű problémák, de a kronológiai életkor nem feltétlenül pontos indikátora az egyén fizikai vagy kognitív funkcióképességének. A digitális gazdaságban a vizuális, képi megjelenítés és a nemlineáris tartalszerkesztés miatt más kompetenciákra, információfeldolgozási folyamatokra, illetve az érintőképernyős felületekre gondolva más motoros képességekre van szükség, mint az offline világban.

A digitális írástudás (*digital literacy*) az egyén azon kognitív, szociális és érzelmi készségeit fedi le, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a szövegből, (álló- és mozgó-) képekből és hanganyagokból álló digitális források (*digital resources*) jelentését megértsék, ilyen forrásokat elő tudjanak állítani, illetve ilyen környezetben interakciót folytassanak le.

A digitális kompetencia (*digital competency*) azon képességek összessége, amelyek a digitális források jelentésének értelmezésén és felhasználásán alapuló tanulási vagy a szervezeti teljesítmény javításához szükségesek, így különösen a munkában, a gazdasági és társadalmi életben, az oktatásban.^[7] Több mint egy évtizede zajlanak az európai felhasználók digitális kompetenciájának alakulására vonatkozó kutatások, amelyek folyamatosan követik a felhasználókat érintő új kihívásokat. Napjainkban digitális írástudás és a digitális kompetencia nélkül nem valósíthatók meg szervezeti vagy közigazgatási digitális stratégiák sem. A stratégiai szemlélet át kell, hogy fogja az érintetti kör írástudási és kompetencia körét is, ellenkező esetben a kitűzött digitalizációs vagy transzformációs célok

[6] 2007. évi XCII. törvény 3. cikk.

[7] Kim, 2023, 121-129.

kellő készségek hiányában elbuknak. A digitális eszközhasználat is hatással van a megértésre, valamint a kommunikációs készségek átalakulására (vö. számítógépes nyelvészeti kutatások), függetlenül a szöveg világos és érthető voltától.

V. AZ AKADÁLYMENTES ÉS KÖNNYEN ÉRTHETŐ KOMMUNIKÁCIÓ

Az információcserét segítő kommunikáció világos, érthető, sőt könnyen érthető, miközben a könnyen érthető kommunikáció és az akadálymentes kommunikáció fogalmát érdemes elkülöníteni egymástól.

Könnnyen érthető kommunikáció (KÉK) a kognitív akadályozottságú személyeknek az információhoz történő akadálymentes hozzáférését biztosító módszer, amelynek segítségével a bármilyen okra visszavezethető (így például diszlexia, ADHD, nyelvi vagy digitális kompetenciák alacsonyabb szintje folytán) megértési nehézséggel élő személyek a kommunikációs képességeiknek megfelelő formában kapnak információkat.

Az akadálymentesség tipikusan olyan területnek tekinthető, amelyben annak multinacionális jellege folytán több szaknyelv találkozódik. Az IT-szakemberek, a dizájnerek, az üzleti döntéshozók mind a saját „szakmai mandarinjukat” használják. A hatékony érveléshez ezért érdemes átgondolnunk, hogy például egy multidiszciplináris vállalati projektteam hatékonyságát hogyan lehet segíteni azzal, ha a nem jogász résztvevők „szituációs akadályozottságát” nem fokozzuk a jogi szaknyelv sajátos fordulatainak alkalmazásával, és a jogi elvárásokat köznyelvre vagy akár más szaknyelvre tudjuk fordítani.

A szaknyelvi kommunikáció nem mindig könnyen érthető, és nem is mindig akadálymentes. Ez olyan információcsere, melyet az adott professzió (hivatás) szakmai szóhasználata jellemez. Egyesek szerint minden szaknyelv összeesküvés a laikusokkal szemben. Ha a szaknyelv a hétköznapi nyelvhez képest nehezen érthető, szükség lehet nyelven belüli (pl. magyarról magyarra) fordításra, a szaknyelvről a hétköznapi nyelvre. A jogi szaknyelv körébe tartozik az állami működés és a jogtudomány nyelvezete is, hiszen a jogalkotási tevékenységben, az igazságszolgáltatásban, a kormányzásban és a közigazgatásban közreműködők szaktevékenysége szerteágazó. Az állami működésben belül az igazgatás, a jogalkalmazás és a jogalkotás is jogi szaknyelven zajlik. A jogtudomány szaknyelvét az elméletek, a jogdogmatika és a jogi oktatás egyaránt használja. A jogalkotás során szaknyelven megszülető jogot kell alkalmazni az igazgatási és az ítélkezési tevékenységben, és ezek szoros kölcsönhatásban és ráhatással vannak a jogtudományra, amely visszahat a jogalkotásra. Minden professzióknak megvan a maga sajátos szaknyelve. A laikusok által nem bírt szakismeret hiánya akadályt jelenthet a szaknyelvi információk elérésében.^[8]

[8] Ajánlott irodalom: Németh, 2023; Majoros, 2018; Dobos, 2010; Tóth, 2024; Németh – Szoták, 2023.

A jogi kommunikáció olyan információcsere, melyet a jogász szakma (hivatás) szakmai szóhasználata jellemez. A jogi kommunikáció a jogi információk kölcsönös átadása és cseréje egy jelrendszeren (tipikusan beszéd vagy írás) keresztül, melynek általános és konkrét célja is van: a közös megértés kialakítása és a kapcsolatok teremtése, valamint a követendő jogi tartalom ismertetése, átadása. A jogi kommunikáció tipikusan jogi szaknyelvi tartalmat hordoz, ezért amennyiben a fogadó fél laikus, kockázatot hordozhat a szakzsargonnal telített jogi kommunikáció, amely az érthetőséget csökkenti. Közvetlen jogi kommunikáció alatt érthetjük például a jogszabály vagy egy szerződés jogi szövegét, de közvetett jogi tartalomközvetítést is megvalósíthat egy nem jogi, hanem például e-kereskedelmi reklámközlemény (melynek során értékesítés és adásvételi szerződés (jogi ügylet) megkötése történik), vagy egy közigazgatási tájékoztató, sablon egy hivatal weboldalán (melynek során végül egy közfeladat-ellátás kezdeményezhető).^[9]

Akadálymentes jogi kommunikáció alatt olyan információcserét értünk, melyet a jogász hivatás szakmai szóhasználata jellemez, ugyanakkor az a laikusok számára is egyértelműen érthető. Az akadálymentes jogi kommunikáció elsődlegesen a könnyen érthető, közvetlen jogi kommunikációt jelenti, amely a jogi hivatásrend tagja és a nem jogász, tehát laikus személy közötti közérthető és szakzsargonmentes, azért akadálymentes kommunikációt valósít meg. A jogi ügyletet eredményező, a kereskedelmi szereplők által végzett közvetett jogi kommunikáció is akadálymentesítendő, ahol nem a jogi, hanem az adott termékre vagy szolgáltatásra vonatkozó információ szakzsargonjának elkerülése lehet előnyös. Az akadálymentes kommunikáció ma már nemcsak etikai, hanem jogi követelmény is, a jogszerűség kelléke. Egyes érthetetlen jogi tartalmak következménye akár érvénytelenség, semmisség is lehet a felek kapcsolatában. A közérthetőség, a megértés nemcsak növeli a szervezetekbe és a professziókba vetett bizalmat – amivel mindenki időt és pénzt takaríthat meg –, hanem a jogszabályokban is megjelenhet, akár fogyasztóvédelmi kritériumként. Nemcsak a jogszabályok, határozatok megértése segíti a jogkövetést, hanem az önkéntes vagy kötelező szerződéses tartalmak vagy a bírósági ítéletek érthetősége is, mert a felek további vitamentes kapcsolatát segíti elő. Ha a szöveg, a jogi tartalom, a szakvélemény egyértelmű, nincs szükség külön értelmezésre. Az érthető, közérthető – tehát szakzsargonmentes, a könnyű megértést támogató, azaz akadálymentesített – jogi kommunikáció előnyöket hordoz a laikusok irányába.^[10]

A jogi szaknyelvi tartalom értelmezése a nem akadálymentes jogi információcsere során alkalmazandó, a laikus fél számára szükséges kiegészítő tevékenység. Ha a szöveg, a jogi tartalom, a szakvélemény nem egyértelmű, értelmezésre lesz szükség. Szövegértelmezésre vonatkozó utalást több jogszabály, például az Alaptörvény bíróságokra vonatkozó fejezete is tartalmaz. Előírja, hogy a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az

[9] Bővebben: Németh, 2020; Kántor, 2020.

[10] Bővebben: Németh, 2020; Németh – Szoták, 2021.

Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. Fogyasztóvédelmi ügyekben kifejezetten a fogyasztók javára kell értelmezni a nem egyértelmű szövegeket (például a sablonizált általános szerződési feltételek szövegét, ha az nem egyértelmű vagy nem érthető). Bizonyos tág értelemben egy jogi tartalom (pl. igazságügyi szakvélemény) fogyasztója, valódi felhasználója a jogi eljárásban közreműködő másik igazságügyi vagy jogi hivatásrendi közönség is (bírák, ügyvédek, ügyészek) és a felek is, akik nem bírnak a szükséges szakismerettel. Ha a szakvélemény nem érthető annak „fogyasztói”, mint címzettek (esetünkben akár a szakértő szakterülete tekintetében laikusnak minősülő jogászok) számára, és az további értelmezésre vagy kiegészítésre szorul, akkor az nem lesz a kitűzött cél érdekében jól használható. Ha az igazságügyi eljárások célja sérül (ilyen a tisztességes eljárás, az észszerű időn belüli ügylezárás, a kellő szakértelemmel támogatott döntéshozatal), akkor az igazságügybe vetett közbizalom gyengülhet, és ez a jogállami működést gátolhatja. Ha a jogszabály nem (köz)érthető, akkor a jogbiztonság, mint cél kerülhet veszélybe.^[11]

A közérthetőség az akadálymentes kommunikáció elvárása. Az akadálymentes információcsere alapkélléke és jellemzője, amely nem igényel a fogadó fél részéről további kiegészítő tevékenységet a megértéshez. A jogi irodalomban és a jogszabályokban általában nem a „közérthető” kifejezést találjuk az akadálymentes jogi kommunikáció elvárásának megfogalmazásakor. Ehelyett leggyakrabban az alábbi elvárásokkal találkozhatunk: világos, világosan megfogalmazott (Kúria, AB döntésekben); világosan olvasható szöveg (fogyasztóvédelmi hatóság döntésében); világos és könnyen érthető felvilágosítás vagy tájékoztatás (kormányrendeletben); világos, azaz egyértelműen végrehajtható (kormányrendeletben, köztulajdonú társaság esetén); egyértelműen értelmezhető (kúriai döntésben); közérthető és kifejezett módon történő közlés (kormányrendeletben); bonyolult dolgokat egyszerűen fogalmazunk meg (jogi szakirodalomban); mögöttes jelentések elkerülése (nyelvészeti szakirodalomban); laikus fogyasztó számára is befogadható értelmű (kúriai döntésben). Ugyanakkor valamennyi, a közérthetőségre vonatkozó jogi rendelkezés és elvárás célja a közérthető szaknyelvi tartalom teljeskörű átadása a címzett részére, és a jogilag érvényes és vitamentes ügyletek megvalósulása.^[12]

Az *EU Clear Writing (Plain Language)* szemlélete az egyszerű és közérthető nyelvezet alkalmazását jelenti az EU tevékenységében. Az Európai Bizottság elkötelezett a közérthető nyelvezet használata mellett (*Clear Writing for Europe*), mivel az bizalmat épít és segíti az embereket abban, hogy gyorsan megtalálják az információkat, világos képet kapjanak arról, hogy mit tesz az EU, és hogy az uniós jogszabályok és döntések hogyan érintik őket, emellett megértsék jogaikat és kötelezettségeiket, megtudják, hogy milyen lépéseket kell tenniük bizonyos helyzetekben, és biztosított legyen részvételük a demokráciában. Az egyszerű nyelvezet segít az Európai Bizottság szövegeinek egyértelművé tételében. An-

[11] Bővebben: Németh, 2020.

[12] Bővebben: Németh, 2023.

nak érdekében, hogy az információk könnyen olvashatók, pontosak és hozzáférhetők legyenek, a Bizottság arra ösztönzi a szerzőket valamennyi szervezeti egységben, hogy egyszerű nyelvezetet használjanak. A Fordítási Főigazgatóság szerkesztői olyan szerzőkkel dolgoznak együtt, akik gondoskodnak arról, hogy a szövegek jól strukturáltak és könnyen érthetők legyenek, akik a szakzsargont vagy a technikai kifejezéseket hétköznapi szavakkal helyettesítik, és a közönségtől függően csökkentik a felesleges tartalmakat, és arra összpontosítanak, amit az olvasónak tudnia kell.^[13]

VI. AKADÁLYMENTES KOMMUNIKÁCIÓ A KÖZFELADAT-ELLÁTÁSBAN

Az akadálymentesítés ma már nemcsak a közfeladatot ellátó vagy közszférabeli szervezetekre nézve irányadó, de a közfeladat-ellátás keretében is folyamatosan biztosítani kell az egyenlő esélyű, teljeskörű hozzáférést, különösen a jogszabályokban megnevezett digitális felületeken és információkra vonatkozóan.

Közfeladat-ellátó, illetve közszférabeli szervezetnek tekintendő az állami vagy önkormányzati feladatok ellátására létrehozott intézmény. Az állam egyes közfeladatok ellátására szervezetet (pl. minisztérium, hatóság, bíróság) vagy akár köztestületet is alapíthat. Ez közfeladat-átadással jár, tipikus köztestületek az egyes hivatásokat tömörítő kamarák (pl. közjegyzői kamara). Ha az állam nem kíván kamarát vagy más köztestületet alapítani, akkor az ellátandó közérdekű vagy igazságügyi feladatot jogszabállyal egy 100%-ban állami tulajdonú intézményre (pl. Gazdasági Versenyhivatal) vagy akár egy gazdasági társaságra (pl. Magyar Közlönykiadó- és Igazságügyi Fordítóközpont Zrt.) is delegálhatja. Közszférabeli szervezet a közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény 5. § (1) bekezdés c) és e) pontja szerinti szervezet, így különösen: maga az állam, minden költségvetési szerv, a közalapítvány, a helyi önkormányzat, a helyi és országos nemzetiségi önkormányzat, a helyi és nemzetiségi önkormányzatok társulása, és az a jogképes szervezet, amelyet kifejezetten közérdekű tevékenység folytatása céljából hoznak létre, vagy amely bármilyen mértékben ilyen tevékenységet lát el, és felette ilyen szervezet, az Országgyűlés vagy a Kormány közvetlenül vagy közvetetten meghatározó befolyást képes gyakorolni, vagy működését többségi részben egy vagy több ilyen szervezet (testület) finanszírozza. A közszférabeli szervezet honlapját és mobilalkalmazását úgy köteles kialakítani és folyamatosan működtetni, hogy a felhasználók számára akadálymentesen érzékelhető, kezelhető, érthető és informatikai szempontból stabil legyen.^[14]

Közfeladat ellátásával kapcsolatos alapvető információ az állami vagy önkormányzati feladatok ellátásával összefüggő, jogszabály által meghatározott

[13] DGT 2012, ill. Tamás, 2023.

[14] Bővebben: Kántor, 2020; Németh, 2022.

elektronikus információ. Az információk önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló (2011. évi CXII.) törvény szerinti általános közzétételi listában (a törvény 1. melléklete) meghatározott, a közzsférabeli szervezet által elektronikus úton közzéteendő információt – egyes szervezeti, működési és gazdálkodási adatok – közfeladat ellátásával összefüggő, alapvető információnak tekintjük. A közzsférabeli szervezet akadálymentesítési nyilatkozatot tesz arra vonatkozóan, hogy honlapja vagy mobilalkalmazása, amelyen az alapvető információkat is közzéteszi, megfelel-e a törvényben és a végrehajtási rendeletekben foglalt akadálymentesítési követelményeknek. Az akadálymentesítési nyilatkozat tartalmát a közzsférabeli szervezetek honlapjainak és mobilalkalmazásainak akadálymentesítéséről jogszabály meghatározza (2018. évi LXXV. törvény 4. §). Az akadálymentesített információ az akadálymentesítési igénnyel élő emberek számára biztosítja az állapotuk miatt keletkezett hátrányaik kiküszöbölésére szolgáló feltételeket, amelyek megléte esetén az információk mind fizikailag, mind intellektuálisan hozzáférhetővé válnak számukra.^[15]

Közzsférában fejlesztett mobilalkalmazás az állami vagy önkormányzati feladat ellátásra létrehozott intézmény által a feladatellátás érdekében mobil eszközre fejlesztett szoftver. A mobil technológiák szolgáltatási és információszolgáltatásra történő felhasználását a szakirodalom mobil kormányzatnak (m-government) nevezi, amely az elektronikus kormányzat (e-government) részének tekinthető. Miközben az e-kormányzat bármikor hozzáfér a közszolgáltatásokhoz, az m-kormányzat lehetővé teszi a polgárok számára a kormányzati szolgáltatások bármikor és bárhol történő elérését. A közzsférabeli szervezet által vagy megbízásából, a nyilvánosság számára mobil eszközökre tervezett és kifejlesztett szoftveralkalmazás a mobil operációs rendszerek kivételével közzsférában fejlesztett mobilalkalmazásnak minősül. Az e-közigazgatásban a weboldalakon keresztül nyújtott szolgáltatáshoz képest a mobiltelefonok képesek valós idejű, azonnali információkat és szolgáltatásokat nyújtani a polgárok számára, de a közzsférabeli szervezet honlapját és mobilalkalmazását úgy köteles kialakítani és folyamatosan működtetni, hogy a felhasználók számára akadálymentesen érzékelhető, kezelhető, érthető és informatikai szempontból stabil legyen. (2018. évi LXXV. tv. 3. § (1) bek.) A közzsférabeli szervezet akadálymentesítési nyilatkozatot tesz arra vonatkozóan, hogy honlapja vagy mobilalkalmazása megfelel az jogszabályokban foglalt akadálymentesítési követelményeknek. Az akadálymentesítési nyilatkozatot akadálymentes formában kell közzétenni, és rendszeresen frissíteni a közzsférabeli szervezet érintett honlapján (2018. évi LXXV. tv. 4. § (1) és (3) bek), melyet arra feljogosított szervezet ellenőriz.^[16]

[15] Bővebben: Velegi, 2023.

[16] Bővebben: Szabó, 2020.

VII. ÖSSZEGZÉS; VANNAK-E TANULSÁGOK?

Bízunk abban, hogy e fogalomtárral megvalósult a szerzők álma: tettünk egy lépést a megfelelő szókincs kialakításához a jogi elvárások értelmezői, gazdasági és technológiai megvalósításáért felelős szakemberek és az akadálymentességi igényű csoportok közötti kommunikációhoz. Így a digitális akadálymentességről és annak részkérdéseiről a vállalati multidiszciplináris környezetben is egységes megértés alakulhat ki és az egyes – akár akadálymentesítési projektben – közreműködők, mint például jogi vezetők, compliance és kontrolling munkatársak, informatikai és UX-szakértők, beszerzési munkatársak, kontrolling és pénzügyi vezetők, akadálymentességi szakértők és szaktanácsadók, valamint a kormányzati (hatósági) kapcsolattartásért felelős munkatársak könnyebben beszélnek majd egy nyelvet, akadálymentesen. A fogalomtár pedig a szabályozás szélesedésével, az alkalmazási kihívások láthatóságával és a jó gyakorlatok elterjedésével tovább bővíthető.

HIVATKOZÁS (MLA)

- Firniksz, Judit, et al. „Jogi szókincs az inkluzív dizájn és az akadálymentesség terén: miért nehéz megfelelően kifejeznünk magunkat?” *Jog–Állam–Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 17, no. 4, 2025, pp. 223-236. <https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-4.223>

IRODALOM

- Dobos Csilla (2010): Jogi szaknyelv és szakmai kommunikáció. In: Dobos Csilla (szerk.): *Szaknyelvi kommunikáció*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Kántor Ákos (2020): Az állami nyelvi közvetítéssel összefüggő közfeladatok ellátásának fejlődése. In: Németh Gabriella (szerk.): *A névmódosítás mint közfeladat*. OFFI Zrt., Budapest.
- Kim, Eun Joo (2023): Digital competency factor analysis among the digital native generation. In: *International Journal of Advanced and Applied Sciences*. 10(1). DOI: doi.org/10.21833/ijaas.2023.01.016.
- Majoros Tünde (2018): Intralingvális fordítások a bírósági nyelvhasználatban – a laikusokkal való hatékony kommunikáció. In: *Magyar Jogi Nyelv*. 2018/1. sz.
- Németh Gabriella (2023): A jogi norma és a jogi szaknyelv érthetőségének összefüggései a digitális térben. In: *Glossa Iuridica*. 2023/5-6. sz. DOI: <https://doi.org/10.55194/gi.2023.5-6.7>.
- Németh Gabriella (2020): Az akadálymentesített jogi kommunikáció lehetséges előnyei az online térben. In: *Gazdaság és Jog*. 2020/2. sz.
- Németh Gabriella (2022): Közfeladatellátás közérthetően: közpolitikai és jogi szaknyelvi kihívások a digitalizáció korában. In: Izmini Richárd – Kiss Ferenc (szerk.): *Nyitottan a változásra: Írások a 70 éves Vass László tiszteletére*. Budapesti Metropolitan Egyetem, Budapest.

- Németh Gabriella – Szoták Szilvia (2021): Az igazságügyi közfeladat-ellátás nyelvstratégiai kérdései a jog és a nyelv vonatkozásában. In: Tamás Dóra Mária – Szoták Szilvia (szerk.): *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén*. OFFI Zrt., Budapest.
- Németh Gabriella – Szoták Szilvia (2023): Az igazságügyi közfeladat-ellátás nyelvstratégiai kérdései. In: *A magyar terminológiastratégia kialakítása: Zöld könyv*. Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest.
- Publications Office of the European Union: How to write clearly, 2012. (Elérhető: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/725b7eb0-d92e-11e5-8fea-01aa75ed71a1>). (Magyar kiadásban A pontos fogalmazás művészete címmel letölthető az EUB weboldalán a következő linkről: https://publications.europa.eu/resource/cellar/725b7eb0-d92e-11e5-8fea-01aa75ed71a1.0009.01/DOC_1).
- Tamás Dóra Mária (2023): Beszámoló a Clear Writing for Europe 2023 konferenciáról. In: *Magyar Jogi Nyelv*. 2023/1. sz.
- Tóth Judit (2024): Nyelvstratégia – a hivatali nyelv közérthetőségétől a rendőrségi kommunikáció fejlesztéséig. In: *Magyar Jogi Nyelv*. 2024/2. sz.
- Velegi Dorottya – Firniksz Judit – Dömötörfy Borbála Tünde – Nagymihály Levente (2024): A webdizájn és a fogyasztói eligazodás az új akadálymentességi szabályok fényében. In: Valentiny Pál – Antal-Pomázi Krisztina – Berezvai Zombor – Nagy Csongor István (szerk.): *Verseny és Szabályozás 2023*. Hun Ren KRTK Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest.
- Velegi Dorottya (2023): Akadálymentesség vagy jó szándék?: A pénzügyi szolgáltatások és az egyenlő esélyű hozzáféréshez való jog. In: Kurunczi Gábor – Pogácsás Anett – Varga Ádám (szerk.): *A puro pura defluit aqua’: Válogatott tanulmányok joghallgatók tollából*. Budapest, Pázmány Press, Budapest.
- Szabó Balázs (2020): Mobilapplikációk a közigazgatásban. In: *Miskolci Jogi Szemle*. 2020/2. különszám.
- Jonathan, Lazar – Daniel, Goldstein – Anna, Taylor (2015): *Ensuring Digital Accessibility Through Process and Policy. Critical Acclaim for Ensuring Digital Accessibility through Process and Policy*. Morgan Kaufmann Publishers, Massachusetts, USA. DOI: <https://doi.org/10.1016/C2013-0-13367-3>.

JOGFORRÁSOK

- A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény.
- A Fogyatékos-sággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 2007. évi XCII. törvény.
- A közszférabeli szervezetek honlapjainak és mobilalkalmazásainak akadálymentesítéséről szóló 2018. évi LXXV. törvény.
- A termékek piacfelügyeletéről szóló 2012. évi LXXXVIII. törvény.
- A termékekre és szolgáltatásokra vonatkozó akadálymentességi követelményeknek való megfelelés általános szabályairól szóló 2022. évi XVII. törvény.
- Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2023. évi CXXV. törvény.

- EGRESI KATALIN

habilitált egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Jogelméleti Tanszék

Bölcsészettudományi (filozófia és történelem) és jogi diplomával rendelkezik. Társadalom- és jogfilozófiát, politikai filozófiát, államelméletet és a nemzetközi politika elméletét oktatja. Kutatási témái: modern politikai filozófia és államelméletek. Angol és olasz nyelven publikál. Több olaszországi egyetemen vett részt tudományos kutatásokban, többek között a római „La Sapienza” Egyetemen, a fiesolei Európai Egyetemi Intézetben és a Firenzei Egyetem Jogi Karán. Erasmus-ösztöndíjjal vendégtanár volt a LUM-on. A jogi kar angol nyelvű folyóiratának főszerkesztője.

egresi.katalin@ga.sze.hu

- FIRNIKSZ JUDIT

versenyjogász, társasági jogi szakjogász

Szakmai pályafutását a Gazdasági Versenyhivatalban kezdte versenypolitikai elemzőként, majd vizsgálóként és osztályvezetőként dolgozott. 2006–2021 között a Réti, Várszegi és Társai PwC Legal Ügyvédi Iroda szenior ügyvédje a versenyjog, fogyasztóvédelem, reklámjog, kereskedelmi jog és adatvédelem terén. A Magyar Versenyjogi Egyesület vezetőségének tagja. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Versenyjogi Kutató Központjának szenior kutatója. Kutatási területe a digitális gazdaság szabályozása, e témában számos publikáció szerzője.

firniksz.judit@jak.ppke.hu

- HÁMORI ANTAL

egyetemi docens, Budapesti Gazdaságtudományi Egyetem, Nemzetközi Gazdálkodás Kar, Társadalomtudományi Tanszék

a Fogyasztóvédelmi Kutatócsoport vezetője, PhD, Lic. Iur. Can.

az MTA ÁJB köztestületi tagja

Az MJE FSZ Fogyasztóvédelmi Szakosztályának elnöke, több mint négyszáz tudományos mű (köztük tizennégy szakkönyv, mintegy három tucat szakkönyvfejezet) szerzője, a Jog–Állam–Politika hasábjain is több tanulmánya jelent meg, száznegyvennél is több konferencia előadója, tudományos kitüntetések díjazottja, fő kutatási területe az életvédelmi jog, és az életvédelmi jog.

hamori.antal@uni-bge.hu

- KALINOWSKI VIRÁG ALICJA

Joghallgató, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar

2021-ben kezdte meg tanulmányait az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán. Egyetemi éve alatt gyakornokként dolgozott ügyvédi irodában, érdeklődési területe mind gyakorlati téren, mind kutatási szempontból a büntetőjog, valamint az európai és nemzetközi büntetőjog. Folyékonyan beszél lengyel és angol nyelven, középfokú szinten németül, fran-

ciál tanul. Az egyetemen a kari lap, a Jurátus írója. Demonstrátor a kar Büntetőjogi Tanszékén. A 2025/2026. tanévre elnyerte a felsőoktatásért felelős miniszter által adományozott Nemzeti Felsőoktatási Ösztöndíjat. viragalicja@gmail.com

• MARINKÁS GYÖRGY

egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Európajogi és Nemzetközi Magánjogi Tanszék
kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán szerzett jogász diplomát 2011-ben, majd 2013-ban jogász-közgazdász diplomát. Doktori tanulmányait a Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolában végezte. 2013 és 2016 között az ME tanársegédje, 2016-tól adjunktusként dolgozik az Európajogi és Nemzetközi Magánjogi Tanszéken. 2019-től a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet kutatója. Kutatási területei egyebek mellett a kisebbségek és az őslakos népek jogai, a Gazdasági és Monetáris Unió válságkezelési stratégiai és reformja.

gyorgy.marinkas@uni-miskolc.hu

• MENYHÁRT ÁDÁM

egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék

1998 óta tanít Győrben, kezdetben megbízott oktatóként, majd 2002 óta főállású egyetemi adjunktusként, majd 2014-től egyetemi docensként. Alapítója és vezetője a 2000-ben alakult Menyhárt Ügyvédi Irodának. A tévedés a szerződések körében című PhD-értekezése monográfiaként megjelent az Opus Magistrale sorozatban. Fő kutatási területei a szerződési jog és a dologi jog.

menyhart.adam5@gmail.com

• MÓRÉ SÁNDOR

egyetemi docens, tanszékvezető-helyettes, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Közigazgatási és Infokommunikációs Tanszék

a Továbbképzési Központ vezetője

Egyetemi végzettségét a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Jogtudományi Karán szerezte, majd az ELTE ÁJK-n honosította román nyelven szerzett diplomáját. 2004-től közel hét évig a Rendőrtiszti Főiskola Alkotmányjogi és Közigazgatási Jogi Tanszékén oktatott, majd 2011-től a KRE ÁJK Közigazgatási Jogi Tanszékén. 2012-ben itt védte meg doktori értekezését, illetve 2020-ban itt is habilitált. Jelenleg a Továbbképzési Központ vezetője és a Közigazgatási és Infokommunikációs Tanszék tanszékvezető-helyettese. Kutatási területeihez tartozik a nemzeti kisebbségek, a helyi önkormányzatok és a civil társadalom.

more.sandor@kre.hu

- NÉMETH GABRIELLA

egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Üzleti Jogi Intézet
vezérigazgató, OFFI Zrt.

Európa jogi szakjogász, külkereskedelmi szakjogász 1996 és 2014 között gazdasági jogi szakterületen ügyvéd, majd az Igazságügyi Minisztérium (IM) Igazságügyi Felügyeleti Főosztály, később a Civilisztikai és Igazságügyi Jogalkotási Főosztály vezetője. 2015 és 2024 között az IM tulajdonában álló OFFI Zrt. vezérigazgatója. Jelenleg az SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Üzleti Jogi Intézet adjunktusa, a Budapesti Metropolitan Egyetem (METU) Társadalomtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Intézet főiskolai docense, valamint a METU AHEAD Mesterséges Intelligencia Felsőoktatási Tanulás Kutatócsoport és a SZE Bibó István Örökség Kutatócsoport tagja. A PMSZ Jogi és Közszolgálati Tagozat vezetője.
nemeth.gabriella@szte.hu

- VAJDA PÉTER

jogász, nemzetközi környezetvédelmi szakjogász
vezető szakértő, Energy Community Secretariat

Jogász (ELTE ÁJK, 2004) és környezetvédelmi szakjogász (ELTE JOTOKI, 2007) végzettségekkel rendelkező nemzetközi környezetvédelmi jogász. 2012 óta a bécsi székhelyű Energiaközösség nemzetközi szerződés titkárságának (Energy Community Secretariat) vezető szakértője. Jelenlegi pozíciójában földrajzi tevékenységi területe Kelet- és Délkelet-Európa, különös tekintettel a Nyugat-Balkánra és a Keleti Partnerség országaira. Fő feladata az Energiaközösség környezetvédelmi tárgyú joganyaga végrehajtásának nyomon követése és a szerződés belső jogalkotási folyamatainak támogatása. 2007 és 2011 között az Európai Bizottság Környezetvédelmi Főigazgatóságánál nemzeti szakértőként foglalkozott az ipari kibocsátásokkal és a veszélyes ipari létesítményekkel kapcsolatos uniós joggal, részt vett az ipari kibocsátásokról szóló irányelv jogalkotási folyamatában. 2011-től az Európai Jogi Akadémia (ERA, Trier), 2024-től a Vrije Universiteit Brussel (VUB) meghívott előadója. 2016 és 2021 között a Queen Mary University-n (London) tartott rendszeres vendégsemináriumokat. 2025 szeptemberétől az ELTE ÁJK Doktori Iskolájának hallgatója, kutatási témája: Jog, állam és igazságosság fogalmai Nicolás Gómez Dávila bölcseletében.
peter.vajda@proton.me

- VARGA RÉKA

egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog-és Államtudományi Kar, Nemzetközi Jogi Tanszék
dékán, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar
alkotmánybíró

Az Országgyűlés 2023-ban választotta az Alkotmánybíróság tagjává. 2001-ben szerzett jogász diplomát az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán. 2001-től 2009-ig a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága jogi tanácsadója volt. 2009-től 2016-

ig a Magyar Vöröskereszt jogi tanácsadója, 2016-tól önkéntese. 2016-tól 2019-ig a Külgazdasági és Külügyminisztérium Nemzetközi Jogi Főosztályának vezetője, 2019-2020 között az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala főtitkára, 2020-tól 2023-ig az Igazságügyi Minisztérium nemzetközi jogi főtanácsadója volt. 2004-től tanít a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog-és Államtudományi Karán, jelenleg docensként. 2021-től 2022-ig a Nemzeti Közzolgálati Egyetem (NKE) Európa Stratégia Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa. 2022-től az NKE Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Karának dékánja, a Nemzetközi Jogi Tanszék egyetemi docense. 2013-ban szerezte meg PhD-fokozatát. Kutatási területei a nemzetközi jog, nemzetközi humanitárius jog, nemzetközi büntetőjog, nemzetközi jog és belső jog kapcsolata, a nemzetközi szervezetek joga, immunitás és a nemzetközi szerződések joga.
varga.reka@uni-nke.hu

- VÁRI VINCE

egyetemi docens, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntetőeljárás Tanszék

Oktatási és kutatási feladatokat lát el a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának Büntetőeljárás Tanszékén. Jogi és rendészeti tanulmányait követően 2016-ban „summa cum laude” minősítéssel szerezte meg doktori fokozatát; értekezését a rendőrségi teljesítmény- és hatékonyságmérés témakörében védte meg. Szakmai pályafutása során széles körű tapasztalatot szerzett a rendészettudomány és a büntetőeljárás területén. 2012 óta a Magyar Rendészettudományi Társaság Bűnügyi Tagozatának titkára, rendszeres konferenciaszervező és aktív kutató. Számos hazai és nemzetközi kutatócsoport tagja, több szerkesztőbizottság munkájában részt vesz, valamint rendszeresen végez lektori feladatokat is. 2017-ben elnyerte a Kertész Imre-díjat kiemelkedő tudományos tevékenységéért. Kutatási területei közé tartozik a rendőrség teljesítmény- és hatékonyságmérése, az ügyészség és a nyomozó hatóság kapcsolata, valamint a nyomozások egyszerűsítésének és gyorsításának lehetőségei. Számos tanulmánykötetben publikált, több mint 170 bejegyzett tudományos rekorddal rendelkezik az MTMT-ben, és rendszeresen tart előadásokat nemzetközi konferenciákon Európa több országában. Emellett aktív résztvevője az Erasmus mobilitási programoknak, és több külföldi felsőoktatási intézménnyel működik együtt oktatási és kutatási projekteken.

drvariv@gmail.com

- VELEGI DOROTTYA

Compliance szakértő, Magyar Posta

Tanulmányait a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, a Budapest Institute of Bankingnél, és az International Association of Accessibility Professionals-nél folytatta. 2022 és 2024 között a Magyar Vakok és

Gyengénlátók Országos Szövetsége szakmai vezetője volt, jelenleg a Magyar Posta compliance szakértője. Különdíjjal jutalmazott OTDK-kutatását a PPKE jogi doktori iskolájában folytatja, kutatási területe a vállalkozások online és offline ügyfélkapcsolati felületeinek egyenlő esélyű hozzáférése pénzügyi jogi, európai jogi, versenyjogi és fogyasztóvédelmi jogi fókusszal. Publikációit a tudomány aktuális állásának bemutatásán túl a gyakorlatban használt, konkrét megoldások ismertetése jellemzi.

dorottya.velegi@gmail.com

- VIGH ESZTER ÉVA

Jogász szakos egyetemi hallgató, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar

A Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karának nappali tagozatos joghallgatója, a Batthyány Lajos Szakkollégium Tudományos Tevékenységért Felelős Munkacsoport tagja, a szakkollégiumi Diskurzus folyóirat olvasószerkesztője. Az Országos Tudományos Diákköri Konferencián a Magyar Állam- és Jogtörténet II. Tagozatban második helyezést ért el, valamint megkapta a Magyar Jogtörténész Egyesület különdíját. Tanulmányai során elnyerte a Széchenyi István Egyetemért Alapítvány Hallgatói Ösztöndíját. Kutatási tevékenységének középpontjában a magyar nemesség nemesi cím használatához való jogának vizsgálata áll, elsősorban a XVIII. században.

eszterevav@gmail.com

- VÖLCSEY BALÁZS

egyetemi adjunktus, ELTE-ÁJK, Polgári Eljárásjogi Tanszék

Az ELTE-ÁJK Polgári Eljárásjogi Tanszékén egyetemi adjunktusként polgári perjogot, polgári nemperes eljárásjogot oktat. A PhD-fokozatot „Az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmének összehasonlító elemzése a magyar, a német és a svájci polgári perjog alapján” című munkája alapján, 2020-ban kapta meg. A disszertációja 2021-ben elnyerte a Magyar Jogászegylet és az Alkotmánybíróság által közösen meghirdetett pályázaton a „Könyvszalón Nagydíjat”, a doktori értekezések kategóriában. Részt vett az új polgári perrendtartás kodifikációjában, több fejezet elkészítésében is közreműködött, tagja volt a „Perköltség” munkabizottságnak, a „Felek és egyéb perbeli személyek” munkabizottságban pedig nemzetközi összehasonlító tanulmányt készített. Tagja volt a Szakértői Javaslat normaszövegét és indokolását kidolgozó munkacsoportnak, valamint aktívan részt vett a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázatát adó kommentár elkészítésében is. Szerkesztője és társszerzője a Pp. egyes rendelkezéseit elemző, 2025-ben megjelenő, háromkötetes kiadványnak. 2024-ben Palotás Gergellyel közös könyvük jelent meg, „Magyarázat a polgári eljárásjog adat- és titokvédelmi kérdéseiről” címmel. 2024-ben az ELTE Ígéretes Kutatója címet kapta.

volcsey.balazs@ajk.elte.hu

Affiliációhoz (Kötelező elem!)

Lapunk hasábjain külön rovatban mutatjuk be az aktuális szám szerzőit. Ehhez mindenkitől szeretnénk kérni egy rövid bemutatkozást, melynek ajánlott terjedelme 150-250 szó. A bemutatkozást összefüggő mondatokban, E/3 személyben kérnénk, ami elsősorban az alábbiakat foglalja magában:

- Jelenlegi munkahely és beosztás (esetleg: aktuálisan mivel foglalkozik)
- Egyetemi fokozat vagy legmagasabb végzettség
- Eddigi karrier, életpálya rövid ismertetése
- Múltbéli, kiemelkedő sikerek, elismerések
- Fő kutatási területek
- E-mail cím

Ezzel összhangban kérjük, a bemutatkozástól tekintsenek el. Erre szolgál a fenti rovat. Köszönetnyilvánítás, projekt feltüntetése lábjegyzetben lehetséges.

Szerzőinkhez (A publikálás feltételei)

1. A Jog–Állam–Politika című referált folyóirat magyar, angol és német nyelven beküldött kéziratokat – tanulmányokat és könyv-recenziókat – fogad el.
2. A kézirat javasolt terjedelme tanulmányok esetén 50000 karakter, recenziók esetén 20000 karakter.
3. A szöveget A/4-es méretben kinyomtatva kérjük leadni, és egyúttal Microsoft Word formátumban, e-mailben is kérjük mellékelni, a szerző nevének feltüntetésével (a cím előtt, ne lábjegyzetben!).
4. Tanulmányok esetén kérünk a szerzőktől elektronikus formában egy kb. 15 soros magyar és angol nyelvű összefoglalót (Abstract), az 5-6 legfontosabb kulcsszó feltüntetésével. Minden egyéb személyes információ mellőzését kérjük. Köszönetnyilvánítás, projekt feltüntetése lábjegyzetben megengedett.
5. Kiemelésként szövegben és lábjegyzetben is *dőlt betű* alkalmazható; kizárólag az irodalomjegyzékben szereplő művek és idegen kifejezések kiemeléséhez. Ritkítás, aláhúzás, vastag betű, kapitális stb. használatát kérjük mellőzni.
6. A hivatkozásokat felső indexben, az írásjel után tüntessük fel, pl.: "XY szerint,"^{1,2} A sorrend minden esetben: idézőjel-pont-lábjegyzetjelölő, vagy pont-idézőjel-lábjegyzetjelölő, az idézés szabályainak megfelelően (részmondat esetén idézőjel a sor végén, utána az írásjel, egész mondat esetén előbb az írásjel következik). Belső idézés esetén ún. „lúdláb-jelölő” (» «) használatát kérjük. A feloldást lábjegyzetben, az oldal alján kérjük feltüntetni, több hivatkozás esetén pontosvesszővel:
 - a) Szerző(k) vezetékneve (gondolatjellel elválasztva, azaz szóköz nagyköttőjel szóköz egymás után írásával), évszám, hivatkozott oldal(ak), tehát:
Kiss, 2010; Nagy, 2020, 20. illetve Kiss – Nagy – Kovács, 2020, 20-30., 40.
 - b) Újságcikk esetén: Újság neve, szerző(k) vezetékneve, dátum VAGY lapszám, tehát:
Magyar Nemzet, Kiss, 2023.01.11. illetve Népszava, Nagy, 2023/104. sz.
 - c) Online hivatkozásnál: Weboldal: Téma (legfeljebb egysorosra rövidítve), az évszám (ha van):
Hvg.hu: Ez egy cikk a ..., 2011. (linket itt ne helyezzük el, csak a tartalomjegyzékben).Lábjegyzetek esetén a formátum: Times New Roman, 10pt, sorkizárt formázás. Azonos szerző ugyanabban az évben megjelent, különböző írásait az ABC betűivel kérjük megkülönböztetni, pl. Kiss, 2016a; Kiss, 2016b stb.

7. Kiadványunkban kérjük mellőzni az i.m. (op. cit.), u.o., ibid. stb. rövidítéseket (elfogadjuk: ld., vö.).

8. Kiadványunkban kérjük mellőzni a titulusok (Dr., Prof., CSc. stb.) feltüntetését mind a törzsszövegben, mind a lábjegyzetben, mind pedig az irodalomjegyzékben. Kivétel, ha adott mű címe tartalmazza.

9. Az irodalomjegyzék csak a ténylegesen hivatkozott publikációkat tartalmazza. Rendezzük ABC-sorrendbe!

10. Az irodalomjegyzék mindig a kötelező utolsó fejezet (esetleg bővíthet online forrásokkal, jogforrásokkal, ítéletek jegyzékével). Ezek kötelező elnevezése: Irodalom; Jogforrások; Ítéletek jegyzéke (ezeket egységesen szeretnénk a kiadványunkban szerepeltetni).

11. Az irodalomjegyzéket a tanulmány végén számozás nélkül közöljük, pont felsorolással ellátva.

Törekedjünk a teljes hivatkozásjegyzék feltüntetésére, amire lábjegyzetben szerepel.

a) Könyveknél: Szerző(k) teljes neve (szerk. ha van) (évszám): *Dőlt cím*. Kiadó, helyiség. Például:

- Kiss Péter–Nagy Tamás (2020): *A monográfiánk*. Universitas, Győr.
- Smith, Joe–Doe, John (2010): *A handbook*. ABC Publishing, London.

b) Tanulmánykötetben, gyűjteményes kötetben megjelent szövegek esetében, fentieket betartva:

- Smith, John (ed.) (2000): A Chapter. In: Doe, John (ed.): *A Book*. ABC Publishing, London.

Tehát: a név után (évszám) és kettőspont, majd cím van. Utána In kettőspont szerkesztő(k) kettőspont, majd a kötet címe *dőlt betűvel*, ponttal lezárva. Végül előbb a kiadó, és csak utána a kiadás helye.

c) Folyóiratban megjelent tanulmány esetében (figyelem! a címek után PONT szerepel):

- Kiss Péter (2011): Egy cikk. In: *Folyóirat*. 2017/12. sz.

d) Online hivatkozás esetében a webcím (url) és a megtekintés idejének feltüntetésével:

- Hvg.hu: Hitelek. (Elérhető: www.webcim.hu. Letöltés ideje: 2020. február 2.). A webcímet és a letöltés idejét az URL után pont választja el!

e) Újságcikkek esetén (Figyelem! az újság neve után vessző, a cím és a lapszám után pont szerepel! Ha a lapszám vagy a dátum nem ismert, az elhagyható. A tételt pont zárja.)

- Győri Hírlap, Kiss Péter – Nagy Ádám (2023): *Cikk címe*. 2023/155. sz., 2023.09.09.

Ha nincs szerző, csak a folyóirat neve ismert:

- Dunántúli Hírlap (2023): *Cikk címe*. 2023/111. sz., 2023.11.11.

f) Idézett jogszabályok esetén:

- A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény.

g) Ha az idézett mű rendelkezik DOI-számmal (azonosítóval), azt minden esetben kérjük feltüntetni az adott tétel végén, új sorban, ponttal a végén:

- Kiss Péter (2011): Egy tanulmány. In: *Folyóirat*. 2017/12. sz.

DOI: <http://doi.org/doiizam>.

12. A Jogforrásokat kérjük külön listában, az Irodalom (azaz a források jegyzéke) után feltüntetni.

13. Kérjük, segítsék munkánkat a címek, alcímek tekintetében az alábbiak szigorú betartásával:

A fejezet- és alcímek stílusa Cím formátumban kerüljön beállításra, az alcímeknél a listaszintet változtassuk, és lehetőség szerint lássuk el őket automatikus felsorolással az alábbiak szerint:

I. FEJEZETECÍMEK (Behúzás, római számozás, nagybetűs, Times New Roman, 12pt, szám után szóköz)

1) Alfejezetek címei (Nincs behúzás, arab számozás, nem nagybetűs)

a) Alfejezeten belül (Listaszint szerinti behúzás, arab betűs felsorolás, nem nagybetűs)

i) Alfejezeten belül (Listaszint szerinti behúzás, kis római betűs felsorolás, nem nagybetűs)

Kérjük, hogy a *dőlt*, **félkövér**, stb. kiemeléseket mellőzzük! Angol címek esetében az angol helyesírás szerint a szavakat (a kivételektől eltekintve, pl. névelők, prepozíciók) kezdjük nagybetűvel.

14. A (fekete-fehér) táblázatokot és ábrákat megfelelően formázva, a forrást feltüntetve, képaláírással ellátva kérjük feltüntetni. A szövegbe építve és külön fájlként is kérjük elküldeni. A hivatkozásra vonatkozó kikötéseket (név, évszám, oldal-szám) itt is kérjük betartani. Példa képaláíráásra:

1. ábra: Az ábra tartalma (Forrás: Kiss-Nagy, 2010, 40.)

15. A szerkesztőségbe beérkezett – formailag megfelelő – kéziratokat a szerkesztőség előzetes szűrése után két opponensnek küldjük ki. Az opponensek a szerzők nevének feltüntetése nélkül kapják meg a kéziratokat. A közlés feltétele a két opponens támogató véleménye. Az opponensek által javítandónak értékelt kéziratokat átdolgozásra visszajuttatjuk a szerzőkhöz. A két opponens egybehangzó elutasítása esetén a kéziratot nem publikáljuk. Az opponensi vélemények be nem érkezése esetén a szerkesztőség saját hatáskörben dönt a publikálásról.

16. A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet.

17. Kérjük szerzőinket, hogy elektronikus úton adják meg, hogy milyen módon (foglalkozás, munkahely, beosztás) szeretnének szerepelni folyóiratunkban. Kérjük, a kapcsolattartás elősegítése érdekében közöljék elérhetőségeiket (telefon-szám/mobilszám, e-mail cím).

Köszönjük, hogy megfelelően előkészített kézirat beküldésével segítik munkánkat.

A szerkesztőség

TÁMOGATÓINK

UNIVERSITAS-GYŐR
NONPROFIT Kft.

Universitas-Győr Alapítvány

Deák Ferenc Állam-
és Jogtudományi Kar

Batthyány Lajos Jogász Szakkollégium

- ◆ 2024 választási „szuperév” volt Romániában: minden lehetséges választásra sor került. Volt európai parlamenti választás, helyi önkormányzati választás, parlamenti választás és elnökválasztás a maga két fordulójával, habár ez utóbbi – épp a vizsgált AB határozat miatt – átcúszott a 2025-ös évre. Öt alkalommal járulhattak a választópolgárok a szavazóurnához, bár az elnökválasztás második fordulójára csak külföldön, a távoli országokban lévő román állampolgárok esetében kezdődött meg. A kormány a választások ütemezését úgy állapította meg, hogy 2024. november 24-én legyen az elnökválasztás első fordulójára, rá egy hétre, december 1-jén a parlamenti választás, majd a következő héten, december 8-án pedig az elnökválasztás második fordulójára. 2024. december 2-án az Alkotmánybíróság érvényesnek nyilvánította az elnökválasztás első fordulóját, majd december 6-án, két nappal a választás második fordulójára előtt váratlanul érvénytelenítette azt. Megállapította, hogy a nyilvánosságra hozott nemzetbiztonsági jelentések feltárták a választók manipulálását és a választási versenyben részt vevők esélyegyenlőségének torzulását, amely a választási kampányban a digitális technológiák és a mesterséges intelligencia átláthatatlan felhasználásával, valamint a választási kampány nem bejelentett forrásokból, többek között online úton való finanszírozásával történt. | Móré Sándor
- ◆ „Demokratának lenni mindenekelőtt annyit tesz, mint nem félni: nem félni a más véleményűektől, a más nyelvűektől, a más fajúaktól, a forradalomtól, az összeesküvésektől, az ellenség ismeretlen, gonosz szándékaitól, az ellenséges propagandától, a lekicsinyléstől és mindazoktól az imaginárius veszedelmektől, melyek azáltal válnak valódi veszedelmekké, hogy félünk tőlük.” Ez a mondat ma is háttorzongatóan érvényes. Az én értelmezésemben – és lehet, hogy ez a Bibót évtizedek óta kutatók előtt kicsit leegyszerűsítésnek fog tűnni – ez a mondat úgy is lefordítható, hogy demokratának lenni ma is annyit tesz, hogy nem félünk a párbeszédtől – még akkor sem, ha az kényelmetlen. Sokszor ma is azt látjuk, hogy az emberi élet különböző területein – akár a közéletben, akár egy munkahelyen, vagy akár ott, ahol elvileg a gondolat szabadsága a legtermészetesebb közeg, még az egyetemen is – a párbeszéd előtt valamilyen félelem üti fel a fejét. Félünk, hogy félreértenek, hogy rosszul értkelnek, hogy kimaradunk, hogy megítélnek, hogy valami oda nem illőt mondunk. Bibó főként az emberek közötti félelemről beszél, de a veszélyek a mai világban igencsak kitágultak, hiszen a 20. század közepén érzett veszélyek – mint a háború, migráció, szélsőséges beszéd, hisztéria – ma is megvannak, de megjelentek olyan új területek is, amire Bibó a 20. század közepén még nem is gondolhatott. A mesterséges intelligencia, a digitális világ, a fake news már csak nagyon áttételesen tekinthetőek az emberekhez kapcsolódó félelmeknek, amelyekre az idézet vonatkozik. | Varga Réka
- ◆ A Jog-Állam-Politika (JÁP) 2024/2. és 2025/1. számában megjelent írásaimban – legfőbb ügyészégi kutatási engedéllyel is párosuló kutatásom alapján – a vasúti személyszállítási szolgáltatást igénybe vevő vagy igénybe venni szándékozó utasok (fogyasztók) és a vasúti igazgatási szerv (VISZ) közötti jogviszony szabályozásával, az ezzel kapcsolatos VISZ-, ügyészi és bírói gyakorlattal is foglalkoztam. Ennek keretében addig juthattunk, hogy az ügyész felülvizsgálati kérelmeket terjesztett elő. Kutatásunkat folytatva, az alábbiakban az időközben meghozott kúriai ítéleteket – következtetésekkel, tanulságokkal, reflexiókkal – tekintjük át, valamint egy 2025. évi fogyasztóvédelmi hatósági ügyet is szemügyre veszünk, amelyben viszont az ügyész megjelenése a véleményünk szerint *contra legem* és *contra constitutionem* hatósági próbálkozással szemben eredménnyel járt. | Hámosi Antal